This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

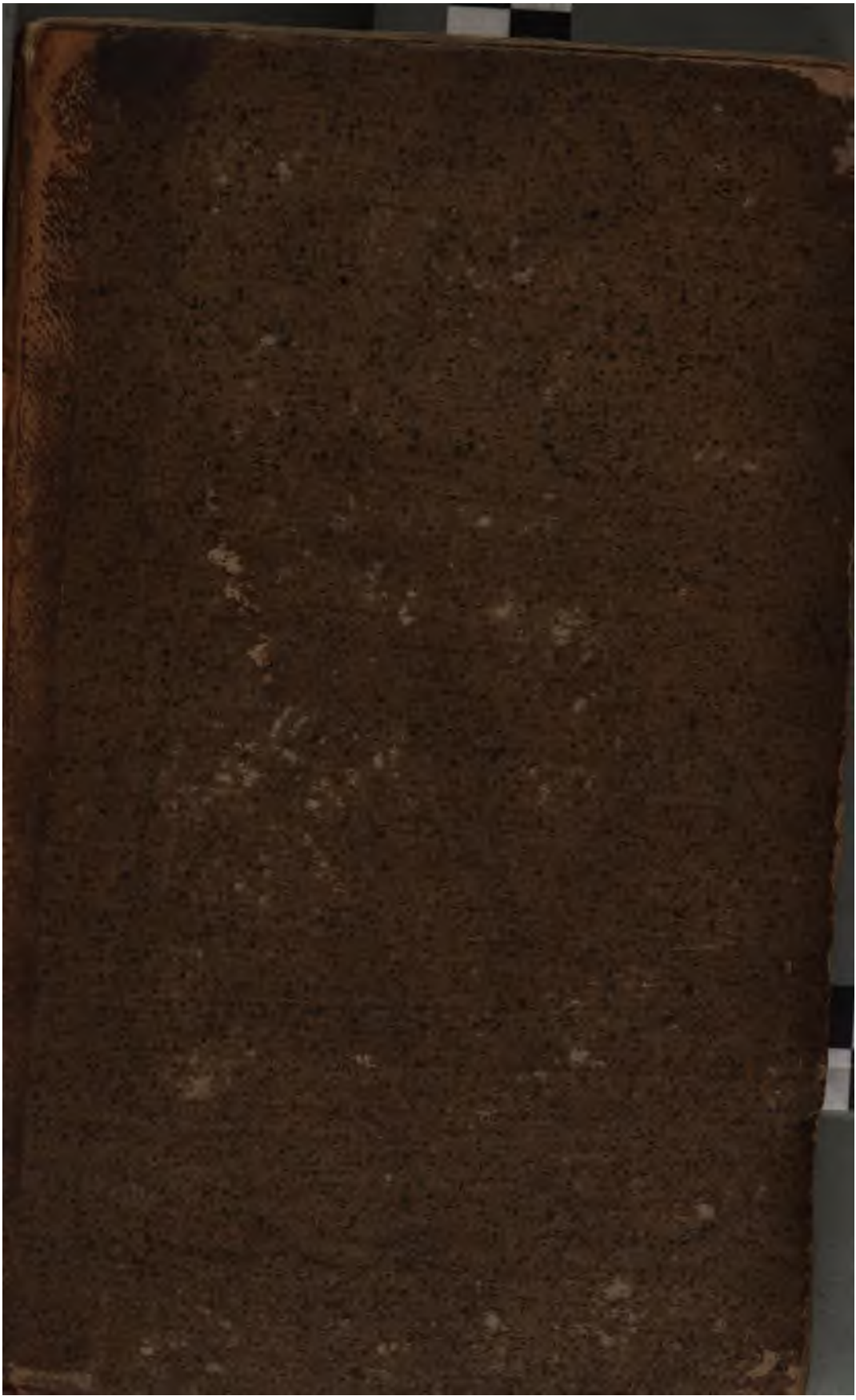

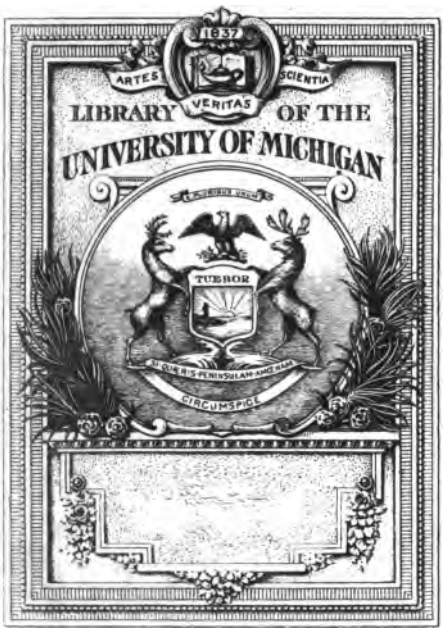
1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

805
T12
V.1

TAAL- DICHT-
EN
LETTERKUNDIG
MAGAZIJN.

TAAL- DICHT-
EN
LETTERKUNDIG
MAGAZIJN;
OF

VERZAMELING VAN VERHANDELINGEN,
DE TAAL- DICHT- EN LETTERKUNDE BETREFFENDE; BENEVENS EENIGE DICHTSTUKKEN: TEN NUTTE ONZER DICHTLIEVENDE LANDGENOOTEN BIJ EEN VERGADERT EN UITGEGEEVEN

DOOR

G. BRENDER à BRANDIS.

EERSTE DEEL.

Te AMSTELDAM,
By C. GROENEWOUD op 't Water.
MDCCLXXXV.

Lib. Com.
Nijh
12-9-29
17585
4 vol
F3 12-9-29 LAP

VOORREDE.

Met even zo veel genoegen als wij het *Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet* gesloten hebben, met even zo veel vermaak openen wij thans ons *Taal- Dicht- en Letterkundig Magazijn*, voor onze Kunstbegeerige en Letterlievende Landgenooten. Ons Plan en Oogmerk reeds in het *Kabinet* ten vollen aan den dag gelegt zijnde, behoeven wij die geenszins weder aan te voeren, nadien eene enkle beschouwing van de, in dit *Eerste Deel*, reeds medegedeelde stukken, deze moeite ligtelijk kan voorkoomen; weshalven wij zodanig eene beschouwing liever bij dezen aanraaden, dan ons Plan en Oogmerk op nieuw betoogen.

Zo wel als wij het genoegen gehad hebben, om den kring onzer Leezeren, van tijd tot tijd, te zien vergrooten; even zo hebben ook een telkens vermeerderend getal vlijtige Bijën, hunnen Honig, in onzen Taal- en Dichtlievenden Korf bij een gebragt. De reden daar van behoeft geens-

zins vergezogt te worden. Immers een Schrijver ziet gaarne dat zijn werk, aan het welk hij zijne moeite en vlijt beſteed heeft, van veele geleezen worde; terwijl de Leezers aan de andere zijde, op de aanwakkering, en telkens meer doorſtraalende vlijt en oefening der ſchrijveren acht geevende; door het belang of de bevallige voorſtelling der bijzondere ſtukken uitgelokt; zo veel te graager een werk in handen neemen; wanneer zij zien, dat het met eenen welmeenenden ijver en met lust geſchreven wordt.

Men zal echter wel doen, wanneer men niet oordeeld: dat wij, bij het uitgeeven van onze Taal-Dicht- en Letteroefenende ſtukjens, niets meerder bedoelden, dan enkel dat dezelven van veele geleezen zouden worden. Zo dit ons oogmerk alleen ware geweest, dan zouden wij, door andere middelen, dit bedoelde ligter hebben kunnen bereiken. Wij zouden wellustkweekende en dartele Gezangen; Staat, Kerk of bijzondere Perſoonen raakende Hekeldichten; Vuilaartige ſchotſchriften; Vrijgeestige ſpotternijen, of bij de waereld thans zo zeer geliefde ſtukjens van valsch vernuft; hebben kunnen plaatſen, en het getal onzer Leezeren waar dan welligt *Legio* geweest. Dan, nadien wij den toon tot zulke klanken geenszins aangegeeven, maar in tegendeel verfoeit hebben; zo vonden wij ook,

in

in den tijd van 4. Jaaren, geene reden, om zich wegens een eenigen zender, voor de Rechtbank der Betaamlijkheid te moeten beklaagen: en wij wenſchen nimmer op onzen kunstoefenenden weg, daar toe genoodzaakt te worden.

Ons voornaam doelwit was, en is nog: dat wij onze Leezers, op eene gepaste wijze, beurteling ſtichten en vermaaken moogen. — Dat wij de Verbeelding der Jonge Dichteren, bij het voorſtellen *van*, en het bepaalen *op* de voornaamſte Kunstregelen, telkens eenig voedſel verſchaffen; hunnen Smaak meer en meer doen vormen: de bekwaamheden van hunnen Geest, op de voordeeligſte wijze leeren ontwikkelen; en hun aanbottend kunstvermogen, niet enkel leiden en beſchaaven, maar tevens vermeerderen moogen. Terwijl wij, voor ons zelven en onze Medehelpers (wier reeds betoonde ijver en gunſte wij, bij deze gelegenheid, weder met lof erkennen: in dit Deel reeds weder ondervonden; en voor de volgende Deelen, durven verzoeken, en ook verwachten) dat ſtreelend genoegen, hoe langs hoe meer, gewaar hoopen te worden; dat ons, onder het beöefenen der ſchoone Kunſten en Weetenſchappen, het menſchelijke harte meer en meer doet kennen: het zedelijk gevoel, door den weldaadigen invloed op ons eigen hart, telkens doet verfijnen; daar het ons tevens,

tot de betrachting onzer Plichten, welken wij aan het Opperwezen; aan ons dierbaar Vaderland, en aan onze evenmenſchen verſchuldigt zijn, meer gewillig en bereid maakt.

Zie daar, Leezer, wat wij noodig achtte bij dit Eerſte Deel te moeten berichten. Over de wijze, hoedanig ons de ſtukken, ter plaatſing, in dit *Magazijn* dienen toegezonden te worden; hebben wij voor het *Eerſte* en *Vierde Deel* van het *Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet* reeds gemeld, naar het welke wij den begeerigen Leezer, in deze, wijzen. Terwijl wij ons in den Welvaart van ons Vaderland in 't gemeen, en van onze Leezers in 't bijzonder, altoos zullen verheugen!

Amſteldam den 12den van Herfſtmaand 1785.

TAAL-

TAAL- DICHT-

EN

LETTERKUNDIG

MAGAZIJN.

VERSLAG, wegens het LEVEN en de SCHRIFTEN van den RIDDERLIJKEN DICHTER en NEDERLANDSCHEN GESCHIEDSCHRIJVER,

PIETER CORNELISZOON HOOFT;

Drost van Muiden enz. enz.

Amſterdam, dat tot bewondering van veele ſtrekt, en dat WAGENAAR alle eernaamen dorst toekennen, behalven die van oud; is de geboorteplaats van een' Man, die niet minder achting en liefde bij zijne tijdgenooten en burgers, als bewondering bij ieder, over zijne ſchriften verwekte. PIETER CORNELISZOON HOOFT zag aldaar, den 16den van Lentemaand 1581, het eerſte levenslicht.

Wanneer de Deugd en eene aanzienlijke geboorte den mensch waarlijk edel kunnen maaken, boven anderen; en de roem der Vaderen door haar alleen tot de kinderen voordgeplant kan worden, dan was HOOFT, door beide merktekenen, reeds kenbaar. Zijn' Vader, de ſchrandere, kloekmoedige en tevens beſcheidene CORNELIS

PIETERSZOON HOOFT, wiens edele Vrijheidzucht voor Kerk- en Burgerſtaat, in deze donkere dagen, als een nieuwe zon, in deszelfs naneef, den Wel Ed. Groot Achtbaren Heer HENRIK HOOFT DANIELSZ. herleeft, en in vollen luister in Amſtels muuren voorlicht, was in den Jaare 1581 Schepen, 1584 Vroedſchap en 1588 Burgemeester van deze aanzienelijke Stad, in welken ring en plaatſe wij laatstgemelden Burgervader thans ook weder mogen aanſchouwen. Deze CORNELIS PIETERSZOON HOOFT, kreeg, bij zijne zo deugdzaame als verſtandige Vrouwe, ANNA JAKOBS BLAAUW, zes waarde Huwlijkspanden; namelijk drie zoonen: PIETER, JAKOB en HENRIK, en drie dochters; AGATHA, MARGRIET en JOHANNA; de eerſte is die naauwkeurige Historieſchrijver en aangenaame Dichter, wiens Levensbeſchrijving wij opzettelijk zullen behandelen. De tweede, namelijk JAKOB, trouwde met JOHANNA PAAUW, en ſtierf zonder kinderen. HENRIK wierd in den Jaare 1621 Doctor in de Rechten te *Orleans*, en heeft nog eenige Dichterlijke overblijfzels van zijn overaartig vernuft naagelaaren. De oudſte dochter AGATHA trouwde met PIETER HASSELAAR Ao. 1635 Burgemeester en Raad. Ao. 1646 — 1648 Schout, en vervolgens weder Burgemeester van *Amſterdam*. De tweede, MARGRIET is tweemaal gehuwd geweest, eerst met HERMAN THOLINX, en na deszelfs dood met JAN HAGEN: en de jongſte dochter JOHANNA, viel den vermaarden Rechtsgeleerden en Amſterdamſchen Raadt Mr. PIETER KLOEK ten deele. —— Dus verre van de Broeders en Zusters van den Ridder HOOFT geſproken hebbende, zullen wij thans overgaan om hem zelve als Jongeling, als Man, en als Dichter te beſchouwen.

Niet

Niet zelden geeft de ontluikende Jeugd, even als eenen bloeijenden boom, reeds blijken, welke vruchten zij naamaals zal voordbrengen. Met PIETER HOOFT was het ten minſten dus geſteld. Zijn Vader, de noodzaakelijkheid van het aankweeken der Geestvermogens ter bevordering van kunſten en wetenſchappen erkennende; liet niet na, om dezen zijnen oudſten Zoon, met alle den voorraad te doen voorzien, die hem vervolgens te ſtade mogt koomen. Hij liet hem niet enkel in de Amſteldamſche Schoolen de taalen leeren, maar zond hem ter meerdere oefening in de nuttige wetenſchappen naar *Leyden*. In dezen kweektuin der verſtanden, vondt de vlijtige Jongeling, de voornaamſte mannen van dien tijd in vollen bloeij. PAULUS MERULA, FRANCISCUS JUNIUS, CAROLUS CLUSIUS, BONAVENTURA VULCANIUS, en, dien ik het eerst had moeten noemen, JOSEPHUS SCALIGER, en den grooten HUGO DE GROOT; met welken hij dien koop van Vriendſchap lag, welken door geene tijden van vervolging is ontſtrikt kunnen worden. Hebbende: hij altoos eene zuivere hoogachting voor dien doorkneeden Staatsman behouden.

De Rechtsgeleerdheid welke HOOFT onder den Profeſſor CORNELIS PYNACKER aanwon, ontnam hem geenzins den lust, welke hij tot de Dichtkunst in zijnen boezem kweekte; noch de zucht om zich in de Nederlandſche taale te oefenen. Geen wonder! Hij was geſchapen om in beide die kunſten, de meeste, zo niet alle, zijner tijdgenooten voorbij te ſtreeven. Het vuur door Natuur zelve in zijnen boezem gelegt, wierd door de Amſterdamſche kamer: *in Lieffde bloeijende*, aangeblaazen, en verkreeg van dezelve ook van tijd

tot tijd aanwakkerend voedſel. De Achtbaarheid van deze Rhetorijkkamer van welke, bij de geboorte van onzen Dichter, vijf Burgemeesters en agt Schepenen Leden waren; als ook de uitgegeeven wordende ſtukken van eenige der Leden, vooràl van HENRIK LAURENSZ SPIEGEL, ter verbeetering der nederduitſche taal; waren van geen te gering gewigt, om eenen voordeeligen indruk op het harte van den kunstminnenden HOOFT te maaken.

De verkeering met geleerde Vrienden is altoos voor een nuttig middel gehouden, om verſtandig te worden. Zij is de grondregel, volgens welken de meeſte Maatſchappijen in ons Vaderland zijn opgericht. Door zijne gedachten aan anderen mede te deelen, om deszelfs oordeel daar over te hooren; en de gedachten van anderen daar tegen ook weder te toetſen; word de geest niet alleen gedwee ter aflegginge van eene zekere verwaandheid, welke den Jongen Dichter wel eens vergezeld; maar men word 'er zelfs kundiger, en beſchaafder van ſtijl door; en dit bleek ook genoegzaam in HOOFT, welke met de gemelde SPIEGEL, en eenige anderen zijner Kunstgenooten, namelijk SAMUEL KOSTER, JOOST VAN DEN VONDEL, GERBRAND ADRIAANSZ BREDERODE, JOHAN VECHTERS en anderen, zulk eene goede verkeering hield, en uit de minſte aanwijzing zo wel zijn voordeel trok (*a*), dat hij binnen weinig Jaaren hen alle voorlichtte.

In het zestiende of zeventiende levens-Jaar van onzen

(*a*) MR. A. PELS, *gebruik en misbruik des Tooneels*, Bladz. 57.

zen HOOFT. [dus Ao. 1597 of 1598. en niet Ao. 1600, zo als de vlijtige Taal doorgronder TEN KATE zegt; (*b*)] maakte dezelve reeds een Treurſpel, namelijk *Achillis* en *Polyxenas*; dat hij met een bij hem aangenoome Genootſchaps-ſpreuke, eenigzins naar die van BREDERO zweemende, onderteekende. De ſpreuk van den laatſten was: *'t kan Verkeeren*; doch HOOFT tekende: *Veranderen kan 't*. Een gebruik dat deze kamer, in Liefde Bloeijende, met veele andere gemeen had; en dat zelfs nog heden in Duitschland, bij zommige Maatſchappijen plaats vindt.

Men moet HOOFT uit dit Treurſpel geenzins trachten te leeren kennen: het is zijn eerſte, maar ook zijn minſte werk; en door hem in zijne meerdere Jaaren van ondervinding zelfs afgekeurd en verworpen. De daad daar in voorkomende is uit de Historie genoeg bekent, doch hij vlegte daar den Redenſtrijd van AJAX en ULYSSES, uit OVIDIUS *Herſcheppingen* B. XIII in, welken in het laatſte Bedrijf koomende, en omtrend 450 Verzen behelzende, zeer zwaar voor den ſpeeler, en geheel verveelende voor den Aanſchouwer moest worden.

Het ſchijnt dat de Jonge Dichter zich al aanſtonds op de kundigheid van de versmaat en zinſnede vooräl heeft toegelegt. Niet, dat ik zeggen wil, dat de Verzen in *Achillis* en *Polyxenas* vloeijende zijn; geenszins, maar het blijkt genoegzaam, dat HOOFT de rust, agter den derden voet, veeltijds waarnam; nadien hij dezelve in

(*b*) In zijne *Aanleiding der Nederduitſche Sprake*, D. I. Bl. 161.

in dit ſtuk met tekens (*) aanduide. Met welke tekens hij zekerlijk den Tooneelſpeeler is te gemoet gekoomen. Dus begint ACHILLIS, dit ſpel:

Calchas Thestorydes, als ghij u ghinct vermeten
Van Troijens onderganck „ der Goden wil te weten,
Haa, weijnich wist gh' ier van „ als ghij voorſeijde dat
Wij negen Jaren lang „ voor de Troyaanſche ſtat
Toebrenghen zouden met „ verdriet en kommers maer
Verwinnen 't Godloos Volck „ in 't thiend' en laetſte Jaer,
Want was de Val na by „ van Troijens hooghe wallen,
Door wiens handt zoude dien „ dan door *Achilles* vallen.
Calchas waart ghij int waerzeghen zoo gheleert,
Ghy zoudt *Achilles* val „ wel hebben gheprofiteert.

Na dat de vlijtige Jongeling zich eenige Jaaren, op de Leydſche Hooge Schoole had geöefent, beſloot zijn Vader hem, ter meerdere kennisſe van Landen en Natiën, eenige Jaaren buiten s'Lands te zenden; het reizen maakt zekerlijk geen gekken wijzer, maar het kan den Verſtandigen tot zeer veel nut dienen: en onder dezen was de Rechtsgeleerde HOOFT nu reeds te rekenen. Hij vertrok den 10den van Zomermaand des Jaars 1598, dus met zijn 18de Jaar, over zee, naar *Rochelle*, alwaar hij eenige maanden bleef; bezag verder de meeste en voornaamſte plaatſen van Vrankryk; vervolgde zijne reize met een Bark van *Marſeille* op *Genua*, om de Italiaanen hunne Landen, zeden en kunsten te zien. Onder de veele voornaame Steden welke hij daar bezogt, waren ook *Roome*, *Venetien*, en *Florence*: in de eerſte bleef hij eenige weeken; in de tweede eerst drie, daar na nog vier, en in de laatſte

Stad

Stad zes Maanden. Van *Florence* ſchreef hij zijne Amſterdamſche kunſtgenooten, den bekenden dichterlijken Brief (c), met zijne reeds gemelde ſpreuke ondertekent.

Zijn Groet zend, die niet weet, 't konſtrijk Broedertal,
Of hij 't Meesters, of zijn Broeders naamen zal.
Terwijl het wit gehergt en moeijelijke weegen,
De Boſſchen, en de Zee die tuſſchen ons geleegen,
En meenig vruchtbaar veldt en Akker mij belet
Mijn geest met een Gezang te voeden al te met:
Zoo doe ik bij gebrek van die gewoone weelden,
Het geen ik kan, dat is, uw doen mij in te beelden.

Deze Brief, welke in het begin des Jaars 1601, toen Hoort reeds omtrend drie Jaaren in Italien en op reis geweest, en alles aldaar gezien had, door hem geſchreven wierd, gaf doorſlaande blijken, dat zijn Nederlandsch vernuft met vrucht de Italiaanſche ſtreeken bezogt, en zich met de zoetvloeijendheid dier taale verrijkt had. Uit dezen Brief wierd den Hooftzwierigen Dichter reeds gekenmerkt, als hebbende hij zich den zwier, den trant en ſtijl der Italiaanſche verzen zo wel eigen gemaakt, door zijne verkeering met de grootſte kenners, als door zijn menigvuldig Leezen der beste Dichtſtukken, in hunne oorſprongelijke taale, dat men van dezen brief het tijdperk begint te rekenen,

(c) In de uitgave van S. Mans werken, Ao. 1704. in de Mengeldichten Bladz. 732. ſtaat, dat deze brief uit *Florence* in 't Jaar 1607 of 8 aan de Amſterdamſche kamer, *in Liefde bloeijende* geſchreven is; dan dit is een misſlag: er zijn blijken voor handen dat Hoort toen in Nederland was.

kenen, dat de Nederduitsche Dichtkunst een nieuw leven verkreeg, door het beter betrachten van een zuivere Cadans en vloeijbaarheid in onze verzen (d); zijnde deze brief boven dien niet minder Vindingrijk dan vloeijende, om de voornaamste bijzonderheden van Italien, op eene Schilderachtige wijze voor te stellen.

Dus toegerust verliet hij dat aangenaam gewest, trok over (het door zijne Kerkvergadering zo bekende) *Trente*, door Duitschland, en kwam met roem in vreemde Landen geciert, en in zijn Vaderland bekend zijnde, in zijne Geboortestad den 8sten van Bloeijmaand des Jaars 1601 weder te rug; alwaar alle oogen hem zochten; alle harten naar hem verlangden, en alle tongen reeds zijne vorderingen in Staat-Regeer- en Dichtkunde verbreiden. Hij had veele wonderen gezien, maar het grootste bragt hij terug, namelijk zich zelven; om zijnen Vader in deugd te volgen, maar zijne tijdgenooten in kunsten voor te gaan.

Wel verre van op zijne verkreegen kundigheden te rusten, of hoovaardig te zijn, op het geene hij gezien en gehoord had, lag hij zich, thuis gekoomen zijnde, met allen yver verder toe, op het doorbladeren der Historien, en het aanteekenen van het geen hem daar het merkwaardigste en Leerrijkste in voorkwam. Aan dezen arbeid wijdde hij, geduurende de jaaren 1602 en 1603 eenige uuren van den dag toe, en oefende zich

(d) Men zie ook, PIETER HUISINGA BAKKER, beschouwing van den ouden gebrekkelijken, en sedert verbeterden trant onzer Nederduitsche verzen, in het Vde Deel der *werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden* 1781.

zich in dien tijd in de geschiedenissen van POLYBIUS, JULIUS CÆSAR, SUETONIUS, en anderen, evenwel vergat hij de Zanggodinnen niet. Hij dichte in 1601 of 1602 zijn tweede Tooneelspel, namelijk *Theseus en Ariadne*, dat in veel zuiverer taale dan het eerste verscheen; alleen in de Choorspraaken die zintekenen had, van welken wij hier voor spraken, om de rusting aan te duiden; doch welk stuk ook, om deszelfs gebreklijkheid, met veel reden, van hem vervolgens werd verworpen.

Met meerder liefde bezag hij het, vervolgens door hem gemaakt wordend, Tooneelspel *Granida*; waar in de Nederlandsche Vrijaadje met die van Italien dorst twisten; en de minneluimen der beide natien als in een gesmolten wierden, om een DAIFILO te vormen. Hij maakte dit stuk in den Jaare 1602. en de eerste opkomst van DORILEA geeft reeds te kennen, dat het Minnedicht en de Minnezangen bij uitstek zijn zaak waren.

Het Vinnigh straalen van de Zon
Ontschuil ik in 't Bosschaadje.
Indien dit bosje kloppen kon,
Wat melde 't al Vrijaadje?
Vrijaadje? neen. Vrijaadje? jaa.
Vrijaadje zonder meenen.
Van honderd harders (is 't niet schad?)
Vindt me 'r getrouw niet eenen.

Een Minnezanger moet zelf een minnaar zijn, wil hij bevallig klaagen. Onze Dichter was in den Jaare 1603 in dit geval. Hij was verlieft: en hij was dichter.

Hij wist dus geen beter ſaus dan honger tot de ſpijzen (*s*), en zong met zo veel blijken van geest als van Liefde dat bevallig Lied: ſchoon zijn Huwelijk noch niet zeer ras volgde.

Dan er kwam wel haast een tijd, dat hij intuſſchen weder wilde uitmunten in Bijſchriften of Epigrammata; en in weinig woorden veel zeggen. Dus wist hij den 3den van Grasmaand 1607 te *Leyden* zijnde, op verzoek van den Amſterdamſchen Beeldhouwer en Bouwmeester H. DE KAYZER, het vreeslijk aanzien op het zinnebeeld voor het Spinhuis te Amſterdam, met deze verzen, onder den ſteen, waar op de tuchtiging of ſtraffe uitgehouwen was; te doen plaatſen, merkelijk te verzachten:

Schrikt niet; ik wreek geen quaadt: maar dwing tot goedt.
Straf is mijn handt, maar lieflijk mijn gemoedt.

En in het zelve Jaar wist hij den *Lof* en de *Levensſchetſe* van den Admiraal HEEMSKERK in twee regelen, voor het graf van dien Held geſchikt, dus te beſluiten:

Heemskerk, die dwars door 't Ys en 't ijzer dorde ſtreeven,
Liet d'Eer aan 't Landt, hier 't Lijf, voor Gibraltar het leeven.

De Kamer *in Liefde bloeijende*, van welke HOOFT zulk een waardig Lid was, deedt zo veel eer aan dien tijd, als onze Dichter aan die kamer, wanneer zij in den Jaare 1609 den vijfden van bloeijmaand, op het Oor-

logs

(*s*) Hooft's zangen, Bladz. 652.

fogs beſtand, des avonds op den Dam negen vertoo-ningen liet voorſtellen, welke door Hem geordineert en uitgevonden waren. Hij verklaarde deze vertoonin-gen door Bijſchriften; waar van het ſlot, aan de ver-eenigde Nederlanden gericht, dus luidde:

Vereende Landen, wilt gij zoo de Vrijheit minnen,
Dat zij u waarder zij dan ieders eigenbaat,
Zoo mágh geen Dwingelands uw tzaamgeviechten ſtaan
Met List, noch met Verraadt, noch met geweld ontginnen.

En nadien op dit twaalfjaarig beſtand ook tevens een Plaat wierd uitgegeeven, ſchreef hij toen nog een groot gedicht daar over, het welk verſcheide fraaije gedach-ten behelsde, doch ook door hem naderhand verwor-pen is.

De dienſten welke de Burgervader HOOFT, als door-kneed Staatsman den Lande had gedaan; en de alom-zwervende roem van den Zoon, konden niet nalaaten, om in het harte der Heeren Staaten van Holland ter bevorderinge van onzen Dichter te ſpreeken. Hij wierd door dezelve genomineert en uit kragte dezer benoe-minge, door MAURITS, *Prince van Oranje*, den 28ſten van Bloeijmaand 1609. aangeſteld, tot Drosſaard van *Muiden*, Baljuw van *Geyland* en Hooft-Officier van *Weesp* en *Weesperkarſpel*. Dit Ampt, een der voortref-felijkſte in Holland zijnde, en, zo als nog, altoos aan de voornaamſte des adels gegeeven wordende, kon nimmer in beeter handen vallen. Het gaf, wel is waar, zijne verdienſten aanzien; maar hij zette het zelve geenen minderen luister bij. En zijn verheven geest, maakte het kleine *Muiden* weldaast tot een der be-

beroemdſte plaatzen van ons Vaderland. „ Hier heeft „ hij (om met BRAND te ſpreeken) anderen geen ge„ boden gegeeven, die hij zelf niet gehoorzaam was. „ Hij maakte zich den volke ten vriende; niet met „ weldaaden te ontvangen maar te geeven. De goe„ den hebben hem daar zo zeer bemind als de kwaa„ den hem gevreest. Hoewel hij het ongelijk dat hem „ aangedaan was, nooit ſtrafte, nochtans kon hij hier „ de misdaaden die het Heilig regt te na gingen, nooit „ ongeſtraft vergeeten. Hier heeft hij ook geächt dat „ het beter was, hondert misdaadigen vrij te ſpreeken, „ dan één onſchuldige te veröordeelen. Hier droeg hij „ zich dan tegens de gemeente en onderzaten, gelijk „ hij geloofde dat de alleropperſte Rechter eens met „ hem zou handelen; en was in het zelve oordeel ge„ troost, dat hij over anderen geſtreeken had." (*f*) Met deze Staatkundige grondbeginſelen voorzien, en volgens dezelven alleen handelende, moest het dankbaar menschdom, welks belang hij zo wel in 't oog hield, hem met achting doen eeren en beminnen.

Maar de Mensch is niet enkel geſchikt om geächt en bemind te worden. Men wil een Lotgenoot in het geluk en zelfs in rampen hebben. Het aangenaamſte leven is zonder eene wettige verbintenisſe met eene Huisvrouw, zeer zeldzaam toereikende, om in te berusten; en HOOFT, die, volgens zijn gedicht, *geen beter ſtuur dan honger tot de ſpijzen* kende, trouwde in zijn noſte Jaar Ao. 1610 met CHRISTINA VAN ERP, nog geen 19 Jaaren oud zijnde; maar in deugd vernuft en ſchoon-

(*f*) G. BRANDTS Lijkreede voor P. C. HOOFT.

ſchoonheid; aan het goed gedrag, de kunde en vriendelijke omgang van den Drost gelijk. Bij deze vrouw verwekte hij drie Zoonen en een Dochter, die hij allen overleefde: en verkreeg aan de braave ARNOUT VAN ERP, na naauwlijks een Jaar Drost geweest te zijn, een oprecht en onbeſprooken behuwd Vader, en aan DANIEL HEINS, Profeſſor te Leyden, met welke hij in deze tijd kennis maakte, een zeer geleerd en dichtlievend Vriend.

Thans mogen wij onzen Dichter in drie bijzondere betrekkingen beſchouwen; als Drosſaard, als Man en als Beminnaar der ſchoone kunſten en weetenſchappen; want voor deze drie wist hij zijne uuren te verdeelen; en derzelven verplichtingen in alles naar te koomen. Dit laatſte Caracter alleen diend ons het meeste bezig te houden, en zal ons tevens ſtoffe genoeg aan de hand geeven.

HOOFT was een Beminnaar van kunsten, dit was reeds bekend: hij wierd van elk om zijne bekwaamheid aangezogt, en zelden onttrok hij zich, wanneer het Vaderland door zijne vlijt gediend, of door zijne moeite geëerd konde worden. Hier om vercierde hij, in den Jaare 1613, de Eerepoort, welke men op de Damſluis te Amſterdam, ter inhaalinge van ELISABETH, dochter van den Koning van Engeland, en even te vooren gehuwd met den Keurpaltsgraaf FREDRIK DEN Vden, had op gericht; met verzen die het huwelijk van THETIS en PELEUS verklaarden, en tevens een toepaſelijken wensch op dit paar bevatte, in deze woorden.

De Heemel wekk' ons een Achilles uit deez' twee.

In den zelven tijd deedt Hij weder eene nieuwe Tooneel vrucht zijner hersſenen zien, welke meerder gekookt dan de anderen voor den dag kwam; en waar toe hem zijne tegenwoordige verblijfplaats aanleiding gaf. Deze was het Treurſpel *Geeraardt van Velzen*; dat hartroerende, bevallig, met de beste Staatkundige Leerregelen voorzien, met verſcheide andere ſpeelen, om den Lauwer mogt dingen. Hier bragt hij het *Muiderſlot* met al deszelfs Burgers op het Tooneel. Zijn veder ſchilderde de afgrijſelijkheden der Tijrannij; de ſnoode gevolgen der twist; het vervloekt en onbepaald geweld, en het ſchuuw bedrog, met de levendigſte kleuren. De Eendracht, Trouw, en Onnozelheid, als Perſoonagien voorkoomende, boezemde een Lust tot Deugd in. De wraakgierigheid wierd geketend: de Burgertwist in al deszelfs gevaaren aangetoond: eene gemaatigde Regeering: *Recht tuſſchen dienſtbaarheid en wetteloosheid heengaande*, aangeraaden; en het Lot van s'Lands Vrijheid en wettenſchenders, in het rampzalig einde van den Tijran, aangetoond.

Dan eerlang ſchoof de Drost het gordijn voor alle deze aakligheden, in vroeger Jaaren op het *Muiderſlot* voorgevallen. Hij verplaatſte het Tooneel in zijn geboorteſtad, en wist in negen dagen een Tooneelſtuk, zo wel naar PLAUTUS te vertaalen; en op zijn tijd en toenmaals heerſchende zeden toe te paſſen, dat de groote HUGO DE GROOT zelve, aan wien hij het had toegezonden, moest bekennen; (g) dat die vertaaling, „ het Latijn in veelen deelen overtrof; en hij dat ſtuk niet

(g) In deszelfs Brief aan HOOFT van 24 January 1617.

„ niet eens maar meermaalen met een zonderling ver-
„ maak had overgeleezen; en het zelve ten eerſte
„ diende gemeen gemaakt te worden, om veele te
„ verlustigen en tevens te onderrichten." Ook was men verwondert, dat een Man als HOOFT zich zo wel tot de gemeene volkstaal had kunnen verlaagen; en zijnen *Warenar* dus caractermaatig had kunnen doen ſpreeken: en ſchoon eenigen wat te laage woorden ons thans niet zo wel kunnen monden, en 'er op het Tooneel alle zorg moet gedraagen worden, om de ſtrengſte zedekunde zelve te bevoorderen; zo heeft onze Dichter in dit ſtuk zelve den Hiſtorieſchrijver WAGENAAR veel meer dienst gedaan, dan VONDEL in een verheveneer ſtuk; namelijk in zijn *Gysbrecht van Aemſtel*; na dien hij de waare geſteldheid van *Amſterdam*, in dien tijd, dikmaals heeft doen kennen; daar VONDEL van de eerſte grondlegging van *Amſterdam* ſpreekende, dikmaals gebouwen, noemd die lange Jaaren na dien tijd eerst zijn opgericht. (*h*) VONDEL's handelwijze derhalve wordt afgekeurd; daar de beſchrijving van het *Elendige kerkhof*, de *veuglen ſteeg* enz. uit den *Warenar met den Pot* altoos geſtaaft en geroemd word.

VONDEL wist den Inhoud van dit ſtuk zeer aartig, in den Jaare 1670, in dit Bijſchrift te beſluiten.

Den Ridder HOOFT *beving een zucht*
Te volgen Plautus nutte kluchte,
Op Warnars naam een vrekken Zot,
Beängst, bekommert voor zijn Pot,
Vol

(*h*) Zie J. WAGENAAR's Beſchrijving van *Amſterdam* D. I. Bladz. 11. verg. Bladz. 28. in-Fo.

In den zelven tijd deedt Hij weder eene nieuwe Tooneel vrucht zijner hersſenen zien, welke meerder gekookt dan de anderen voor den dag kwam; en waar toe hem zijne tegenwoordige verblijfplaats aanleiding gaf. Deze was het Treurſpel *Geeraardt van Velzen*; dat hartroerende, bevallig, met de beste Staatkundige Leerregelen voorzien, met verſcheide andere ſpeelen, om den Lauwer mogt dingen. Hier bragt hij het *Muiderſlot* met al deszelfs Burgers op het Tooneel. Zijn veder ſchilderde de afgrijsſelijkheden der Tijrannij; de ſnoode gevolgen der twist; het vervloekt en onbepaald geweld, en het ſchuuw bedrog, met de levendigſte kleuren. De Eendracht, Trouw, en Onnozelheid, als Perſoonagien voorkoomende, boezemde een Lust tot Deugd in. De wraakgierigheid wierd geketend: de Burgertwist in al deszelfs gevaaren aangetoond: eene gemaatigde Regeering: *Recht tuſschen dienſtbaarheid en wetteloosheid heengaande*, aangeraaden; en het Lot van s'Lands Vrijheid en wettenſchenders, in het rampzalig einde van den Tijran, aangetoond.

Dan eerlang ſchoof de Drost het gordijn voor alle deze aakligheden, in vroeger Jaaren op het *Muiderſlot* voorgevallen. Hij verplaatſte het Tooneel in zijn geboorteſtad, en wist in negen dagen een Tooneelſtuk, zo wel naar PLAUTUS te vertaalen; en op zijn tijd en toenmaals heerſchende zeden toe te paſſen, dat de groote HUGO DE GROOT zelve, aan wien hij het had toegezonden, moest bekennen; (g) dat die vertaaling, „ het Latijn in veelen deelen overtrof; en hij dat ſtuk niet

(g) In deszelfs Brief aan HOOFT van 24 January 1617.

„ niet eens maar meermaalen met een zonderling ver-
„ maak had overgeleezen; en het zelve ten eerſte
„ diende gemeen gemaakt te worden, om veele te
„ verlustigen en tevens te onderrichten." Ook was men verwondert, dat een Man als HOOFT zich zo wel tot de gemeene volkstaal had kunnen verlaagen; en zijnen *Warenar* dus caractermaatig had kunnen doen ſpreeken: en ſchoon eenigen wat te laage woorden ons thans niet zo wel kunnen monden, en 'er op het Tooneel alle zorg moet gedraagen worden, om de ſtrengſte zedekunde zelve te bevoorderen; zo heeft onze Dichter in dit ſtuk zelve den Hiſtorieſchrijver WAGENAAR veel meer dienst gedaan, dan VONDEL in een verheveners ſtuk; namelijk in zijn *Gysbrecht van Aemſtel*; na dien hij de waare geſteldheid van *Amſterdam*, in dien tijd, dikmaals heeft doen kennen; daar VONDEL van de eerſte grondlegging van *Amſterdam* ſpreekende, dikmaals gebouwen, noemd die lange jaaren na dien tijd eerst zijn opgericht. (*h*) VONDEL's handelwijze derhalve wordt afgekeurd; daar de beſchrijving van het *Elendige kerkhof*, de *veuglen ſteeg* enz. uit den *Warenar met den Pot* altoos geſtaaft en geroemd word.

VONDEL wist den Inhoud van dit ſtuk zeer aartig, in den Jaare 1670, in dit Bijſchrift te beſluiten.

Den Ridder HOOFT *beving een zucht*
Te volgen Plautus nutte kluchte,
Op Warnars naam een vrekken Zot,
Beängst, bekommert voor zijn Pot,
Vol

(*h*) Zie J. WAGENAAR's Beſchrijving van *Amſterdam* D. I. Bladz. 11. verg. Bladz. 28. in-Fo.

Vol goude ſchijven, lang geſpaart,
En bij geluk aan zijnen haart,
Gevonden. Met dien rijken buit
Beſteedt de Vader Klaertjen uit;
Die, als zij vrolijk Bruiloft hiel,
Van eenen jongen (i) Zoon beviel,
En wat, het welk men zelden zag,
Bruit, moeder, kraemvrouw op een' dag.

De Gierigheid, welke HOOFT in gemelde ſtuk zo beſpottelijk maakte, met oogmerk om dat gebrek te leeren vlieden; maakte hem te dien tijde nog mildaadiger, omtrend het ontwikkelen zijner geestvermogens. In hetzelve Jaar 1616 arbeidde hij reeds aan zijn BATO of *oorſprong der Hollanderen*: welk Treurſpel hij boven *Geeraard van Velzen*, als meer doorwerkt zijnde, waardeerde: en over het welke hij ook met den grooten HUGO GROTIUS raadpleegden, die hem raadde, met de huldiging van BATO het Tooneelſpel te ſluiten; (*k*) welken raad hij daar in ook opvolgde: want HOOFT was verre af van een *hoofdig* Dichter te zijn. Hij hoorde gaerne raad; en volgde dezelve ook met die graagheid op, waar mede ze hem werd medegedeeld; en daar zijn hart van de menſchelijke dwaling ligt te overtuigen waar, zocht hij nooit Vijgebladen om zijne feilen te bedekken. Dat helaas! thans maar al te veel geſchied. Dit Tooneelſpel zag echter niet dan tien Jaaren na deszelfs opſtelling

(*i*) Dit Adject: *Jongen*, had VONDEL kunnen misſen, nadien 'er geen *Oude* Zoons ter waereld koomen.

(*k*) H. DE GROOT's brief aan HOOFT in dato 23 September 1616.

ling het Licht, en bevatte, behalven de bewyzen dat 'er een God is, uit den natuurlijken Godsdienst of het licht der rede ontleend; en boven de daad van een rechtvaardig en dapper Held: eene uitnemende Liefde tot het Vaderland, die, zo ooit, vooräl ook in onze dagen niet te veel aangedrongen kan worden.

In het zelve Jaar 1616 den 27ſten van Oogstmaand overleed de in het jaar te vooren nog geregeerd hebbende Scheepen, PIETER DIRKSZOON HASSELAAR, en gaf onzen Drost gelegenheid, om zijne kragt in den Lijkzang te beproeven. Hier van gaf hij ook weder een goed voorbeeld (*l*), zijnde een gepaste Lofkrans voor den overledenen, doormengt met de voornaamſte trekken van deszelfs Caracter. Twee Jaar laater wierd zijn brief van *Menelaus* aan *Helena* uitgegeeven; en deed genoegzaam zien, dat onze Dichter het ſpoor van NAZO gelukkig genoeg wist te bewandelen; en Minnebrieven kon ſchrijven, welken de hartstocht konden doen voelen; ook ſchreef hij in hetzelve Jaar 1618 eenige *Bijſchriften* tot verklaaring der vertooningen, welken men den 24ſten van Bloeijmaand, op de Nederduitſche Academie van SAMUEL COSTER, voor den *Prins van Oranje* zoude doen; en was dus altoos beezig om zijne Geboorteplaats *Amſterdam* te helpen verheerlijken; door de aangewende kosten, bij Feestelijkheden, tot het meeste nut te doen dienen.

Dan, nu openbaarde zich een geheel andere trek in hem; namelijk, de lust tot het beſchrijven van Geſchiedenisſen. Te vergeefsch moest zijne oefening in dezelve; noch zo veele uuren leezens en blokkens, toch niet

(*l*) Het eerſte in zijne *Lijk-en-Grafdichten*, Bladz. 690.

niet dienen: Hij wist alle zijne Talenten op woeker te ſtellen; en zou hij dit alleen in de Aarde begraaven hebben. Zijn geest, die zich in der Jeugd boven alle verhief, kon zich geenszins tot enkle wetenſchappen bepaalen. Hij moest zo groot een Geſchiedſchrijver als Dichter worden. De proef die hij in dezelve omtrend het Jaar 1619 nam, betrof HENRIK DEN IVden, Koning van *Vrankryk* en *Navarre*, met oogmerk om de Vaderlandſche geſchiedenisſen in het vervolg, eens ter hande te neemen. Het geen hij ook den 19den van Oogstmaand 1628, met lust en ijver begon, en tot aan zijnen dood volvoerde.

Maar het voegt ons ook de rampen van onzen Dichter te melden; welken hem van tijd tot tijd troffen; en het genoeglijk leven met bitter vermengden, om hem, even als anderen Menſchen, het ongeluk te doen zien.

Zijn eenige dochter GEERTRUI was, maar eenige weeken oud zijnde, in den Jaare 1615 geſtorven; zijn tweede Zoon ARNOUT Ao. 1618 gebooren, in den Jaare 1620 overleden; maar het Jaar 1623 was voor hem veel ſmertelijker. Zijn oudſte Zoon CORNELIS overleed, 12 Jaar oud zijnde, den 26ſten van Louwmaand; zijn Jongſten, ARNOUT, van drie Jaaren, ging den 27ſten van Grasmaand, den zelven weg; en hier op volgde den 6den van Zomermaand, deszelven Jaars, zijne geliefde Huisvrouw, CHRISTINA van ERP; welke ſpoedig op elkander volgende ſterfgevallen hem zodanig ter harte gingen, dat hij geene vreugde voor zich vondt; en alleen door den tijd en eene uitſteekende gemaatigdheid, door de Letteroefening verkreegen, eenigzins getroost konde worden.

On-

Ondanks alle deze rampen, vindt men eene klagt van onzen dichter, over het vertrek van LAURENS REAAL, welke in Bloeijmaand van hetzelve Jaar 1623. naar Indien vertrok; welke klagt, op deze, dus vloeijende wijze, begint:

De Maan had Ellefmaal haar aangeficht verſchaapen,
De Zon drie hondertmaal in Thetijs arm geſlaapen,
Drie hondert maal' te prijk geſtaan aan 's Hemels luik,
Dat Zwaantje liefde droeg tot Edelaart, het puik
Het oogelijn der Jeughd; van d'Amſtelſche Landdouwen
En zelve wist zij 't niet.

De eerſte dag welke het Jaar 1626. aan de kimmen deed zien, was de ſterfdag van een tagtig jaarigen Grijsaart, die twaalfmaal Burgemeester te *Amſterdam* was geweest: en die, door zijne Liefde tot de Vrijheid en zijne onbaatzugtigheid, de nijd van zommigen zo fel in 't harnas had gejaagt, dat men wel zorg gedraagen had, om hem, zints Ao. 1610. verder van 't ſtads bewind af te houden. Dit was echter geen ontijdig verlies voor onzen Dichter, nadien het ſterfuur van zulk een Man, alle dagen te wagten ſtond.

In hetzelve Jaar 1626 kwam zijn reeds gemelde Bato in het licht, en wierd op *Coster's*, of de *Nederduitſche Academie*, vertoond. Hier op volgde zijn agtjaarige arbeid, het Leven en de daaden van HENRIK DEN GROOTEN, Koning van Vrankryk: welke levensbeſchrijving weder ongemeen beviel; en HUGO DE GROOT ſchreef ter zo verplichtende aan HOOFT over, daar hij te dien tijd balling in Vrankryk was; dat het den laatstgemelden, gevoegt bij de goedkeuring hier te lande, te meer moest aanzetten, om zich in de geſchied-

kunſtige ſchrijfwijze verder te oefenen en te bekwaamen. De Groot wenschte de Aſſche des grooten Konings geluk, om dat ze zulk een groot ſchrijver had gevonden. En de Geleerden hier te Lande verhieven den zuiveren ſtijl: de bondige en krachtige betoogwijze; en de natuurlijke ſchildering en ontvouwing van deze Geſchiedenisſe, tot aan de wolken.

Hooft trouwde weder den 30ſten van Slachtmaand Ao. 1627. met Leonora Hellemans, Weduwe van Jan Baptista Bartelot; en Dochter van wijlen Arnout Hellemans, Kornel der Antwerpſche Burgery en voornaam Koopman aldaar; zijnde twee-en-dertig Jaaren oud, wanneer hij haar huwde. Dit Huwlijk dat zo treflijk bezongen wierd door Vondel, Reaal en den Amſterdamſchen Profeſſor Barlæus was weder vruchtbaar voor hem; want deze zijne Huisvrouw baarde hem eerst eene Dochter, die hij naar zijne eerſte Bedgenoot Christina liet noemen: en welke na zijn dood in den Echt trad met Koenraad Burg, Heer van *Kortenhoef*, Scheepen en Raad der Stad Amſterdam, vervolgens Theſaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden, bij wien zij vijf Zoonen en eene Dochter verkreeg. Daar na kreeg onze Dichter bij zijne Leonora nog een Zoon Arnout, die vervolgens in Amſterdam als Scheepen is beroemd geweest. Verder heeft onze Dichter geen kinderen gehad.

Het zo evengemelde Vers van Profeſſor Caspar Barlæus, dat in het Latijn geſchreeven, onzen Dichter verëerd werd, bragt hem in kennis met dien man voor welken hij alle achting voedde, en aan den welken men 27 brieven van hem, in zijne werken vindt. Hij ging, na zijn Huwelijk voltrokken was, ook weder

aan

aan zijne Historien arbeiden, en verliet het dichtkundig ſpoor wel niet geheel, maar bragt echter zo veel niet tot verbetering van de kunst toe, als hij wel konde gedaan hebben, indien zijne lust tot de geſchiedenisſen hem meerder tijd voor de Zanggodinnen had laaten behouden. Zijne levenswijze op het Slot te Muiden, alwaar een zeskant Toorentjen bij den Tuin, zijn Boeken-kamer was; en de gerustheid en ſtilte die daar heerschte, had zeer veel kunnen toebrengen, om zich boven alle de Dichters van zijnen tijd te verheffen; want het is bewezen dat VONDEL, zonder HOOFT, zekerlijk geen VONDEL zou geworden zijn: nadien de laatſte alle de kunſtigſte zwieren van onzen Drost, als ook deszelfs nette en gekuischte taal en zinnelijke woordvoegingen zo wel beſtuudeerden, en de vloeibaarheid der Verzen, op goede regelen zo vast kreeg, dat HOOFT, in dit geval zich meest op de Historien toeleggende, eenigzins achter VONDEL bleef.

In het Jaar 1629. werd de verblijfplaats van onzen Drost meer woeliger, daar de Vijanden zich op de Veluwe vertoonende, hem door 's Lands Gemachtigden werd aangezegt, om, bij verdere aanrukking van vreemde Troupen, den Dijk aan de Noordzijde van het Slot te doen doorſteeken, en het Land onder water te zetten. Doch gelukkig dat het er niet toe behoefde te koomen! Gelukkig, dat de Nederlandſche krijgsbenden zich zo wel verdeedigden, en zulk eene zege voor s' *Hertogenbosch* en *Weſel* bevochten; dat HOOFT weder in een heilig dichtvuur geraakte, om de dappere daaden der overwinnaars, op verheven toonen te verbreiden. En den Prins van Oranje zulk een ſchoone Hollandſche Groet toewenschte, dat zijn Vriend Cas-

PAR VAN BAARLE hem daar over de verhevenſte dankbetuigingen toezond, en de woorden van FLAKKUS over PINDARUS, dus op hem toepasten:

Hoofdium quisquis ſtudet æmulari
Belga, ceratis ope Dædalea
Nititur Pennis. (*m*).

HOOFT was nimmer agterlijk wanneer de Vriendſchap iets op hem begeerde. Hij voldeedt aanſtonds aan het verzoek van zijn Schoonbroeder BAAK, door eenige ſtukken uit het Italiaansch van BOKKALINI, voor denzelven te vertaalen, en ſlaagde daar zo gelukkig in, dat men het bijna eerder voor zijn werk dan voor eens anders gedachten zou opgegeeven hebben. Het bleef hier niet bij, zijne vlijt was onvermoeijende, en hij vertaalde op verzoek van gemelde BAAK ook zomtijds eenige ſtukken uit het Latyn van CORNELIUS TACITUS. Dit had ten gevolge, dat hij laatstgemelden Schrijver zijne *Jaarboeken* en *Historien*, als ook het *Leven van Agricola*, en het boekjen over de gelegenheid, zeeden en volken van *Germanien*, geheel vertaald kreeg; waar door hij zijne bezigheid; en zijne Vrienden het aangenaame en het nuttige daar van; telkens zagen verdubbelen. Boven dien verzaamelde JACOB VAN DER BURG en JOHAN BROSTERHUISEN, alle zijne gedichten, welken hij beſchaafde en verſchreef; en welken door deze twee dichters in den Jaare 1636 uitgegeeven, en opgedraagen wierden aan den Ridder CONSTANTYN HUIGENS, Heer van *Zuilichem*: een bekend

(*m*) C. BARLÆI *Epiſt.* 133.

kend Nederlandsch Dichter, voor welke HOOFT zelve veel achting had, en die met hem ook verkeerde en briefwisseling hield.

Na dat onze Dichter, omtrend het Jaar 1638, de Rampzaligheden van de verheffinge van het huis van *Medicis*, zo vol bloedige Tooneelen, geboekstaaft en der nagedachtenisse had overgegeeven, wierdt hem in het volgende Jaar, door LODEWYK DE XIII de Ridderorde van *Sint Michiel* verëert, vergezelt van brieven die hem tot den Adelstand verhieven. Aanmerkelijk, en zeer gepast was de groet van zijnen Vriend de Professor van BAARLE, welken aan hem, onder anderen schreef. „ *Vrankryk* heeft u niet edel gemaakt, „ maar bekend gemaakt, dat gij 't waart. Gij waart „ voor heenen in de daad en door uwe geleerdheid, „ het geen gij nu zijt, door het getuigenis des groo„ ten Konings. Bij mij, zeer waardige Heer, word „ gij voor zo veel te edeler gehouden, als het treffelij„ ker is zich zelven edel te maaken, dan edel geboo„ ren te worden." (*n*) En de bij de Ridderorde gaande brief des Konings, was zo vleijende, en de werken des dichters zo prijzende, dat het alleen een weldenkend HOOFT moest wezen, wiens hart zich niet in zo veele Lofuitingen verhief.

Op het einde des Jaars 1642, kwam het eerste stuk der *Nederlandsche Geschiedenissen* van onzen Dichter in het Licht: daar hij den 23sten van Sprokkelmaand 1738 het twintigste Boek, handelende over den Dood des Prinsen van Oranje, reeds afgewerkt had, doch tot op het gemelde Jaar met overzien, beschaaven en doen druk

(*n*) C. BARLÆI *Epist.* 382. p. 755.

drukken had toegebragt. Dit werk werdt door hem aan zijn Hoogheid, FREDRIK HENDRIK opgedraagen, en verkreeg de goedkeuring van alle Nederlanders, welken eene ware zucht voor de zuivre Nederduitſche taal voedden; en geen bloot verhaal van zommige zaaken, maar eene uitſteekende aaneengeſchakelde Historie van hun Vaderland; in een ſchoonen en vloeijenden ſtijl geſchreven, begeerden. Hier door verkreeg hij allen lof van de meeste Geleerden zijnes tijds: de Raadsheer DOUBLET, de Heer HUIGENS; de Profeſſooren VOSSIUS en BARLEUS; allen ſtemden toe dat hij de TACITUS van Nederland was, wiens geſchied tafreelen vol leeven; wiens redeneeringen vol kragt; wiens aanmerkingen vol wijsheid; en wiens zedeſpreuken zeer gepast en zinrijk waren; zijnde elke trek zijner Historie een blijk van het gezond verſtand en tevens van het geoefend oordeel van de waarheid en onzijdigheid minnenden Schrijver.

Zouden wij alle de welverdiende Lofbetuigingen van toenmaalige Geleerden, en naderhand bijgekoomene Schrijvers ophaalen; waar zouden wij beginnen? Waar zouden wij eindigen? Een naauwkeurige, onvermoeide en doorkundige HUYDECOPER alleen is in ſtaat, om de menigte van Getuigeniſſen van geleerde Mannen, en voornaame Dichters, over onzen HOOFT, en zijne werken bij elkander te zaamelen en te vergelijken! (o) En waarlijk, er zou heden wel weder een' nieuwen HUYDECOPER aan het werk dienen te gaan, om het

(o) Voor P. C. HOOFT's Brieven uitgegeeven, Amſt. 1738 en 1750. In Fo.

het groot getal van bloemen te vergaderen, welken zints dien tijd, weder over die werken geſtrooit zijn; en die bij het aanwakkeren der Liefde tot de Nederduitſche Taale, hoe langer hoe meerder verbreid zullen worden.

Onder de menigte, welke HOOFT hunne goedkeuring betuigde over zijne Nederlandſche Historien; was ook de Prins van Oranje, aan welken dezelven waren opgedragen, en die deze opdragt, door het toezenden van een zilveren Lampet en Schootel, wilde erkennen, en in gedachten doen houden. Ook ſchreef een zeer kundig Capucijn uit *Leuven* Broeder GABRIEL genaamt, aan hem, en CORN. GODDÆUS Predikant te *Vaaſen*, ſchreef aan den Profeſſor van BAARLE over hem, in eenen voorzeggenden zin: „ HOOFT zal niet alleen den „ Historie-ſchrijveren in het toekoomende een regel „ van ſchrijven verſtrekken, maar ook den laateren na„ komelingen tot eene voorbeelding van taal en woor„ den: even gelijk ons de ſchrijvers van AUGUSTUS „ eeuwe tot voorbeelden dienen van de Latijnſche „ zuiverheid." (*p*) Deze voorzegging is volkoomen bewaarheid geworden, maar die van HOOFT zelve niet minder, daar hij aan Broeder GABRIEL een ongebonde Historie zendende, zijne zorg te kennen gaf, dat het door gebrek aan gezondheid of leven, hem mogelijk niet gelukken zou, het vervolg daar van uit te geeven: als zijnde reeds ziekelijk en 67 Jaaren oud; er bij voegende: *Tempus abire mihi*: of, *'t is tijd voor mij te ſcheiden.*

Wan-

(*p*) CORN. GODDÆI *Epiſt. ad* C. BARLÆUM 24 Febr. 1643.

Wanneer de Prins van Oranje, FREDRIK HENDRIK den 14den van Lentemaand 1647. overleden was, begon HOOFT zijne zwaanengezangen te zingen, zijnde 3 Grafdichten op dien Prins; wiens Lijkſtatie hij ook begeerde te zien; welke den 10den van Bloeijmaand eerst ſtond te geſchieden. Hij vertrok, reeds ziekelijk zijnde, ten dien einde naar den Haag: zag de begraafenisſe, volgens zijnen wensch; maar wierd kort daar na, ten huize van zijn Vrouws ſchoonzoon, JOHAN VAN DER MEYDE, oud Burgemeester van *Rotterdam*, en uit dien hoofde toenmaals een Lid der Heeren Gecommitteerde Raaden van Holland; door twee kwaalen te gelijk aangetast, die elk op zich zelven het Ligchaam genoeg kunnen afmatten, namelijk van Buikloop en Koortſe; welke dus, te zaamen vereenigt, hem ſpoedig alle krachten deeden verliezen; zijn ſchoon en verheven denkvermoogen benevelden, en zijnen geest eindelijk geheel het ſtoffelijk gedeelte zijns ligchaams deeden verlaaten. Hij ſtierf op den 21ſten van Bloeijmaand des Jaars 1647. in den ouderdom van 66 Jaaren 2 Maanden en 5 dagen, tot verbaazende droefheid van geheel Nederland; die in hem een doorſchrander ſtaatsman en Geſchiedſchrijver; een vloeijend en weldenkend Dichter; en een geſchikt Lid der Maatſchappije verloor. *Muiden* was in rouw gedompeld door het verlies van haar waarden Drost, die zij binnen haare muuren, alleen door verdienſten, onder de Ridders had zien ſtellen. En zijn geboorte-Stad *Amſterdam*, alwaar hij ook altoos een wooning hield, hebbende gewoond op de Keizersgragt over de Groenlandſche Pakhuizen; verloor in hem een uitmuntend en vlijtig kenner, die alles gaarne wilde aanwenden om ſtads luister te helpen vergrooten. In laatst gemelde

ſtad

ſted werd bij den 27ſten van dezelve maand in 't koor der nieuwe Kerk, en in de Grafkelder van wijlen zijnen Vader, in 't bijzijn van een groot aantal vrienden en vreemden, ter nedergelaaten.

Het Tooneel dat zo veel vrucht van onzen Ridder ingezaameld had; en zo dikmaals door zijne ſpellen verëerd werd, zag ook ter erkentenisſe van den overleden Ridder, de dag na zijne begravinge, zijnen roem in eene gepaste Lijkrede, door GERAARD BRAND opgeſteld, en door een der bekwaamſte Tooneelſpeelers, namelijk GERMES uitgeſprooken wordende, vereeuwigen: welke Lijkrede, benevens de ſierlijke Lijkklacht van REINIER ANSLO, *Muiden in rouw*, voor des Dichters *Mengelwerken* geplaatst zijn, welken door zijnen Zoon, ARNOUT HOOFT, vervolgens zijn in 't licht gegeeven.

De verkeering welke de Ridderlijke Dichter, met verſcheiden Lieden van aanzien onderhield, kan uit zijne Brieven eenigzins opgemaakt worden. CONSTANTYN HUIGENS, Heer van *Zuilichem*; LAURENS REAAL, oud Generaal in *Oost-Indien*; NICOLAAS VAN REIGERSBERGEN en GEORGE RATALLER DOUBLET; Raadsheeren in den Hoogen Raad; RENATUS DESCARTES, de Profesſooren VOSSIUS en BARLÆUS; de Geheim-Schrijver DANIEL MOSTAART, door hem de *Saus van 't gezelſchap*, maar door VONDEL, de *Saus van zijne Poëzy* genoemd; zijne twee ſchoonbroeders KLOEK en JUSTUS BAAN, van welke laatſten hij plagt te zeggen, dat de Koopman een goed Dichter aan hem had bedorven. JOACHIM van WIKKEFOORT, Preſident van de Landgravinne van *Heſſen*; JACOB WYTS, wachtmeester van 't Leger en hoofd van den Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden; en zelfs 's Lands Advocaat JAN VAN OL-

OLDENBARNEVELD, waren zijne gemeenzaame vrienden; welken hem beurtelings op het Muiderſlot kwamen bezoeken; en hetzelve met de Dochter van ROEMER VISSCHER, [door eene gewigtige ſchade in *Teſſel*, *Teſſelſchade* genaamd, maar door hem, bij Letterverzetting, in *Sachteſedeles* verandert;] tot een Zangberg van gulle vrolijkheid maakte; alwaar de zanglievende TESSELSCHADE de verſtandige ooren wist te ſtreelen, en niet zelden den dichtgeest van den Drost, daar door deedt ontvlammen, en de aangenaamſte Minneſnikken uit de Pen deedt rollen.

De Heer HOOFT was lang en ſchraal van Perſoon; had wakkre bruine oogen, daar de ſchranderheid van zijnen geest in doorblonk. Zijn aangezicht was blozend; zijn hair en baard tusſchen blond en bruin; ook was zijne ſtem mannelijk en ſterk. Zijn beeldtenis gaat op tweederlij wijze in plaat uit. De laatſte ſtaat voor de, door B. HUYDECOPER's uitgegeevene, Brieven van hem, waarvan het Origineele Schilderij heden nog berust bij den Wel Ed. Groot Achtbren Heer, HENRIK HOOFT DANIELSZ. en dat, volgens het gevoelen van kundigen, onzen Dichter in zijn Zondagspak getroffen heeft. Het eerſte afbeeldſel is van SANDRART, en ſtaat voor het Eerſte Deel der *Nederlandſche Historien* van onzen Drost; hebbende geheel geen verſierſel, en volkoomen gelijkende aan een in Plaat, zo genaamd geklopt afbeeldſel, van hem; ten onderſchrift hebbende: *den alten Tacitus*, alleen heeft HOOFT daar een' Roomſchen Lauwerkrans om de hairen, die het gedrukte beeld mist; en om welke reden VONDEL, wegens SANDRART zong; dat hij.

Hooft

... Hooft en halscieraat des Ridders heeft vergeeten
De Duitſche Lauwerkroon, en Franſche Konings-keten.

Het wapen dat de Ridder Hoofт voerde, en dat door den Brief van den Koning van Vrankryk wierd bekragtigd, en afgemaald met de verſchillende kleuren; was een wit Hoofd in een rood veld met gouden hairen; bekranst met Lauriertelgen, door een blaauwen ſluijer met gouden lelijen toegeknoopt; en had boven den helm een kroon, en op denzelven een Zon. Dan het oude wapen van den Dichter, nog onder de Papieren van de familie berustende, heeft in plaatſe van een Zon, nog een hoofd boven den helm; zijnde anders in niets onderſcheiden.

Het Caracter van onzen Dichter was alſins beminlijk. Hij had veele der grondbeginſelen van zijnen Vader ingezoogen, en ſprak meest zo als hij dacht. Zijn oordeel aangaande de burgerlijke en kerkelijke beroertens en oneenigheden, welken in zijnen tijd woelden, was altoos gemaatigd. Getuigen hier van zijn zijne Brieven, over ſoortgelijke onderwerpen geſchreeven! Getuigen hier van was zeker Muider Predikant, welken, na wat ſterk op den Predikſtoel tegens anderen geijverd te hebben, door zijnen Drost aan der Vrienden Tafel tot meerder beſcheidenheid werd overgehaald: en zich zo veele en zulke zachte leerregelen, en lesſen van onzen Dichter liet inboezemen, dat hij, in 't vervolg van tijd, veel beſcheidener omtrend anderen dacht, en zich, in veele opzichten, met alle bedaardheid, tegen hen uitliet.

Doch deze Gemaatigdheid in zaaken van den Godsdienst:

dienst: zijne verkeering en briefwisſeling, zelfs met Capucijnen; als ook dat hij geen openbaar Lid van eenige Kerkelijke gemeente ooit geweest is; bragten hem in den naam dat hij wel niet Roomschgezind was, maar echter den heerſchenden Godsdienst ook geenszins was toegedaan; dan omtrend het eerſte, bewijzen zijne ſchriften genoegzaam; ſchoon hij, noch zijne Vrienden, door eene vijftigjaarige omgang zelve met Juffrouw TESSCHELSCHADE, haar den Roomſchen Godsdienst niet hebben kunnen doen verlaaten. Dan HOOFT was beſcheiden, en dacht gemaatigd over den Godsdienst: zijn Vader had reeds tegens eenen te verregaanden Godsdienstijver, zich in den Amſterdamſchen Raad, manmoedig verklaart: HOOFT zelve was eenigen tijd in Italien geweest: meer behoefden 'er niet, om hem dien naam te geeven; maar ook meer niet, om hem bij kundigen van dien laster vrij te ſpreeken.

HOOFT was, als Drost ook een beſcheiden Christen. Hij maakte zwaarigheid om de ſtrenge Placaaten tegen de Roomschgezinden te doen uitvoeren: en daar hij hen oogluikende, eenige vrijheid gaf, hield hij hen toch zo wel in toom, dat er geene klagten over konden vallen. Nooit genoot hij, voor dusdaanige oogluikende vrijheid, eenige winst; en nooit ging zijne oogluiking zo verre, dat er zijn eer en plicht iets bij kon lijden. Verder was hij een ernſtig rechts-vorderaar; een haater van onëerlijk gewin; zeer naauw gezet van gemoed, welke gezetheid zo ver ging, dat hij nooit iets van de verbeurd verklaarde goederen der Misdaadigen wilde trekken; maar zijn deel aan de Weduwe of Erfgenaamen liet volgen; zo dat hij van de goeden

ten

ten ſterkſten bemind, en van de kwaaden ten uiterſten gevreest wierd: en zijn bewind derhalven van de beste uitwerking voor zijn Vaderland was.

Zijne burgelijke omgang deedt hem van ieder achten. Hij was heusch, geſpraakzaam; en boven al zeer afkeerig van hoofſche gemaaktheid: de oude Hollandſche deftigheid en eenvoudigheid, die als met zijne Landerijen, bij *Muiden* geleegen, te gelijk van den thans leevenden Burgervader, HENRIK HOOFT DANIELSZ. en deszelfs Broeder WILLEM HOOFT DANIELSZ, ſchijnt overgeërft te zijn; deedt hem in 't ſtuk van kleeding; alle uitheemſche en nieuwe lichtvaardigheid ontwijken. Hij lag zich alleen toe om zich zelven te verbeteren: en vrij van alle waan en hoogmoed, geenszins zijne kleederen te doen eerbiedigen. En waarlijk, groote Geesten en weldenkende menſchen hebben geene ſtaatiekleederen noodig om zich in den gunst van anderen in te dringen!

De opvoeding welke hij aan zijne kinderen gaf, was zeer naauwkeurig. Zijn eerſte toeleg was, al vroeg hun geestvermoogen te leiden; aan te wakkeren, en te verſterken. Hij zelve had daar ook den besten uitſlag bij ondervonden. Zijne maatigheid in ſpijze in drank, deedt veel ter behouding van zijn gezondheid, zijnde hij bezet met graveel en ſteenſtoffen, van welken hij meld, één ſteentjen geloost te hebben; en de Meede met vrucht daar tegen te gebruiken. Hij las en ſchreef meest den tijd ſtaande; en daar hij al vroeg ter bewaaring van zijn gezicht brillen gebruikte, kon hy in zijn oude dagen zonder dezelven toch leezen. Hij benijdde nimmer een anders lof; en dulde geene kwaadſpreekenheid; en hier door kon hij den roem, welken van hem uit-

uitging, met zo veel te meerder recht billijken, kunnende het nageſlacht best de waarde daar van toetſen.

Het Leven van HOOFT was derhalven, als Drost, als Ridder, en als Dichter, met alle de verplichtingen dier onderſcheidene Caracters overeenſtemmende. Zijne Nederlandſche Historie is een blijk van zijne groote beleezenheid, kunde, doorzicht en getrouwheid: zijne vertaaling van TACITUS, wiens werk hij twee en vijftigmaal had doorleezen, draagt op veele plaatſen blijken, dat hij niet minder dan TACITUS een zelfdenker en geſchiedkenner was, die zich wel eens boven zijn origineel verhief; en nederduitſche ooren daar door het meeste nog ſcheen te bevallen. Wanneer men HOOFT hoorde, hoorde men een Dichter die niets booven zijne kragten ondernoomen had. Zijne Tooneelſpeelen waren vol geest, en wel eens al te geeſtig: in de *Granida* blonk zijne verkreegen kunde in het Italiaansch Herderdicht aanſtonds uit. Zijne Minne en Zinnebeelden zijn, onder zijne andere gedichten, geen van de minſte; maar boven die allen zijn zijne Minnezangen te tellen. Hier in kan hij alle Nederlandſche Dichters ten voorbeelde dienen, *en ſteekt* daarin; zo als hij van de zon zegt; *met zijn licht alle andere oogen uit.* Zijne rijmelooze *Huwlijkshaater*, naar het Latijn van CONSTANTYN HUIGENS, is een doorſlaande Proef, dat HOOFT de Cadans en ſnede der Verzen zeer wel verſtond, en zijne verdienſten niet alleen in het rijm behoefde te ſtellen.

Het is 'er echter wel verre van af: dat men de Dichtſtukken van HOOFT alle als meesterſtukken zou moeten aanzien: hier komt het gezond verſtand niet alleen in aanmerking tegen op, als willende geene overeenkomst ſtellen, tuſſchen de dichtſtukken van onze eeuw en die

van

van anderhalve eeuw vroeger, nadien de dichtkunst, toen in verre zo beſchaaft noch niet konde zijn; maar veele Verzen, zelfs in de Gedichten van onzen Ridder voorkoomende, zijn ſlegt en ſtootende: dus zegt hij van zijnen Vader:

Maar weet' mijn Burgerij wel, aan hoe luttel 't ſchortte
Dat niet, in zelfchap van noch dertien Heeren, ſtortte,
Voor welſtandt van zijn Landt, mijn vroome vader 't bloedt,
Daar te doen ſlibbren in dacht Dudleij vrijheits voet.

Zodanige verzen kunnen ons niet meer bevallen, en zijn ook alzins af te keuren. Doch het waardſte goud dat onze Dichtbeminnaars uit HOOFT's werken kunnen puuren, is den ſchat van taalkennis, die overal zich zo uitmuntend bij hem voor doet: en waar van hij de kern en ziel, met milde handen in zijne ſchriften verſpreid heeft.

Om een volſtaanbaar Oordeel, over alle de ſchriften van PIETER CORNELISZOON HOOFT te vellen; moet men hem in twee bijzondere Characters en betrekkingen beſchouwen. Eerst als Geſchiedſchrijver, ten tweeden als Dichter. Laaten wij derhalven de verplichtingen, die een Geſchiedſchrijver altoos vergezellen, eens kortelijk ſchetſen; en dan toetſen, in hoe verre onze Ridderlijke Hiſtorieſchrijver, aan die verplichtingen voldaan heeft.

Men eischt voor al van een Geſchiedſchrijver, die ware gebeurtenisſen aan onzen geest wil vertegenwoordigen; dat hij eene doorſlaande kennis van dezelve heeft; op dat hij die met alle hunne omſtandigheden, op eene geſchikte wijze kan voordraagen, en in het

licht ſtellen. Zijne keuze is vrij om eene ſtoffe uit de Natuur, uit de Burgerlijke maatſchappij, uit de Kerkelijke Geſchiedenisſe, of uit de geleerde waereld, ter behandeling te verkiezen; maar het ſtaat hem geenzins vrij, eene ſtoffe die boven zijn bereik is, ten onderwerpe te aanvaarden. Dat hij zwijge, zo hij geen meester over zijn onderwerp is; zijne kennisſe van den waren toedragt der zaaken, moet den Leezer aanſtonds in de oogen vallen, en daar door elks aandacht tot zich trekken.

Boven deze kennisſe moet zijne waarheids liefde uitblinken, hij moet oprecht zijn in het verhaalen van het geen hem ter ooren gekoomen is, of dat hij door andere gelegenheden ontdekt heeft; en hij moet tevens onpartijdig genoeg zijn, om alles naar waarheid voor te draagen; geene misſtanden te verzwijgen, of te bedekken: noch de redenen van anderen, tegen de zijnen aanloopende, in een verkeerd licht te ſtellen. Zijn plicht vorderd geen de minſte partij te trekken, maar in alles de eenvoudige waarheid, tred voor tred te volgen, en door zijn voorſtel te bekrachtigen.

Hij kan op deze wijze zeer veel nut aan de Maatſchappij toebrengen, maar hij kan zulks niet volbrengen, zo hij geene gepaste oordeelkunde bezitte, om in de ziel der zaake te dringen; en eene voegzaame ſcherpzinnigheid en doorzicht, gepaard aan een gezonde wijsbegeerte; om met kragt de gegrondheid der geſchiedenisſe te doen voelen, en toe te paſſen. Doorkneedde ſtaatkunde, en eene reeds door Proeven zich eigen gemaakte kennis van het Menſchelijk hart, zijn boven eene weelige verbeelding, en een te ſterk hartstochtelijk gevoel in den geſchiedſchrijver te prijzen.

De

De Bouwſtoffen die zodanig een Schrijver tot verrijking van zijn verhaal gebruikt, vloeijen hem van zijn onderwerp, of de meenigte zijner verkregene kennisſe, toe. Hij kan zijne Perſonaadjen doen ſpreeken, naar maate dezelve in hunne omſtandigheden zouden geſprooken hebben, maar hiertoe moet hij zich in hunne landen, tijden en zeden kunnen herzetten. En welk een kunst! welk een oefening! moet hier toe reeds vooraf gaan?

Het verkrijgen van kundigheden in de Geſchiedenisſen kan op driederleij wijze geſchieden; namelijk door veel Leezens; door oog of oorgetuigen te zijn, van de gevallen die men tracht voor te draagen; of door mondelijke en medegedeelde berichten: in alle behoord eene goede oordeelkunde, tot het vergelijken, van dezelven met elkander door te blinken: en in deze heeft onze Ridderlijke Schrijver ons het voorbeeld, ſchoon in Naarvolging van anderen, gegeeven. Hij doorlas, zeiden wij reeds, alle de voornaamſte Geſchiedſchrijvers; en wanneer hij aan de Vaderlandſche Geſchiedenisſen begost te werken, ſpaarde hij geene kosten noch moeite, om eerst alle uitheemſche Geſchiedſchrijvers over dit onderwerp zich eigen te maaken, en te leezen (*p*). Hij las de ſchriften van Conestaggio, Justiniano, Mendoza, Campana en Colonna; met oordeel, en bediende zich ook van twee geſchreeven verhaalen, van den ſlag bij *Nieuwpoort*: een van den Engelſchen Ridder François Vere (*q*), en een van den

(*p*) Hooft's *Brieven*, Bladz. 197. 235. 238. 325.

(*q*) Naderhand bij de Authentijke ſtukken van Bor uitgegeeven.

den Raadpenſionaris ANTONY DUIK (*r*). Hij ging verder, en liet zich omtrend verſcheidene omſtandigheden, door oude Lieden onderrichten, of door zulken, welken bij de geſchiedenis tegenwoordig geweest waren. Op deze wijze onderzogt hij, na den tijd van het ombrengen van zeker Vrouwsperſoon, te *Amſterdam*, geele FY genaamd: bij zekere GRIETE PIETER PROOSTEN, woonende op de Nieuwendijk in den Engel (*s*). En in zijne beſchrijvingen der krijgsbedrijven, maakte hij een gepast gebruik van de Veldſlagen van den Wachtmeester JACOB WYTS, wiens raad hem ook dikmaals ten nutte ſtrekte (*t*). Het Gruwelſtuk aan eene Bruid te *Antwerpen* gepleegd, en door hem verhaalt (*u*), onderzogt hij bij den Makelaar L'HERMITE, die eertijds Schepen te *Antwerpen* geweest waar (*v*). En tot de beſchrijving van de groote verandering van Regeering en Godsdienst te *Amſterdam*, Ao. 1578. gaven hem de moeder van zijn behuuwd broeder, JUSTUS BAAK; de Schepen van de POLL; CORNELIS VAN CAMPEN; de oude Heer van VRYENES, DEN OTTER, en zeker Koorndrager, JAN JANSZOON, in de wandeling ZUIPUIT genaamd (*w*), beurtelings voldoende berichten aan de hand; welke zijne onvermoeide vlijt en doorzicht, door eene ſchoone polijsting en voordragt, tot zijn oogmerk wisten te doen dienen.

Zijn

(*r*) HOOFT's *Brieven*, Bladz. 153. 154. 155. 252.
(*s*) Dezelven Bladz. 161. 169.
(*t*) Dezelven Bladz. 213. 217. 222. 243.
(*u*) *Nederlandſche Hiſtorie*, Deel I. Bl. 472.
(*v*) HOOFT's *Brieven*, Bladz. 317. 318.
(*w*) Dezelven Bladz. 316.

Zijn ſterk geheugen had hem ook reeds tot zulk een Schrijver geſchikt: hetzelve deed hem zijn overgrootvaders WILLEM JANSZ HOOFT's ſpreuke, *dat nooit iemant zo eerlijk leefde, of een derden deel der Menſchen lasterd' hem; noch iemant zo oneerlijk of een derdendeel looft hem*, bij de beſchrijving van het noodlot aan TRESLONG overgekoomen, te regten tijd herinneren (*x*). En hetzelve geheugen gaf, niet alleen aanleiding tot

(*x*) *Nederlandſche Hiſtorien*, Deel II. Bladz. 996. Ik vind nergens dat HOOFT zich, op een of andere plaats herinnert, aan de bijzonderheden, zommigen zijner voormaagen, namelijk WILLEM HOOFT, en zijne kinderen overgekoomen; welke H. SOETEBOOM dus verhaald, in zijne *Oudheden van Zaanland, Stavoren* enz. Deel I. Bladz. 527-529.

„ WILLEM HOOFT en (zo ik onthouden heb) vijf van zijn Zooneu, elk hebbende een Schip van tuſſchen de 200 en 300 Lasten, kwamen eens te gelijk in de *Sondt*, om vertold te worden, willende de *Oostzee* in; het welke de Koning van Denemarken, te *Elſeneur* zijnde, verneemende, hen bij zich ontboodt; en verſtaande dat ze met hun zesſen, de Vader met zijn Zoonen, met zes Schepen, meer dan 1200 Lasten mogten voeren, moesten ze zijne gasten wezen; en ſchonk hen de Tol voor ditmaal vrij, met gelukwenſchinge dat het lang duuren mogt. WILLEM HOOFT en zijne kinderen voeren met hunne Schepen lang voorſpoedig, zo dat ze weeldrig en zeer Hoogmoedig wierden; het welk de Vader, die een verziend man was, oorzaak gaf, dat hij zeide: *de Zon is op het hoogst geklommen, hij zal haast weêr dalen.* Wel weetende, dat alle des Waerelds dingen, haare keeren en omegangen hebben. Zulks ook geſchiedde, want een van de Zoonen te *Saint Ubes* zijnde, laadde zijn Schip vol zout, en

tot zo veele zedeſpreuken, als hij in zijne werken deed uitblinken, maar het was hem boven al dienſtig, om de menigte van bijzonderheden, elk op zijn plaats voor te ſtellen; en dezelve het behoorlijke licht te gee-

zo diep, dat de verſtandigen hem tegen voeren, en zeiden: het was onmogelijk om daar mede door Zee te komen; op het welk hij antwoordde: *Ik zal er mede duiken bij Kaap de* Venſter (*Finistere*) *en koomen bij* Heiſant *weêr op.* Hij dook en kwam nooit te voorſchijn, maar bleef met Schip en Volk. Een ander was in *Spanjen* met zijn Schip, en vol goederen zijnde, kwam er beſlag van den Koning, die Schepen van nooden had (mij dunkt tegens de Watergeuzen) omtrend het Jaar 1572. Als nu de Heeren beſlagleggers, van het Schip afgevaren waren, haalde hij de zeilen bij, en deedt hem de weer, dat zijne Majeſteit hem in *Zeeland* zou kunnen vinden, wanneer hij hem van doen had; ging vervolgens onder zeil; wordende er terſtond een Post afgevaardigt, die op alle des Konings Havens order gaf om hem aan te tasten. Hij komt voor *Zeeland*, en voor de Haven van *Vliſſingen* of *ter Veer*, daar goede vrienden hem waarſchouwen, dat hij zijn leven moet trachten te bergen, voor 't ſtreng gebod van den Koning, dies hij met een boot ontvluchtte; en terwijlen hem over al laagen geleid wierden, trok hij naar *Duitschland*, daar hij met Schoenen te lappen, door het Land zijn kost verdiende, en genoegzaam armelijk ſtierf. KRYN HOOFT, de derde, door kwaad Reglement van leven, van zijn Schipperſchap afgezet (zo mij verhaald is), wierd ergens in *Calais* of *Liſſebon* een Makelaar, en handelde niet al te oprecht. De Vader en de andere Zoonen, hielden de vaart, lang na den Oorlog, nog aan, en woonden in de *Noord*, daar 'er nog van zijn geſlachte zijn."

geeven, gewoonlijk geheel onderſcheiden van het geen hij op eene andere plaatſe daar aangegeeven had. Zijn eerſte geſchiedkundig werk was het Leven van HENRIK DE VIERDE, in het welke hij al de verplichtingen eens Biographists vervulde. Het Character, de eigenſchappen, de daaden en het noodlot van dezen Vorst, werden met zo veel getrouwheid en waarheids liefde, als ongedwongenheid, levendigheid, en duidelijkheid door hem voorgeſteld. Maar boven dien gaf hij, van het voornaame oogmerk, waar toe eene Levensbeſchrijving moet dienen, namelijk het Leerrijke en onderrichtende, de duidelijkſte blijken. Zijne aanteekeningen, welken onder de eerſte 57 bladzijden van het Leven van zijnen Held voorkoomen (y), zijn uitmuntende proeven van Zedekundige Leerregelen, welken de vermeerderende kennisſe der Zielenleere, en de beſchaaving der menſchelijke natuur, overäl ten doel hebben.

In de *Rampzaligheden der verheffinge van den Huize Medicis*, toonde hij niet te vergeefsch in Italien geweest te zijn: en menſchen te kennen, wier Character ongewoon, en wier handelingen allerbijzonderst waren. Treffende Tooneelen, doormengt met de Aanmerkingen van een geöeffend Schrijver en Dichter, werden hier den Nederlander vertoond, welke eerlang een der nog leevende Perſonaadjen van hetzelve geſlachte binnen Amſtels muuren ſtaatelijk zag inhaalen (z), daar zij

(y) Ik gebruik en citeer overal de Druk in Folio, *Amſt.* 1704.

(z) Men zie C. VAN BAARLE'S, *blijde inkomst van Maria de Medicis.*

zij reeds, bij het beſchrijven van haare gevallen, op de Noordzee dobberde, zonder dat zij, of de Geſchiedſchrijver wist, waar haare kiel zoude aanlanden.

Wij hebben reeds gewag gemaakt van de vertaaling onzes Geſchiedſchrijvers, van TACITUS *Jaarboeken*, en ſchoon zijn ſchoonbroeder BAAK, op wiens verzoek hij dit verrichte, hem telkens verzogt, zo na mogelijk aan het origineel te blijven; verlangde de Leezers echter meestal het tegendeel: misſende de Hooftzwierige Schrijver eene zekere ſtijfheid, wanneer hij zich boven zijn voorganger verhief. Men moet bekennen, dat deze Roomſche Burgervader, welke in zijne doorwrochte werken, een ſchool van Wijsgeerte, en Regeerkunde opend; en bijna zo veel Lesſen als Regels, en zo veel ſpreuken als woorden voorhoudt; in geen beeter handen, ten dien tijde, kon vallen. HOOFT's ſtijl gaf aan dit oog der voorzichtigheid, en het merg der burgerlijke ſtaatkunde; een mond der bondigſte welſpreekenheid, die zijne voorgangeren, JOHANNES FENACOLIUS en JOHAN VAN GROENEWEGEN, mede vertaalers van dezelve *Jaarboeken*, zo verre voorbij ſtreefde, als HOOFT meerder kunde bezeten, en meerder moeite aangewend heeft, om de Kerk en Staatzeden der Latijnen, door Nederlanders te doen begrijpen: hebbende hij ter meerdere onderrichting, onder de bladzijden nog verſchillende Leezingen, als ook eenige verklaaringen, tot duidelijkheid, geplaatst.

Schoon deze zijne vertaalinge, in den Jaare 1630, of reeds eerder door hem begonnen wierd, is dezelve echter door HOOFT nimmer in druk uitgegeeven; maar na eene vijftig Jaarige opſluiting verrees zij Ao. 1683, uit het graf, door de vlijt en zorge van den Geſchiedkundigen

digen Dichter BRANDT, welke 'er het kantſchrift, en het Leven van TACITUS bijvoegde; als ook een Tijdbeſchrijving des geheelen werks; de Geſlachtboomen van den huize van AUGUSTUS; en een volkoomen bladwijzer: waar door dit werk, met aangenaamheid geleezen kan worden; als een der beste getuigſchriften der Romeinen, omtrend de zeden en gebruiken onzer voorvaderen; de Germaanen en Batavieren; en eene gewigtige proef van HOOFT's naarvolging, of liever, keurige vertaaling.

Behalven deze *Jaarboeken* van TACITUS, vertaalde onze Drost eenige korte Leeringen en Zedeſpreuken, uit FRANÇOIS GUICUARDIN, JOHANNES FRANCISCUS LOTTINUS, SANSOVIN, PLUTARCHUS, LIVIUS, DE PASCOLIS, MONLUK EN TRAJAANO BOCCALINI 's *Nieuwstijdingen van Parnas*; door welke arbeid hij zijnen Schoonbroeder BAAK verplichtte; zijn eigen geheugen verſterkte, en zijne kundigheden, hoe langer hoe meerder, uitbreidde.

Wanneer wij derhalven den Ridder HOOFT als Geſchiedſchrijver beſchouwen, zullen wij in zijne werken dienaangaande aanſtonds ontdekken, dat zijn vermaak aan zijne bekwaamheid, in dit vak van Letteroefening geëvenredigt was. Overal blijkt zijne waarheidsliefde en onpartijdigheid, zelfs ten koste van zijn' goeden naam. Alle enkele deelen zijner voorgedragene geſchiedenisſen, dienen ter opheldering van het geheel, en hangen allen als een keten te ſaamen. En gelijk een Wijsgeer, zeer dikmaals algemeene waarheden door geſchiedkundige bewijzen, bevestigd, en daar door zijne zaak zeer veel voordeel aanbrengt; zo wist onze Geſchiedſchrijver door korte oordeelkundige trekken, en

aanmerkingen, die regtſtreeks uit zijne voorgeſtelde geſchiedenisſen vloeijden, veeltijds zijn verhaal, leven en zwier bij te zetten: ſchoon hij nimmer zijn hoofddoeleinde daar door verliet.

Het is ons oogmerk niet, alle de vereischtens van een Geſchiedſchrijver, by deze gelegenheid aan te voeren: wij zwijgen derhalven, hoedanig de Inleiding eener geſchiedenisſe diend te zijn, om den Lezer aanſtonds met het Land, het Volk en de Omſtandigheden van dien tijd, waar in het voorval gebeurde, bekend te maaken. Wij zwijgen ook van de geregelde orde, in welke alle de bijzondere deelen van een geſchiedenis moeten zaamen geſteld, en opklimmende zijn; als ook van het beste Plan, dat een Geſchiedſchrijver dien aangaande, naarmaate van zijne ſtoffe kan ontwerpen. Genoeg is het, te zeggen; dat Hoort doorgeleerd in de ſchriften der oude Historieſchrijvers, de meeste dezer vereischtens op eene meesterlijke wijze voldaan heeft. Zijnde zijn geſchiedſtijl meer bedaard en minder verheven, dan den redeneer of Dichtſtijl; maar tevens verre af van laag, koud en onduidelijk te zijn. Zijne Redevoering *over de waarde der Dichtkunſte*, geſchikt voor de Kamer in *Liefde bloeijende*, als ook zijne Aanſpraak aan den Prins van Oranje, na de verovering van *Grol*; en de bewelkooming aan den zelven, in den Jaare 1630, doen genoegzaam het verſchil van ſtijl in denzelven man, volgens de bijzondere onderwerpen, verandert, zien. In 't kort, niemant zal zich beklaagen, de Historien van onzen Ridder te leezen; nadien dezelve welgeſchikt; belangrijk; onderhoudend; en in eenen vloeijenden Nederlandſchen ſtijl geſchreven zijn; die zommigen wel eens al te Nederlandsch genoemt heb-

hebben: denkelijk om de vertaaling van eenige kunstwoorden, gelijk *Loontrekkend Raadsman* voor *Penfionaris* enz. welke eerſte woorden bij ons in geen gebruik zijnde, derhalven vreemd in de ooren klinken: maar daarom toch niet te verachten zijn.

Dan het voegt ons, onzen Drost, vooral als Dichter in zijne werken te doen kennen; waar toe wij nu zullen overgaan, om hem eerst als Tooneelſpeldichter te beſchouwen.

De Eeuw, in welke onze Dichter leefde, hield zich, vooral in ons Vaderland, zeer veel beezig met de daaden van groote Mannen te vertoonen, en zinnebeeldig toe te paſſen. Van hier, dat de Kamer *in Liefde bloeijende*, den grootſten ſleep der Rhetorijkers ontworſteld zijnde, echter nog altoos 'er op uit was, om bij elke gelegenheid het volk zinnebeeldig, en door vertooningen te vermaaken. Wij hebben hier voor reeds gezegt, dat men HOOFT bij het ſluiten van het twaalfjaarig beſtand, tot een hulpe had om eenige vertooningen, bij die gelegenheid te ſchikken, en met Bijſchriften te vermeerderen. Deze vertooningen van TARQUIN en BRUTUS geſchiedenis, welke ook in plaat zijn gebragt, gaven met de door hem vervaardigde Bijſchriften, alleen een flaauwe ſchets, van het geen de Drost naderhand op leevendiger Tooneelen zou doen vertoonen. De tijd moet echter, bij het beöordeelen van 's mans Tooneelſpeelen, altoos in aanmerking genoomen worden.

VONDEL doet eenigzins verſlag van de oude Tooneelſpeelen hier te Lande (*a*). Hij verhaalt dat zijn Zus-

(*a*) Zie zijn voorbericht voor SALMONEUS.

Zuster te *Keulen* had helpen vertoonen, de vinding van MOSES: hij zelve had te *Utrecht* voor het Stadhuis, in zijne Jeugd, de Geſchiedenis van DAVID en GOLIATH, op last van Heeren Burgemeesteren, ten dienſte der Latijnſche Schoolen, zien vertoonen. Het Tooneel daar toe was met een opgaande brug voorzien, waar langs de Reus GOLIATH, volgens zijn zeggen, met de heirkracht der Philistijnen, tegens SAUL's leger aan kwam donderen; en van DAVIDS ſlinger met eenen keij in het voorhoofd getroffen, nederplofte, dat de ſtellaadjen kraakten. En zelfs had men in die Stad op Driekoningen dag, Ao. 1418. in de Domkerk een Tooneelſpel vertoond; genaamd *Koning Herodes en zijn daaden*; welke ſpeelen zeer dikmaals in de kerken aldaar pleegen te geſchieden, na voorafgaande waarſchouwing aan het volk van zich zedig aldaar te gedraagen; den aandacht niet te ſtooren, noch de ſpeelers in hunne rollen te hinderen (*b*). De vrijheden welken de Roomſche Godsdienst, aan de *Myſteres* of ſpeelen van *verborgendheden*, onder Koning KAREL den Vden in *Vrankryk* reeds in gebruik; als ook aan de *Moralités*, hier te Lande, vervolgens *ſpeelen van zinnen* genoemd, gaven; maakten de vertooningen prachtig; en deeden daar door ook de Geestelijken welhaast Tooneelſpeelers worden, waar door men in den *Haage*, *Leyden*, *Gouda* en *Alkmaar* in de XVde Eeuw op verſchillende wijze, zodanige ſtukken vertoonden, als men in de Boeken der Redenrijkers omſtandig beſchreven vindt. En dat de Geestelijkheid te *Alkmaar*, in het

(*b*) KASPAR BURMAN, Utrechtſe Jaarboeken, Deel I. Bl. 221.

het einde der vijftiende Eeuw, Tooneelſpelen van dien trant ſpeelden; bewijst een ſchilders rekening, van den Jaare 1495, welke aldus luidde:

„ In den eerſten gemaeckt voor de Clercken een
„ hel noch gemaeckt de Satans Pauwelion noch
„ gemaeckt twee paer duijuels cleeren noch ge-
„ maeckt een ſchilt voor de Christelijke Ridder
„ noch heb ik telcken dat zij ſpeelden de duijuels
„ geſchildert en noch ſommige pijlen en ander
„ ſnuijsterij.

Somma verdient met een en met aer XII. Guldens,

betaelt den VIIIen Octobris JAQUES MOL.
95 [dat is 1495.]
Sa. XII Gl.

Men leest nergens, dat de Amſterdamſche Regeering deze ſpeelen in de Kerken heeft toegelaaten; maar wel in de tijden der Redenrijkers, op hunne bijzondere Kamers, zogenaamde *Battementen*, of Blij- en Kluchtſpelen liet vertoonen; echter zag gemelde Regeering de aanſlagen op domme Geestelijken, geenszins onverſchillig aan; veroordeelde daarom eene geheele vergadering *Rhetoriſynen* of Redenrijkers, tot eene bedevaart naar *Rome*, na dien dezelve op zekeren *Zondag*, in het laatst van December des Jaars 1533, iets ter beſchimping der Geestelijkheid vertoond had. Daar evenwel de hervorming zeer ſterk, door zoortgelijke ſpeelen, in 't vervolg is bevordert geworden.

Men zou mogelijk denken, dat deze geheele rede-

nee-

neering weinig ter zaake van onzen Dichter doet, als zijnde hij in laater tijd, dan hier geſchetst is, bloeijende: maar men zou zich bedriegen. De zaak van hooger ophaalende, zal men tevens eenige misbruiken aan den tijd moeten toeſchrijven, die men anders aan HOOFT alleen te laste zoude leggen. Want dat de invoering van zinnebeeldige Perſonaadjen, in zijne ſtukken voorkoomende, nog aan de trant der Redenrijkers is toe te kennen, behoeft weinig woorden: zo min als de ſchikking van eenige vertooningen, welken wij nog in een *Beleg van Leyden*, en andere oude ſtukken aantreffen.

HOOFT was met zijn' Vader CORNELIS PIETERSZOON HOOFT, en deszelfs Neef, de *Amſterdamſche* Schepen JAN CORNELISZOON HOOFT, te gelijk Lid van de oude Redenrijkers kamer *in Liefde bloeijende*. Deze kamer hield met de gemelde kamers van *Leyden*, *Gouda*, *Alkmaar* enz. gemeenſchap, en was, even als die geſteld, op prachtige vertooningen. Zij hield haare ſpeelen boven de Waag, over het Stadhuis; en muntte bij alle gelegenheden, in vertooningen op den Dam uit. Men had bij de inhaaling van LEICESTER; in den Jaare 1587. een zeker Burger, ZWYNSKOP, als *Neptunis* op een houten Walvisch, half naakt, door het water doen rijden; en in den Jaare 1594, wanneer Prins MAURITS, *Groningen* overweldigt hebbende, te *Amſterdam* kwam; alwaar bij de Beursſteeg, op den Dam, een Tooneel was opgericht; wierd het verſlaan van GOLIATH door DAVID, vertoond. Bij welke gelegenheid zelfs een Schepen van deze Stad, namelijk FRANS VOLKERTSZOON KOORNHERT voor SAUL, en JACOB DE GEIN, voor DAVID ſpeelde. En ſoortgelijke vertooningen had men nog op ſtijgerſchuiten, in den Jaare 1618, voor denzelven Prins vertoond;

toond; wanneer aanſtonds daar op, in COSTERS Academie, de ſpeeling van *Geeraard van Velſen* volgde, die door onzen Drost gemaakt, en zodanig ingericht was, dat de Vecht, als voorzeggende, de geſchiedde Krijgsdaaden van MAURITS, en de grootheid van *Amſterdam* verhaalde: met welk ſtuk en ſchikking, hij zeer veel roem heeft verworven.

De Tooneelſpeelen van HOOFT, moeten dus voor al in deze tijd en de omſtandigheden daar van beſchouwd en beöordeeld worden. Men had het meeste denkbeeld van het Griekſche Tooneel, en elk ſchoeide, in dien tijd, zijn ſtuk op de Griekſche leest; waar van de Reien genoegzaame blijken opleeveren; welke onze Dichter ook altoos liet werken: doch thans, op onze Tooneelen voor de vertrouwden zijn verwiſſelt. ——

De waarſchijnlijkheid moet altoos op het Tooneel heerſchen, dit doet zij evenwel niet in GRANIDA, wanneer de Geest van OSTROBAS, aan zijnen Vriend ARTABANUS verſchijnt; om hem tot wraake tegens DAIFILO op te hitſen. Dit doet zij niet, wanneer de Geest van VELSENS broeder, weê! en wraake! uitroept, over Graaf FLORIS: in het Treurſpel van GEERAARDT VAN VELSEN. En de verſchijning van de reeds overledene RYCHELDIN, in het Treurſpel BARTO, geſchikt om den Held een onbewoonden hoek Lands, Holland geheeten, aan te wijzen; is even zo onnatuurlijk, als de verſchijning van een Engel en den Wolk, in GYSBRECHT van AEMSTEL; alleen ingericht om een goeden uitgang aan het ſpel te geeven; en de toekomende verblijfplaatſe van den Held aan te duiden. VONDEL heeft hier in onze Dichter zeer wel gevolgt. Jammer, dat het in beiden onnatuurlijk, en af te keuren is.

Het

Het onderſcheid van Character moet ook vooräl in de reden van de handelende perſonaadjen kunnen gehoord worden. En een Herder moet geheel in taal onderſcheiden van een Vorst zijn: onze Drost heeft dit dikmaals verzuimt: zo dat een Trompetter, als een hooftzwierig Dichter, en een Prins, wel eens als een Trompetter bij hem ſprak. Dus zegt de geest van OSTROBAS in GRANIDA:

Artabanus, ziet hier uw' Prins zo braaf vermaant;
Maar hei, geweest! met wien gij hier in Perſen quaamt:
Wien, toen hij leefde, ghij getrouw plaght aan te kleven
En nu verzuimt zijn wraak te nemen na zijn leven.
Artabanus, ziet hier uw' Prins zoo braaf wel eer
Vernaamt, wiens hooge roem nu leidt gevelt ter neêr;
Gevelt, niet van een Prins (ay ſpyt!) en kunt gij ſlaapen?
Maar van een' harder ſlegt, vervalscht in Prinſen waapen.
Heij laster! heij! flux rijst Artabanus, en boet
Mijn' dorst, die raast naa wraak, ten minſten met zijn bloedt.

En een Trompetter van het *Muider ſlot*, ſpreekt op dees verheven trant:

De blanke uchtendt met haar' ſchoon geblooste kaaken,
In 't heughelijke kleed van dundoek en ſcharlaaken,
Rust toe ter hemelvaart, haar goude pruik alreê
In 't zilver ſchittert van de vlakke zuiderzee;
En doet de ſchaduw vocht der duisterheidt verjagen:
Het zweeft een friſſche dauw van roozen om haar' wagen,
De Zonne volgt het ſpoor van 's ouden Tithons bruidt,
En ſteekt den Hemel al zijn minder oogen uit.
In 't Ooste daaght het op. De nacht begint te duiken.
Wie dat ter ſchildwacht ſtaat, geen oogh en laate luiken.

Hier

Hier ſpreekt geen Trompetter: veel minder een uit de tijden van Graaf FLORIS; maar het blijkt te duidelijk, dat de hoofdzwierige Dichter in het *Muider Toorentjen* redent. Maar deze was de Perſoon niet, die op het Tooneel moest koomen, om gehoord te worden.

HOOFT zou, als Blijſpeldichter vooral niet minder dan als Treuſpeldichter uitgemunt hebben. Zijn negendaags werk, namelijk zijne vertaalde *Aulularia* van PLAUTUS, die de GROOT, tot een geſchikt werktuig, tot herneeming van zijne gezondheid mogt dienen: hebben wij reeds hier vóór gedacht, en zijne onuitgegeevene ſtukken, in dit ſoort, draagen de duidelijke kenmerken van zijn ſchertſend vernuft. Onder dezen kan men tellen, zijne *Iſabella* en *Urbin*, een Tooneelſpel: door anderen naderhand, in een zamenſpraak van *Urbanus* en *Iſabel* verändert.

Men vindt van onzen Dichter aangetekend, dat hij VONDEL eens ſpottende toewierp, dat deze zekerlijk rijmen moest, om dat zijn Grootvader een Redenrijker was. En men kan van hem hetzelve eenigzins anders zeggen: namelijk, dat hij een beſpotter van domme Geeſtelijken moest zijn, als wezende een Lid der Redenrijkers kamer, *In Liefde bloeijende*. Ik zeg domme Geeſtelijken, die er in dien tijd genoeg waren, want anderen kunnen niet, dan op eene onvergeeflijke wijze beſpot worden: en hier van zijn geene blijken bij onzen Drost aan te treffen. In de ſchriften met zijn eigen hand geſchreeven, vind ik dat zijn eerſte, en onuitgegeeven ſpel, eene vertaaling in onrijm was; naar het Italiaansch van T. ARRETIN; en door hem reeds genaamd is: *Schijnheiligh*. Een ſtuk van een onvoltooid Tooneelſpel, geheeten *Medea*; is ook in deze zijne

Handſchriften der vergeetenheid ontrukt. Uit welken mij ook blijkt, dat zijn Tafelſpel: *het oordeel van Paris*, door hem den 28ſten van Wijnmaand 1607. voltooid, en *de gewonde Venus* genoemd is; zijnde zijne Redevoering over de *waardigheid der Poëzy*, en andere ſtukken, door den onvermoeiden B. Huydecoper 1738 uitgegeeven, als ook zijne *Theſeus* en *Ariadne*, in deze verzaameling opgeſlooten. Van welke verzaameling wij aan het einde van dit verſlag nog iets zullen zeggen.

Wij verlaaten onzen Drost als Tooneelſpeldichter, om hem als doorkneed in de aartigheden van het Minnedicht te doen kennen: en dan koomen zijne Minne en Zinnebeelden het eerſte in aanmerking. De bijgevoegde Plaaten: de verklaaring van denzelven in het Latyn, Fransch en Nederduitsch, geeven aanſtonds eene goede gedachte van den Dichter, die in tweeregelige Verzen, duidelijke verklaaringen, en meestal zeer goede Bijſchriften ter neder ſtelt: men zie onder anderen dit laatſte.

Terwijl men Jokt en lacht, maakt ons verloopen glas
Vernielſter Venus van die voerſter Venus was.

Maar het uitmuntendſte van onzen Ridder komt in zijne Minnezangen (mijns inziens) voor. Welk eene aangenaame losheid! Welk een zoet en teder gevoel! Welke uitgezogte en zachtrollende woorden, geeven zijne geenszins onzedelijke Minnekneepen, een tintlend vuur, en aangenaame levendigheid! Een enkel *geſpan van ſchoonheden* (c) moest elk dichtliefhebber belust maaken, om

(c) *Een der fraaiſten in* Hoort 's Zangen, Bladz. 663.

om HOOFT's zangen te leezen; en anderen daar door te overtuigen, dat onze Natie geenszins voor anderen, ook in dit Vak, behoeft te zwichten. Alles lagcht een minnaar van zang en Dichtkunſte, in de Zangen en Sonnetten, van onzen Dichter aan. Voorbeelden kunnen of behoeven wij niet uit te zoeken. Elk ſtukjen ſtrijkt het vonnis ten zijnen voordeele. En zo ook is het met eenige zijner *Graffchriften*, en andere gedichten geſteld; die echter alle, over het algemeen, voor de minneluimige voordbrengſelen van onzen Ridder, moeten wijken. Waar van hier eenige weinige proeven volgen.

HAASJEN *op het rennen ſtelde*
Beid' haar' loopertjens; zoo gauw,
Dat ze, met haar' zoolen, nauw
Kreukte 't kruidtje van den velde,
Dat gelaên was met den dauw.
Denkt, oft 't binnenst haarder ziele
Was, van vrees, in zwaare ſmart
GERAARDT *was haar op haar' hiele'*
WELHEM *lagh haar in haar hart.*

VALKENOOGHJE *zat en loerde*
Achter 't riet met ſmalle blaên.
En zij zagh het veer vast aan,
Dat haar vrijer boksvoet voerde;
Die niet verre was van daan.
POTTERT, *riep haar holle keeltjen*
Hoort uw hart alleen dan mij?
Want hij arremd' haar geſpeeltjen.
Die keek bril, en deur droop hij.

EERSYKJEN *zat onbelaaden*
Sluimerlag, in 't bolle gras,
Dat haar Schaapjes, op dat pas
Hunnen honger, graagh, verzaadden.
BLOEMERT *wierp met roozeblaaden,*
In haar aanzicht, nek en krop.
Haar gelaat begon te ſtrangen.
Hij, gedienſtigh, van haar wangen,
Las ze, met zijn lippen, op.

KLAARE *zoud' een kransje maaken.*
Mits zij hutſelt om het kruidt,
Hippelt daar een vorsjen uit.
Zij beſterft als linnelaaken.
EELHART *vlieght 'er toe; en ſpuit*
Snorrendt ſap uit wijngaard beezen
In haar aanzicht; en onthaakt
All' haar krop, tot op het naakt,
Daar met was ze ſtraks geneezen.

't MINNEGOODTJE, *wondziek geesje,*
Klaagde aan Venus, dat zijn peesje
In mijn' traanen was geweekt;
Zoo dat hij in lange wijlen,
In mijn hart, niet van zijn' pijlen
Een kon ſchieten, dat ze ſteekt.

Wilt gij, zeidze, zijn geraaden:
Ziet maar, dat gij twee drie draaden
DORIS *uit haar hair kabast.*
Nimmer zult ghij, hartevooghje,

Peesje

Peesje ſpannen op uw boogje,
Dat het bij uw' pijlen past.

't Boefje kwam, als zij zich kende,
Steelen dard het niet; maar lende
Met een bedelende ſtem,
Tot dat zij 'r hem drie liet raapen.
Klaar had hij, daar mee, zijn wapen;
Ik een ſcheutje; 't ſchichje klem.

Hooft, dit ſtaat dan bij mij vast, is een goed Model, om door anderen, in het maaken van *Minnezangen*, gevolgt te worden: want dat men in dit vak van Dichtkunst, niet nog vrij wat zou kunnen doen, zal niemant tegen ſpreeken; en het ſchijnt mij toe, dat de dagelijks meer aanwakkerende liefde tot de *Zangſpeelen* of *Operaa's*, hier zelfs nog wel eenige aanleiding toe zal geeven. Muzijk en Dichtkunst waren meest altoos gepaard, en het voegt ons deze afgeſcheide zusters, bij alle bekwaame gelegenheden te verëenigen: in Hooft waren zij ten minſten altoos aan te treffen.

Hoedanig wij derhalven onzen Ridder beſchouwen: als Hiſtorieſchrijver of als Dichter, hij is altoos groot: maar in het eerſte doch grooter dan in het laatſte, waar van wij de Redenen reeds gezegt hebben. Dit deedt de beroemde Huydecoper ook zeggen; „dat Hooft altijd proef houdt; het zij de Groot „en Vossius, als Geſchiedſchrijvers, over zijne Hiſ„torien; Broekhuizen en Francius, als Dichters „over zijne gedichten; Samuel van Hoogstraten „als Schilder en Poëet, over het Schilderachtige zij„ner Poëzy; of Winschooten als Zeeman, over

„ zijne Zeemanswoorden, hun gevoelen zeggen, onze „ Man is altijd dezelfde en uitſteekende in alles" (*d*).

Dit laatſte gezegde, hoe ſterk het ook ſchijnen moge, is niet te min waar, wanneer men des Dichters leeftijd in aanmerking neemt, en eenige onnaauwkeurigheden uitzondert. Bij voorbeeld: het kwalijk ſchrijven van het voornaamwoordjen *den*, voor mannelijke woorden, in Nominativo of den eerſten naamval: het verkeerd gebruiken van de woorden *verzocht* en *verzoek*, voor *bezocht* en *bezoek*; en de eenigzins laage uitdrukking *gezult*, in plaatſe van misleid; en de onevenredigheid in zijne *Diminitiva* of verkleinwoorden, bij hem zomtijds in *Je*, en dan weder in *Jen* uitgaande: (*e*) welke misſtellingen, of aan den min verlichten tijd, of zijne onoplettenheid moet toegeſchreven worden, ook is het mij, in de vergelijking van zijne Handſchriften, voorgekoomen, dat men niet al te naauwkeurig zijne ſpelling heeft gevolgd; waarom BRANDT, denkelijk ook reeds klaagde, over ingeſloopene feilen. Dus, bij voorbeeld zegt het gedrukte werk, *Orgelist*; daar HOOFT duidelijk genoeg, *Organist* ſchreef, ſchoon mij het eerſte natuurlijker in de afleiding voorkomt, dan het laatſte: nadien ſoortgelijke naamwoorden, bij ons gemeenlijk, volgens de werk- of ſpeeltuigen, geboogen worden: dus zegt men *Violist*, *Waldhoornist*, enz. naar de ſpeeltuigen, en dus ook *Orgelist*, naar het *Orgel*; dat zekerlijk voor zich zelven van *Organ* afkomſtig is, doch hier anders genoemd word.

Thans

(*d*) Men zie de *voorrede* voor HOOFT's Brieven, door HUYDECOPER uitgegeeven, Bladz. XXIII.

(*e*) Men zie, bij voorb. Bladz. 52 hier voor: *Eerzykjen* en *Minnegoodtje*.

Thans ſtaat ons nog te ſpreeken van de Handſchriften, van onzen Ridderlijken Dichter. In den Jaare 1738 waren dezelve bij den Heere GERARD VAN PAPENBROEK, oud voorzittend Schepen van Amſterdam; blijkende dit ook uit de voorrede der meergemelde Brieven van onzen Drost, door HUYDECOPER uitgegeeven. Dan het *Athenæum Illuſtre* der Stad Amſterdam, zo veele afbeeldſels van voornaame Mannen onzes Vaderlands, van gemelden Heere verkrijgende; wierd deszelfs boovenzaal, of de openbaare Bibliotheek dezer ſtad, tevens de bewaarplaatſe van die gedenkwaardige Manuſcripten, welken daar mede ten geſchenke door hem gegeeven wierden: als ook het Wapen, en de twee verſchillende Afbeeldſels van hem, met welken het *Auditorium* met luister mag pronken. De Handſchriften zijn zindelijk, in 11 kalfs leeren banden, ingebonden, en worden aldaar in een beſlooten kas zorgvuldig bewaard; en zijn niet ligt te zien. Zijne Nederlandſche Historien maaken VI Banden uit, in welken het mij aanmerkelijk voorkwam, dat hij het laatſte gedeelte daar van, op de witte zijden van eenige hem toegezondene brieven, heeft geſchreven: denkelijk door zijnen ijver in 't voordwerken. Men heeft hier derhalven nog verſcheidene origineele brieven door, van zijn Zoon ARNOUT HELLEMANS HOOFT, toenmaals in *Leyden* ſtudeerende; van Juffrouw TESSELSCHADE ROEMER VISSER, C. BARLÆUS, en meer anderen zijner Vrienden en bekenden. Vervolgens beſlaan de Brieven aan BAAK, WIKKEVOORD, TESSELSCHADE enz. één band, en de Brieven van Ao. 1612 — 1646 aan verſcheidene Lieden, als ook eenigen aan hem, vervullen één zelven Band. Zijn HENRIK DE GROOTE en zijne

Poë-

56 Ve

Poëzy
Doch
zalig
te t
zijn
zijd
de
ree
zij
m
z
t

WEINIGE AANMERKINGEN

op de woordtjes

zelf, *zelve*, *zelfs*, *dezelve* en *dezelfde*.

Schoon de tijd mij thands tot gewigtiger bezigheden roept, is het mij echter onmooglijk, naêrdien het aangenaame, 't welk ik altijd in de beoeffeninge van onze Nederduitſche Taalkunde gehad heb, mij hier bijkans toe noodzaakt, den post morgen te laaten wechrijden, zonder iets voor het eerst uitkomend Nommer van het *Taal- Dicht-* en *Letterkundig Magazijn* vervaardigd te hebben, en het door denzelven over te zenden aan onzen Geëerden Verzaamelaar.

Zie daar dan, gunſtige Leezer, eenige kleine aanmerkingen op de woordtjes *zelf*, *zelve*, *zelfs*, *dezelve en dezelfde*. — Lang heb ik onder het leezen der beste Nederduitſche Schrijveren mijn oog op het bezigen van deeze woordtjes gehad. Lang heb ik reeds gezien, dat dezelve zeer dikwerf kwaalijk, geheel verkeerd, en zonder een regt onderſcheid tuſſchen deeze woordtjes te ſtellen, zomtijds zelfs van de beste Taalkenneren gebruikt wierden. — Eenigen mijner Kunstvrienden, heb ik, daar zij mij betuigden 'er nooit om gedacht te hebben, en mij hier in hunne toeſtemming gaven, deeze feil onder het oog gebragt. En nu zou ik waagen, dezelve den kundigen Leezeren van het Magazijn aantewijzen. — Denk nu niet Leezer! dat ik hier zeer breedvoerig zijn zal; — ik zal u dus maar zeer kort mijne gedachten over de genoemde woordtjes mede deelen. —

Vooreerst wat het woordtje *zelf* betreft, dit is een

aanwijzend voornaamwoord (pronomen demonſtrativum) het heeft dus zijn gebruik; *ik zelf* (Ego ipſe) *Gij zelf* (Tu ipſe) *Hy zelf* (Ipſemet). — Dit is nu het manlijk geſlacht, het vrouwlijk is, *ik zelve*, *gij zelve*, *zij zelve*, men zegt dus, *de man zelf*, *de vrouw zelve*, deeze beide woordtjes werden nu meenigwerf onder elkanderen zonder onderſcheid gebruikt, men zegt bij voorb. *God* ZELVE *gebiedt ons dit in zijn woord*; en wederöm, *de Opperſte Wijsheid* ZELF *ſpreekt hier dikwerf van*; in welke ſpreekwijzen, deeze woordtjes geheellijk verkeerd gebezigd worden; — Deeze misſlag heeft ook dikwijls plaats in het gebruik der naamvallen van deeze woorden, als bij voorb. men zegt veeltijds, *dit deed hy zich zelve*, voor *zich zelven*. — Ik zal hier dus een voorbeeld der buiginge van dit voornaamwoord (pronomen) opgeeven.

Eenvoudig.		Meervoudig.
Manlijk.	Vrouwlijk.	
(*)N. ik zelf.	N. ik zelve.	N. wij zelven.
T. mijns zelfs.	T. van mij zelve.	T. onzer zelven.
G. mij zelven.	G. aan mij zelve.	G. ons zelven, *of* aan ons zelven.
A. mij zelven.	A. mij zelve.	A. ons zelven.
R. —— ——	R. —— ——	R. —— ——
N. van mij zelven.	N. van mij zelve.	N. van ons zelven.

Elk

(*) Wij behouden deeze oude en gewoone benoemingen der Naamvallen, die uit de Latijnſche taal zijn overgenomen, wijl dezelve, indien ze maar regt verſtaan en begreepen worden, in haare eigenäartigheid, gepastheid, en klaarheid, de nieuwer naamen als *Werker*, *Eigenäar*, *Ontvanger*, *bewerkt wordende zaak*, *de geroepen zaak* en *de benomen zaak*, welke door het Kunſtge-

Elk zal dus zien dat 'er een onderſcheid plaats hebbe tusſchen het vrouwlijke en manlijke geſlacht van dit woord. men moet dus zeggen: *hij heeft* ZICH ZELVEN *uit dit gevaar gered*, En: *zij kon* ZICH ZELVE *noch anderen helpen*.

Nu kom ik aan het woordeken *zelfs* — dit wordt zeer dikwerf gebruikt, het is een bijwoord (adverbium) en komt voor, in de betekenisſe van *Daarënboven*, als bij voorb. *jaa wat meer is, hij moest 'er* ZELFS *het leeven laaten*, zommigen ſpellen het, *zelf*, anderen weêr *zelfs*, 't laatſte behaagt ons beter om dat men hetzelve dus onderſcheidt van het voornaamwoord, *zelf*; — Immers het kan weezen, dat men bijna niet kan zien, of het een voornaam- of bijwoord is, als bij voorb. ZELF *kan ik hier niets van gewaar werden*, of dit *zelf* hier nu als

genootſchap *Natura & arte*, uitgedacht, en door de Heeren K. ELZEVIER, F. DE HAAS, en VAN DER PALM aangenomen zijn, overtreffen; — De redenen waaröm men de oude benoeming over boord heeft willen werpen, waaren, om dat men de woorden *noemer*, *teeler*, enz. niet geſchikt achtte, om de verſchillende naamvallen naêr hunnen aart uit te drukken, maar elk, die weet, dat onder de Latijnſche benoemingen, *Nominativus*, *Genitivus*, enz. het woord *caſus* verſtaan moet worden, zal deeze woorden geen *noemer*, *teeler* enz. vertaalen, maar wel het *noemend geval*, of de *noemende uitgang* en *het teelend geval* of de *teelende uitgang*; wanneer wy nu deeze benoemingen dus neemen, ſtrooken zij zeer wel, en kunnen, hoewel wij de benoemingen, die de gemelde Taalkenners beezigen, ook in alle opzicht niet afkeuren, in onze ſpraak behouden worden. Zie hier verder over de Verhandeling over deeze benoemingen, van den Heere H. HOUTAM, in de Oeffeningen van het Leijdſche Genootſchap Deel I. bl. 147.

als een bij- of voornaamwoord gebeezigd wordt, is uit den zin niet zeer duidlijk. —— Het zuiveren van onze taal brengt mede, dat men alle dubbelzinnige woorden, die op dezelfde wijze geſchreeven worden, en echter verſchillende betekenisſen hebben, vermijde, en hierōm geeven wij het woordeken *zelfs*, als een bijwoord gebruikt, den voorrang boven het woordtje *zelf*.

Voor dit bijwoord *zelfs* wordt dikwijls ook het voorzetzel *van* voorgevoegd, als in de betekenisſe van *ſponte*, *ſuâ ſponte*, bij voorb. *de zaak ſpreekt van zelfs*. Doch beter dunkt mij zou men ſchrijven, *de zaak ſpreekt van zelve*, hier is het woordeken *zelve* een *voornaamwoord*, en heeft zijne betrekking op het voorgaand zelfſtandig naamwoord *zaak*, waarōm het ook in het vrouwlijk geſlacht moet geſteld worden, —— wanneer 'er een manlijk naamwoord vóór ging, moet het zijn *van zelven*, als bij voorb: *de jonge komt van zelven te huis*.

Voorders merken wij op de woordtjes *dezelve* en *dezelfde* aan, dat deeze ook van een zeer verſchillend gebruik en betekenisſe zijn, het woord *dezelve* is een voornaamwoord (*Pronomen relativum*), gelijk het Latijnſche *is*, *ea*, *id* en het woord, *dezelfde* kan men gevoeglijk voor een bijvoeglijk naamwoord houden, en betekent *Idem*, *eadem*, *idem*. —— Deeze beide woorden worden doorgaans zonder eenig onderſcheid, en 't gene mij meest bewondert, zelfs van kundige Schrijveren gebezigd. —— Het onderſcheid is dan hier in gelegen, dat men het woord *dezelve* gebruikt voor het woordje *deeze*, of *die*, als bij voorb: *wijd u, ô mensch, niet toe aan den dienst der wereld, want dezelve zal u eeuwig ongelukkig maaken, maar wyd u toe aan den dienst van God, en deeze* (of *die*) *zal u welzalig doen worden*. —— In deeze ſpreekwij-

wijze ziet men, dat het woordtje *dezelve* geene andere betekenis hebbe, dan het woordeken *deeze* of *die.* —— En voorders dat men het woord *dezelfde* bezigt voor het latijnſche *idem*, of gelijk men anders bij ons zou zeggen, *de eigenſte* (als *in dezelfde zaak, de eigenſte zaak*) bij voorb. gelijk uit dit vierregelversje te zien is, 't gene mij onder het ſchrijven te binnen komt.

Vreest niet Oprechten! dit, dit is uw zalig lot!
Gods Geest zal u langs 't pad der deugd en wijsheid leiden;
Dezelfde Geest zal u, wen ziel en ligchaam ſcheiden,
Vast overvoeren in 't nabijzijn van uw' God.

Dit woordje *dezelfde* wordt zomtijds ook wel eens gebezigd voor het Latijnſche *ejusmodi*, of ons bijvoeglijk naamwoord, *diergelijke*, als bij voorb. *dit zijn dezelfde goederen, als ik gisteren ontvangen heb*, hier komt het woordtjen, *dezelfde* voor, niet in de betekenisſe van *idem* maar in die van *ejusmodi*, of, *talis* en gelijk ook uit deeze regels van den grooten GELLERT, blijkt.

„ *Uw vriend, een mensch, heeft zwakheên, heeft gebreken,*
„ *Duld ze om het goede, u in zijn' aart gebleeken,*
„ *Verhelp ze met een zagte hand*
„ DEZELFDE *zorg moet ge ook van hem verwagten;*
„ *Hij vormt uw hart, en loutert uw gedachten,*
„ *En zijn verſtand wordt uw verſtand.*

Hier wordt dit woord *dezelfde* ook in plaatze van het woord *diergelijke* gebruikt. —— Zie hier nu de buiging deezer woorden:

Eenvoudig.

Manlijk.	Vrouwlijk.	Onzijdig.
N. dezelve.	N. dezelve.	N. Het zelve.
T. deszelven.	T. derzelve.	T. deszelven.
G. denzelven.	G. aan dezelve.	G. aan het zelve.
A. denzelven.	A. dezelve.	A. het zelve.
R. —— ——	R. ——	R. —— ——
N. van denzelven.	N. van dezelve.	N. van het zelve.

Meervoudig.

N. dezelven.
T. derzelven.
G. Denzelven.
A. de zelven.
R. ——
N. van de zelven.

op eene volſtrekt gelijke wijze wordt nu ook het woord *dezelfde* geboogen. — Zie daar dan, Leezer! U het onderſcheidend gebruik van de behandelde woorden, zoo ik hoop, aangeweezen; — denk nu niet, dat ik mij inbeelde, iets nieuws te berde te brengen; Neen; het is geen ijzer van mijn eigen aanbeeld, veelen onder de Taalkenners hebben 'er reeds lang zo over gedacht, ſchoon ik niet weet dat de een of de ander 'er zijne gedachten den Taalminnaaren ooit over heeft medegedeelt, of het moest de Heer HUYDECOPER zijn, die zoo mij voorſtaat, over het onderſcheid tusſchen *dezelve* en *dezelfde* in zijne onſchatbaare Proeve van Taal- en Dichtkunde iets geſchreeven heeft, doch, wijl ik de plaats niet heb aangetekend, laat de tijd mij thans niet toe dezelve op te zoeken. — 't Zal mij aangenaam zijn, wanneer men aan mijne ſtelling omtrent deeze woordjes, zijne toeſtemming geeven wil.

E. S. D. G.

OVER

OVER HET WOORD

VERLEEDEN.

Meer dan eens heb ik gewenscht, dat 'er door kundige Taalminnaaren middels uitgedacht wierden, om die oneenpaarigheid in de Spellinge, welke in onze Nederduitſche Taal, zelfs onder de geleerdſte Spraakkenners plaats heeft, uit den weg te ruimen, en eene geheele gelijkvormige ſpelling, zoo als dezelve in de Latijnſche en andere taalen ſtand grijpt, in te voeren; — Ik verſtaa door deeze *gelijkvormige ſpellinge*, zoo eene eenpaarigheid in het ſchrijven, dat alle Nederlanders, die naêr de regels onzer Spraak hunne taal geleerd hebbende, de pen behandelen, die woorden, welke thands aan eene oneenpaarige ſpellinge onderworpen zijn, op eene en de zelfde wijze en met dezelfde Letteren boekſtaaven; — Om zoo eene Eenpaarige Spelling ingang te doen vinden, zou zekerlijk dat middel, 't welk de Heer M. v. G. bl. 250 van het *6de Deel* van het *Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet* aan de hand geeft, naamlijk, dat men in alles onze keurige, en in eene zuivere taal geſchreeven Pſalmberijming, volgen moeste, een allergeſchikt middel zijn; dan hoe zeer men dit ook wenſchen mooge, wij zullen deezen wensch nooit vervuld zien: Immers dat den een' hier aanſtaat, mishaagt den anderen; bij voorb. de Pſalmberijmers ſchrijven: *groote zaaken:* deeze ſpelling kan nu nimmer aangenomen worden van zoo eenen, die ééne *o* en ééne *a* voldoenend genoeg rekent om eene lettergreep te verlengen: — En zoo zal een Taalminnaar, die *ae* in *gaan* enz. ſpelt,

niet naêr het voorbeeld der Pſalmberijmeren, *gaan*, *ſtaan*, *baan* enz. ſchrijven, wijl zoo wel het gevoelen van deezen op bewijsgronden, als dat der Pſalmberijmeren ſteunt. — Schoon 'er dierhalven geene middels, om deeze onëenpaarigheid geheellijk uit onze taal te bannen, zoo het mij voorkomt, zullen of kunnen uitgevonden worden, ſchijnt het mij echter toe, dat 'er wel middels uit te denken zijn, om deeze ongelijkheid in de ſpellinge eenigzins wech te neemen, en onder deezen, is geenszins, naêr het mij dunkt, het geringſte middel, eene regte beſchouwing van de afkomst dier woorden, welke van den eenen dus, en van den anderen zoo geſchreeven werden, want dat die ſtelregel van afleiding', dien de Heer WACHTER voor zijn *Glosſarium Germanicum* plaatst, *Orthographia pendet ab Etijmologia*, eene zekere en doorgaande ſtelregel is, zal geen Taalkenner mij weigeren toeteſtaan. — Ik bedoel hier deeze of diergelijke woorden, als *ambt*, *andwoord*, *barmhartigheid*, *ellende* en anderen welke van den eenen dus, gelijk ik dezelven ſchrijf, en van den anderen op deeze wijze geſpeld worden, *ampt* (of *amt*), *antwoord*, *bermhertigheid*, *elende*. —

Dan om nu aan te toonen, dat zoo eene ontleeding dier twijffelächtige woorden een middel is, om deeze onëenpaarige ſpelling eenigermaate afbreuk te doen, had ik voornaamlijk mijne aandacht laaten vallen op het woord *verleeden*: — Zommigen ſchrijven *voorleeden*, als de Heeren HOOGSTRAATEN, HALMA, PIETERSON en anderen, *Verleeden* vindt men bij de Heeren A. MOONEN, W. SEWEL, L. VAN BOLHUIS (*a*), en bij de meeste nieu-

(*a*) Zie 's mans uitgewerkte aantekeningen op de beknopte Nederd. Spraakkunst van den kundigen KLAAS STYL.

nieuwe Taalkenners; of men nu het voorbeeld der eerſten of dat der laatſten moet naavolgen, ſtaat in kijf. — Laaten wij eens zien, of wij uit de beſchouwinge van dit woord de regte ſpelling ook kunnen afleiden.

Het woord *verleeden* ſtamt buiten allen twijffel af van het oude werkwoord *lijden*, 't geen KILIAAN vertaalt door *labi*, *praeterlabi*, *praeterire*, *tranſire* „ *men* „ *vindt voorbeelden van dit woord in deeze betekeniſſe voor-* „ *komende in de Nederl. See* — *v. bl.* 10 en 14. dus tekent de Heer VAN HASSELT op dit woord bij KILIAAN aan, het zullen deezen, denk ik zijn, welke men vindt, op bladz. 14 en 15 in de uitgave van den grooten ADRIAAN VERWER. Die ſcaden ſiin opter Coopluiden, die ſe nemen an der coſte van Betaengren van dat men *lidet* l'Isle de Bas; en ſijn cleine ſcaden, desgelijx an der coſtê van Noormandien dat men *lidet* Habel; van Ingeland en Scotland, dat men *lidet* Ieremvden, ende van Vlaenderen, dat men *paſſet* Caleis. — Dit *lijden* betekent dus *voorbijgaan*, *doorgaan*, 't welk de Heer HUYDECOPER ook in zijne *Proeve van Taal- en Dichtk. bladz.* 608. oud. uitg. opzetlijk bewijst. — Dit *lijden* betekende oulings ook zeer dikwerf *navigae* Naderhand is het overgegaan tot de betekenis van *narrare*, *verhaalen*, welke nog overig is in ons *belijden*, *Confiteri*, ook gaf het toen te kennen, *overlijden*, *mortem obire* eigenlijk, *overgaan*, *overtrekken*, gelijk het zelfſtandig naamwoord *overlijt*, *doorgang*; een *overleeden* is dan zoo een *die al zijn lijden doorgeſtaan heeft*, *die dus over*, *of door het lijden is*, of liever, *zoo een die doorgegaan*, *die van deeze wereld wechgegaan*, en *doorgereisd is na de eeuwigheid*, welke betekeniſſen de Latijnſche woorden *Obitus*, *exitus*, *interitus*, en de Franſche *trépaſſer décé-*

der, in hunnen aart ook hebben; van dit *lijden*, *pati*, heeft men ook nog *zich belijden*, (*zich vergenoegen*) 't gene in onze Friesſche Landtaale zeer veel in die betekenisſe gebruikt wordt, bij voorb. *ijk kjin ijr mij wool meij bilijë littje*, dat is, *ik kan mij hier wel met vergenoegen laaten:* van dit *lijden*, *praeterire*, is ook buiten allen twijffel, *glijden*, *lubrico modo procedere*, waar van *glad*, *glijbaar*, *glibberig*, *glippen*, *lubrico modo prolabi*, van *glad* zou men ook kunnen afleiden, *glas*, iets dat glad is, insgelijks *glans*, *glanſig*, *glinſterig*, *glinſteren*. Dit *lijden*, *praeterire* is een zoogenoemd onperzoonlijk werkwoord (*b*) (gelijk *betaamen*, *vreezen*, *zegenen*, enz.) De tegenwoordige tijd van de aantoonende wijze is, *het lijdt*, de onvolmaakt verleeden is, *het leed*, en het deelwoord is, *geleeden*. —— Dit woord *lijden*, gelijk wij ſtraks zeiden, betekent *voorbijgaan*, hier uit zal het nu klaar blijken, dat men *verleeden*, en niet *voorleeden* ſchrijven moete; —— I Merken wij dan aan, dat naêr de betekenis van dit woord *lijden*, het werkwoord *voorlijden*, (indien het in onze Taal ware) zoo veel zou zijn als *voorbij*, *voorbijgaan*; —— Immers het voorzetzel *voor* kan hier niets anders dan *voorbij* te kennen

(*b*) Eigenlijk moeten deeze werkwoorden niet als *onperzoonlijk* worden aangemerkt, wijl 'er, onder het woordtje *het*, altijd een zelfſtandig naamwoord verſtaan wordt; dus wil bij voorb. de ſpreekwijze: het *betaamt*, zóo veel te kennen geeven, als, *het werk betaamt*, *het vriest*, zoo veel, als, *het weder vriest*, enz. Zie hier over den Heer A. Moonen in deszelfs *Spraakk.* bladz. 219 en voorál de Heer B. Huydecoper in deszelfs *Proeve van Taal- en Dichtkunde* bladz. 39 der nieuwe uitg. en bladz. 13 der oude.

nen geeven, en dus zou hier uit volgen, dat het woordtje *voor* in *voorlijden*, geheellijk overtallig is, wijl het genoeg zij, als men van iets, dat voorbij is, ſpreekt, te zeggen, *het is geleeden:* —— waare het, dat men dit werkwoord eenigen naadruk wilde bijzetten, men zou 'er een ander voorzetzel voor kunnen voegen; en hier toe hebben wij, om bij de betekenis van dit woord te blijven, geen ander, dan het woordtje *ver* —— II Merken wij aan, dat dit voorzetzel *voor*, in de zamengeſtelde werkwoorden, nooit voor *voorbij* gebruikt wordt: —— en III dat het voorzetzel *voor*, in alle werkwoorden daar het *onſcheidbaar* is, tevens ook door eene andere betekenisſe aantenemen, in dat zelfde woord *ſcheidbaar* (*c*) zijn moet. —— Dit nu heeft geenszins plaats

(*c*) De voorzetzels worden verdeeld in *onſcheidbaare*, en *ſcheidbaare*; *onſcheidbaaren* zyn *ge*, *be*, *her*, *mis*, *on*, *ont*, *ver*, *wan*, als in *begraaven*, *gedenken*, *herkaauwen*, *misprijzen*, *onvrijën* (*als den weg onvrijën*) *ontloopen*, *verdraagen*, *wantrouwen*; *ſcheidbaaren* zijn *aan*, *af*, *bij*, *boven*, *binnen*, *buiten*, *door*, *in*, *met*, *naar*, *naast*, *na*, *nevens*, *om*, *onder*, *op*, *over*, *tegens*, *toe*, *tuſschen*, *voor*, *uit*, *zonder*, als in *aanvallen*, *afloopen*, *boven komen*, *bij ſpringen*, *binnen treeden*, *buitenſtappen*, *doordringen*, *inklimmen*, *met*, *of medewandelen*, *naavolgen*, *naastgaan*, *navaaren*, (als bij voorb. *ik vaar na Leijden*) *nevens zenden*, *ombrengen*, (circum ferre) *onder zinken*, *opſtaan*, *overſtappen*, *tegen komen*, *toe treeden tuſschen vallen*, *voorſtellen*, *uitzonderen*, *zonder komen* (als bij voorb. *ik kom zonder hem hier*) men heeft ook gelijknaamige werkwoorden, welker voorzetzels *ſcheidbaar* en *onſcheidbaar* zijn, als *over*, *voor*, *door*, en meer anderen, bij voorb. *over* in *overloopen*, is *ſcheidbaar* in de

plaats in ons *voorlijden*; Immers men zegt wel, of men zou kunnen zeggen, indien dit werkwoord dus nog in gebruik waare, *het voorlijdt*, *het voorleed*, maar het zou zeer kwaalijk klinken, *het lijdt voor*, *het leed voor*. —— IV Merken wij aan, dat daar het voorzetzel *voor*, gelijk wij ſtraks zagen hier geenszins ſtrookt, in tegendeel het voorzetzel *ver* voor dit woord zeer wel voegt; Immers dit ons *ver* komt zekerlijk in zijnen oorſprong overëen met het thands in gebruik zijnde *ver*, *verre*, *verder*, *verre wech*, *te verre*, enz. —— Laaten wij maar werkwoorden, die dit *ver* tot hun voorzetzel hebben,

de betekenisſ' van *trascurro*; of *onſcheidbaar*, als het werkwoord te kennen geeft *zich moede loopen*, *currendo laſſescere*, van den zelfden aart nu is ook *voorſpellen*, in de dubbelde betekenisſ' van *Litteras conectere* en *vaticinari*, zoo ook *doorgraaven perfodere*, en *indeſinenter fodere* en meer anderen, waar van men een groot getal vindt bij den Heer TEN KATE I *Deel bl.* 534 en 535. —— Zie hier over insgelijks den Heer PIETERZON IV *Verhandelingen over eenige gedeelten der Nederduitſche Taal* bl. 241. —— Tot de *onſcheidbaare voorzetzels* brengt de Heer E. VAN DRIEL, in zyne geleerde Aanmerkingen op de *Idea Grammatica linguae Belg.* van onzen Taalkundigen AD. VERWER bl. 54, ook het zoo genoemd *alpha* (*α*) *privativum* 't gene zijn oorſprong heeft uit *ave* (als in *avegaan*, *wechgaan*) *gelijk* in *amacht*, *amachtig*, *impotens*, en *aweerd*, *indignus*; en in het oude *avegaen*, *avebangben*, welk voorzetzel 'er met recht toegebragt moet worden, wijl het overeenſtemt met onze *an* en *wan*: —— van dit *ave*, is zekerlijk *aven* wechgaan, en hier van daan naër allen ſchijn *avend*, en door veranderinge der *e* in *o avond*, voor den tijd wanneer de zon wechgaat.

ben, neemen, zoo veel wij willen, wij zullen 'er altijd de betekenis van dit *verre*, *verrewech* of *verder* aan knnnen hechten, bij voorb., men neeme dezelve maar voor de hand op, *verdoemen*, is *verre wech*, *oordeelen*, *verdraaijen*, is *verder draaijen*, *verdraagen* is *verder draagen* (gelijk ook *verdrijven*, *verjaagen*, *verſchuiven*, *verſtooten*) *verfriſchen* is *verder friſch maaken*, *verheffen* is *verder brengen*; neem voorts *vergoeden*, *vergooden*, *vergrimmen*, *vergrooten*, *verkleinen* enz. en men zal 'er de betekenis van deeze woordtjes in kunnen gewaar worden: —— 'Er zijn echter eenige weinigen, die hier van uitgezonderd moeten worden, en deeze zijn zulke zaamgeſtelde werkwoorden, alwaar dit *ver* zoo veel betekent als ons gewoon *her*, dat is *weder* (iterum) bij voorb. *vermaaken*, *renovare*, *verſtellen*, *reſtituere*, *verbouwen*, *reaedificare*, *verkaauwen*, *remandare* enz., hoe nu eenvoudige werkwoorden *maaken*, *ſtellen*, enz. in deeze herhaalende betekenisſe aan het voorzetzel *ver* gekomen zijn, zullen wij ſchielijk zien: —— Oulings zeiden men, *'er maaken*, *erſtellen*, *erbouwen*, *erkaauwen*, waar van in het hoogduitsch, nog zeer veele woorden overig zijn, als *Ergänzen*, *hermaaken*, *Erſetzen*, *herſtellen*, enz., en hier van hebben wij in ons Neederduitsch zelfs nog *Erbarmen*, *erlangen*, *ervaaren*, enz. —— Alle deeze woorden nu, wier voorzetzel *er* was, zijn zekerlijk zwaar in hunne uitſpraak, men plaatſte dierhalven voor dit *er* eene *h.* (van hoedaanig een gebruik der letter *h* wij in onze Taal veelvuldige voorbeelden hebben) Daar wij nu veele werkwoorden hebben, die aan het voorzetzel *ver* zijn zaamen gehecht, kon het zeer ligt geſchieden, dat men voor enkelden

dier

dier woorden in plaatze van *her*, *ver* ſchreef, of dat door misbruik en verwarringe dit *her* ter opzigt van eenige werkwoorden in *ver* veranderd is: —— hoe dit ook zijn moogen, dit *ver* komt zekerlijk hier zoo wel als *her* van *er*: —— Indien men nu deeze weinige met *ver* zaamengezette werkwoorden aan eenen kant ſchuift, zal men zeer ligtlijk zien, dat dit voorzetzel *ver* in de betekenisſe zeer wel voor ons werkwoord *lijden* te pas komt: *verlijden* zal dus zoo veel te kennen geeven, als *verder*, *voorbij gaan*, *verleeden* is dierhalven iets dat reeds *verre* of *lang voorbij is*. —— Dat nu het voorzetzel *ver*, aan het woord *verlijden of verleeden*, zoo eene betekenis geeft, blijkt klaar uit de ſpreekwijze het is *lang geleeden*, 't welk het zelfde te kennen geeft als *het is verleeden*. De Taalminnende Leezer zie voorders over de kracht van dit woordtje *ver*, de *Taalkundige Aanmerkingen van* FORTMAN bl. 12—21, die, ſchoon ik dezelve niet bezit, en 'er dus niet over oordeelen kan, ik echter op aanraading van den Geleerden BOLHUIS (*d*), en den Taalkundigen VAN DRIEL (*e*), den Taallievenden Leezeren zeer wel aanprijzen durf.

Op deeze mijne ſtelling zal nu iemand, die de ſchriften der beiden doorbladerd heeft, kunnen tegenwerpen, dat men bij hen meestal *voorleeden* en zeer zelden *verleeden* vindt. —— Doch hier op ſtrekke dit ten andwoord, —— dat men dikwerf bij de ouden *voor*, *voer*, of *veur* in plaatze van *ver* gebezigt ziet, bij voorb. zoo vindt

(*d*) Zie 's MUUS aanmerk. op de Spraakk. van K. STYL bl. 142.
(*e*) Zie Anonijmi Batavi Idea ling. Belg. pag. 54.

vindt men meenigmaal bij hen *veurbeelden* (*imaginari* voor *verbeelden*, *veurbidden* (*deprecari*) voor *verbidden*, *veurſteeken* (*orbatus*) voor *verſteeken*, *veurzoeken*, (*rogare*) voor *verzoeken*: —— Dus leës ik bij voorb. in *die ſtatyten en landtrecten van dē landē van VVeſt-Vrieslandt*, gedrukt 1541 (wijl de bladzijden niet met getal letteren aangetekend zijn, kan ik dezelve niet aanwijzen) *En van voerſeucken voerende acteptaten oft diergelijcke proviſien*, en, eenige bladzijden verder lees ik *als parthije voerſteken is van eenige Schriftuer*; dat hier nu *voerſeucken* met *verzoeken*, en *voerſteken* met *verſteeken* het zelfde is, blijkt uit andere bladzijden, daar men *verſeucken* en *verſteken* vindt, bij voorb. *als ſij tot verſeucken van parthijen buijten reijſen*, en eenige regels verder: *Insgelijkx zal parthije, die gedient hēft, en den anderen heft doen verſteken.* —— Hier uit blijkt nu, dat de Ouden dit *voer* of *veur*, en *ver* met malkanderen verwisſeld en vermengd hebben; —— Daarënboven, om deeze tegenwerping geheel wech te neemen, doet het gezag der ouden hier niets af; want vindt men bij hen *voerleeden*, of *veurleden*, zij hebben ook *verleeden* geſchreeven, bij voorb. Ik lees bij KILIAAN onder het woord *onwille* deeze woorden uit een ander Schrijver aangehaald, *Alſo God betert, een tijd verleden, onwille oirloch ende vede gereſen is.* —— KILIAAN zelf heeft *verleden*, maar ook *veurleden*, doch ſchijnt evenwel het eerſte boven het laatſte te kiezen, want Hij ſchrijft *verlijd Tranſitus*, 't geen van *verlijden*, afkeurt; —— Vraagt iemand nu, hoe komt het, dat men zoo dikwerf bij onze Schrijvers *voorleeden* vindt? —— De eenigſte reden hier van is, dat men, toen de eerſte

Taal-

Taalverbeteraars eenpaariger begonnen te ſchrijven, en overäl *voer* en *veur*, als het niet in de betekenisſe van *voor* gebezigd wierd, in *ver* veränderden, in het woord *voerleeden*, *of veurleeden*, dit *voor* of *veur* door de gedachte, dat dit *voor* of *veur*, *voorbij* betekende, onveränderd heeft gelaaten: — Naderhand hebben onze groote Spraakhervormers HOOFD, VONDEL, ANTONIDES en anderen, op deeze kleinheden geenszins gedacht, en zijn dus zoo wel als hunne voorgaanërs hier in van het ſpoor afgedwaald. —— Voor het overige, indien nu de bovengenoemde ſtelregel van den Heere WACHTER, zeker doorgaat, zal 'er mijns dunkens geene de minſte twijffel meer overig zijn, om de ſpelling van VERLEEDEN boven die van VOORLEEDEN te kiezen.

E. S. D. G.

Kandidaat in de H. Bedieninge.

$17\frac{10\text{ m.}}{3\text{ d.}}84.$

VER-

VERHANDELING, over de INVOERING der LETTERKUNDE in ENGELAND; door THOMAS WARTON.

De inval der Noordſche Volken in het Weſterſche Keizerrijk, in het begin der vierde Eeuw, maakt in de nieuwe Geſchiedenisſe, eene der gewigtigſte en belangrijkſte tijdperken uit. Europa leed, door deze groote omſtandigheid, de merkwaardigſte veranderingen in haare Regeeringsvorm, en haare Zeden; en werdt uit den bloeijendſten Zetel van Vreede en Welvaart, in eens, en twee geheele Eeuwen lang, het Tooneel der beklaagelijkſte wanörde en overheering. Maar onder alle de ſchuddingen, tot welke deze onweêrſtaanbre Barbaaren aanleiding gaven, ſchijnt de beklaagelijkſte, de verdelging van die kunſten geweest te zijn, welke de Romeinen nog altoos met zo veel geluk, in hunne Hoofdſtad bleven voordzetten; en welken zij hunne veroverde Provintien, in 't gemeen mede gedeeld hadden. Omtrend het einde van de vijfde Eeuw, bleven 'er nog maar weinig ſpooren van de Roomſche Staatkunde, Rechtsgeleerdheid, de Wetenſchappen en Letterkunde overig. Eenige zwakke volken van kennis, waren nog in de Kloosters beſlooten; en de Wetenſchappen en vrijë Kunſten, wierden nog bij geluk, voor een geheelen ondergang, geduurende de verwoestingen der vijandelijke Gothen, door een' geringen graad van achting en beſcherming verzekerd; welke zij van de Overſten der Kerken, en de Godsdienſtige Genootſchappen ontvingen.

Maar ongeächt de beroemde Academie te *Roome* (*a*) ne-

(*a*) THEODOSIUS DE TWEEDE, ſtichtte in 't Jaar 425 eene Aca-

nevens andere geleerde Opvoedingſchoolen, door ALARICK, in de vierde Eeuw verwoest wierden; zo herſtelde THEODOSIUS DE TWEEDE, koning der Oostgothen, een vroom en menschlievend Vorst, eenigermaate de liefde tot de Wetenſchappen, in deze Stad weder; en moedigde de poogingen, van die Geleerdheid, aan, welken deze groote en algemeene verdelging der Geleerdheid, overleeft hadden (*b*). Hij nam BOETHIUS in zijnen dienst; de Geleerde, en zekerlijk de eenigſte La-

Academie te *Conſtantinopel*, welke hij met bekwaame Leemaars, in ieder Wetenſchap vervulde, en tot mededingers van een ſpoorgelijk School, in *Roome* beſtemde. (Zie GIANNONE, *Geſchied. van Napels* Deel II. Cap. VI. Afd. 1.) CONSTANTIUS en VALENS hadden eene beroemde Boekverzaameling te *Conſtantinopel*, vóór het Jaar 382. aangelegt; wiens opzicht aan vier Griekſche, en drie Latijnſche Oudheidkundigen, en Voorſtanders wierd opgedraagen. Zij beſtond in zestigduizend deelen. ZONARAS verhaald, dat in deze verzaameling, onder andere ſchatten, een Rol was, van honderd voeten lang, van een Draaken gedarmte gemaakt, op welken HOMERUS *Illiade* en *Odijſee*, met gouden letteren geſchreeven waren. (Zie STRUVII *Biblioth. Hist. Sel Jen* 1754. *pag.* 164. ſqq.) De Geleerdheid bloeide in het Oosterſche Keizerrijk, terwijl het Westerſche door de Gothen verwoest werd; als ook nog eenige Jaaren daar na. De Turken vernietigde honderd en twintig duizend boeken, denkelijk in de Keizerlijke Bibliotheek; wanneer zij in het Jaar 1454 *Conſtantinopel* verwoesten. (HODIUS, *de Græcis illuſtr.* II. 1. *pag.* 192.

(*b*) Hij ſtierf in 't Jaar 526. Zie CASSIODORUS. *Epist. Lib.* I. 39. FUNCCIUS *de inerti et decrepita Lat. linguæ ſenectute, Cap.* II. pag. 81.

Latijnſche Wijsgeer, van dien tijd. KASSIODORUS, een ander beroemd Romeinsch Geleerde, was THEODORUS geheimſchrijver; deze begaf zich, daar na, in een Klooster, in *Kalabrien*; en bragt zijnen tijd met boeken te verzaamelen, en met het doen van werktuigkundige Proeven, door (*c*). Hij was opſteller van veele gewigtige werken, die tegenwoordig nog voor handen zijn (*d*). Hij ſchreef niet zeer ſchoon, maar hij was de eerſte, die ooit een vervolg van Koninglijke bevelen en Oirkonden, in eene verzaameling bij een bragt; een ongemeen geſchikt werk voor den Geſchiedſchrijver, het geen toe gediend heeft, om de openbaare Verhandelingen, en de wettige voorſchriften van die tijden, op de beſte wijze op te helderen. THEODOSIUS beſcherming der Geleerdheid werd van KLAUDIANUS en SIDONIUS APPOLLINARIS gepreezen. Veel andere Gothiſche Koningen, hadden even veel lust tot de Kunſten, in Vreedens tijden; en zijn, wegens hunne Rechtvaerdigheid, Kloekheid en Matigheid, even zo roemwaardig, als wegens hunne Dapperheid en Grootmoedigheid. Eenigen onder hen, wendde hunne vlijt daar toe aan, om de verſtrooide overblijfſelen der Roomſche Ordonnantien te verzaamelen; en een volledig wetboek te vormen. (*e*) Het is ten hoogſten waarſchijnlijk, dat die Gothen, welken meesters van *Rome* wierden, reeds vroeger begrippen van beſchaaving hadden, wegens de gelegenheid, die hen in deze Stad, boven alle

(*c*) FUNC, L. c XIII. *pag.* 471. XI. *pag.* 595.
(*d*) CAVE, *Secul. Eutijch. Hist. Lit.* pag. 391.
(*e*) GIANNONE, *Geſchiedenisſe van Napels.* Boek III. Cap. 1.

alle andere aanbood; om het geluk van het zeedelijk leven te zien; de voordeelen op te merken; welken uit de Staatkundige Oekonomie ſpruiten; met lieden om te gaan, die wegens hun doorzicht en Geleerdheid, achting verdienen; en bij hunne beraadſlagingen, Mannen van voortreffelijke wijsheid, gebruikten; wiens onderricht en raad zij in de opvolging dienſtig en voordeelig vonden. Maar mogelijk waren deze Noordſche Avonturiers, ten minſten hunne Vorſten en Veldoverſten, zelfs bij hunne eerſte omzwerving in de Zuidelijke Landen, over het algemeen zo wild niet, noch onbeſchaafd, als wij gemeenlijk van hen gelooven. Hunne Vijanden waren hunne Geſchiedſchrijvers, en ſchilderden, natuurlijker wijze, deze geweldige ſtoorers der algemeene ruste, met de levendigſte kleuren.

Men kan niet ligt begrijpen, dat het gelukkig gevolg, van hunne verbaazende onderneemingen, enkel een uitwerkſel van hun groot getal, en een onſtuimig Plonderen is geweest; ook kan ik niet gelooven; dat de duurzaame en bloeijende Staaten, welken zij in verſcheidene deelen van Europa grondvesten, enkel door onverſtandig geweld, en door blinde driftoefeningen van herſenlooze Wilden ontſtaan zouden zijn. Eene voortreffelijke ſterkte en moedigheid, moet altoos zeer veel tot hunne ſnelle en uitgebreide Veroveringen aangebragt hebben; intusſchen hebben zij zodanige groote onderneemingen, niet zonder eene buitengewoone ſterkte van ziel, zonder gelijkvormige grondregelen van betrekking, en zonder ongemeene talenten van ſtaatkundige ſcherpzinnigheid, noch aanleggen, noch uitvoeren kunnen.

Na-

Nadien nu deze Onrusten, voornaamelijk de ſchoone Letterkunde zeer veel nadeel moesten toebrengen, zo was boven dien de Latijnſche Dichtkunst, uit verſcheidene oorzaaken, reeds zedert eenigen tijd in verval geraakt. Zij wierd door de toeneemende uitbreiding van het Christendom, van haar voormaalig Fabelachtig verſierſel berooft, en hoofdzaakelijk alleen tot Kerkliederen aangewend. Intusſchen behielden toch midden onder deze hindernisſen en bij het onvermijdelijk verval van den Smaak en de ſchrijfwijze, eenige weinige Dichters, de waarde der Roomſche Muſe, geduurende het verval van het Roomſche Rijk, nog eenigzins draagende. Deze waren, AUSONIUS, PAULINIUS SIDONIUS, SEDULIUS ARATOR, INVENKUS, PROSPER en FORTUNATUS. Met den laatſten, die in het begin van de zesde Eeuw leefde, en Biſchop te *Poiteau* was, is, zo men meent, de Romeinſche Dichtkunst verdweenen.

In de Zesde Eeuw begost Europa weder een geringen graad van rust te bereiken. Verſcheidene barbaarſche Landen, inzonderheid de bewooners van Duitschland, Friesland en andere Noordſche Volken wierden omtrend dezen tijd, tot het Christelijk geloof bekeerd. (*f*) De Religie-twisten, welken toenmaals de Griekſche en Latijnſche Kerk verdeelden, wekten het Menſchelijk verſtand op tot geleerde onderzoekingen. Deze Twisten bragten in ſommige opzichten, bekwaamheden aan het licht, welken anders onbekend en buiten gebruik zouden gebleeven zijn; en leerden, ongemerkt, nevens de

(*f*) CAVE, *Secul. Monotti.* pag. 440

de ſpitszinnigheden der bewijzen, ook de bevalligheden van de ſchrijfwijze, en de vaardigheid der indrukkingen. Veele onder de Priesters waren lieden van voortreffelijke bekwaamheden, en bevorderden de nutte kundigheden, even zo zeer door hun Voorbeeld als door hun aanzien. Geheel en al waar de ſtaatkundige Eendracht ingevoerd; en een regelmaatig zamenſtel der Regeeringsvorm, welke alleen de perſoonlijke zekerheid, zeker konde maaken, ontſtonden in de verſchillende Provintien van Europa, welken de Gottiſche Volkeren in bezit genomen hadden. De Saxen hadden zich in Britanien nedergelaaten; de Franken wierden meesters van Gallien; de Hunnen van Panomën, de Gothen van Spanjen, en de Longobarden van Italiën. Moeite en rust verbreidde daar door eene zekere geſchiktheid van zeeden; bragt de kunst van den Vreede in aanmerking; verwekte de Menſchelijke ziel, tot het bewustzijn van haare kragten; en wende haare bekwaamheden, op haare bekoorlijke Onderwerpen.

(*Het vervolg hier na.*)

DE

DE
WEDUWE TE ZEHRA.

NAAR 'T HOOGDUITSCH VAN DEN HEERE

A. G. MEISSNER.

DOOR

B . . . . .

DE WEDUWE TE ZEHRA.

EBEN BACHIR, *Kadi te Zehra, en een weenende* VROUW *die een' Ezel leidt.*

EBEN BACHIR.

Wat deert u? Waarom weent gij, arme Vrouw?

DE WEDUWE.

Ja wel arm! Dit dier, deze leedige zak en deze kleederen, is het eenige dat mij is overgebleeven; al het overige heeft de Kalif mij ontnomen.

EBEN BACHIR.

De Kalif? —— En wat was uw vermoogen?

DE WEDUWE.

Het was zeer gering, doch echter toereikende voor mijne behoefte. Beſchouw gindſche Landhoeve; hij was het erfdeel, zo wel van mijn eigene, als van mijn ſchoonouderen; en was tot heden mijn eigendom. ô Alla! al mijn geluk en ongeluk, waren tot heden in dezen eenzaamen hoek ingeſlooten. Gindsch wierd ik, gindsch wierd ook mijn man gebooren; wij kenden ons reeds in onze kindsheid; beminden elkanderen in meer gevorderde jaaren, en verëenigden ons in huwbaaren ouder-

dom. Vijftien jaaren heb ik daar als gade met hem geleefd; daar ſtierf hij, en beval mij op zijn ſterfbedde, dit grondſtuk nimmer afteſtaan, maar het in eenen goeden ſtaat, aan onzen zoon, het eenige onderpand van onze liefde, over te brengen.

EBEN BACHIR.

Waar is deze zoon?

DE WEDUWE.

In 't Leger; dat even voor dien Kalif ſtrijdt, die thans hem en mij tot bedelaars maakt.

EBEN BACHIR.

Maar om wat reden' heeft de Kalif u hetzelve ontnomen?

DE WEDUWE.

Om 'er een Lusthuis op te bouwen.

EBEN BACHIR.

Een Lusthuis! — (*Ter zyde, aangedaan.*) Eenige, goede God! Gij gaaft hem zo veele Lustplaatſen, en ruimte in overvloed om 'er nieuwen aantebouwen, en nochtans ontneemt hij een zijner medemenſchen, de eenigſte woonſtede, om een Lusthuis meer te hebben! —— (*Tegen de Weduwe.*) Doch hij heeft 'er u ongetwijfeld iets voor gegeeven!

DE WEDUWE.

Niets. Hij boodt mij in den beginne eene kleine ſomme aan, doch ik weigerde dezelve; vermits ik deze hoeve tot geen' prijs wilde verkoopen; maar toen nam hij met geweld, het geen hij niet kon koopen.

EBEN

EBEN BACHIR.

Maar hebt gij hem uwen nood wel te kennen gegeeven?

DE WEDUWE.

Of ik dit gedaan hebbe? —— ô, Ik heb geweend, gesmeekt, gekniéld, en al gezegd, wat smart en wanhoop in staat zijn uit te drukken, maar hij heeft mij ....

EBEN BACHIR.

Niet verhoord?

DE WEDUWE.

Voortgestooten. (*Zij weent.*)

EBEN BACHIR, *zyne oogen ten Hemel slaande.*

Ongeschaapene! hij is wel uw Stedehouder, maar uw navolger niet; Gij verwerpt onze onrechtmaatige, gebeden ten hoogste, zwijgend; maar hij stoot die van zich die om recht en billijkheid smeeken. —— Vrouw geef mij dezen Ezel, en dezen zak voor weinige oogenblikken, en volg mij van verre. Ik zal beproeven wat ik kan uitrechten; ik vermag nog al iets bij den Kalif. —— Waar is hij thans?

DE WEDUWE.

Juist op dat Land, dat ik kort geleden nog 't mijne konde noemen. —— Maar wat zult gij met dit dier en dezen zak verrichten?

EBEN BACHIR.

Laat dit aan mij over, en volg slechts!

* *
*

DE KALIF HAKKEM, EBEN BACHIR.

EBEN BACHIR.

Gloriewaardige Beheerſcher der geloovigen! ik kus het ſtof uwer voeten.

DE KALIF.

Gij hier Bachir? Welkom, welkom, —— Mij dunkt dat het reeds twintig jaaren geleeden is, dat ik u gezien hebbe.

EBEN BACHIR.

Een benijdenswaard' geluk voor een' Slaaf, wanneer zijn Heer hem mist en naar hem verlangt.

DE KALIF.

Dat heb ik! Een' Man van uw verdienſten, miſte ik geduurig. — Maar wat voert u thans herwaarts?

EBEN BACHIR.

De teedere klagten, eener arme Vrouw, de voormaalige bezitſter . . . . .

DE KALIF.

Stil! Ik kan reeds raaden wat 'er volgen zal, doch 't geen zeer onaangenaam voor mij is om te hooren. —— Thans draagt die ongehoorzaame de ſtraf haarer eerſte weigering. — Die niet verkoopen wil, moet verliezen! Wat ware ik, indien ik niet over goed en bloed mijner onderdaanen te gebieden had?

EBEN BACHIR.

Dat hebt gij buiten alle tegenſpraak, want hier beneden voert gij eene onbepaalde heerſchappij? Maar vergeet gij, dat de-

deze arme vrouw u ſlechts om genade, en niet om de ſtrengſte gerechtigheid ſmeekt?

DE KALIF.

En evenwel zal haar de laatſte alléén geworden. 't Is noodzaakelijk dat ze aan anderen ten waarſchuwenden voorbeelde ſtrekke, om hen van ſoortgelijke ongehoorzaamheden af te ſchrikken. Verwierp zij mijn eerst aanzienlijk bodt, zo wil ik ook thans haare bede verwerpen.

EBEN BACHIR.

Toch niet voor gij ze hebt aangehoord! 't Geen zij wenscht, 't geen zij van u ſmeekt, is geenzins de terug gaave haarer voormaalige bezitting, 't is 'er ſlechts een gering aandenken van; zó gering, dat wanneer 't aan u bewust ware, gij wellight den adem zoudt beklaagen, die wij deswegen verſpillen.

DE KALIF.

Nu laat hooren! wat is haar begeerte?

EBEN BACHIR.

Dat gij mij vergunt dezen zak te vullen, met aarde van haaren voorigen grond.

DE KALIF.

Een zak met aarde? Raaskalt zij, of gij?

EBEN BACHIR.

Niets meer dan een' zak met aarde.

DE KALIF.

ó Zeer gaarne, al begeerde ze 'er tien; hier ligt opgeworpene aarde genoeg. —— (*Met een vrolijker toon.*) Weldra zult

zult gij dit vlekje Lands niet meer kennen; hier zal ik een prachtig Zomer-Paleis, uit welken men de gantsche vlakte overzien kan, aanleggen; dezen heuvel zal ik tot eenen waterval, geenen tot eenen Tooren, en dat boschje tot eene lommerrijke wandelgreeve hervormen.

EBEN BACHIR, *terwyl zyn zak vullende.*

Zo, zo!

DE KALIF.

Meent gij niet, dat dit alles zeer voortreflijk zijn zal?

EBEN BACHIR.

ô Buiten twijfel; gelijk men 't van uw' uitgeleezen smaak reeds gewoon is. — Doch mijn zak is gevuld. Thans heb ik nog eene bede aan u, glorierijke Kalif; eene bede ongelijk geringer, dan mijne voorige.

DE KALIF.

Spreek op dan!

EBEN BACHIR.

Mij dezen zak op mijn dier te helpen.

DE KALIF.

Een zonderlinge verging! dit zal beter aan mijne dienaaren voegen. Roep 'er een' van!

EBEN BACHIR.

ô Neen; 't is juist van u dat ik deze gunst verzoeke; weiger mij dezelve niet.

DE

DE KALIF.

Dwaas! hij is voor mij veel te zwaar.

EBEN BACHIR.

Te zwaar? Deze enkele zak u reeds te zwaar? Welk een onafmeetelijk klein gedeelte is echter de aarde van dezen zak, van het grondſtuk dat gij roofde; en evenwel is u hetzelve reeds te zwaar? —— ô Monarch! En gij vreest niet voor dien dag, op welken gij voor uwen en onzer aller Opperheer zult moeten verſchijnen, om rekenſchap van alle uwe daaden afteleggen; en wanneer niet ſlechts deze zak, maar deze Landerij, met alle de Paleizen, Watervallen en Toorens, die gij voorneemens zijt daarop te bouwen, en —— ô dat meer dan 't Gebergte Kaf (*) u bezwaaren zal —— met alle de traanen bevochtigd, die der ongelukkige hier ontvielen, op u den aangeklaagden leggen zullen.

DE KALIF.

Eben Bachir!

EBEN BACHIR.

Ik weet wat ik onderneeme. Een wenk van u, dan rolt mijn' oude grijze kop van 't ligchaam neder; maar dan vloeiën niet ſlechts de traanen der Weduwe, maar ook mijn bloed op deze aarde. —— Doch dit zij zo! Doe wat gij goed vindt. Hier beneden zijt gij Heer. Uw toorn doodt, en één woord van uwen mond kan duizenden elendig maaken. Maar eens, eens komt de tijd, in welken gij niet meer zijn zult, dan een uwer geringſte onderdaanen.

DE KALIF.

Dan een mijner geringſte onderdaanen?

DE

(*) Een Gebergte, dat, naar het geloof der Mahometaanen, de ganſche Waereld in zich bevat.

EBEN BACHIR.

Doch neen! Ik verſpreek mij. — Onderſcheiding zal u immer bijblijven; maar 't zal eene onderſcheiding in ſtraffe zijn. Gij kunt hier wel rooven, maar gindsch zult gij ook veel moeten verantwoorden. — Wij behoeven ſlechts rekenſchap afteleggen, van onze eigene have; maar gij van alle de onzen. De kring die wij bewoonen is kleen; en is deszelfs beheerſching ons reeds te moeilijk; ongelukkige! wat moet het dan voor u zijn, die twee waereldeelen dienen! — Welaan Vorst, bouw, geniet uwen roof, herſchep hem tot een wonderſtuk van uwe Paleizen; ik heb gezegd; de ſchuld rust op hem, die niet hoort. Leef wel en vergeef mij.

DE KALIF, *getroffen*

U vergeeven? — Hem vergeeven, die mij meer dan een tijdlijk leeven gered heeft? — ô Neen, danken, danken wil ik u! danken met woorden en daaden. — Roep de Weduwe hier! Haar behoort de Landerij' van dit uur af, weder toe; en om de traanen af te wiſchen, die haar ontvielen, en die mij eens zouden bezwaard hebben, ſchenk ik haar dubbel zo veel van de aangrenzende bezittingen. — Maar gij moet mij ook eene bede vergunnen.

EBEN BACHIR.

Mijnheer gebiede.

DE KALIF.

U nooit van mijn Hof te verwijderen; ſteeds waarheid te ſpreeken, zo als gij heden gedaan hebt. En daarvoor zal ik u rijklijk beloonen. — Ach dat wij Vorſten, immer eenen Man om ons hadden, verſtandig om ons te onderrichten, en deugdzaam genoeg om ons voor mistreeden te waarſchuwen! Zijt gij in het toekomende voor mij een dusdanige.

AVOND.

AVONDWANDELING

IN EEN

STERRENBOSCHJEN.

Als ik in dit lomrig Boschjen
Wandel, met mijn lieve vrienden,
Denk ik aan geen leed of kommer,
Lees ik, duizenden gedachten
Van mijn Schepper, in één blaadjen —
In één grasjen — in één ſtofjen —
En dan zie ik, dat mijn Schepper,
Niet dan wellust, niet dan blijdſchap,
Niet dan Menſchenliefde ademt. —
Waar ik ook mijn oog laat wijen,
Alles wenkt mij om te zingen:
Aarde en Hemel — Bosch en Wouden,
Zijn de beelden van Gods grootheid. —

[illegible] de Zon in 't westen,
[illegible] word wech geschoven,
Hier verrijst de Maan haar horens,
De Avondster, dien glans der glansen,
Leidt de gloênde hemelheiren
Blij ten dans, vol zwier en orde. —
Ruimen hemel! ik bewonder
Uwe grootheid — duizend bollen
Rollen over onze hoofden. —
Schitteren de buiten muuren,
Deser kostbre Godsgestichten,
Zo verrukkende in mijne oogen,
O Hoe glanzig, schoon en Godlijk,
Moeten dan heur zaalen wezen!
Maar... geen Aardsch, geen somber denkbeeld
Kan uw luister ons doen kennen. —
Waereldbollen! zo vol luister,
'k Zal u eens volmaakter kennen
Als ik boven uwe kringen
Ver verheven, God zal kennen,

Wan-

Wandlen door uw ruime zaalen. —
't Belge u niet, ô Starbewooners!
Dat ik die gedachten koester;
Neen, ik zal door Jezus luister,
Met den glans der Godheid zelven,
Eens als gij, ja! ſchooner blinken. —
Aarde, lusthof van mijn Schepper!
Lieve lusthof! Lomrig Boschjen!
Ruimen Hemel! Sterreboogen!
Ja! gij nodigt mij tot zingen. —
Maar wanneer mijn ſterflijke oogen
Eens verengeld en vergood zijn,
Dan zal ik ontelbre ſchoonheên,
Daaglijks duizend nieuwe ſchoonheên,
In uw ruimen kreits bewondren. —
Welk voornitzicht...! Zaalgen Hemel!

MARIA PETRONELLA WOESTHOVEN.

17 $\frac{9 \text{ m.}}{21 \text{ d.}}$ 83.

HYPERMNESTRA

AAN

LINCEUS.

Ó Prins! door mij alleen van 't woedend ſtaal gered,
Dat wreede DANAUS had voor uw hoofd gewet,
Gedenk, dat uwe Gaé, door 't leven u te ſpaaren,
Stoutmoedig heeft veracht de grootſte lijfsgevaaren:
Terwijl uw broederſchaar, verſtrikt door 't trouwverbond,
In ſteé der huwlijksvreugd, hun bange ſterfuur vond;
Daar een onwaarde hand, aan hun door d' Echt gegeeven,
Zelfs in de Bruilofts-nacht, hun trouweloos deed ſneeven.
Ó Wreed herdenken van dien ijsſelijken Nacht!
Die al den ramp vernieuwd, die PELOPS boos geſlacht
Om 't gruwzaam broedermaal van ATREUS heeft geleeden:
Gij prangd my meer dan ooit alle andre tegenheden!.....
Men leide mij, als reeds ter ſlachting aangeſpoord,
Met waggelende ſchreén naar 't ſchuldloos offer voort,
En toen een zachte ſlaap uw oogleén had geſloten,
Dreigde ik tot driewerf u den dolk in 't hart te ſtooten;

Dog

Doch vreemd in 't wanbedrijf, ontviel het haatlijk ſtaal
Ook dikwerf aan mijn hand; ik trachtte, door dees taal,
Mijn hart op nieuw in woede en wraakzucht te doen blaaken:
„ Zal HYPERMNESTRA alleen haar Heldenbloed verzaaken!
„ Betoom dees laffe ſchrik! volg uwer Zustren ſpoor.
„ Vrees 't woên uws vaders (die u tot dees daad verkoor)
„ Zo gij uit laakbre min zijn wraak niet durft volbrengen:
„ Maar ach! wiens dierbaar bloed moet mijne hand doen plengen?
„ Hem, wien 'k mijn Broeder achtte, en thans mijn weêrhelft noem.
„ Dat vrij, ô DANAUS! uw drift mijn teêrheid doem'!
„ Nooit zal mijn LINCEUS bloed dit haatlijk ſtaal bevlekken:
„ Maar kan ik aan 't bevel mijn's Vaders mij ontrekken?
„ Ik ſchonk den Vorst mijn woord; als 'k mij nu weig'rig toon,
„ Heeft dan ...? doch zwoer ik niet, voor de oogen van de Goôn,
„ Met een ſtandvaste trouw mijn Echtgenoot te minnen!
„ Moet de invloed van den haat- of liefde mij verwinnen?
„ Misleide ik best den Vorst — of beter 't Godendom?
„ ô Goôn! beſtier mijn keuz', 'k zie mij altoos — alom
„ Door duizend doôn gedreigd: Spaar ik mijn LINCEUS 't leven,
„ Dan doed mij 't hevig woên eens wreeden konings beeven;

„ En ſtraf ik hem, ten zoen van 's Dwinglands tirannij,
„ Dan haal ik 't ſtreng gericht van 't Godendom op mij.....
„ Zo mijn Gemaal het recht mijns Vaders heeft geſchonden,
„ En hij dus bij den Vorst doodſchuldig is bevonden,
„ Verſtrekke een andre hand tot oefning van zijn ſtraf;
„ Waar in heb ik misdaan dat men die laſt mij gaf?
„ Neen! ſchoon 't gezicht van 't bloed ooit kon mijn oog behaagen;
„ Nooit, waarde weêrhelfi! nooit zou ú die drift belaagen;
„ Eer zou dit haatlijk ſtaal op HYPERMNESTRA woên,
„ En, door haar bloed geverwd, aan haar geweld voldoen.
„ Welaan! 'k neem dan 't beſluit; (wijl 'k nimmer kan vermijden
„ Dat ſtrenge wroegingen mijn zwakke ziel beſtrijden,
„ 't Zij ik de deugd aanbidde; of ſtout haar wet verzaak;)
„ Dat ik zo veel 't kan zyn dan voor mijn onſchuld waak;
„ Zo zal, bij 't nageſlacht, mijn ongelukkig ſterven
„ Mij doen, in ſteê van ſchand' den grootſten roem verwerven."
Na 't einde dezer reên berſte ik in traanen uit;
Gy, door mijn droef geſchrei in uwe ſlaap geſtuit,
Zaagt mijn ontſtelde hand het ſchriklijk moordtuig voeren;
Dit onverwacht gezicht deed u geheel ontroeren.

„ Vlucht!

„ Vlucht! riep ik! waarde Prins! ontwijk! ontvluchte met ſpoed,
„ Aan 't wreede maagſchap dat doldriftig op u woedt!
„ De nacht begunſtigd u; gy moet hier niet verbeiden;
„ De min heeft u gered; zy zal u veilig leiden."
Hier op ontvlood gij mij, en ik bleef in de hand,
Ten prooi der felle wrok, van onzen Dwingeland.
De Koning teld de doón: dit ſchouwſpel ſtreelt zijne oogen;
Door 't ſnoodst misdrijf bekoord kent hij het mededoogen;
Ziet een en andermaal zijn wreedheid met vermaak:
Doch ziende dat ge ontkwaamt aan zijne ontzinde wraak;
Heeft droefheid weêr de plaats dier blijdſchap ingenomen.
Uw vlucht Het, hem tot ſmart, zijn gruwlen onvolkomen:
Daar hij me uw redding wijt — uw medeſtandſter noemt,
Wierd ik in uwe plaats tot ſtrengen ſtraf gedoemd;
'k Moet in een duister hol mijn boezemklagt verſmooren,
Daar ik geketent wacht welk lot mij is beſchooren;
't Is maauwlijks dat mijn hand, door dit gewicht belaân,
Dees brief u ſchrijven kan, beſproeid door traan op traan;
Mijn onſchuld, waarde Prins! deed my ſtraffchuldig wezen;
Om mijne deugd moet ik mijns vaders gramſchap vrezen;

Wyl door dien wreeden Vorst doemwaardig word verklaard
Zij, die de Goden eerd, en die haar Ega ſpaard:
Dōch kan mijn weigering zo ver zijn drift ontvonken,
Hij treff' mijn hart door 't ſtaal, mij tot uw ſtraf geſchonken!
't Is vrachteloos! zo hij waand dat daar door 't hem gelukt
Dat hij, in 't ſterven mij een laf berouw ontrukt:
Nooit zij mijn deugd bevlekt door ſchijn van ſchuld-betooning!
Een eindloos zelfverwijt voegd den ontmenſchten Koning
En zijn wreedaartig kroost, veel eerder, dan aan mij;
Wijl 't naberouw alleen het loon van 't misdrijf zij:
Hier door moet ze aan de deugd altoos voldoening geeven.....
Uw' vader, dierbre Gaê! door ed'le wraak gedreeven,
Schonk 't ſnoode gruwelſtuk een welverdiende ſtraf;
Bemoedigd door dit recht dat zijne zaak hem gaf,
Door 't Godendom geleid, die zelve voor hem ſtrijden,
Zag hij zijn legertogt door zegepraal verblijden:
Daar DANAUS, wiens ramp mijn ziel met reên beklaagd,
Te meer, wijl hij dit lot door eigen toedoen draagd,
Vergeefs in Griekenland een ſchuilplaats wacht te vinden.
De wraak van 't Godendom vervolgd ſteeds dien ontzinden.

En

En gij, ô vader! dacht, als gij 't onſchuldig bloed
Bij ſtroomen vloeien deed, u zelv te zien behoed.
Van de uw voorſpelde ramp; acht gij dan wanbedrijven
Behoedzels, om bevrijd van 's Hemels ſtraf te blijven?.....
Voor 't laatst, mijn waarde Prins! die door mij 't licht geniet;
Verzacht, zo 't mooglijk is, uw Egaas zielverdriet;
Doe haar van haare deugd de zoete vruchten ſmaaken;
Schenk haar de vrijheid weêr; doe haare banden ſlaaken;
Maar zo uw dappren arm mij aan mijn ramp ontrukt,
Spaar hem die de oorzaak is der ſmarte die ons drukt:
Hij ſmaakt alreeds zijn ſtraf; daar 't Godendom zijn leeven,
Aan 't wroegend naberouw, ter foltring heeft gegeeven.

S. ELTER.

Naar 't Fransch.

1783.

OVERDENKING OVER DE EEUWIGHEID.

'k Beſpiegel thans de ontzachlijke Eeuwigheid.
ô Eeuwigheid! met vreugde en angst verbeid;
Volzaligst Licht of Akligst aller nachten!
Hoe ſmoort gij onz' vermetelſte gedachten!
Wie ſtelt een perk, dat uwe maat bepaalt?
Wie vindt het lood, dat, eindloos neérgedaald,
Den bodem van uw' hollen grond kan peilen?
Zij, die de zee der Rekenkunst bezeilen,
Bezitten ruim hun teek'nen, om den ſpoed
Des vluggen Tijds te tellen, dien hij doet:
Zij, die aan 't zwerk den loop, de wentelingen
Van 't Starrenheir beſpieg'len in zijn kringen,
Zijn breed voorzien van tuigen, om den ſtand
Te meeten, van elk Hemeldiamant:

Maar welk een rei van eeuwige getalen
Kan ooit de Lengte der Eeuwigheid bepalen?
Waar is het brein, dat haare diepte weet?
En waar de lijn, die heure breedte meet?
„ Ze is hooger dan de nooitgenaakbre wolken,
„ Ze is dieper dan de onpeilbre Helsche kolken,
„ Meer lang dan de Aard' van de een tot de andere as,
„ En breeder dan de onmeetbre Waterplas." ——
Verborgenheid! van ons nooit door te denken;
Bestaanlijkheid! door geen geweld te krenken.
Een som, die nooit door aftrek van getal,
Hoe groot en vaak, verkleinen kan of zal:
Een ruimte, die door mindring zonder orden
Onmooglijk kan ineengetrokken worden.
Geen sterveling, hoe veel zijn brein bevat,
Kan ooit met grond, met waarheid zeggen, dat
Na all' den reeks der Eeuwen, die verdweenen,
„ Iets 't allerminst' der Eeuwigheid, is heenen." ——
Wen honderden millioenen jaaren zijn
Voorbij, is 't niets dan een begin, een schijn;

En ook wanneer, in afgeleeg'ner ſtonden,
Millioenen méér hunne uitgebreide ronden
Doortrokken zijn, zal zij, die nooit verkleint;
Niet nader zijn aan 't nimmerkomend eind'. —
Ja zelfs wanneer eens Eeuwen, zo verſcheiden,
Als in de Lente 'er Bloemen zich verſpreiden;
Bij 't talloos tal der Kruiden opgeteld,
Dat we in 't zalfoen des Zomers zien op 't veld;
Verdubbeld bet met de afgevallen bladen,
Die 't Herfſtweêr ſtrooit op veld en woud en paden;
En allen met de druppelen vermeêrt,
Des Winters, die het veld in zeen verkeert —
Wen dezen, ja wanneer tienduizendmaalen
Millioenen meer —— onnoemlijke getalen ——
Meer dan door beeld- of kunstgelijkenis
Van 't ſcherpſt verſtand ooit uit te drukken is ——
Gewenteld zijn en allen lang verſleeten:
Neemt Eeuwigheid, neemt eindelooze, ongemeeten,
Verbaazende Eeuwigheid, ſlechts aanbegin.
Of liever (zo 'k deez wondre taal hier in!

Ge-

Gebruiken moog'. —— Hier dwerlen mijne zinnen.)
Zal Eeuwigheid beginnen te beginnen. ——
Welk een gedachte! en lief en bang met een!
Vol van geneugte, en vol verſchrikk'lijkheên!
ô Dat zy onz' bekommeringen wekke!
Onz' hoop vernieuw'! een ſpoor ter deugd verſtrekke!
Naardien zo rasch de doffe doodklok klinkt,
Dat onze ziel in de Eeuwigheid verzinkt.
Laat ons, vol vuurs, in heil'gen ijver blaaken,
Om ons verſchijn in 't Godsrijk vast te maaken!
Ja laat ons nu op 't pad des Heméls ſpoên!
Nu naarſtig zijn! nu vroome daaden doen!
Wijl 't groot Tooneel van 't leven na dit leven
Volſtandig duurt. 't Rad wordt nooit omgedreeven.
Neen, alles is beſtendig; niets neemt af
Aan geene zij' van 't rijf bewaarend graf. ——
Het zij we dan, zijn op een Troon gezeten
Der Heerlijkheid, of met een zwart geweten,
Neêrliggen op de Pijnbank van 't verderf;
Ons eeuwig lot, onz' nooit-verandrend erf,

Dat blijft en duurt naar onverzetbaare orden,
Zal vastgemaakt, zal hecht verzegeld worden,
Of door Bermhartigheid, die eindloos leeft,
Of door Rechtvaardigheid, daar 't al voor beeft. —
De Heiligen betreên altijd de boogen
Van blinkend goud; en juichen, en verhoogen
Den God huns Heils met nimmer moede kracht,
Terwijl hen ſteeds de Hemel blij toelacht;
Hun lofgeſchal duldt geene tuſſchenpoozen. —
Aldus is ook 't Verderf der Goddeloozen
Herſtellingloos. 't Rampvonnis, eens geveld
Tot bittre ſmart, wordt nimmermeermeer herſteld.
Geen hoope altoos om hun ſchrikvolle wooning
Te wiſſelen. Neen; de aklige vertooning,
Die hen omringt, om wie hun harte ſchreit,
Houdt eindloos ſtand, en duurt als de Eeuwigheid.

W.

Naar het onrijm van den Heere
HERVEY.

1784.

DE

DE BESLISTE TWIST.

Een Predikant, een Arts, als ook een Rechtgeleerde,
Gemaakten in verſchil; wijl elk van hun beweerde
En eischte dat den één, meer edler in verſtand
Dan d'andren, 't recht toekwam van de Eer der regtehand.
Na eerst wat woordenſtrijds, begon 't verſchil meer vinnig:
Men gaf elkaêr niets toe: elk hunner bleef ſlijfzinnig
Beweeren, dat hier de Eer in geen gelijken graad
Beſchouwd mogt worden, maar naar elks beroep en ſtaat.
„ Dit," zegt de Pleiter, is 't *principium* der zaake:
„ Mijn Ampt brengt mede, dat ik tegen 't onrecht waake,
„ Dat ik de Onſchuldigen beſcherm voor ſlinks geweld.
„ Ik onderzoek den eisch eer dat men vonnis veld.
„ Geen Rechter of zal eerst der Rechtgeleerdheid vraagen,
„ Eer hij de uitvoering van de ſtraf gerust durft wagen.
„ En zeker: wie van u meent zo in kunde ooit uit,
„ Dat men, ſchoon dés gevraagt, of zagt, of ſtreng beſluit?
„ Beſchouw de Weeren, die en Land en Kerk beſtuuren,
„ Is 't niet, door mijn beleid, dat die beſtendig douren?

„ Dus

„ Dus wat ge ook *allegeert*; een Rechtgeleerden heeft
„ Den voorrang, wijl den Mensch door hem ſteeds veilig leeft."
„ En ik," antwoord hem de Arts, „ik zorg voor 't lieve leeven:
„ 'k Moet, daar Gezondheid kwijnt, aan zwakheid ſterkte geeven.
„ Geen van u ſtaat zoo bloot aan eene onzekerheid
„ Gevaarlijk in heur' aart, ſomtijds voor 't kloekst beleid.
„ Hoe ſtaatig is mijn komst, als ik het krankbed nader!
„ Dees roept: *och! help mijn man!* — een ander: *help mijn vader!*
„ En derde: *red mijn vrouw!* — Hier ſchreit men om het kind,
„ Daar om een zielsvriendin; gints om een boezemvrind. —
„ Hoe veele die zich aan mijn kunde toevertrouwden
„ Die ik, ondanks 't gevaar, in 't leeven heb behouden!
„ Is dan 't verſchil der kunst van ons niet eindloos groot?
„ 't Behoud der Goedren, of te redden van den Dood!" —
„ ô Zwijg" riep Domine, „ hoe ijdel durft ge u prijzen:
„ Geen van u tweeën die beſlisſend iets bewijzen:
„ Waar blijkt dat eenig Ampt mijn rang ooit evenaard?
„ De reden ſchonk het reeds den eernaam: Weleerwaard.
„ Mijn zorg is zielenzorg; een hartontroerend preeken,
„ 't Welk aan den Mensch ontdekt de waare zielsgebreeken,
„ En leerd hoe 't goede in ons beyndlijk dient betragt. —
„ Mijn Ampt heeft geen bevel van Aards gezag of magt:

„ 't Is

„ 't Is een Gezantſchap, dat op 's Hemels wil gezonden,
„ Den Zondaar ſtrikt of heil op 't ernſtigst mag verkonden.
„ En hier uw blijkt op 't klaarſt' de waarde van mijn' ſtand.
„ Men plaatſt' mij dan gerust, ſteeds aan de regtehand."
Door ſoortgelijke reên, was 't dat dees drie Geleerden,
Elk in zijn rang, het recht der regtehand beweerden.
Dan de ijver, (en wie ziet niet, dat een zaak, zo teêr,
Als deze, ook vorderd, dat men ijvre voor zijne eer?)
Vervoerde hunnen geest, zó dat men onder 't twisten
't Elkaar in drift afwon, maar niets ter zaak beſliſten.
Een Grijsaart die dees twist, dus verr' had aangehoord,
En reeds, met ſmart, het eind verwagte op ijder woord;
Tragte, op dat eindlijk hun zijn weêrzin zoude blijken:
Die martling zijns geduld's nu, tijdig nog te ontwijken.
„ Dit zag de Predikant, en riep „ei Ouden! blijf!
„ Uw tegenwoordigheid ſtelle ons thans buiten kijf.
„ 'k Bewillig, zo 't de keuze ook is van deze Heeren,
„ Dat gij hier de uitſpraak doet, wie van ons 't meest is te eeren."
Dit voorſtel goedgekeurt, treed de oude Man te rug:
„ Mijn Heeren! zegt hij; weet, mijn oordeel denkt niet vlug,
„ En is, door de ouderdom, reeds blijkbaar aan 't verminderen.
„ Doch kan mijne eenvoud U, in dit geval, niet hindren,

„ En dunkt u mij geſchikt dat ik een einde maak
„ Aan uw te dwaas verſchil: weet dan, dat ik die taak,
„ Met goeden ernst aanvaar', ſchoon 't oogmerk wel kon missen;
„ Want naar mijn meening zoude ik dus uw ſtrijd beſlissen.
„ Een Mensch die wars van twist vernoegt in vreede leeft,
„ Denkt weinig aan den roem die men een Pleiter geeft:
„ Is iemands leyenswijze aan maatigheid verbonden;
„ Wordt zijn gezondheid niet door roekloosheid geſchonden,
„ Dan heeft zijn eerbewijs, wen hij een Arts ontmoet,
„ Geen andre plechtigheid, als een beſcheiden groet.
„ En is zijn hart oprecht, beſtraalt door 't licht der reden,
„ Heeft hij gezond verſtand, en deugd, en braave zeden;
„ Voed hij eene eerbied die den dienst aan God waardeert;
„ 't Is zeker dat hy dan geen Priester hooger eert,
„ Dan andre Menſchen, die door daaden ons bewijzen,
„ Dat zij het waardig zijn dat wij hun wandel prijzen.
„ Maar die wellustig zijn, of valsch en ſnood van hart,
„ En Gekken, die 't verſtand in twijfling woelt en wart;
„ Dit ſoort van Lieden zijn 't door wien dat gij, mijn Heeren!
„ Elk in zijn Facultijt, u ziet als Goden eeren."

JAN BRAAMS.

DE

DE PROPHEET JEDI,

AAN

KONING SALOMON.

Doorlugtige Monarch, wien alle volk'ren eeren,
Die kennis draagen van uw uitgebreid verſtand:
Daar alles, om uw macht en Wijsheid te vermeeren,
Door 's Allerhoogſten gunst, gelukkig zamen ſpant:
Zou 't JEDI vrij ſtaan, den geduchten Troon te nad'ren,
Van Koning SALOMON? Zoo rijk van majeſteit!
Mij dunkt, een dienaar van den God van onze vad'ren,
Zal door den Rijks-Monarch, die gunst niet zijn ontzeid.
Maar mooglijk zal een ſchaar van dienſtb're Hovelingen,
Die om op 's Konings wenk naauwkeurig acht te ſlaan,
Den Vorſtelijken Troon bij dag en nacht omringen,
Niet dulden dat uw knegt, mag voor uw aanſchijn ſtaan.
Al laat dan dit geſchrift in mijne plaatſe ſpreeken;
Doorlees den brief van hem, wien ge eertijds hebt bemind!
Die door geen vleijerij is van zijn plicht geweeken,
Maar d' Oppenheerſcher eert, wiens dienst hij zalig vind.

De God van Israël, dat hoogst volmaakte Weezen,
Wiens macht uit 't ſchepſlenheir, alömme word gekend;
Die God, zo meenigmaal door SALOMON gepreezen,
Eer zich uw hart nog had van zijnen dienst gewend.
Ach! waart ge als in uw jeugd, uw God getrouw gebleven!
Die u, zo lieſderijk zijn dierbre gunst bewees!
Die u tot Isr'ëls vreugd' heeft op den Troon verheven,
Daar elk uw kloek verſtand en keurig oordeel prees.
Toen mogt ik onbeſchroomd mij aan het Hof vertoonen;
Geen waar Propheet wierd toen uit 's Konings huis geweert,
Men vreest niet ligt aan 't Hof, dat iemand ons zal hoonen,
Wanneer men door den Vorst op 't hoogſte word geëerd.
Dan, welk een onderſcheid! thans vraagt men geen Propheeten,
Der hooge Godheid raad, in 't Vorſtelijk Paleis;
De zuiv're Godsdienst word daar thans geheel vergeeten:
Terwijl men wierook zwaait, aan d' Afgoôn, reis op reis.
Is 't mooglijk, brave Vorst! dat gij u laat beweegen,
Den dienst aan *Aſtaroth* en *Moloch* toe te ſtaan?
Den *Camos* hoogten bouwt om Hulchlaarij te pleegen?
En meerder Afgodsdienst laat ſtraffeloos begaan?
Dat dwaaze volkeren, die onzen God niet kennen,
Nooit onderweezen zijn, door 's Heeren Heilig Woord,

Door

Door leugentaal verleid aan d' Afgoon zich gewonnen, —
Is ieta, dat tot mijn ſmart word daagelijks gehoord.
Maar dat een Vorst als gij! zo kundig, zo ervaaren
In all' de Werken, van dien God die u verſcheen!
Zo mild zijn gunst u ſchonk, een lange reeks van jaaren;
U zelv verleiden laat tot zulke ſpoorloosheên,
Is onbegrijpelijk, en egter zien 't onze oogen.
Mijn Koning! ach! hoe laag is uwen roem geraakt!
Is dan een Vrouwe tong zo kragtig van vermoogen,
Dat 's op den Wijsten Vorst volkomen zeggenraakt!
Op U! die anderen zoo dikwils hebt geraaden,
Zich toch te wagten voor der Vrouwen loos geſtreel,
Nu hebt gij door haar liſt Gods toorn op u geladen.
Al wie de Godheid hoont, valt ook haar wraak ten deel.
Ach! was ik niet verplicht, dus tot mijn Vorst te ſpreeken!
Maar, kan ik 't hoog bevel der Godheid tegen ſtaan?
Neen, 'k moet u melden wat mij onlangs is gebleeken,
Toen ik in een gezigt, ABIA, heb zien gaan,
Om aan JEROBEAM, het lot aan hem beſchooren,
Te melden, daar zij t'zaam zich vonden in het veld:
„ Gij zult (dus ſprak hij) eens ten Koning zijn verkooren:
„ En Israels rijksbewind zien in uw hand geſteld.

Zie daar uw nieuwe kleed geſcheurt in twaalf ſtukken,
Neemt gij 'er tien voor u, ten blijk dat 's Hoogſten macht
Den Koning Israëls, tien Stammen zal ontrukken:
Wijl hij de wellust volgt en Gódes wet verácht.
Denk eens hoe mij, uw knegt, dit naar gezicht moest treffen!
Ik kreeg vervolgens last u dit te doen verſtaan.
Gij kunt hier door 't gevaar, waar in gij zijt, bezeffen:
Want gij hebt tegen God (dat weet gij wel) misdaan.
Maar laat toch dit berigt u niet in toorn ontſteeken.
Geen gramſchap wischten ooit begaane dwaasheid uit.
Wilt u ook, op uw knegt JEROBEAM, niet wreeken;
Wat Sterv'ling kon toch ooit verand'ren Gods beſluit?
Tragt liever bij uw God vergeving te verwerven;
Doet als uw vader deed, wanneer hij had gedwaalt:
Dan zult gij (dit is vast) Gods gunst niet eeuwig derven;
Maar zijne ſtraf werd ligt, bij tijdlijk leed, bepaalt.
Gij zult zo lang gij leeft dan Israël regeeren,
En ſchoon REHABEAM tien Stammen misſen zal;
't Geſlacht van DAVID zal geen Koningen ontbeeren,
Als 't huis van NEBATS zoon, reeds lang zal zijn ten val.

S.

LIJK-

LIJKZANG

OVER HET GRIEVEND AFSTERVEN VAN DEN ALGEMEEN BEWONDERDEN EN BEMINDEN VADER DES VADERLANDS, DEN HOOG EDEL GEBOOREN HEER, JONKHEER

JOHAN DERK BARON VAN DER CAPPELLEN TOT DEN POL,

APPELTERN, ALTFORST EN HAGE;

BESCHREVEN IN DE RIDDERSCHAP VAN OVERYSSEL, &c. &c.

Overleden in Zwolle den 6 Junij 1784.

Al ſchreijend', met mijn Vaderland
Grijp ik mijn ſombre Lier,
Voor u vergoden TOT DEN POL!
Hef ik een treurzang aan.

Gij zijt geweest, regtſchapen Held!
Hoe treft uw dood, mijn ziel!
De ziel, van 't dankbaar Vaderland!
Schreit nu een traanen zee.

Bemint, — gedoemd, — vertrapt, — bekroont,
Tot ſpijt — tot troost — tot ſtut;
Eischt u de Dood voor de Eeuwigheid,
Hij komt, —— en ziet! en wint.

Gij ſtiervt, verliet deez' wentelende Aard';
Neen leeft; — maar in ons hart!
Ons hart, dat gij ten Godheid waart!
Kroont ſtervend' nog uw' Naam.

De Boer treedt weenend' naar uw graf! —
Hier, zegt hij: ligt mijn' Held!
Die mij het tweede leven ſchonk!
Die ons heeft vrij gemaakt.

Kroont,

Kroont, eischt hij van zijn Gade en Kroost:
Deez' dierbre heilige Asch!
De Moeder nadert met heur Kroost!
De jongste Zoon zelv' schreit.

Gezegent zij CAPPELLEN! Ja!
Zo lang de Vrijheid leeft!
Zo lang men die Godin aanbidt!
Zal hij ons heilig zijn.

Dus uit hun mond; Dus spreekt hun hart.
Dus denkt een eedle ziel.
Wanneer een Held haar kinsten slaakt
Die eeuwig praamen zou.

Erkentenis voor edle daân,
Wat zijt ge een heerlijk loon!
Geen zetel van een Waereldvorst,
Verwint u in waardij.

De Menſchenvriend, — de Burgerheer,
Eerbiedigd, — bid men aan;
Maar vloekt het leven eens Tirans!
Tot 's Aardrijks uchtendſtond.

Wie oolt Tirannen heeft gevleid,
Of kroop om gunst van 't Hof,
CAPPELLEN boog zich nimmer ſlaafsch
Voor Goud of Dwingland neêr.

Hij ſtont, toen zelfs de hel heur' dolk
Hadt op zijn borst gerigt! ——
Toen hadt zijn ziel die grootheid nog,
Die waare helden maakt.

Geen grootheid, tuk op eigen roem,
Die eigen voordeel teeld;
Maar die den lang verſlaavden Boer,
Zijn boeijen breizlen dorst.

De Vrijheid roept al gillende uit:
„ Daar valt mijn' Held in 't ſtof!
„ Daar zinkt hij heen' naar de eeuwigheid!
„ Helaás! hij is niet meer!"

Ter-

„ En dunkt u mij geſchikt dat ik een einde maak
„ Aan uw te dwaas verſchil: weet dan, dat ik die haak,
„ Met goeden ernst aanvaar', ſchoon 't oogmerk wel kon miſſen;
„ Want naar mijn meening zoude ik dus uw ſtrijd beſlisſen.
„ Een Mensch die wars van twist vernoegt in vreede leeft,
„ Denkt weinig aan den roem die men een Pleiter geeft:
„ Is iemands levenswijze aan maatigheid verbonden;
„ Wordt zijn gezondheid niet door roekloosheid geſchonden,
„ Dan heeft zijn eerbewijs, wen hij een Arts ontmoet,
„ Geen andre plechtigheid, als een beſcheiden groet.
„ En is zijn hart oprecht, beſtraalt door 't licht der reden,
„ Heeft hij gezond verſtand, en deugd, en braave zeden;
„ Voed hij eene eerbied die den dienst aan God waardeert;
„ 't Is zeker dat hy dan geen Priester hooger eert,
„ Dan andre Menſchen, die door daaden ons bewijzen,
„ Dat zij het waardig zijn dat wij hun wandel prijzen.
„ Maar die wellustig zijn, of valsch en ſnood van hart,
„ En Gekken, die 't verſtand in twijfling woelt en wart;
„ Dit ſoort van Lieden zijn 't door wien dat gij, mijn Heeren!
„ Elk in zijn Facultijt, u ziet als Goden eeren."

JAN BRAAMS.

DE

DE PROPHEET JEDI,

AAN

KONING SALOMON.

Doorlugtige Monarch, wien alle volk'ren eeren,
Die kennis draagen van uw uitgebreid verſtand:
Daar alles, om uw macht en Wijsheid te vermeeren,
Door 's Allerhoogſten gunst, gelukkig zamen ſpant:
Zou 't JEDI vrij ſtaan, den geduchten Troon te nad'ren,
Van Koning SALOMON? Zoo rijk van majeſteit!
Mij dunkt, een dienaar van den God van onze vad'ren,
Zal door den Rijks-Monarch, die gunst niet zijn onzeid.
Maar mooglijk zal een ſchaar van dienſtb're Hovelingen,
Die om op 's Konings wenk naauwkeurig acht te ſlaan,
Den Vorſtelijken Troon bij dag en nacht omringen,
Niet dulden dat uw knegt, mag voor uw aanſchijn ſtaan.
Al laat dan dit geſchrift in mijne plaatſe ſpreeken;
Doorlees den brief van hem, wien ge eertijds hebt bemind!
Die door geen vleijerij is van zijn plicht geweeken,
Maar d' Oppersheerſcher eert, wiens dienst hij zalig vind.

De God van Israël, dat hoogst volmaakte Weezen,
Wiens macht uit 't ſchepſlenheir, alömme word gekend;
Die God, zo meenigmaal door SALOMON gepreezen,
Eer zich uw hart nog had van zijnen dienst gewend.
Ach! waart ge als in uw jeugd, uw God getrouw gebleven!
Die u, zo lieſderijk zijn dierbre gunst bewees!
Die u tot Isr'ëls vreugd' heeft op den Troon verheven,
Daar elk uw kloek verſtand en keurig oordeel prees.
Toen mogt ik onbeſchroomd mij aan het Hof vertoonen;
Geen waar Propheet wierd toen uit 's Konings huis geweert,
Men vreest niet ligt aan 't Hof, dat iemand ons zal hoonen,
Wanneer men door den Vorst op 't hoogſte word geëerd.
Dan, welk een onderſcheid! thans vraagt men geen Propheeten,
Der hooge Godheid raad, in 't Vorſtelijk Paleis;
De zuiv're Godsdienst word daar thans geheel vergeeten:
Terwijl men wierook zwaait, aan d' Afgoôn, reis op reis.
Is 't mooglijk, brave Vorst! dat gij u laat beweegen,
Den dienst aan *Aſtaroth* en *Moloch* toe te ſtaan?
Den *Camos* hoogten bouwt om Huichlaarij te pleegen?
En meerder Afgodsdienst laat ſtraffeloos begaan?
Dat dwaaze volkeren, die onzen God niet kennen,
Nooit onderweezen zijn, door 's Heeren Heilig Woord,

Door

Door leugentaal verleid aan d' Afgoon zich gewennen, —
Is iets, dat tot mijn ſmart word daagelijks gehoord.
Maar dat een Vorst als gij! zo kundig, zo ervaaren
In all' de Werken, van dien God die u verſcheen!
Zo mild zijn gunst u ſchonk, een lange reeks van jaaren,
U zelv verleiden laat tot zulke ſpoorloosheên,
Is onbegrijpelijk, en egter zien 't onze oogen.
Mijn Koning! ach! hoe laag is uwen roem geſaakt!
Is dan een Vrouwe tong zo kragtig van vermoogen,
Dat 's op den Wijsten Vorst volkomen zeegepraakt!
Op U! die anderen zoo dikwils hebt geraaden,
Zich toch te wagten voor der Vrouwen loos geſtreel.
Nu hebt gij door haar liſt Gods toorn op u geladen.
Al wie de Godheid hoont, valt ook haar wraak ten deel.
Ach! was ik niet verplicht, dus tot mijn Vorst te ſpreeken!
Maar, kan ik 't hoog bevel der Godheid tegen ſtaan?
Neen, 'k moet u melden wat mij onlangs is gebleeken,
Toen ik in een gezigt, ABIA heb zien gaan,
Om aan JEROBEAM, het lot aan hem beſchooren,
Te melden, daar zij t zaam zich vonden in het veld:
„ Gij zult (dus ſprak hij) eens ten Koning zijn verkooren:
„ En Israels rijksbewind zien in uw hand geſteld.

Naavolgeren van den Heere TUINMAN, ons Land-Friesch BEN, een *kind*, eigenlijk BERN, van BERNEN, *geboren*, Mæſo-Gott. GA-BAIRAN, Frank-Theutsch BERA, Angelſakſisch BERAN, of BOERAN, en BEARAN, Yslandsch BERA (*b*) fraaijlijk kunnen afleiden van het Hebreeuwſche בֵּן *filius*, *een zoon* (*c*): — maar waarlijk onze

deeze wijze van ſpreeken, welke de Heer VAN HASSELT, op dit woord bij *Kiliaen* aanhaalt; *aan die uterſte* DOREN *van Hollant*, dat is, aan de grenſen van Holland, waar men *doorgaat* in het naatstgelegen land.

Lamp zal zijne afkomst verſchuldigd zijn aan *glimpen*, *glimmen*, *ignescere*, *candere*, *gloeden*, (*zie Kiliaan*) hier van daan *glimp*, *glamp*, iets dat licht geeft, en met wechwerpinge der *g*, *lamp*.

Het woord *Anker* kan zeer gemaklijk zijnen oorſprong vinden, in het verouderde werkwoord *Anker*, *figere*.

Keller, of *kelder* moet afgeleid worden van het oude *kil*, *kel*, *algidus*, hier van daan *keldë*, *gelu*, *fagus*, 't gene voortgebragt heeft *kelden*, *algere*; een *kelder* is dus eene plaats, daar het *kender*, dan over het algemeen, in andere plaatzen is, en *koel* moet zijn, om eetwaaren van het bederf te bevrijden.

Dat het woord *kamer*, en het Griekſche καμαρα in oorſprong verſchillen, zal ik ſtraks trachten aan te toonen.

Het woord *molen* ſtamt zekerlijk af van het werkwoord *maalen*, *molere*, *in minutas partes frangere*, F. THEUSTCH MALAN, *Mæſo Gott.* MALAN, Hoogd. MAHLEN.

(*b*) Zie over de woorden *barn*, *bern*, *berm*, eene fraaije verhandeling in de tweede Proeve van het Genootſ. *Dulces Ante Omnia Muſæ* bl. 170. en *Nieuwe bijd* I. D. bl. 387.

(*c*) Van de manier der woord afleidingen van den Heere TUIN-

onze alzins rijke moederſpraak (men verſtaa onze verwante Taalen hier mede onder) geeft ons zulk eene menigte van woorden aan de hand, dat we bijna nooit tot eene vreemde ſpraak, in 't zoeken van de afkomst onzer woorden de toevlugt, behoeven te neemen; — en dit heeft, dunkt mij, de nooit genoeg geroemde TEN KATE, in zijne onſchatbaare *Aanl. tot de kenn. onzer N. T.* zoo klaarlijk aangeweezen, dat niemand, die eenigzins in onze Taal bedreeven is, hier aan zijne toeſtemming kan, of zal weigeren: — Onze ſpraak heeft dus in deeze opzigt zeer veel overëenkomst, met de woordenvolle Griekſche Taal, en men kan haar ook zeer wel, gelijk zeker geleerd man, indien ik mij niet bedrieg, is het de Leydſche Hoog-Leeraar VALCKENAER, de laatstgenoemde ergens beſchouwt, vergelijken bij eenen fraaijen, en welbeplanten Tuin, waarin zeer veele en verſcheiden boomen ſtaan, die door hunne regt opgeſchooten takken, met veele bladen verſierd, een aangenaam gezigt geeven. Deze vergelijking geeft dus te kennen, dat onze Taal eenen overvloed van woorden heeft; en alles (*Etymologice*), door afſtamming zamen hangt.

Deze afleiding van het woord *Ambt*, zeg ik, voldeed mij dan geheellijk niet, maar ik raakte over dit woord, verder aan het denken: ik ſloeg eenige woordenboeken, en geſlachtlijsten op: KILIAEN, HOOFT, VONDEL, HOOGSTRAETEN, HALMA, SEWEL, en PIETER-

TUINMAN vinde men eenige ſtaaltjes in de *proeve van Taal en Dichtkunde van* B. HUIDEC. bl. 77. en nieuwe uitg. 188.

TERZON, zag ik, ſchreeven *ampt* met eene *p*; de Heeren KLUIT, en BOLHUIS boekſtaafden het met eene *b*, *ambt*, maar ik vond bij geen eenen van allen de eigenlijke reden hunner aangenomen ſpellinge: — Ik trachtte dit woord voorders eens te ontleeden, om dus te zien, of ik uit deszelfs oorſprong, de egte ſpelling niet kon gewaar worden, en eindelijk ik kwam zoo verre, dat ik bewijzen genoeg vond, om de Heeren KLUIT en BOLHUIS, omtrent de Letterſtelling van dit woord, na te volgen; — deeze mijne redenen nu te beide te brengen, en door dit en deszelfs ſtamwoord te ontleeden, den Taalminnaaren gelegenheid te geeven, om verder over diergelijke anderen te denken, vind ik geenszins onnut, maar voor hun zeer leerzaam.

Dit woord *Ambt*, ſtaat buiten allen twijffel af, van het woord *Ambacht*, en dit is zamengeſteld uit *am*, en *bacht*; — wat nu deeze beide woorden betekenen, zullen wij eens moeten zien: — wij moeten ons dan, meest bij het eerſte bepaalen, en tevens zoeken dan te toonen, (want dit is wel het grootſte oogmerk in deeze verhandelinge,) hoe veele andere woorden van eene verſchillende beduidenisse, er uit hetzelve als uit éénen ſtam zijn voortgeſproten: — dit *Am* is een zeer oud Nederduitsch woord, en geeft (volgens KILIAAN) te kennen, *een voedſterheer*, *Nutritius*, *Patronus*, *qui pascit, & regit*, men vindt het zelve, in deezen zin, bij *Spiegel*, I B. *Treft ghij een booſen am*, *off voeſteryoogd*, het is hetzelfde met *amme*, 't gene KILIAAN vertaalt, door *Nutrix*, gelijk blijkt uit het volgende van VONDEL, in *Hippolitus* 3, bed.

. . . . . *Bint deze am, met boei en keten,*
En drijft haer, 't geen ze heelt, met slagen uit, en pijn.

De Heer TEN KATE (II D. *zijner aanl.* bl. 56) wil, dat hetzelve afstamt van het oude *and*; dit *and*, zegt hij, is (*Euphonice*) om des goeden klanks wil, bij ons en anderen mede verloopen in *Am*, of *Em*: —— Doch hoe dit zij, laat ik daar, ik zou het anders gebragt hebben, tot die ligtslaanbaare klanken, welke de lellende kinders gewoon zijn te geeven, om haar, die hen onder het hart gedraagen heeft, te roepen, en dus zou het in oorsprong overëenkomen, met dien zoeten naam, welke men in alle taalen den moederen geeft, als het Heb. אם, het Grieksche μυγρ, het Latijnsche *mater*; het Spaansche *ama*, het Italiaansche *mamma*, het Zweedsche *memme*, het Angelsaks. MEDER, MODOR, het Frankheutsche MUOTER, het Ysl. MOODER, het Hoogd. MUTTER, het Nederd. MOEDER, en het Landfriessche MEM: Tot deeze gedagte word ik gebragt, door de beschouwinge van dit woord, dat eigenlijk en naär de oudste betekenis, gelijk wij straks uit KILIAEN zagen, zoo wel eene *voedster*, *nutrix*, als *voesterheer*, *nutritius*, en dus ook eene *moeder*, *die haar kind voedt*, *en bestuurt*, aanduidt; —— door deze mijne gissing, of door de straks opgegeeven stellinge, van den Heer TEN KATE, vervalt dus ter eenemaal die gedagte, welke men vindt in de *Proeve van Oudheid*, *Taal- en Dichtkunst*, *van het Gen. Dulcis Ante Omnia Musæ*, D. I. bl. 132, of het niet moogelijk zij, dat het Angels. HAM een *huis*, 't gene, gelijk wij straks zien zullen, van dit *am* afkomstig is, zijnen oorsprong verschuldigd zij, aan het Grieksche ἅμα, *Simul*, *te zamen*, waar door het woord *ham*,

dus eigenlijk eene plaats betekenen zou, waar eenige menſchen te *zamen* woonen.

Dit *am* of *amme* heeft natuurlijk voortgebragt, *ammen*, *pascere*, *nutrire*, *alere*; hier van daan *Ammelaken*, ('t gene een oud woord is) *tafellaken*, *mappa*, ik vind het zelve in *Walewein*, f. 26, bij den Heer HUYDECOPER aangehaald.

ALS SI DER SPISEN HARE GHEVOECH,
HADDEN GHETEN, EN GHENOUCH,
HEVET MEN DIE AMELAKEN UPGHEDAEN.

Van dit *ammen*, komt ook zekerlijk af *Amman*, *cauſarum civilium Prætor*, welk woord in het Hoogduitſche eenen *Burgemeester* betekent, eigenlijk zegt het een' *Voedſterheer*; en buiten twijffel ſtamt 'er ook van af *ammare*, *ammâris*, *promptuarium*, *theca eſcaria*: — Van dit woord *ammen*, *nutrire*, krijgt het bovengenoemde *amme*, de betekenis van *eene weide*, *pratum*, *paſcuum*, eene plaats, daar 't graazend vee zijn voedzel vindt, 't gene volſtrekt het zelfde is, met het oude *hamme*, en *hammerick*, want dat de *h* hier meer eene aanblaazing, (*adſpiratio magis quam littera*) dan eene letter zij, zal elk geern willen toeſtemmen, die zijn oog vest op de woorden *Eva*, en *Heva*, *Abel* en *Habel*, *Enoch*, en *Henoch*; —— welke voorzetting der *h* nog zeer in gebruik is, bij den Zeelander, wiens ſchrijfwijze onder de ongeletterden, naêr deszelfs ſpreektrant geſchikt, men zien kan uit het bekende opſchrift eens briefs; —— *deeze Aas te beſtellen haan den Eer...*, *Hondvanger hop den Aarlemmerdijk te Hamſterdam*, — Dit woord *amme*, of *hamme* is de moeder van zeer veel andere woorden; de Heer van HASSELT, (zie dit woord bij

bij KILIAAN) leidt 'er van af *Hamburg*, men zou 'er verder van af doen komen *Yſſelham*, *Blankenham*, *Blyham*, *Droogeham*, (*d*) en meer anderen, en misſchien ook ons *Ameland*, of *Hameland*; —— men vindt deeze woorden *am*, en *ham*, ook in het Angelſaksſ. het Gotthiſche is HAIM, het Franktheutſche, en Alamanniſche is HAMA, (*in compoſitione*) wanneer het met een ander woord is zamen gevoegd, en HEIM (*extra compoſitionem*) zonder zamenſtellinge, —— dit *ham*, of gelijk het bij ons naderhand veränderd is, *heim* betekende, zoo als wij gezeid hebben, eene *weide*, hier van daan ging het over tot de betekenis eener zekere plaatze, of van een zeker ſtuk lands, (*circumferentia*) verders gaf het te kennen eene plaats, daar eenige menſchen bij één kwamen, en dus zoo een ſtuk lands, daar eene wooning op ſtond; —— als men ten platten land huizen bouwde, zette men dezelve op eene plaatze, die door eene afgegraaven ſloot, of heininge, van de omliggende landen was afgeſcheiden, en hier van daan wierd zoo een afgeperkte plaats, of ſtuk Lands, daar het huis met de hoving, en alles opſtond, een *heim* genoemd, welk woord men hier in *Friesland*, door eene letterverzettinge (*metatheſis*) *hiem*, in deezen zin overäl gebruikt; —— *hiemſteeden* zijn bij ons zulke ſtukken lands, waar weleer wooningen opſtonden: — „ eertijds wierden hier in *Friesland* ook *hiemen*, in „ eenen veel uitgeſtrekter zin, genoemd Heeren huizen „ (*e*), met derzelve onderhoorige landen, en aange-

„ bouw-

(*d*) Dorpen in Overyſſel, Groningerland, en Friesland.

(*e*) Zoo zijn in Friesland nog bij voorb. *Keizershiem*, *Hotze-*

„ bouwde wooningen, uit welke naderhand Dorpen „ zijn voort gekomen, welke daar van nog den naam „ draagen;" (*f*) —— dat veelen onzer Friesche dorpen hier van hunne benoeming ontleend hebben, is het gevoelen van zekeren Hoogleeräar; (*g*) in deeze gedagte ben ik reeds lang geweest, en word 'er thands meer in bevestigd; —— laaten wij b. v. eens neemen *Huizum*, *Jelzum*, *Reitzum*, *Beintum*, enz. Deezen hebben, 't gene meer dan waarschijnlijk is, hunnen oorsprong en den naam van *Huites hiem*, *Jeltes*, of *Jelles hiem*, *Reitzes hiem*, *Beintes hiem*, enz. (*h*) Deeze gedagte wordt aan-

hiem, *Hooghiem*, hoewel het geene dorpen, maar slechts buurten zijn, en hier toe zou ik ook brengen eene kleine buurt, thands *Bartelebiem* genoemd, indien de oudste kaarten, en beschrijvingen van Friesland mij zulks niet afrieden, want in dezelven vindt men nergens *Bartelebiem*, maar overäl *Bethlehem*, 't geene een geheel ander woord, en van een gansch verschillende oorsprong is: —— dit *Bethlehem* is weleer een klooster geweest, het wordt in de oude geschriften van Friesland genoemd *Bethlehem*, *joncfrouwen*, *ordinis præmonstratensis*; diergelijke klooster-naamen, worden hier meer in Friesland gevonden, als bij voorb. het klooster *Sion*, *Nazareth*, *Thabor*, en meer anderen.

(*f*) Dit zijn de woorden van genoemden Hoogl. uit de ondergem. verhand. overgenomen.

(*g*) Zie de verhandeling over de eigen naamen der Friesen, bl. 78.

(*h*) De zaamentrekking van *Huiteshiem*, enz. in *Huitshiem*, *huishiem*, en zoo *huisum* is klaarlijk te ontdekken, in de naamen der steden *Woudrichem*, en *Gornichem*, welke men thands zeer dikwerf *Workum*, en *Gorkum*, hoort noemen;

aanneemlijker uit zulke Friessche dorpnaamen, waarin men het woord *hiem* nog klaarlijk ontdekken kan, als bij voorb. *Oosthem*, *Westhem*, *Zwichem*, en vooral uit de Hollandsche, of Geldersche stad of dorpnaamen, *Windesheim*, *Kervenheim*, *Nieuwenheim*, *Dorsenheim*, *Schreisheim*, *Weinheim*, *Heppenheim*, *Bensheim*, *Woudrichem*, en *Gornichem*, welk laatste waarschijnlijk zamengesteld is, uit *Gor*, of *Goor*, 't gene in de oude Taal *slijkrig*, *drassig*, *moerassig* betekent, (waar van daan wij *goor* noemen iets, dat bedorven en stinkend is, als *goore melk*) en *hiem*; en dus in de eerste en eigenlijke betekenisse een streek, of stuk lands, dat modderig, of moerassig is; van den zelfden oorsprong zal ook ons Friesche vlek *Gordyk* zijn, 't gene in eenen veenachtigen grond ligt. Men weete daar te boven, nog om deeze onze gedagte, geheel aanneemlijk te doen worden, dat men hier in Friesland veele plaatzen heeft, die naêr den naam

haars

men; men vindt deeze gedagte ook bevestigd bij SCHOTANUS, in deszelfs Beschrijv. van Friesland, die op het dorp *Winzum* aantekent, „ het zelve is eertijds genoemd *Windesheym*," (zie bl. 209) en het klooster *Aanjum* (zie bl. 205) ook noemt *Aninghem*, gelijk ook *Donjum*, *Dodinga hem*, (zie bl. 206.)

Insgelijks zie ik uit SCHOTANUS, in deszelfs gemelde *Beschrijving* van *Friesland*, dat het dorp, thands onder den naam van *Spannum* bekend, eertijds *Spanheim* genoemd wierde; (zie bl. 210) jaa zelfs noemt deeze Schrijver op dezelfde bladz., dit dorp nog *Spanheim*; en zoo wierd ook wijlëer het dorp *Anjum*, onderscheiden van bovengenoemd klooster *Anjum*, volgens het getuigenis van denzelfden SCHOTANUS, bl. 193, *Aninghem* geheeten:

haars eerſten Eigenaars genoemd worden, als bij voorb. *Jeltesſloot*, *Simonsſloot*, welken men dikwerf bij verkorting den naam hoort geeven van *Jelſloot*, *Siem*, of *Semſloot*; (*i*) —— ja hoe de eigennaamen voor andere woorden gevoegd, door den tijd veränderd kunnen worden, ſtrekke ten bewijze de benoeming van zekere brug, tusſchen Leeuwarden, en Franeker gelegen, *kingma Til*, 't welk men altijd *kimpe til*, of *kimpe til* hoort uitſpreeken, insgelijks ook zekere ſtraat in Leeuwarden, van ouds de *Maria Jansſtraat* genoemd, welke men thands den naam van de *Moriaanſtraat* geeft; men ziet dus welke eene verbastering zulke naamen onderheevig zijn: —— ik voeg hier nog bij, 't welk ook geenszins een gering bewijs voor onze zaak is, dat men oulings deeze uitgangen van *um*, en *em*, ter opzigte onzer Friesſche Dorpnaamen met elkaêr verwisſelde: zoo vind ik in *die ſtat: van Vrieslandt bij die ſasſenſche tijden ingeſtelt*, b. v. *Zwichum*, *en Zwichem*, en hier lees ik *Hesſelem*, 't welk thands onder den naam van *Hieslum* bekend is, en elders, daar het ook uit een oud geſchrift gehaald is, *Heikſelum*, en *Heilſom*, (*k*) en in die zelfde *Statuten van Friesland*, vind ik den naam van het Frieſche dorp *Hyum*, 't welk daar

(*i*) Wanneer bij deeze *vaarten* of *ſlooten*, buurten, of dorpen geſtigt wierden, zou men denzelven zeer ligt den naam van *Jelſloot*, of *Semſloot* kunnen geeven; gelijk zeker dorp in Friesland, *Gerſloot*, naêr allen ſchijn zijne benoeming ontleend heeft; van zekere ſloot, die *Gerbens*, of *Gerkesſloot* genoemd wierd.

(*k*) Hier uit ziet men dus, dat onze meeſte Friesſche dorpnaamen, die thands in *um* uitgaan, toen ook in *em* eindigden; —— een blijk dat dit *um*, van *em* en *heim* afkomſtig is.

daar zijne eerſte benoeming *Hiem* draagt. Men zie verder over *de eigen naamen der Friezen*, de ſtraks genoemde *geleerde Verhandeling*.

Ik ga dus wijders over tot de andere betekenisſen van het woord *ham*, of *heim*; —— het zelve is dan overgegaan tot de algemeene betekenis van een *huis*, en hier toe behooren deeze afſtammelingen, *bokkingham*, *heimwaarts*, het Hoogduitſche HEIM SOEKEN, (*viſitare*) en HEIM HOLEN, (*ſponſam domum ducere*), zoo ook *heimſtuijr*, *dos*, en *heimken*, *heimelken*, *heemken*, *cicada*, *grijllus domesticus*, —— hier in Friesland heeft men van de betekenisſe van dit woord, nog eenige overblijfzels, ik weet twee bezondere huizen, die mooglijk oudtijds zeer klein zullen geweest zijn, welke van oude tijden af, en thands nog onder den naam van het *hiemetje*, of door verbastering, het *heemeltje* bekend zijn. —— Men vindt dit woord *heim* in de betekenisſe van een *huis*, reeds bij de alleroudſten onzer Taalverwanten, ten bewijze ſtrekken hier van deeze twee aangehaalde plaatzen, uit een oud Noordsch Gedicht van REGNER LODBROG, die 850, of 857 geſtorven is, 't gene de Heer TEN KATE ons mededeelt in zijne *Aanl.* tot de *Ned. Taalk.* I D. bl. 79 het 4 v. 2 reg.

HIEDINS KUONAR VARD ANDIT
Pugna facta copia,
Des koenen ſtrijds was 'er overvloed,

DA ER HELSINGIN HEIMTUN
Cum Helſingianos postularimus,
Toen wij de Helſingers te huiszonden,

TIL

TIL HEIM - SALA ODINS
ad aulum Odini
Na het hof-verblijf van Odin.

Zie ook het 29 vs. 1 reg.

FYSU MUT HINS AT HAETTA
HEIM BIODE MIER DYSIR
Fortanimus finire,
Invitant me Dijsæ.
't Gemoed wil hier van afscheiden,
't Huis ontbieden mij de Dienaaressen.

Dit zelfde woord *heim* heeft voorders uitgeleverd het werkwoord *heimen*, *sepire*, den grond eener huizinge afperken, en met een hek, of haag omzetten, waar van daan *heiming*, en door veränderinge der *m* in *n*, *heinen*, *heining*, en *hend*, *huc usque*, insgelijks ook *hende*, *prope*, waar van wij nog thands *heinde* en *veêr* hebben, 't welk dus zoo veel zeggen wil, als *nabij* en *verder*, (want *veêr* is hier zaamgetrokken uit *verder*) dat is, *wijd* en *zijd*, *longe lateque*, —— hier vindt ook zijnen oorsprong *hen* of *omtrent*, dat is, *nabij*, *of omtrent deeze plaats*, als b. v. *hij was hier niet hen*, *of omtrent*, zie over deeze spreekwijzen den Heer BOLHUIS, in deszelfs aanm. op KLAAS STYL, bl. 137. en HUYDECOPER P. v. T. en D. bl. 532, 533 oud. uitg. — hier van daan zeggen de Groningers, en die uit Drenth nog *kem hen*; en onze Landfriesen *kom harn*, of *hern*, dat is *kom nabij*; —— wij vinden van dit *hend*, ook nog afkomstig een werkwoord *ghe hennen*, *appropinquare*, b. v. in de rijmk. van MELIS STOKE, uitg. door HUYD. D. II. bl. 6.

EN

EN TEERST, DAT SI DER MAZE GEHENDEN,
SONGHEN SI LUDE EN DE ZERE.

Voorders betekende dit *Heim*, of *Ham* een *Klooster*: (*monasterium*) wij vinden van dit woord *heim*, ook afkomstig *heimen*, *verbergen*, *bedekken*, en *heimelen*, 't gene hetzelfde betekent; deeze beide werkwoorden kunnen hunne oorsprong ontleend hebben, van het meergenoemde *Heim*, in de betekenisse van een *klooster*, om dat deeze onlangs in verborgen, en afgelegen plaatzen gestigt wierden: —— zij komen over één met het woord *hemelen*; op het welke de Heer van HASSELT, bij KILIAEN, om deszelfs betekenis aan te toonen, dit voorbeeld aanhaalt; J. LE LONG *Boekz.* bl. 351. DOE NAM SI 'T HOUT ENDE HEMELDET ONDER DIE EERDE. —— Van dit woord *heimen*, of *heimelen*, is zonder eenigen twijffel ook ons *Hemel*, *Cœlum*, afgedaald, *hemel* is dus naêr KILIAAN *quasi heimel*, (doch wij kunnen het zoo wel van het bovengenoemde *heemelen* afleiden, als van *heimelen*) dat is eene plaats, die ter eenemaal voor ons verborgen is, eene plaats, waar onze oogen niet kunnen indringen, eene plaats, wier heerlijkheid wij niet onder het denkbeeld onzer bevattingen kunnen krijgen, en al hadden wij dit geluk, wier heerlijkheid wij niet zouden kunnen uitspreeken: —— eene plaats, waarïn de Opperste Goedheid haaren troon en zetel heeft, waarïn (volgens de woorden van den 104 Nieuwberijmden Psalm met eene kleine veranderinge)

Het blinkend licht haar dekt gelijk een kleed;
En Luchtruim als een lang gordijn verbreed,
En uitgespannen voor Gods wooning,
Verbergt voor de aard' de pragtigste vertooning.

De-

Deze onze gedagte ſtrijd met die van anderen, die dit woord *Hemel* zouden willen afleiden van het oude *Hefen*, of *Heven*, Angelſak. HAFAN, *elevare*, en dit heeft ook zeer veel ſchijn, naêrdien ons woord *Hemel*, in het A—S is HEOFON, en HEVENZIE, Eng. HEAVEN, Laagſch. HEVIN, en de *f*, of *v* in eene *m* zou kunnen veränderd zijn; —— doch hoe dit ook zij, wij kunnen onze afleiding behouden, en tevens ſtellen, dat het A——S HEOFON van eene andere afkomst is; —— dit A—S HAFAN ſtemt over één met ons *heven*, thands *heffen*, van hetzelve ſtamt af, *hef*, *fex*, ons *heuvel*, *collis*; *hoeve*, *hoefſtée*, *hofſtel*, *villa*, zijn de eene hooge plaats, voorts ons *hoofd*, A——S *heafod*, *caput*, zoo ook ons HUIVE, *tegmen capitis*, en misſchien ook ons *hoogaltus*: dan hier komt mij iets onder het denkbeeld, 't welk een oordeelkundig leezer mij op mijne afleiding van het woord *Hemel*, terſtond zal tegenwerpen; ons woord *Hemel* komt volſtrekt overéén met 't kimb. HIML, Deen. Zweed. en Noord. HIMMEL, Fr. Th. HIMIL, Nederſak. HEMMEL, oudfr. HIEMIL, het M. G. HIMINS, Ysl. HYMEN; alle deeze vermaagſchapte woorden, zijn zekerlijk van eene veel ouder afkomst, dan het woord *hiemen*, *abſcendere*, *van hiem*, *ham*, *monasterium* afgeleid, wijl men lang naa het gebruik deezer woorden *hemel*, enz. kloosters is beginnen te bouwen: doch deeze tegenwerping maakt geene de minſte zwaarigheid, wanneer men aanmerkt, dat het werkwoord *hiemen*, (*hiemelen*) reeds voor dien tijd de betekenis van *bedekken*, *tegere*, had; de Heer TEN KATE vertaalt het door *continere*, *bevatten*, *beſluiten*, en dus ook *condere*, *occultare*; —— deze beduidenis had het reeds gekreegen van *heim*, in den zin en betekenis van eene plaatze, daar

eene

eene wooning met een' tuin opſtond, die door heggen en hoopgetakte boomen was afgeſchut, waar door het huis zelf onder derzelve bladen bedekt, en dus verborgen was; —— toen men nu naderhand kloosters begon te ſtigten, kon men denzelven met regt den naam van *heim*, een verborgen plaats geeven, en 'er in eenen dubbelen zin *heimen*, *abſcendere* van doen afſtammen, naêr dien *heim* in zijne eerſte, en tweede betekenisſe van een door heggen en boomen bedekt huis, en van eene verborgen kloosters ontleend, zeer natuurlijk eene geheime plaats kon te kennen geeven; —— deeze ſtelling kan men ook bevestigd vinden, door het achtbaar gezag van den Heer TEN-KATE, in zijne *Aanl.* II. D. bl. 644, die het woord *geheim*, *occultus*, en 't zelfſtandig Naamw. *geheim*, *ſecretum*, & *etiam latrina*, van *Heimen*, *ſepire*, *obvallare*, *pallare*, *beſluiten*, dat ten opzigt van eenig erf, of gebied van ouds door boomen en paalen geſchiedde, insgelijks zeer natuurlijk doet afſtammen.

Dit woord *hæmel* heeft ons verder verſchaft *hemelen*, *cælum petere*; *hemelen*, *concinnare*, *ornare*, als in *huishemelen*, *domum purgando ornare*; *verhemelen*, *concamerare*, en *gehemelte*, *palatum*; —— verders heeft *heim*, eene verborgen plaats betekenende, ons gegeeven *heimelijk*, *in 't geheim*, *clam*, en naêr alle waarſchijnlijkheid hebben wij 'er ook van ontleend ons *kamer*, (Eng.) CHAMBRE, zijnde eene verborgen plaats door muuren afgeſchut, op dat alles, wat 'er binnen omgaat, voor de buitenſtaanêren bedekt zij, *ham* immers kon zeer gemaklijk in *cham*, en dit in *kam*, en dus natuurlijk door den uitgang *er*, in *kamer* veränderd worden, 't welk dus veel verſchilt van καμπτω, *Camera*, een gewelf.

Eindelijk heeft dit woord *heim* deeze tweevoudige betekenis gehad, I van een *landſchap*, *wingewest*, *Regio*, *Reſpublica*, waarvan daan het mæſo-Got. BAIRGA HAIM, *regio montana*, zoo vindt men in het Teſt. Gothic. JAH IN ALLAI, BAIRGAHAIM JUDAIAS MERIDA WESUN ALLA THO WAURDA, *en in het ganſche bergachtig land van Judea ſprak men van alle deeze dingen*, (*Luk.* 1—65) hier van daan hebben wij ook ons *Heemraad*, of *Heimraad*, *communis terræ conſiliarius*, en misſchien ook den naam van *Kauwerderheim*, eene Grietenij in Friesland: —— En-H van het *Vaderland*, *de geboorteplaats*, *patria*, *ſolum*, *natale*, hier van vinden wij een voorbeeld in de aantek. op *Kilianus* van den Heere VAN HASSELT, ex Act. Matth. Anal. T. V. pag. 764. *o lieve gebenedijde Heere Jeſu Chriſte, wair ick huden te* HEYM *in minen Gods huſe!* —— deeze betekenis van het woord *heim* heeft overgelaaten de woorden *inheemsch*; en *uitheemsch*, het oude *heijmet*, *patria*, *locus natalis*, *en heimzieke*, *ægritudo patriam deſiderantis*.

Uit het verhandelde ziet men klaarlijk, hoe veele woorden hunnen oorſprong aan dit *Am*, of *Hem* te danken hebben; nog een groot aantal, die van het zelve zijn afgeſtamd, zou men kunnen te berde brengen; dan de Taallievende leezer neeme het mij niet kwalijk, dat ik maar hier en daar hem ſlechts één dier woorden aanwijze, wijl ik anders, zo ik allen derzelve opnoemde, verre buiten den kring van mijn gemaakt ontwerp zou moeten treeden.

Van het woord *am*, of *ham* komt dan zekerlijk af *hammeije*, *viculus*, bij de Franſchen *hammeau*; waar van zeker dorp in 't ſticht van Utrecht, *Ameide* zijn naam draagt, en *hammeriek*, of *hamriek*, *pratum*, waar van

daan

daan, naêr allen ſchijn, de naam van ons *Hemrik*, een dorp hier in Friesland; —— verders is nu *ham*, of *heim*, gelijk wij gezien hebben, in onze Taal een *afgeſneeden ſtuk* lands, dan weeten we ook, waar ons *Boterham*, en *Spekham* van afkomſtig zijn: —— *Boterham* zegt dierhalven zoo veel, als een *afgeſneeden*, en *met boter beſtreeken ſtukbroods*, en *Spekham* een *afgeſneeden ſtuk van een varken*; van dit *ham*, komt dan ook zekerlijk af *inham*, een ingeſneeden hoek, *littus incurvum mare implectens*; en zonder eenige twijffel ſtamt ook van dit *ham* in de betekenisſe van een *huis* af, ons *Ligchaam*, Angelſak. LICHAMA, Frankth. LICHAMO, en het Hoogd. LEICHNAM, 't welk zamengeſteld is uit *Lyk*, of *Leich*, *corpus animatum*, *en haam*, of *ham*, *domus*, en dus zou het in zijnen oorſprong beſchouwd een leevend vleeſchen huis te kennen geeven, want het woord *Leich*, of *Lijk*, heeft eertijds zoo wel een *Leevend*, als *dood lichaam* betekend, waarvan wij het laatſte bij ons nog in gebruik hebben; 't gene de Heer SEWEL, doch verkeerdlijk, gelijk hier uit blijkt, van het Hoogd. *Leichnam* afleidt. —— HICKES in zijn *Gramm. Angl. Sax. pag.* 191. wil dat dit woord zou zamengezet zijn uit *Lic*, *corpus*, en het Mæſo Got. AHMA, *Spiritus*, een *geest*, SOMMER voegt het in zijn *Lex. Ang. Sax.* zamen uit *lic*, *corpus*, en *hama*, de *huid*, *cutis*; doch onze gedachte zal ook, hoope ik, geenszins mishaagen, aan zulken, die zich de verouderde Hoogduitſche woorden *Leibheim*, *corpus*, en *Gottheim*, *coelum*, onder het denkbeeld roepen. — Het woord *Ligchaam* geeft dan te kennen *het vleeschlijk*, of *ſtoflijk huis der ziel*.

Van het meergenoemde *heimen*, *ſepire*, ſchijnt ook

af te ſtammen het werkwoord *hemmen*, *impedire* (*l*), wijl men door eene heining van boomen, paalen, of heggen *belet wordt*, regt door te gaan, maar in de noodzaaklijkheid komt, eenen omweg te maaken; —— van dit *hemmen* is het oude (*frequentativum*) *hamlen*, F. Th. HAMLA, *impedire aliquem mutilatione membrorum*; waar van daan het Frank Theutſche HAMM, id, eſt, *quocumque modo impeditus* (*m*), gelijk klaar te ontdekken is, uit deszelfs zaamgevoegde woorden der Mæſo Gothen, die het bijvoegl. naamw HAMM ook in zamenſtelling gebruikten, als b. v. HANHAMMA, *mancus*, FOTHAMMA, *claudus*, AUGHAMMA, *luscus*, waarbij men voegen kan het Runiſche HAMLADZ, *manibus*, *pedibusque*

(*l*) Schoon men nu op deeze wijze den oorſprong van het woord *hemmen*, *impedire*, zou kunnen vinden, geef ik het echter ter bedenkinge van Taalkundigen op, of men dit woord niet als een *verbum* ονοματοποιητικον zou kunnen aanmerken; en dus zou het in de eerſte betekeniſſe, en eigenlijkſten zin te kennen geeven, *iemand naaroepen, en daar door te doen ſtil ſtaan*; waar door het zeer natuurlijk, en eigenaartiglijk de betekenis van *beletten* kon krijgen, *iemand beletten voorttegaan*, daarna *iemand beletten, op welke eene wijze, en in welke zaak hoe ook zijn mag, impedire quocumque modo*; —— immers niets is bij ons algemeener dan dat we, wanneer wij iemand zullen inroepen, en hem of niet willen, of niet kunnen bij den naam noemen, *hem! hem!* uitbremmen; —— hoe dit ook zijn mooge, wij hebben 'er zekerlijk het werkwoord *hemmen* van ontleend, 't welk KILIAEN vertaalt, door, *Simplicem edere vocem, emittre.*

(*m*) Zie hier over het *Utrechts Genootſ.* D. A. O. M. I Proeve bladz. 138.

que truncatus. —— Van dit *hemmen* is voorders gekomen *Hamei*, *repagulum*, *obex*, *vectis*, een *sluit* of *slagboom*, en volgens KILIAEN ook *Lignum transversum, quod ostiis opponitur in postem utriumque immissum*; (*n*) dit woord, zegt de Heer VAN HASSELT, in zijn aant. op KILIAEN, 't gene ook zeer veel waarschijnlijkheid heeft, is naderhand zaamgetrokken in het bekende *Meyboom*: —— *Hamei* is dan zoo veel, als een *beletzel*, om ergens door te komen. —— Betekende nu oulings *hemmen*, *hemlen*, of *hamlen*, *impedire*, *beletten*, dan is ons ook zeer gemaklijk, met grond te gissen, waar van het woord *Hamel*, *Aries*, *castratus*, zijnen oorsprong getrokken heeft; een *hamel* is dan een gesneeden ram, die belet is om te teelen (*o*), *cui facultas generandi testibus præcisis est ademtu.* Dit woord *Hamel* hebben wij nog bewaard in *hamelvleesch*, *ovilla*, maar bezonderlijk in ons gebruiklijk *Belhamel*, *vervex Jectarius*, *dux gregis* (*p*), een *voorgaaner onder de kudde*; als in de door VONDEL vertaalde landgedichten van VIRGILIUS bl. 101. *kies eenen anderen belhamel uit de kudde*; een *belhamel* is in den eigenlijken zin dan zoo een, die door eene klinkende bel andere uit de kudde doet volgen, en overdragtlijk een aanhitzer, en opstooker

(*n*) Men zie over dit woord B. HUYDEC. P. v. T. en D. bl. 564.

(*o*) Zie de Eerste pr. van het *Genootsch.* D. A. O. M. bl. 133.

(*p*) Ziet van dit woord den Hoogleeraar KLUIT op HOOGSTRAATENS Naamlijst, en verders E. ZEIDELAAR Ned. Spelk. bl. 91.

(*q*) Zie TEN KATE, II D. bl. 543. Taal. en Dichtk. Bijdragen II D, bl. 296 en SEWEL Spraakk. bl. 79.

ker van oproer, (naêr KILIAEN) *coryphaeus* — Van het gemelde *hemmen* in de betekenisſe van *beletten*, tegen houden, genomen, zijn ook deeze beide woorden afkomſtig. *hem zeel*, een touw, waar door men eenen kruiwagen beſtuurt, en in deszelfs loop tegenhoudt, bij de kruijers zeer wel bekend, en *hemketen*, *ſuffla-men*, waar door men de raden van een rijtuig in de ſchuinte nederrijdende inhoudt.

Dan wij hebben reeds genoeg gezeid van de afſtamlingen der woorden *am* en *ham*; laaten wij dus overgaan tot het eigenlijke onderwerp onzer verhandelinge; het woord *Ambt*; —— hetzelve, zeiden wij, had zijnen oorſprong door zaamtrekking' zekerlijk ontleend van *ambacht*. —— Dit woord heeft ook verſcheiden betekenisſen; I geeft het te kennen eene *bediening*, *officium*, *munus*, *munus publicum*; zoo wierd bij voorbe de bediening van *ſchout* een *ambacht* genoemd, 't gene uit het volgende blijkt; wij leezen in de Rijmkronijk van MELIS STOKE, I Deel, bl. 351.

OEC GAF HI HEM (naaml. *den Abt Steven*) OPENBARE
'T SCOUTHEETDOEM VAN ALKEMARE.

Hier op tekent de Heer HUYDECOPER aan, „ zie hier „ de woorden des briefs: *conceſſi Stephano ſuisque ſucceſ-„ ſoribus Judiciariam poteſtatem in Alcmere, quod* AMBOCHT *vocatur Theutonice*; —— en zoo vinden wij ten voorbeeld, dat het over het algemeen voor eene bediening' genomen wierdt: bij JAKOB van MAERLAND in zijn Rijmbijbel

DEN SCINKERE GAF MEN SYN AMBACHT,
EN DIE BACKERE IS TER GALGEN BRACHT.

II betekent dit woord eene zekere *kunst*, als de *Schilderkunst*, de *Bouwkunst*, en wordt in het algemeen gebruikt voor eene kunst, die met de hand geöeffend wordt, *ars de pane lucrandos*, zoo zegt men bij voorb. *die Jongeling leert een ambacht*, anderen noemen het dus een *hambacht*; —— III. wil dit woord zeggen, een *gilde*, *collegium*, waar voor men ook vindt *Ambachtsheid*; IV duidt het aan een zeker ſtreeks Lands; zoo vindt men vier zulken, welke wij misſchien Grietenijen zouden heeten, in het Hollandsch Flaanderen, als het *Boekhouter*, *Aſseneder*, *Axeler*, en *Huester Ambacht*: —— dit zij genoeg van de betekenisſe van dit woord; —— laaten wij eens zien, of wij dit woord ook in deszelfs oorſprong en afkomst kunnen naaſpeuren; de Heer TEN KATE geeft in zijne onwaardeerbaare *Aanleidinge tot de kenn. der N. T.* II D. bl. 631 omtrent de afkomst van dit woord, deeze giſſing op, (ik wil hier 's mans eigen woorden gebruiken) „ of „ niet het achterſte lid bij het M——G ANDBAHTS; „ A——S EMBICHT, en EMBIHTMON, *miniſter*; Yal. „ AMBAAT; *ancilla*; en ons AMBACHT, n. *functio*, ge„ komen zij voor *Achte*, *Be-acht*, van ons *agte*, *agt*, „ *cura*, *ſollicitudo*; als een bezorger van 's meesters „ zaken, of van ons *Agte*, *nodus*, *vinculum*, als aan „ den dienst van zijnen Heer, of Eigenaar verbonden." Schoon de Heer TEN KATE deeze giſſing twijffelachtig noemt, ſteunt ze echter ganschlijk niet op eenen losſen zandgrond; doch behoudens de achting van deezen onvergelijklijken Taaldoorgronder, kan ik niet naalaaten om deeze mij thands invallende gedagte, 't welk eene geheel andere giſſing is, den kundigen Taalminnaar ter bedenkinge op te geeven; naamlijk, of niet

het laatſte gedeelte van dit woord *bacht* zijne afkomst verſchuldigd zij (niet aan *bak*, (r) *tergum*, gelijk Junius wil, hoewel deeze ſtelling niet geheel te verwerpen.

(r) Van dit *bak*, *tergum*, Eng. *boec*, *boecce*, hebben wij in onze taal nog behouden *achterbaks*, dat is *achter den rugge*, als bij voorb. in de ſpreekmanier: *ga 'er met achterbaks*, dat is *ga 'er met aan eene zijde*, *op eene andere plaatze*, en komt overéén met het oude *achter rugge*, *en over rugge*, gelijk wij vinden bij Melis Stoke, III D. IX B. 535 vs.

De te blusscene waren vlugghe
Liepen vaste achter rugghe

en in het zelfde Boek vers 327.

Si drevense met groten crachten
Over rugghe van der grachte.

En in *der zielen troost* (bij den Heer Huydecoper op Melis Stoke, III Deel bl. 219 aangehaald) fol 55. *Sijn* (Chams) *Broederen namen een Cleet*, *en herghent om hore ſcoudéren*, *en ghingen* after rugghe, *op dat ſi hoer Vader niet en ſagen*: dit *achterbaks* wordt ook wel eens genomen in dén zin van *ruggelings*, *achterſte voor*, (zo als men dagelijks zegt) als bij voorb. voor de manier van ſpreeken, *hij heeft dit boek ruggelings*, *of verkeerd in de hand*, hoort men zeggen, *hij heeft dit boek achterstbek in de hand*, want *achterstbek*, en *achterbaks* zijn dezelfde woorden; en zoo komt het ook voor in de betekenisſe van *achteruit*, als in *achterstbek loopen*; dat is *rugwaarts loopen*; men vindt dit *bak* ook in de ſpreekwijze *te bek gaan*, waar voor men ook zegt *te rugge gaan*, als bij voorb. *de zaaken van dien man gaan te bek*, dat is; *gaan*

pen is, wijl de dienenden achter den rugge hunner heeren ſtaan, noch aan *buidan, præcipere*, gelijk STIERNHELM meent, maar) aan een oud woord *Bachte*, in 't Eng. *backe*, 't welk *achter* betekent, waar van daan te Leeuwarden eene plaats is, die in de oude beſchrijvingen van Friesland *Bachtsgravenhof*, en thands in die Stad zeer bekend is onder den naam van *achter het 's graaven hof*; men vergelijke over den naam deezer plaatze, den Heer VAN HASSELT op dit woord *bachte*, bij KILIAEN; —— van dit *Bachte* kan dan door voorzetting van het woord *Am*, *patronus*, zijne afkomst hebben het veröuderde werkwoord *Ambachten*, Frank. Th. AMBAHTAN, *ſectari miniſtrare*, *achter zijnen Heer gaan*; *zijns meesters zaaken waarneemen*, (zie TEN KATE I D. bl. 601) waarvan daan dus de bediening van zoo eenen, die de zaaken van zijn Heer waarneemt, een *Ambacht* genoemd is. —— Welke van de beide opgegeeven gisſingen nu de aanneemlijkſte zij, beöordeele de kundige Leezer: hoe het echter ook zijn mooge, wij kunnen uit het verhandelde het beſluit trekken,

gaan te rugge; men zie hier ook over naa den Heer B. HUYDECOPER P. v. T. en D. bl. 484, en VAN HASSELT, bij KILIAEN op dit woord, ſchoon deeze Geleerde Taalkenner het woord *achterbaks* afleidt van *bak*, *bek*, *bucca*, en het onder deszelfs afſtamlingen met *bakhuis*, *bakſlageriy*, en *bulle bak* rekent: —— De Heer TEN KATE wil, in zijne *Aanl.* II D. bl. 8, en 106, dat van *bak*, *tergum* ook afſtamme *bakboord*, hoewel het zelve ſterk tegen geſproken wordt, door den Heere F. BURMAN, in zijne *Aanm.* op de *Nederduitſche Taal-D.* I. bladz. 8.

ken, naamlijk dat wij onze pleit (of men *Ambt*, of *Ampt* ſchrijven moete) beſlisſen. ——

Schreeven de Ouden dan *Ambacht*, en moest het zelve ook naêr deszelfs oorſprong dus geboekſtaafd worden, dan is het ook zeker, dat wij het woord *Ambt* met eene *b* ſpelden moeten, want dit is hetzelfde met *Ambacht*, en hier uit (door de Letters *ach* 'er uit te ſtooten) zamen getrokken; —— hoe men nu aan de ſpellinge van *Ampt* met eene *p* gekomen is, valt niet bezwaarlijk te giſſen; —— 'er is onder minkundigen, die in onze Nederlandſche Taal de *pen* behandelen, niets algemeenër, dan dat zij dikwerf eene *p*, voor eene *b* ſchrijven, als in *hebben*, waar voor men bij zulken dikmaals geſpeld ziet *heppen*; 't gene ook zeer klaarlijk blijkt uit een opſchrift, 't welk men elders op zeker uithangbord in Amſteldam vond, *hier pakt men gepak*, en *praat men gepraat*, in plaatze van, *hier bakt men gebak*, *en braadt men gebraad*; de reden waaröm een onkundige tot deeze vermenging van letteren gemaklijk gebragt wordt, is om dat de *p* eene veel ligter *uitſpraak* heeft, dan de *b*, en deeze beide letters op zich zelven genomen, in klank niet veel verſchil met elkanderen hebben: —— het woord *Ampt*, zal dierhalven iemand zeggen, kan men veel gemaklijker uitſpreeken, dan *Ambt*; dit ſtem ik dus gereedlijk toe, men kan daaröm in het uitſpreeken 'er de *b* zeer wel uit wech werpen, eveneens als of het woord zonder *b* of *p*; *amt* geſchreeven wierd, gelijk veele het dus ook boekſtaaven, welke ſpelling beter te keuren is, dan die van *Ampt*; —— in geſchrift zou ik 'er, desniettegenſtaande, voor zijn, altijd *ambt*,

en

en nooit *amt* te ſchrijven. Zie daar Taalliefhebbers eenige gedagten over het woord *Ambt*, u medegedeeld, kunnen nu dezelve u van eenig nut zijn, dan heb ik mijn oogmerk bereikt; en zo niet, dan heb ik, om mij zelven in de Taalkenniſe te oefenen, geſchreeven.

E. S. D G.
Kandidaat in de H. Bedieninge.

17 $\frac{22 \text{ m.}}{1 \text{ d.}}$ 84.

BIJVOEGZEL

OVER DE WOORDEN

AMBASSADEUR en AMMIRAAL.

Daar ik breedvoeriglijk over het woord *Am*, en deszelfs afſtamlingen gehandeld hebbe, lust het mij thands ook iets van de bovengenoemde woorden *Ambaſſadeur*, en *Ammiraal* te zeggen: de Taalkundige KILIAEN ſchijnt dezelven ook van het woord *Am*, *patronus*, *nutritius qui pascit en regit*, af te leiden „*hinc conjicio*, (tekent Hij op dit woord aan) *etymologiam petendam eſſe harum dictionum peregrinarum Ambaſſaet*, *Ammiraal*; — hoe KILIAEN dit meent, weet ik niet, hij noemt deeze woorden *dictiones peregrinae*, *vreemde woorden*, en echter wil Hij ze van ons oud Nederduitsch *Am* afleiden: — dan, Hij zal door het zelve misſchien willen te kennen geeven, dat zij in hunnen aart en oorſprong Nederduitſche woorden zijn, maar door eenen uitgang (*terminatie*) naêr eene vreemde taal geſchikt, ook bastaarden, of (*perigrinae*) vreemdlingen geworden zijn: — omtrent het eerſte *Ambaſſadeur* lijdt het in 't geheel geenen twist; — de groote TEN KATE hecht 'er ook zijn zegel aan, van dit ANDBAHTS, of ANDBAHT zegt Hij in zijne *Aanl.* tot de *N. T.* II D, bl. 56 (zie ook bl 103 en 631) „ is in „ de middenëeuwen geſproten AMBASCIARE, AMBAS„ SIARE, *legationi fungere*, als *zijnes vorſten Bedieninge* „ *waarneemen*; en daar van wederöm in een bastaard „ kleed AMBASCIATER, AMBASSIATOR, bij ons en in „ het Franſche AMBASSADEUR, *legatus*," dit is waar

en

en klaar, maar wat nu het woord AMMIRAAL betreft, dit kan ik zoo gemaklijk van het woord *Am* niet afleiden: ik wilde dus wel eens weeten, waar de geleerde KILIAEN het laatſte lid van dit woord wech leiden wil. —— Ik zou omtrent het zoeken van den oorſprong van dit woord ook zeer geern binnen den wijden kring onzer woordenrijke moederſpraake wenſchen te blijven; —— ik heb dus ook getracht het tweede gedeelte van dit woord, *raal*, (want het eerſte is *amme*) naa te ſpeuren, en deszelfs afkomst in het Nederduitsch gezogt; —— ik vond wel een oud woord *raal*; had dit nu de betekenis van *bewind hebbende*, of *regeerende* gehad; maar het gaf juist te kennen *tenuis*, *exilis*, waar van daan nog bij ons in gebruik is *raal* en *ſchraal*; *raal* en *rooijaal*; 't gene het zelfde is met *kaal en rooijaal*, en dus zou deeze beteekenis achter het woord *amme*, waarlijk ook *raal en ſchraal* zijn: —— ik vond tevens ook een zeer oud woord *raaten*, 't gene *heerſchen*, *gezag voeren*, *imperare*, *praeſeſſe*, te kennen gaf; deeze beduidenis ſtrookte beter, en kwam zeer wel in onze kraam te pas; *Ammiraal* zou dus een Heer zijn, die het gezag ergens over voert, en zeer wel eenen *vloutvoogd* kunnen beteekenen: maar ik kon aan deeze afleiding zoo min als aan de ſtraksgemelde, mijne toeſtemming gunnen: de groote Taalafleider TEN KATE leert mij in zijne *Aanl.* II D. bl. 6. deeze voorzigtigheid in het afleiden, „ dat men aan elke letter rekenſchap ſchuldig moet aeh„ten, en men geene eene zaaklijke letter veränderen „ moete, zonder daar toe een' overtuiglijker Regel, of „ ontwijfelbaare blijk van den zin en kracht der woor„den te hebben:" —— de *t* nu in *raaten* is zekerlijk eene

zaaklijke letter, en wij hebben geene vrijheid om deeze in eene *l* te veränderen, en dus van *Ammiraat*, *Ammiraal* te maaken, wij zijn dierhalven genoodzaakt, den oorſprong van dit woord ergens anders, en hoe ongeern ook, in eene vreemde taal te zoeken. — Ik kan dus geheel niet begrijpen, hoe de groote KILIAEN dit woord als een afſtamling van het oude *Am* aanmerkt; te meer daar Hij zelf eene bladz. verder bij dit woord zegt, *Ammiraal*, *præfectus maris*, vulgo *Amviralius*; *Ammir*, Arabice, *rex Sive Imperatur* dicitur; Gallice *Amiral*, Italice *Amiraglio*, Anglice *Admiral*, mij dunkt deeze Taaldoorgronder zou dus gezien hebben, dat het een vreemd woord, en dus ook eenen vreemden oorſprong hadde: —

Hetzelve is dan, buiten allen kijf, een uitheemsch woord, en wel van eene Arabiſche afkomst; het ſtamt zonder eenigen twijffel af, van het zelfſtandig woord أمير *Emir*, *Princeps*, een *Prins*, of *Vorst*, 't welk tot zijnen wortel (*Radix*) heeft أمر *mandavit*, *juſſit*, *præcepit*; dit woord is dan in de tijden der kruistogten met andere krijgswoorden overgenomen; doch het ſchijnt bij de Franſchen langer in gebruik geweest te zijn, dan bij ons, en dus zal het zelve van hun af, bij ons ook in dezelfde betekenisſe zijn overgebragt: diergelijke krijgsbenoemingen hebben de Franſchen ons meer medegedeeld, als *Luitenant* van het Franſche *Lieutenant* (zamengeſteld uit *Lieu*, 't gene eene *plaats* betekent, en *tenir*, houden) eigenlijk een' *Stadhouder*; — *Ingenieur*, (over welk woord men eenige fraaije gisſingen vinden kan in het *Genoot/chap* D. A. O. M. I D. bladz. 116) 't welk

HOOFT

Hoofт, *Krijgsvernufteling*, *Krijgsbouwmeeſter* (*a*) vertaalt, en men mijns dunkens ook zou kunnen overzetten, eenen *Krijgsgeleerden*, eveneens gelijk men zegt eenen *Godsgeleerden*, *Rechtsgeleerden* enz. wijl tot eene regte bekwaammaaking van dit ambt zoo wel veele kundigheden verëischt worden, als tot de bediening van eenen *Kerkleeräar*, of *Pleitbezorger*; —— Wijders *Serjant*, van *Sergeant*. (waarover men naazien kan T. Burman *Aanmerkingen* over de N. T. II D. bladz. 453) en meer anderen, die uit de Franſche niet alleen, maar ook uit andere vreemde taalen hunnen oorſprong hebben, en bij ons bijkans onveränderd gelaaten zijn: ten voorbeelde kunnen hier ook bijgebragt worden de naamen onzer kruiden, die men uit vreemde en buitenlandſche gewesten overvoert, als *Koffy*, *Thee*, *Tabak*, en diergelijken, welke ik, om den Leezer door eene nutlooze langdraadigheid de aandagt niet te ontneemen, thands niet zal te berde brengen.

E. S. D. G.

$17\frac{12\text{ m.}}{1\text{ d.}}84$.

(*a*) Zie Ned. Hist. van Hoofт, VI D. bladz. 220.

VERHANDELING over het RECHT der ZEE, door den Heer

Mr. CORNELIS WILLEM DECKER (*).

Advocaat en Notaris te Amſterdam.

WEL Ed. Geb. WEL Ed. zeer Aanzienlijke HEEREN!

Geenzints ten onrechte heeft de vermaarde Rechtsgeleerde en ſtoiciſchſche Wijsgeer ULPIANUS, de Rechtsgeleerdheid, en navolging van de beſchrijving der Wijsgeerte van PYTHAGORAS, omſchreeven, als een *kennis van Goddelijke en Menſchelijke zaaken; een wetenſchap van recht en onrecht.* Want het zij, dat wij in aanſchouw neemen de *uitgebreidheid* dezer wetenſchap; het zij dat wij letten op derzelve *voortreffelijkheid*, altijd zullen wij met ULPIANUS moeten beſluiten: dat zij met het hoogſte recht, een waarachtige en geene geveinsde Wijsgeerte mag worden genaamd. —— Daar zij verkeert omtrent het Recht van den hoogſten Wetgeever, zo door de rede als bij openbaaring aan ons be-

(*) Het belang dat ons Gemeenebest, in het hier behandelde onderwerp heeft: als ook de voor eenigen tijd, bij een beroemd Vaderlands Dichtgenootſchap, opgegeevene Prijsſtoffe: *de Vrijë Zee*, hebben mij deze Verhandeling, door deszelfs Autheur in eene aanzienlijke Amſterdamſche Maatſchappij voorgeſteld, ter plaatſing doen verzoeken. De Rechtsgeleerde Letterkunde, in deze Redenvoering doorblinkende, zal men zeer wel weeten te vereenigen, met het geen wij anders (in den volſten zin) Letterkunde noemen.

DE VERZAMELAAR.

bekend gemaakt; omtrent de rechten der volken en het burgerrecht van ieder bijzonderen ſtaat, vorderende aldus eene ware, onbevooroordeelde, en ik mag zeggen, Wijsgeerige kennis der Goddelijke ſchriften en heilige natuurwet, benevens een gezonde ſtaatkunde met de daartoe vereischte Taal- Geſchied- en Oudheid-kennis; als mede eene geſtaadige oeffening en toepaſſing van deze wetenſchap, op die menigte en dagelijks verſchillende handelingen, welke bijzonderlijk de Koophandel en Zeevaart opleeveren! Ik zwijge van de Lijfſtraffelijke Rechtsgeleerdheid, dat zwaarwichtig ſtuk en proefondervindelijk betoog onzer zedelijke onvolmaaktheid! tallooze bewijzen van de *uitgebreidheid* dezer Weetenſchap! Letten wij voorts een oogenblik op de *voortreffelijkheid* der Rechtsgeleerdheid, hoe munt zij uit boven anderen, nadien zij de veiligheid onzer bijzondere perſoonen, huisgezinnen en bezittingen handhaaft, en de rechtvaardigheid, zonder welke geene Maatſchappij beſtaat, doet bloeijen; daar de Rechtsgeleerdheid het billijke van het onbillijke, het geoorloofde van het ongeoorloofde afzondert, en daar door aanwijst, dat zij het affchijnzel der Godheid is; want te zeggen, dat niets rechtvaardig of onrechtvaardig is, dan het geen de ſtellige wetten bevelen of verbieden, (zegt MONTESQUIEU) is zo veel, als of men zegt, dat bevooren men een cirkel getrokken had, alle de ſtraalen *niet* aan elkanderen gelijk waren. Wanneer een Rechtsgeleerde geene zedekundige Wijsgeerte kent, dan zal hij wel dra zich zelven ongelijk worden, en, met de domme meenigte, bewegen: dat de Burgeroverheid mag ſtraffen om de Godheid te wreeken; dat de Kerkelijken in perſoon en onmiddelijk van God zijn aangeſteld;

en dat de oppermacht verkleind mag worden, door zodanige leeringen van Kerkelijk vermogen, als in de Universiteiten van haar eigene landen gesmeed worden. De Rechtsgeleerdheid is en moet derhalven een waarachtige *Wijsbegeerte* zijn: hoe zeer ook die benaaming den yverzucht der oude Wijsgeeren en Schoolgeleerden heeft opgewekt, die alleen den schors der woorden en ijdele klanken betrachtende, zich, als veelen heedendaags, inbeeldden ware Wijsgeeren te zijn, en die het dus ondraaglijk was te moeten ondervinden, dat zij, als ingebeelde Philosophen, wierden aangezien. Dan op de hulde van dit zoort van menschen is de verheevene weetenschap der Rechtsgeleerdheid nimmer gesteld geweest, zijnde meer verëert met de uitwerking van daadelijk nut voor 't algemeen, dan met een' ijdelen lof: want waarlijk, men mag den meest tegen haar bevooroordeelden vraagen: is 'er wel eenig bedrijf onder de Zon, waar van niet zomtijds te onderzoeken valt, wat omtrent het zelve rechtvaardig of onrechtvaardig zij?

Vestigen wij onzen aandacht op de Zuilen van dezen vrijen staat, ik meen, de *Koophandel* en *Zeevaart*; de sterkste bewijzen zullen dezelve van 't gezegde opleveren, overwaardig de overweeging van een ieder die daarbij eenig belang heeft: bij voorb: de beslissing der geschillen wegens koop en verkoop, beleening, compagnieschap, wisfel, assurantie, avarije enz. welke bepalingen naar de omstandigheden en verschillende zoorten vorderen: geregeld, overeenkomstig 't algemeene welzijn. Hoe blijkbaar moet niet aan UE. geachte medeleden van dit Departement zijn, den invloed van de Rechtsgeleerdheid op die takken onzer welvaard:

ja

ja gij kunt niet onkundig zijn, van den luister en bloeij welke de Koophandel en Zeevaart, door den invloed der Rechtsgeleerdheid, verkreegen heeft.

Het is ongetwijfeld daarom, dat gij reeds begeerig zijt geweest, dat deze verdienſtelijke Maatſchappij, en bijzonder ons Departement, daadelijke bewijzen gaf, van haare achting voor de Heiligdommen van Vrouw THEMIS, door welke MINERVA met den Koophandel is vereenigd geworden; het is misſchien in dat vertrouwen dat gij mij, als medelid, hebt aangenoomen! dan mijne H. H. mijne genegenheid om aan uwe begeerte te voldoen, overtreft mijn tijd en zwak vermogen zeer verre; want hier toe wierd een troetelkind van Neêrlandsch Atheen vereischt; een, waarop d'Ymaagd roem mogt draagen, als de Tijbermaagd wel eer op eene CICERO! ziet derhalven voornaamelijk op mijnen goeden wil in dezen, volgens de oude ſpreuk:

In magnis voluiſſe ſat eſt.

Ik zal dan Ulieder gunſtige aandacht, voor dit maal, trachten bezig te houden, met eene voorleezing over de navolgende onderwerpen, welken zeer voegzaam als eene Inleiding tot de Vaderlandſche Zeerechten mogen beſchouwd worden; zullende, zo veel met den tijd doenlijk is, handelen

Eerst: over de Heerſchappij ter Zee.

Ten tweeden: over de benaaming van Zeerechten.

En ten derden: over den oorſprong derzelven.

Wat betreft het eerſte: 't is bekend: dat de volken veeltijds hun bijzonder welzijn als hun hoogſte Wet alleen behartigen, en oordeelen met het recht der

Volken over een te koomen dat geen, 't welk zij vermeenen, voor den tegenwoordigen ſtaat hunner zaaken te moeten uitvoeren; het zij om de Vrijheid van hunnen Koophandel en Zeevaart te verkrijgen of te handhaaven; het zij om die van anderen, zo zij 't raadzaam oordeelen voor hun belang, te beletten: en dit heeft de ervaaring van over oude tijden reeds geleeraard.

De Gaulen waren gewoon te zeggen, dat zij het recht op de punt van den degen droegen, en zelf Koningin ELISABETH, gaf den Poolſchen Afgezant, op zijne klagten, over het verbieden der commercie met Spanje, in de daad te kennen: dat zij het recht der Volken naar haar belang uitleide en verklaarde.

Om dan deze verſchillende gevoelens, en die alleen naar 't belang en de omſtandigheid wederzijdsch worden afgeleid, te beſliſſen, zijn de hardnekkigſte Oorlogen gevoerd, en de baaren der Zee met veel vergoten bloed bezoeteld. Getuigen daar van zijn niet alleen de Oorlogen van *Minos*; der Athenienſers en Lacedæmoniers, maar ook der Romeinen en Carthagenienſen, die 24 Jaaren duurden, en waarbij duizenden menſchen omgekomen zijn; bij welken zommigen den dood, met eene woedende drift tot heerſchen zijn te gemoet getreeden; anderen wederom uit ware Vrijheidsliefde, die gezogte heerſchappij, met geene mindere bloedvergietingen willende afweeren! ô Yſelijke tafreelen! billijk zou men verwachten, dat de beſchaafdere zeden die woede zoude hebben gemaatigd; maar neen; de heerschzugt en het belang zijn nimmer uitgedoofd, en zullen zich wel altoos als natuurlijke menſchelijke zwakheden openbaaren: maar de ſtaatkunde en de Godsdienst op de reeden gegrondvest, zullen deze moordzieke geesten

ten altijd den triumph blijven betwisten, onder beſchaafde volken; echter is het niet beter gegaan dan oudtijds, zedert de Européſche, ja Christen volken de buitenlandſche Zeeën bekielt hebben; en ik twijfel of onze kunde die woede niet heviger gemaakt heeft! Zeker beroemd Geleerde heeft zich veele moeite gegeeven om te betoogen: dat door het gebruik van buskruid, in onze Oorlogen minder menſchen omkomen, als bij de ouden; en hij heeft zijne tijdgenooten daar door eene meerdere menschlievendheid willen toekennen! maar helaas! wat zullen wij zeggen, daar zelfs de geleerden met geen mindere zorg en omſlag, terwijl de Natiën ſtreeden, bedacht zijn geweest, om door een gelijke partijdrift vervoerd, de geſchillen te vereeuwigen; meerder dan om de waarheid aan 't licht te brengen: ja zommigen hebben ten eenemaal hunnen veeder aan 't belang verpand.

Bij een onpartijdig onderzoek, vinden wij, bij de meeſte hunner, niet dan een zamenſmelting van de gevoelens der oude ſchrijvers, die al vroeg van een Eigendom ter Zee gedroomt, en een NEPHTUNUS verdicht hebben; en dit kan ik de ouden zeer ligt vergeeven, nadien zij alle uitheemſche Volken voor barbaaren hielden, even als wij, in een verlichter Eeuw, onze zwarte medemenſchen, uit verkiezing der kleur, voor ſlaaven houden; of ook, wanneer wij eenig Godsdienſtig gezelſchap zijn toegedaan, allen daarbuiten zijnde voor Ketters of doolenden houden: want ik weet niet wat van dat alles meest tegen de Reden ſtrijd.

Zo wij in alle zaaken de rechtvaardigheid, uit de gevoelens der ouden moeten bewijzen, zal 'er niet overig blijven, dan 't bekende *gelooft en gehoorzaamt.*

Onze Hugo Grotius, in zijn Werk over de *Vrije Zee*, heeft zich, ik weet niet waarom, uittermaaten bevlijtigd, om de gevoelens der ouden met zijn ſtelſel over een te brengen: ten einde ons alzo in een vrijë vaart op de Indiën te wettigen: een indedaad prijſelijk *Enthuſiasmus*. Anderen, uit een gelijk grondbeginſel, hebben weder getracht zich alleen te bepaalen tot 't Romeinſche Recht, volgens het welke de Zee en Stranden gemeen zijn; en hierin hebben uitgemunt onze Vaderlandſche Theod. Graswinkel en C. van Bynkershoek; doch de Schrijvers der Volken die een eigendom en heerſchappij ter Zee beweeren, hebben zich des te meer op de oudheid beroepen, beweerende: dat de Romeinſche Rechtsgeleerden, redeneerden als Stoicijnſche Wijsgeeren, en omtrent deze dingen, van een Gemeenebest des ganſchen menschdoms, hadden gedroomt; daar de opperhoofden der grootmoedige Romeinen zich zelven den eigendom ter Zee hebben toegekend, gelijk andere Volken: dusdanig redeneert de ſchrandere Engelschman Seldinus, welke tegen de Groot, het werk *de geſloote Zee*, geſchreeven heeft, als ook Burgus Rivius, en anderen.

De laatſte Geleerden hebben, naar gewoonte, dezen twist veelal gaande gehouden, of deszelfs beſliſſing zwaarder dan den Berg Ætna gerekend; terwijl wederom anderen, als Puffendorff, hebben gemeend die te kunnen vereffenen, door beide ſtelſels, in bepaalde gevallen in te roepen: dan, wie zal niet moeten toeſtemmen, dat het onderzoek naar die gevallen voor een ſouverein wat laſtig valt, wanneer 'er eene aanzienlijke Zeemacht bij de hand is.

Ook is het zeker, dat de vraag: is de Zee naar recht vrij?

vrij? ſtellig of ontkennend moet worden beäntwoord, dewijl de zee niet kan te gelijk vrij en niet vrij zijn. Gelijk dan een Meetkundigen wel eerst zijn oogen en handen, tot zijn bepaald oogmerk noodig heeft, zo gaat hij echter nimmer te werk, buiten behulp van een regel, paſſer en evenaar.

Zo moeten ook alle der menſchen daaden langs eenen regel getrokken, en op de aart en geſteldheid der zaaken toegepast en afgemeeten worden; want zulk een regel verſchaft, even als het werktuig, langs welke de kortſte lijn, tuſſchen twee punten getrokken, *regte* genaamd word; aan onze daaden hunne natuurlijke rechtheid, en al gebruikt men juist geen paſſer of maatſtok, zo kan men, de uitwerkingen van onzen redelijken geest toetſende aan de *order* en *natuur* der menſchen, en die vergelijkende met de overige ſchepſelen, altijd met zekerheid oordeelen: dat het geene daar mede overeenſtemt ordenlijk en goed is, en dat het tegen overgeſtelde niet behelst dan afwijkingen, die geen duurzaam geluk kunnen aanbrengen. ——

Laaten wij derhalven het groote Wetboek der natuur raadpleegen, en ons best doen om met aflegging van alle volksvooroordeelen die eenvoudige regelen op te ſpeuren, volgens welke de vraag, over de wettigheid of onwettigheid van de Heerſchappij ter Zee, moet bepaald worden. ——

Vestigen wij, met een Wijsgeerig oog, onzen aandacht op de zaaken welke buiten onze eigen bezittingen aanweezig zijn, wij bevinden dat dezelven beſtaan in *Algemeene, Landgemeene, Stadgemeene, en niemand toebehoorende zaaken.*

De *algemeene zaaken* (*res communes*) zijn die, waartoe alle menſchen van natuur, gelijk recht hebben, en die verdeelt zijnde, aan niemand meer nuttigheid zouden kunnen toebrengen; als daar zijn de Lucht en de Zee: door de tweede zoort, te weeten: door *Landgemeene* zaaken (*res publicæ*) verſtaan wij die, welken een geheel Volk in 't bijzonder toebehooren, tot welken ook moeten worden gebragt de Oevers, Havens, en Rivieren.

De verdere gemelde zoorten zijn van zelven blijkbaar; eene onderſcheiding die niet ſchoolgeleerd, maar in den aart der dingen zelve gegrond zijnde, alhier noodzaakelijk gelden moet, nadien alle Heerſchappij, gelijk de beroemde NERVA te recht heeft opgemerkt, aanvang neemt van de bezitting, welke geſchied of door aanvaarding (*occupatione*) of door verdeeling (*diviſione*), want wanneer geheele ſtreeken lands bij de bijzondere geſlachten wierden aanvaard, was 't gevolg, dat die ſtreeken, in bijzondere deelen onder hen gedeeld wierden, waarbij naderhand anderen zijn toegevoegd; maar die gedeeltens, welke onverdeeld bleeven, behield zodanig volk gemeenſchappelijk: zo ook de algemeene zaaken, waar toe de Zee behoord, als door geen bijzonder volk aanvaard of bezeeten wordende, zijn aan alle menſchen gemeen gebleeven; waar uit volgt: dat wel eenige gedeeltens der Zee, als mede de Rivieren, door bemagtiging of verdeeling zijn geworden, den eigendom van bijzondere Natien, en aldus van algemeene, of commune, tot *land*gemeene, of publique zaaken zijn overgegaan; maar het is loutere verwaandheid, dit van den Oceaan te willen beweeren. Wat volk zal immer in ſtaat zijn, om denzelven bij aanhoudenheid

zo-

zodanig te sluiten door Oorlogschepen, dat geene andere Natie dien bevaaren kan?

Wat is de grootste Zeemogendheid, met alle deszelfs vlooten, in vergelijking van dien diepen afgrond, welke de geheele Aarde in zich besluit; en die geen gebied erkent, dan dat der heldere Maan, of liever van den grooten Opperheer van al wat is; door wien zij alleen belet word, alle die kleine stofjens te verzwelgen, die over haare Heerschappij zich onderling vernielen durven!

Ja al moesten wij eene der Uitheemsche volken toegeeven, dat zij de heerschappij ter Zee had, evenwel zou de Handel ter Zee aan alle volken moeten vrij blijven, aangemerkt ieder Volk vrijheid heeft tot den handel met andere Volken; gelijk SENECA uit de Natuur reeds geleerd heeft: „ God, zegt hij," heeft het menschelijk geslacht eenige dingen in het algemeen geschonken, waar van niemand uitgesloten word; het diende immers tot het algemeene welzijn, dat de Commercie der Zee openstond, en de grenzen van het rijk des menschelijken geslachts meer en meer wierden uitgebreid."

Intusschen zijn 'er verscheide zwaarigheden tegens de Vrijheid ter Zee geoppert, welken ik niet agterlaaten mag. Men zegt, indien de Zee zonder heerschappij is, zo is ze ook zonder rechtsgebied, en bijgevolg zonder veiligheid; maar ter beäntwoording van deze tegenwerping, maak ik twee aanmerkingen; te weten:

Voor eerst: dat de vrijheid ter Zee niet wechneemt het rechtgebied door de aangrenzing gebooren, welk rechtsgebied, bij de meeste wetten en tractaaten thans is bepaald, tot zo ver als het kanon van 't naastgeleegen Fort of Batterij strekt.

Ten tweeden: dat de vrijheid ter Zee, hoe zeer ontkennende de kragt van eenige burgerlijke wet, echter medebrengt de ſtipte inächtneeminge, van de onveranderlijke Natuurwetten en Tractaaten der Volken.

Zeer veel tracht men ook ten nadeele, van onze Republiecq, te trekken, uit het ſtrijken van den vlag, maar ten onrechte; nadien dat alleen een beleefdheids blijk is, volgens de Tractaaten voorgeſchreeven, zonder eenige onderdanigheid aan te wijzen: even min, als men door 't afneemen van den hoed te kennen geeft, dat men iemands onderdaan is.

Ja wij mogen zeggen, dat indien het ſtelſel van zommige volken doorging, wij ras tot de ijzeren Eeuw zouden wederkeeren, waar van OVIDIUS getuigd: „men leeft 'er van den roof, en geen gast is 'er veilig." Ik beroep mij op 't antwoord van Keizer ANTONINUS PIUS, dat hij Heer van 't land was, maar de wet van de Zee; te weeten: de wet der Natuur en niet de *Lex Rhodix*, zo als ſommigen willen; want dan was de Keizer beneden de burgerwet geweest. ——

Uit het beredeneerde volgt: dat een vrij en onzijdig volk, in tijd van Oorlog, alle Koophandel mag drijven, met het een zo wel als met het ander deel der oorlogende volken, mits zorg dragende, dat het den een niet boven den ander begunſtige, en geene toevoer zend naar beleegerde of geblokkeerde plaatſen, want daar door vervalt de Onzijdigheid, hoe zeer ook het eene Oorlogvoerende volk de billijkheid aan deszelfs zijde mogte hebben. —— Behoudens nu deze ſtipte onzijdigheid, mogen allerhande zaaken, door onzijdige onderdaanen, worden overgevoerd; en het natuurlijk recht keurt in dezen geene waren voor contrabande,

hande, behalven den verfoelijken ſlavenhandel; dewijl een Onzijdig Volk den handel niet drijft uit partijzugt, maar alleen tot gewin; en vermits het beletten van toevoer een haatelijk recht is, zo moet de *letter* der Tractaaten volſtrekt worden gevolgd. Grootelijks af te keuren is derhalven, de willekeurige handelwijs der Engelſchen, even als die geſtrengheid van DEMETRIUS, welke 't Attiſche land bezet houdende, een ſchip met Graanen, den door hongersnood geperſten vijand toegeſchikt, niet alleen verbeurd verklaarde, maar ook de Schipper en Stuurman liet ophangen, volgens PLUTARCHUS. — Maar of een onzijdig Schip op zee mag worden tegen gehouden, en genoodzaakt om, behalven zijn onzijdige vlag ook zijne papieren te toonen, en deszelfs lading worden doorzogt, is een zaak die al mede tegens de reeden, naar willekeur, en 't zogenaamd recht der ſterken word beſlist. Ik weet wel, dat even als het woord *contrabande* zeer word misbruikt, en zelfs wel tot het Nicotiaanſche kruid, of Tabak is uitgeſtrekt, zo ook de vlag van onzijdigen, ja zelfs bondgenooten, in Oorlogstijden verfoeijelijk misbruikt is, en tot verijdeling der verbonden, de gewaande Neutraliteit, zelfs met valſche beëedigde papieren is gehandhaafd: een ijsſelijke misdaad! maar wie anders heeft ze veroorzaakt, dan de ſchenders van die natuurwet, die het gebruik der algemeene zaaken aan allen toeſtaat. En wie toch maakt de Engelſchen, of welke Natie het ook zij, bevoegd om op de Oceaan, daar geen Volk kan zeggen, die of die ſtreek behoord mij toe, anderen te noodzaaken, om hen te zeggen, wie zij zijn, en wat zij in hun Schip hebben? Welke Reiziger zal de ſtoutheid hebben om op den gemeenen weg, een ander Reiziger, welke hem on-

ongemoeit laat, te noodzaaken tot zulk een verklaaring, zonder in de termen van de wet, tegens publiecq geweld te misdoen: waarom nu ſtellen die Volken het een meer geoorlooft dan 't ander? Ik zwijg van de geweldige middelen bij die onderzoeken aangewend, en van onrechtvaardige vonnisſen daar op gevolgd, waar door zelfs de braafſte Volken, tot vermijding van hunne ſchaaden, bij elken Oorlog als genoodzaakt worden, het eene kwaade tot vermijding van 't andere te pleegen; de valschheden en meineedigheden van dit zoort hebben dan alleen te weeg gebragt, dat onze beſchuldigers minder onrechtvaardig hebben kunnen zijn als zij wenschten, alhoewel dit het zedelijk wanbedrijf zelf niet wechneemt.

Het ſmert mij, mijne Heeren! te moeten erkennen, dat onze Natie den gulden regel, *vrij ſchip, vrij goed* zelve heeft overtreeden, bij een verdrag in den jaare 1689, wanneer wij met Engeland tegens Vrankrijk Oorloogden, waarbij wij, met het goeden prijs verklaaren van Onzijdige Schepen, vrij Anglomannisch hebben omgeſprongen; een daad welke ik, met voornaame mannen, wenschte te kunnen uitwisſchen, daar het zeker is, dat de bodem van een onzijdig Schip, zo heilig behoord te zijn, als het grondgebied van eene onzijdige Mogendheid; echter hebben de heuſche Franſchen naderhand ons dit niet kwalijk kunnen neemen, als zijnde een gevolg der Engelſchen invloed in dien tijd; en te minder, nadien zij zelf de goederen van hun vriend, op vijandelijken bodem, tegens alle regelen van vriendſchap, als vijandelijke goederen aanmerken, volgens hunnen zetregel; *la Robe de l'Ennemi confisque celle de l'ami.* —— Ja wij zien, dat de Natuurwet in op-

opzigt tot de Vrijë Zee, bij alle Natien, zelfs in deze onze verlichte Eeuw, voor het belang moet wijken! Maar de jalouſien der Natien houden hier de oogen van allen geſlooten: en wanneer 't op den Koophandel aankomt, vallen de ſterkſte Tractaaten in eene willekeurige uitlegging, en 't ſyſtema der Vrije of geſloote Zee, word dan naar 't belang, als een *jus incertum* ingeroepen; zelfs kent men dan geen onderſcheid meer tusſchen de algemeene en landgemeene zaaken. Wie toch had immer kunnen denken, dat een verſtandig Vorst, die in de zaaken van Godsdienst betoonde de Natuurwet hoog te achten, tegens dezelve echter, in andere gevallen, zou handelen, en de Rivieren die uit derzelver aart tot de landgemeene en niet tot de algemeene zaaken behooren, alleen naar zijne convenance, als tot de laastgemelde ſoort behoorende, zou hebben kunnen aanmerken?

Want een ieder begrijpt toch ligtlijk, dat een Rivier en Zeeboezem, het zij door bemagtiging of bij Tractaaten, den aart verkrijgt eener landgemeene zaak, alhoewel het water zelve als geduurig af en aanvloeijende, eigenlijk niet kan bezeeten worden: maar de grond waar op en over het water vloeit, is, even als het land, den eigendom van die gemeenſchap, of Mogendheid, welke dezelve op eene wettige wijze heeft verkreegen: uit dien hoofde hebben die Staaten of ſouverain van zodanig land:, ook de Souverainiteit van zodanige gronden, en mogen dan op derzelver gebruik Tollen en Chijnſen ſtellen; en het tranſito weigeren of toeſtaan, zonder dat daar door eenige inbreuk geſchied op het ſyſtema van de Vrije Zee. —— Want dat de Koophandel een Recht is, zo eigen aan den mensch

dat

dat 't nergens mag worden vernietigd, is wel waarachtig, maar bewijst alleen de vrije vaart op Zee, op dien onuitputbaaren afgrond, maar niet op zodanige wateren, welkers bodem kunnen bezeten worden, even als het land, waar door zij vloeijen; en waarvan zij de met water bedekte gedeeltens uitmaaken: ja van welken dus, even als van een gedeelte Lands, bij verdrag of Tractaat, den eigendom voor altoos mag worden overgedraagen. —

Dan, de tijd noopt mij om tot de behandeling van het tweede in orde voorgeſtelde ſtuk over te gaan, en kortelijk aan te toonen, wat men door de benaaming van zeerechten te kennen geeft. Het zoude immers ongerijmd zijn de goede regeering en gepaste wetten, tot beſcherming en heil des lands te prijzen, en die der zee te veroordeelen? althans bij eene Natie, welke aan den zeevaart haare opkomst verſchuldigd is.

De Geleerden, welke bijna over alle zaaken hunne pennen hebben ſtomp geſchreeven, zijn, tot verwondering, in dit gewigtig ſtuk zeer nalaatig geweest. —

't Is bekend, dat het woord *Recht* in het algemeen te kennen geeft, een *zedelijk* vermogen om iets te doen of te verrigten; medebrengende een band des Rechts of verpligting, dat geen ander ons in de uitoefening daar van mag hinderen. —

Deze laatſte bijvoeging is zeer noodig.

De vereende kragt van den Staat, anders genaamd de *Oppermacht*, is immers verpligt te zorgen, dat de betrekkingen, die tuſſchen de wezens ſtand grijpen, niet worden om ver geſtooten, en door vastgeſtelde wetten en keuren te weeg te brengen, dat niemand zelve behoeft op te losſen of te verdeedigen, de grond-

be-

beginſelen van 't Natuurlijk recht, en aantevullen het geen daaraan ſchijnt te ontbreeken: deze Inſtellingen noemt men het *beſchreeven recht.* —— Maar 'er is ook een *onbeſchreeven recht*, alzo genaamd, onſtaande uit die gebruiken, zeden of gewoontens; welke door een *geheel volk*, of in deze of geene *plaats* zijn ingevoerd; zo echter dat die gewoontens nimmer mogen ſtrijden tegens de order, welke wij in 't Geheeläl ontdekken, als letteren van 't groote wetboek der natuur, waar door wij tot de kennis onzer verpligtingen zijn gekoomen. —— Deze zeden, gebruiken of gewoontens derhalven moet men niet bewijzen door eene langwijligheid van tijd, zo als zommigen willen; want dan is een kwaade gewoonte mede geoorloofd; en om reeden dat de eene mensch goedkeurt, dat, 't welk de ander afkeurt, zo ſtaat het altoos aan de Overheid te bepaalen, of de gewoonte eene kragt van Wet heeft dan niet.—Uit zulke gewoontens nu beſtaan bijzonder onze alöude Zeerechten, uitwijzens de gewoonte van Wisbuy. —— Wij kunnen derhalven de *Zeerechten* omſchrijven, als beſtaande in die regelen en gebruiken, volgens welken de daaden en verrigtingen, de Zeevaart betreffende, moeten gerigt worden.

Waar mede ik overgaa om in de laatſte plaats te handelen, omtrend derzelver oorſprong.

Gij bemerkt van zelfs, mijne H. H. dat de Zeerechten oorſpronklijk zijn van den Zeevaart, welke in de eerſte kindsheid der Waereld is onbekend geweest; wat men ook moge redekavelen van den Ark van Noach, voor Salomons regeering waren de grenzen van 't Rijk des menſchelijken geſlachts, nog zo naauw beperkt, dat de Koophandel, beſtaande in eene verwisſeling van

ge-

geriefelijkheden, door de Karavaanen zeer wel geſchieden kon. ——

De Tijriers en Sijdoniten zijn echter, al zeer vroeg, in dezen beroemd geweest. LIVIUS en PLUTARCHUS vermelden ons, dat de Zeeën die Italien omringen, namelijk de Tyreniſche, Joniſche, en Adriatiſche Zee, van ouds de Etruriſche Zee genoemd wierden: dat de *Etruſcen* die geheel ruime uitgeſtrektheid bezeten hebben, die haare ſtrekking heeft van de Alpen tot aan de Zee-engtens, die Italien en Sicilie afſcheiden; en dat zij in de Scheepsbouw en Zeevaart, de verſcheidene takken van Scheepsoefening en tucht, het aanleggen van Magazijnen enz. ervaaren geweest zijn reeds voor de geboorte van ROMULUS; doch wat 'er van den verderen grooten opheſ waarheidzij, zal ik, overtuigd van 't fabelachtige dier tijden, niet onderzoeken; zekerder is het, dat de Rhodienſers het eerſte Volk geweest zijn, die de Eer van wetgeeving, in het ſtuk van Zeevaart toekomt, welkers wetten van alle volken zo uitmuntend zijn geacht, dat zelfs de Roomſche Keizers, THEODOSIUS en JUSTINIANUS, onder anderen nuttig hebben geoordeelt, dezelve wetten, zo verre de *Avarijen* aangaat, geheel over te neemen; waarom ook CONSTANTINUS HARMENOPULUS zeer is geroemd, wegens zijne vlijt om de Rhodiſche wetten, in de Tweede Eeuw na Christus geboorte, bijeen te vergaderen, zo dat wij ook nog dezelve wetten gebruiken; en wij willen 't aan 't humeur van een zeker Franſch Schrijver wel toegeeven, dat hij heeft durven beweeren: dat die van RHODUS hunne Zeerechten van *Marſeille* zouden gehaalt hebben; hij had toch met even veel grond, 'er mogen bijvoegen; dat CARES, de leerling van de vermaarde Ly-

Lysippus de zogenaamde Colosſus der Zonne, niet te Rhodus maar te Marſeille opgerecht had!

Alhoewel men nu voor de uitvinding van het compas, en dus voor den Jaare 1300 altijd langs de kusten zal hebben moeten vaaren, zo blijkt echter alom, van den ijver der volken, in 't ſtuk van Zeevaart; en ik kan den roem onzer Voorvaderen niet verbergen, welken, volgens Tacitus en Nasarius, de ſtoutheid hadden om de Spaanſche kust over Zee te komen beſtooken. Daar dit nu van de Franken of Vrieſen gemeld word, zo is het denkelijk, dat zij van geene wetten of costumen in dit ſtuk zullen zijn ontbloot geweest.

Maar, zal iemand mogen vragen, hoe zijn die Rhodiſche wetten onze voorzaten bekend geworden?

Het is bekend mijne H. H. dat de Franken (na dat de Batavieren uit deze landen verdreeven, of liever onder de Roomſche Krijgsbenden verſmolten waren), in deze Landen gewoond, ja gebloeijd hebben; waar van daan de nog bekende Saliſche en repuariſche wet, alzo genaamd, wijl de Franken aan Zee woonende, genaamd wierden *Saliers*, en die aan de Rivieren woonagtig waren, *Repuarii* of Rivier Franken; en die de Frankiſche wetten doorleezen hebben, melden ons, dat daarin dikwils gewag gemaakt word van de *Lex Romana*. Nu is wel niet zeeker, welke van de Roomſche Rechten door de *Lex Romana* bedoelt zijn; maar 'er blijkt genoegzaam uit, dat daarmede niet anders bedoelt is, dan het alom vermaarde wetboek van Keizer Theodosius, waarin de Zeerechten van dien tijd, waren ingelijft; men voege hierbij, dat de Batavieren vrienden der Romeinen waren, en dat de Franken ook met de Romei-

nen hebben geoorloogd, zo dat de Latijnſche Taal hier zo vreemd niet kan zijn geweest als thans. En die verheve verſtanden, welken 't Romeinſche Recht in deze landen achten te zijn ingevoerd door een inkruiping van laater tijden, hebben zekerlijk gedwaald; want de Biſchoppen waren reeds in groote achting bij de Frankiſche Koningen, en dezelven hadden zeer veel op met het wetboek van Keizer Theodosius, ja ſtelde het zelve alömme ten rigtſnoer, wanneer de landwetten zwegen.

Zedert de Frankiſche Koningen, zijn de oude Graaven het zelve ſpoor gevolgd, volgends hun Eed bij de Inhuldiging gedaan; en alzo zijn die uitheemſche wetten hier gebleeven en van kragt geworden.

Op de Rhodiſche wetten nu zijn gevolgd, eerst het Conſulaat der Zee Ao. 1057.

Vervolgens de Zeerechten van Wisbuy, alzo genaamd, om de Nederlanders den Eernaam van derzelver zamenſtelling te beneemen; maar ten gelukke is men onkundig genoeg geweest, om 't opſchrift van 't 2de Kapittel te laaten, luidende: die *Vonnisſen van dat Waterrecht ten Damme in Vlaanderen.*

Waar uit mede blijkt, dat, behalven de Rhodiſche Wetten, de meeste alöude Zeerechten beſtonden uit costumen die door vonnisſen waren bekragtigd; —— en deze verſtrekten voor een genoegzaamen band aan onze voorouders, die, wegens hunne braafheid en goede trouw, alöm beroemd zijn, en geene ſtellige wetten behoefden om eerlijk te blijven: ja het heeft eeuwen geduurt, zelfs tot dat de Graaffelijke Regeering, of liever bediening, vervallen was op de huizen van Bourgon-

gondien en Oostenrijk, dat men zich hoofdzaakelijk met die enkelde Costumen der Zee heeft kunnen behelpen; dan na dat het nuttige compas was uitgevonden, wakkerde de Zeevaart hier te lande meer en meer aan: maar door de meer uitgebreide handel zal ook de list en de weelde, en dus ook de twist den daauw der eenvoudigheid, zodanig hebben doen verdwijnen, dat onze toenmaalige Graaven tot Inſtandhouding van die bron van 's lands welvaaren hebben moeten bedacht zijn, om die treffelijke Zeerechten te ontwerpen en af te kondigen, welken wij tot ons Nut nog in acht neemen, namelijk de bekende Placaaten van Keizer KAREL den V. en Koning PHILIPS den II. van de jaaren 1549, 51 en 63.—Wenschlijk waare het voor de laastgemelde geweest, dat hij zijne Graaffelijke bediening in alle deelen zo wel had waargenoomen, als in 't beraamen der Zeerechten.

Waarbij vervolgends gevoegd zijn de bijzondere ſtedelijke of municipale Keuren en Ordonnantien, zo dat wij thans een geheel Receuil hebben van Placaaten en Ordonnantien den Zeevaart betreffende, waar omtrent echter valt aantemerken: dat de ſtedelijke keuren alleen moeten verſtaan worden van die gevallen, welken zich tot de bijzondere ſteden bepaalen, en niet tot zodanige voorvallen, welken de geheele Republiecq aangaan of die buitenlandsch ontſtaan; wijl het een dwaasheid zoude zijn te beweeren: dat de permanente wetten van den Souverain, door de ſtedelijke konden worden verandert; welk misverſtand echter, in de jongſte rupture tusſchen Groot Brittanje en deze Republicq, in zommige ſteden wel eens heeft plaats gehad, doch

bij den Rechter alhier altijd is begreepen, dat omtrent ſchepen buiten s' Lands zijnde, de Placaaten boven de Stedelijke keuren moesten gelden.

Het gezegde Mijne Heeren is, het geen ik voor thans ter verhandeling noodig achte: de tijd zal moogelijk tot eene nadere beſchouwing van den inhoud der Zeerechten zelven, nadere gelegenheid geeven. Mijn waarachtige wensch is: dat door de Zeevaart en derzelver rechten, de weldaaden der Natuur algemeener worden, en de verbindtenisſen onder de menſchen uitgeſtrekter en minzaamer; de alvernielende zucht tot overheerſching meer bepaald; de Oorlogen minder verwoestend en meerder zeldzaam; de Natien een ſteeds nader gemeenſchappelijker belang, en de menſchen in hunne Grondſtellingen meer der natuur overeenſtemmende!

Ja, hier toe zijn onzer aller poogingen gezeegent!

DE BIBLIOTHEEK VAN EEN' INDIAANSCH' KONING.

DABCHELIM, Koning van Indiën, had zulk eene talrijke Bibliotheek, dat 'er hondert Brachmanen nodig waren, om dezelve in eene behoorlijke orde te houden, en duizend Dromedarisſen om haar te vervoeren. Vermits hij dezelve niet geheel wilde leezen gelastte hij de Brachmanen, tot zijn gebruik, een kort uittrekzel te maaken, van het verhevendste en gevoeglijkste dat 'er in gevonden wierd. Deze leeraars werkten hier aan met zodanigen iever, dat zij in minder dan twintig jaaren, van hunne bij een gevoegde uittrekſels eene kleine *Encyclopedie* vormden, van twaalf duizend deelen; welke door dertig Kameelen, zonder veel moeite, konden gedraagen worden. Zij hadden het geluk om dezelve den Koning aan te bieden; maar hoe groot was hunne verwondering, wanneer zij hem hoorden zeggen: dat hij den last van dertig kameelen niet zoude leezen! zij bragten dan hunne uittrekzels tot vijftien; toen tot tien; daar na tot vier; vervolgens tot twee Dromedarisſen; eindelijk waren 'er niet meerder dan om ſlegts één muilëzel, van middelmatige grootte, te beladen. Ongelukkiglijk was DABCHELIM geduurende dezen tijd, veel ouder geworden; hij voedde geen hoop van lang genoeg te leeven, om dit meesterſtuk van keuze ten einde te leezen. De wijze PILPAI, zijn Viſier, ſprak hem toen aldus aan: Opperſte Majeſteit! al ſchoon ik de Koninglijke Bibliotheek niet dan onvolmaaktelijk kenne, kan ik 'er niet te min

eene zeer korte en nuttige oplosſing van geeven; gij zult dezelve in een minuut geleezen hebben, en gij zult 'er ſtof in vinden, de overdenking van geheel uw leeven waardig. Hier op nam PILPAI het blad van eenen palmboom, en ſchreef 'er met een gouden ſtift, de volgende grondregels op:

I. „ In de meesten der wetenſchappen, is niets dan dit eenig woord, *mogelijk dat het zo zij*; 'er zijn niet meerder dan drie in de geheele geſchiedenis, *zij wierden geboren, zij leedden, zij ſtierven.*"

II. „ Bemin niets dan braafheid, en doe al het geen gij bemint; denk niets dan waarheid, en zeg niet alles wat gij denkt."

III. „ Beteugel uwe driften, ô Koningen! regeer over u zelven, en als dan zal het zeer ligt zijn de waereld te regeeren."

IV. „ ô Koningen! ô volkeren! men heeft het u noch niet genoeg gezegt, en gewaande wijzen durven 'er nog aan twijfelen: daar is geen geluk zonder deugd, noch deugd zonder de vreeze der Goden."

Naar het Franſche.

DE

DE KONINGINNE VAN GOR.

KATIFÉ, Koninginne van Gor, bezat alle de deugden en gebreken, of liever bezat al de grilligheden die ons kunnen beheerſchen. Zij beroemde zich zelv' op wijsbegeerte, en ſprak op-eenen tijd tegen den wijzen ZULBAR: ik wend mijn uiterſte vlijt aan om mij zelven recht te kennen, maar ik heb ten hoogſten noodig om geholpen te worden in eene oefening, zo waardig voor eene redelijke vrouwe; beöefen gij zelv' mijn karakter, en ontwerp 'er een ſchets van, waar in ik mij met den eerſten opſlag van het oog kan herkennen. Uw karakter! ſprak ZULBAR; maar welk? doorluchtige Majeſteit! doet uwe zedigheid u dan waanen dat gij niet meerder dan een karakter hebt? De bloemen der lente zijn minder talrijk en verſchillende dan de deugden, waar mede uwe ziêl zich ieder ogenblik verſiert. Met deze deugden in een punt des tijds te zien ontluiken en praalen, vervolgens verdwijnen en dan weder te voorſchijn komen; met hen te zien zich vermengen, verëenigen, beſtrijden, kan ik hen bewonderen gelijk een ander; maar wie zal dezelve ooit kunnen beſchrijven, ja ſlegts tellen? Ik heb elders geleezen, voegde de wijze 'er nog bij, dat de Maane voorheen eens begeerde, dat men haar een kleed zoude maaken, gevoeglijk voor haare geſtalte en gelijkvormig aan haare verwe. De werkſter die zij ontboden had antwoordde haar vrijmoediglijk: ô Koninginne der ſtarren! gij bekoord ons in alle gedaanten en op alle tij-

den; maar dan zijt gij groot, dan weder klein, dan wit, dan bleek en dan weder bloozende. Welk eene maat zal ik neemen omtrent een gedaante die nooit dezelfde is? welke kleur kan ik doen overeenkomen met eene verwe welke ieder nacht verwisfeld?

Naar het Fransche.

MINOS

MINOS

EN DE

SCHIMMEN.

Eene Fabel.

MINOS wierd oud, en — het geen gemeenlijk den ouden overkomt —— ſtomp van Geestvermogen. Vooral kwelde hem eenige duisterheid in de oögen, zo dat zijn eertijds ſterk gezicht, met het welke hij de Schimmen, bij het eerſte aanzien, eertijds kost kennen, en ook aanſtonds ontdekte wat zij op Aarde verricht hadden, nu niet, dan na lang tuurens, hunnen voorigen ſtaat kon erkennen. Telkens moest hij thans vraagen; en mistrouwend, gelijk alle Grijsäarts, vertrouwde hij ieder Antwoord nog maar half.

Eindelijk viel hem eene kunstgreep in, welken ik niet zal beſliſſen, of hij dezelve niet van ULISSES heeft overgenoomen. Het is moeijelijk genoeg, een ambteloos Aardbewooner van Letterdieverij te overtuigen, ik laat ſtaan een Richter der Helle.

Zie hier zijne kunstgreep. Hij liet voor zijn Richtſtoel eene menigte werktuigen en ſpeelgoed, uit de menschlijke Huishouding vergadert, gelijk Boeken, Geweeren, Ploegkouters, Schaaren; in 't kort, duizenderlij dingen van dien aart, ophangen. „ Kies! was zijn eerſte woord, aan ieder koomende Schim, welke

dan een Schaar of Snaphaan, of Boek, of iets anders verkoos, naarmaate hij een Kleermaaker, een Krijgsman, een Geleerde of iets anders, op Aarde geweest was.

Langen tijd waar MINOS deze kunstgreep gelukt, en hij ſtond reeds in den wil, om denzelven voor onfeilbaar te houden; wanneer een vlugge Schim, met eene trotſche houding, terwijl er nog bloed op zijn gezicht ſcheen te kleeven, eene geesſelroede koos. Hier ſtond MINOS in twijffel, en riep uit: „Waarachtig! dezen moet ik vraagen: want hoe zal ik anders „kunnen beſluiten, of hij een Beul, of een dwingend „Vorst geweest is. Zeker, JUPITER moet zich ſchaamen, dat hij, bij den rijkdom zijner uitvindingen, „twee zo naauw aan elkander gelijkende wezens, in „eene Waereld kan dulden."

Het Hoogduitſche van MEISSNER
Vrij gevolgd.

HET

HET GRAF.

Naar het Engelsch van ROBERT BLAIR.

The Houſe appointed for all living,
Het Huis der t'zamenkomſte aller levendigen.
JOB. XXX: 23.

Zommigen beminnen de Zonne, andere de ſchaduwen; eenigen beminnen de Steden, andere de Hutte van den Kluizenaar. Der Menſchen beezigheden zijn zo verſchillende als de wegen welken zij neemen, om hunne levensreize te volvoeren. Mijne beezigheid zal enkel zijn, om de donkere verſchrikkinge van het Graf te maalen: de beſtemde verzamelplaatſe, waar alle deze Reizigers elkander ontmoeten! — Verleen mij daar toe, uwe hulpe, ô Eeuwigen Koning!

ô Graf! ſchrikverwekkende plaats! op u rust het gewulfſel der Helle en des Doods. De Menſchen ſidderen wanneer gij genoemd wordt: de Natuur verbleekt, en verliest, beevende, haare gewoone ſtandvastigheid. ô Gij duistere en ver uitgebreide Rijken! treurige woestenijen, waar niets regeerd

geerd dan ſtilte en de Nacht! — Donkere Nacht! duister, gelijk de Chaos geweest is, eer de jeugdige Zonne gerondt was, en beproeft hadt, om haare ſtraalen, dwars door de dikke duisternisſe heen te ſchieten. De zwakke Doodsfakkel, terwijl zij door uwe laage en vochtige vertrekken ſcheemert (rondsom behangen, met vuile dampen en bemorſende zwadders) doet niets zien dan tallelooze ſchrikken, en diend ſlegts om de nacht nog treuriger te maaken. Ja, ik ken u, onder uwe getrouwe Cypreſſe — gij vreugdelooze, ongezellige boom! gij bemind een plaatsjen onder de Herſenpannen en Zarken; de Grafſteden en de Wormen; waar vlugge Geesten en verſchrikkende Schimmen, onder den invloed der koude en bleeke Maan (volgens het algemeen gerucht) met ganſche hoopen, hunnen geheimen omtogt volvoeren. Geen andere vermaaken hebt gij, ô zwaarmoedige Boom!

Zie daar een geheiligden Tempel, het vroome werk van eertijds beroemde Mannen, wier namen nu twijffelachtig of vergeeten zijn: begraven zijn zij, midden onder de Ruinen der voormaalige dingen. Daar liggen de doorluchtigſte dooden bedolven. — De Wind verheft zich. Hoor! hoe hij huild! Mij dunkt nimmer zulk een vreeslijk geluid gehoord te hebben. De Deuren knarſen, de venſters ſlaan tegen elkander, en de ver-

verdrietige Nachtvogel, welke in den Tooren verborgen is, ſchreeuwd overluid! De duistere gangen, met zwarte verwulfſels, en behangen met ſtukken van ſchilderijen en verſcheurde Wapenen, kaarſen, uit de laage kisten, die enge woonlingen der Dooden, met zwaare dampen gevuld, den weêrklank te rug. Van hunne ſluimering opgewekt, ſtaan de verſchrikkende Geesten, met eene verwoestende houding op; toonen hunne affchuwelijke tanden, en loopen met eene vervaarlijke houding, ſtil, gelijk de ſtilſte nacht, rondom. — Schreeuwd de Uil al weder? Verbaazend geluid! ik wil het niet meer hooren. Het doet mij het bloed in de aderen bevriezen.

Rondom dit gebouw, het welk lang geteisterd door opgeruidde Winden, een vervallen aanzien heeft, ſtaat, omtrend gelijk in ouderdom met hetzelve, een reij eerwaardige Olmboomen; eenige half afgerukt van hunne takkenlooze ſtammen; andere zo ſpits en naakt, dat op één boom, naauwlijks twee Kraaijen nevens elkander kunnen uitrusten. Hier omtrend hebben zich, volgens het bericht der Nabuuren, zeldzaame dingen vertoond. Een klaaggeſchreij kwam' uit de holle graven voort: geſtorvene menſchen kwamen weder en wandelden: de groote klok bengelde, zonder dat men hem trok of aanroerde. (Met zodanige vertellingen houden zij zich op de wachten beezig;

of

of in hunne praatgezelſchappen, wanneer de Hexentijd van den Nacht naderd,)

Zavonds bij de ſchemering der Maan, heb ik dikmaals op het eenzaame kerkhof, tuſſchen de boomen, den ſchoolknaap, met zijnen Boekenzak in de hand, zien wechſluipen; daar hij met ligte ſchreden over de lange en platte ſteenen (met Neetels omringt, en met Roozen bewaſſen) heen liep; op welken duidelijk te leezen is, wie onder hen ligt. Onverwachtst onſtelde hij zich, en hoorde een gedruisch onder zijne voeten, gelijk het grommen van een Kat; of waant het te hooren: ſpoedig vlucht hij daar van daen; vertrouwd zich niet om omtezien; tot hij buiten adem zijnde, zijne Schoolmakkers inhaald, welken om hem te zamenloopen, en zich verwonderen over het verhaal van het ſchrikklijk gezicht, dat lang en afſchuwelijk, in de ſtilte van den nacht rondwandeld; of over een nieuw geöpend graf ſtaat, en — hoe wonderbaar! — wanneer de Haan kraalt, verdwijnd.

Ook de onlangs gewordene Weduwe; droevig gezicht! heb ik zomtijds gemerkt, hoe zij zich langzaam, over den uitgeſtrekten dooden beweegt! Onächtzaam treed zij in het treurig zwart: traanen van zorge ſpringen hevig uit haare oogen, vloeijen langs haare ongeſierde wangen, in overvloed neder-

neder. Geneigt naar het laage Graf van haaren eertijds tederen Echtgenoot, valt zij neder, terwijl de beezigheid, en de alles vertoonende herdenking, haar op dit onderwerp bepaald; en de ontvlodene tedagheden, van eertijds ſtille uuren, in eene barbaarſche orde herhaald. Nog, nog gelooft zij hem te zien; zij vervolgt deze liefde-gedachten; hangt nog ſterker aan het leeflooze gras; en let op den wandelaar niet welke haar van ter zijde beſchouwt.

Nijdig Graf! waarom ſcheurd gij dien band, welken door de Liefde is gebonden; en welken door eene betrekking, veel vaster dan den band der Natuur, verzeegeld was?

Vriendſchap! geheime band der Ziele! gij die het leven verzoet; en het gezelſchap bevestigd; u ben ik veel ſchuldig. Gij hebt meer verdiend als ik u ooit betaalen kan. Dikmaals heb ik de poogingen uwer Liefde geproeft; de warme poogingen van bekommerde herten, om u te bevallen. Ach! wanneer ik met mijne Vrienden, voor het oog van 't algemeen verborgen, in een digt Bosch, zorgeloos wandelde, en aan den afhellenden, met ſleutelbloemen bedekten, oever zat, alwaar de doorzichtige Beek, in liefelijke kromtens door de laage vlaktens zacht murmelend heen gleed: daar dacht ik de Nachtegaal met zijne helklinkende ſtemme, zijn gezang der Liefde te hooren

ver-

verbeeteren: de zwarte Lijster zong zoeter, en deedt iederen toon als wechſmelten; het Woud rook liefelijker, de Roos nam een ſchooner kleur aan, en elke bloem ſtreed met zijn neven-plant om den prijs, wegens de grootſte pracht. Ach! de langſte zomerdag ſcheen veel, veel te gezwind voorbij te vliegen; want het volle hart had zich dan nog niet half ontlast; de gelukzaligheid was te groot om te kunnen duuren! —— Van zijne Vrienden geſcheiden! —— niet te rug te kunnen keeren! —— ſmertelijke gedachten.

Affchuwelyk Graf! Gij vernield het jeugdelijke bloed; ſtrijkt het groefjen plat op de wangen der vrolijkheid; en iedere lagchende trek uit het aangezicht: gij brandtekent ons lagchen met den naam van onzinnigheid. Waar zijn nu die Toveraars? die gezonde, volmaakt gevormde Menſchen? Waar die boertenden, van wier kluchtigen wenk, grappige gebaarden, de klappende Schouwburg, en het juichende gedrang verlustigd; en het aangezicht der duistere nadenkende Droefgeestigheid, eer men het bemerkte, tot lagchen bewoogen wierd: —— Ach! nu leggen zij verbleekt en ſtom, gelijk het groene gras dat hen bedekt.

Waar zijn nu de machtige Donderknodſen van den Oorlog? De Keizers van Roome, en de Veldoverſten der Grieken? De pracht der Geſchiedenisſe? Waar is de verhitte Jongeling, die

alle

alle de Koningen, der toemaals bekende Waereldeelen; naar zijn welgevallen, den vorstelijken Hoed ontrukte, en echter nog klaagde dat zijnen arm te kort was, en dat hij geene ruimte genoeg had, om zijn werk te voleinden? Helaas! hoe vervallen! ſchandelijk vervallen! in eene ruimte geſtopt die men zich ſchaamt! trotſche Majeſteit! hoe deerlijk verandert is uw aanzien, uwe trekken! hoe vervallen is uwe kleur! Hoe bleek! — Zoon van den Morgen! waar zijt gij gevloden? Waar hebt gij uw ruim verſierd hoofd geborgen? Waar zijn uwe prachtdreigende oogen reeds in de verheid vervuld? Onmachtig en krachteloos zijn zij nu; gelijk een jong gebooren, en in doeken gewonden kind; of gelijk een ſlachtoffer dat op zijnen rug uitgeſtrekt ligt, terwijl zijn hart onder het mes van den Offeraar klopt. Stilzwijgende moet gij de heekelingen der kleine tongen verdraagen; laffe beſchimpingen van het laage Gemeen, dat u eenen voorrang misgunde welken gij nooit hadt; maar op het welken gij hoopte, om in het vreedzaam Graf, ongeſtoord en alleen te zijn. Arabiſche Gommen, welriekende Specerijën; en Eerbetuigingen door Herauten, alle gebruiken, die, in behoorlijke vorm, op het naauwkeurigſte naargekoomen, ſlegts eene verſchrikkelijke ſpitsvindigheid zijn; welke ook veel te laat komen; en hen enkel doen ſpotten met hem welken zij waanen te eeren. Zeker, er is geen gevangen

ſlaaf aan den Landweg, zonder ſterfkleed en zark, begraven, welke niet zo zacht en gerust ſluimerd als gij. Droevig voorrecht van hoogen afkomst, boven de gemeen geboorenen! gij heerscht niet in den ſtaat der verrotting.

Zie eens, hoe ſtaatig en langzaam komt daar de Lijkwagen, vol veeren vercierd, (*a*) aanrijden. Daar op volgt een zwarte Schaar van Lieden (*b*) welke met moeite aan de deur van den Zieken

(*a*) Het is bij Lieden van Aanzien en Vermogen in Engeland, de gewoonte; dat 'er een zeker getal Vederbosſchen, op het kleed van den Lijkwagen, als ook op de Hoofden der Paarden geſtooken wordt.

(*b*) Dit ziet op die Lieden, welken de Lijkbeſteller (*Undertaker*] houdt, om bij een Lijk, in verſcheidene gelegenheden, op te paſſen; en hun aantal is grooter of kleiner, naarmaate de toeſtand of het vermogen van den Overledenen is. Wanneer het, volgens des Dichters bedoeling op deze plaats, een Perſoon van Aanzien of Vermogen is, dan worden er twee van deze Lieden voor het Sterfhuis geplaatst; en wel aan elke zijde van de Deur één. Deze zijn in het zwart gekleed, en houden lange zwarte ſtokken, opgerigt in hunne handen, die met een ſtuk zwarte of witte zijde omwonden zijn. Indien de Perſoon gehuwd is geweest, dan is de zijde zwart, maar ongehuwd, dan is zij wit Van dezelve kleur zijn ook de banden om de Hoeden van deze Perſoonen, gelijk ook van alle de andere, welken iets bij het Lijk te doen hebben, wier aantal zomtijds zeer groot is. De voorgenoemde twee Perſoonen moeten zomtijds één, twee of drie uuren, in een regten en onbeweeglijken ſtand ſtaan, en worden daarom Stommen [*Mutes*] genoemd. De Lijkkoets houd

ook

Zieken waaken; die van den dooden leeven, nadien zij hunne perſoonen bij het uur verhuuren, om de droefheid naar te bootſen, ſchoon het harte niet bedroefd is. Hoe rijk en prachtig zijn de dekkleeden, daar zij alle keurig gevouwen zijn, en in de zon blinken! Naauwlijks overtreffen de luisterrijke intreden der Zegepraalers, en de pracht eener krooning, deze Lijkſtatie. Het volk in groote hoopen vergadert, houd het gierige gezicht gevestigd; terwijl van verſcheidene daken, veele Menſchen met het hoofd overbuigen. Maar waar toe deze Verkwisting? Waarom zo veele moeite gedaan aan een Ligchaam, dat in ongenade gevallen is; en wiens verſchrikkelijke reuk in de neus ſteigt? Zeg, nog eens, gij Lijkbeſteller! waarom is onder alle deze kostelijke Figuuren die gij thans vertoond, die oorzaak ver-

ook gemeenlijk een tijd lang voor het ſterfhuis ſtil: is met 6 Paarden beſpannen, welken met lange zwarte dekkleeden behangen zijn; en groote Vederbosſen op hunne hoofden hebben; welken ook wit of zwart zijn, naar maate de vederbosſen van de Lijkkoets, en de ſtok en Hoedbanden zijn. Wanneer deze Lijkſtatie nu voordtrekt, dan gaan gemelde Perſoonen met hunne ſtokken voornit: daar op volgt de Lijkkoets, en hier na verſcheidene met vier paarden beſpannen Rouwkoetſen: de overige Lieden van den Lijkbeſteller gaan aan de zijde van den Lijkkoets, en agter denzelven, met groote ſtokken in hunne handen. Dit alles gaat met eenen langzaamen tred voort, tot aan de plaats waar het Lijk ter aarde beſteld wordt.

verborgen, voor welke gij deze veele omſtandigheden aanricht? Is het verſtandig gehandeld? Ja.—Al wat voor het oog in een Tafreel aanſtootelijk zoude zijn, dat plaatst de beſcheidene Schilder in de Schaduwen.

Trotſche rang! Hoe klein gij thans, onder den nijd van een afgezonderd mensch vernederd, verſchijnt; een, in alles zich mengend kwaad, vervolgt u ook nog tot in den dood! Zeldzaame vervolging! Daar houd zij noch niet op, ſchoon het Graf zelfs geen beſchermer voor grover beleediging bezit.

Hoe dwaas is het, dat men het Graf waant te zullen overleven, en het onze van de droomerijën der naamen zal bevrijën. De best uitgedachte ontwerpen, welken de Menſchen zich, om roem te verkrijgen, maaken; ſterven ſnel; maar zij zelf ſterven ſneller. De wijdberoemde Beeldhouwer, en de met Lauren bekroonde Bard, ſterven; en deze ſtoute verzekeringen van onſterffelijken roem; verſterken hunnen kleinen en zwakken bijſtand te vergeefsch. De, in een ſcherpe punt eindende Pijramide; de Egijptiſche trotschheid, dat wonder der Waereld; wiens ſpitſe hoofd de dikke wolken doorboord, die langen tijd het guurig ſtormen der winden overleefden; wiens Keegel vol geheimen, met Hierogliphiſche beelden gekroond;

eindelijk,

eindelijk, door de beleedigingen van het Weêr, en door den Ouderdom verbroken, geheel tot elkander valt. ô Bejammerenswaardig gezicht! zo in eens ſtort gij de arbeid van verſchei-dene Jaaren om ver; eene afſchuwelyke en onaanzienlijke rei van Ruinen; Pylers van Graffteden vertoonen rondsom de kracht van den alles vernielenden tijd, die hen met eene bedaarde hand, en ſtil overdachte boosheid, vernietigd. Na een rei knaagende dagen word de Erts verteerd, het Borstbeeld vervalt, en het diep gehouwen Marmer, anders tegen het ſtaal hardnekkig, geeft het aan hem betrouwde op: de Eergierigheid van zijne dwaasheid, half veröordeeld, laat het hoofd nederzinken, en ſchaamd zich bij het verhaal.

Hier zijn nu alle de magtige ontrusters der Aarde; die in hunne willekeurige en onbepaalde Regeering, door Zeeën van bloed zwommen. Die onderdrukkende, trotſche en menschvernielende Booswichten, die Koningrijken overheerden, en Landen woest maakten. Die in hun dollen overmoed en geweld, de Staaten, van de helft des Volks verdunden, en het overig gedeelte aan het gebrek overgaven. Thans leggen zij, gelijk een uitgewoede ſtorm ſtil; en verbergen zich, op de laſſte wijze, onder hun dekſel: vergeefſche gedachten! om zich voor de algemeene verachting te verbergen, die hen ontrust en vervolgd; en on-

verbidlijk is, gelijk een beleedigde geest. Nog meer! de kleine Tiran van een armmoedig gebied, van de Waereldbeſchrijvers onbekend en ongenoemd, en (een geluk voor de nabuurige Gewesten) even zo kort van Wapenen; die met zijne ijzren klaauwen, den Armen aangrijpt, en gelijk een Heerſchappij voerend Roofdier, folterd; doof voor het doordringend geſchreij van den knaagenden Honger, en voor de om medelij vlelende ſtem der Elende. (Als of een ſlaaf ook geen deel der geſchapene Natuur waar; en niet van dezelve algemeene Natuur, als zijnen Heer). Thans is hij tam en ootmoedig, gelijk een met roeden gekastijd kind: reikt het ſtof met vriendſchap zijne hand; noemt den Worm zijne medgezel; en wendt zijn rang of geboortenrecht niet eens voor. Onder de aarde is de voorrang ſlegts ſpotternij: Onderdaan en Heer verrotten daar gemeenzaam naast elkander.

Ondanks de achting die wij voor ons zelven voeden; of de vleijerij van andere, die ons, listig genoeg, willen overreeden, iets boven de gelijkheid van ons geſlacht verheven te zijn; zo wederſpreekt het Graf toch deze veleryen geheel en al; en maakt ons met eene onverwachte waarheid bekend, namelijk met dat geene, dat wy waarlijk zijn.

Schoonheid! Gij aangenaam ſpeeltuig! Gij duur bedrog,

dat

dat zachtkens in het hart van den jongeling ſluipt, en hem, een te vooren onbekenden ſlag geeft: het Graf onteerd u! Uwe bekoorlijkheid is uitgebluscht; uwe roozen ontkleurd; en uwe Lelijen beſmet! waar op kunt gij thans nog roemen? Zullen uwe beminnaars u nog omringen? u begeerig aanſchouwen? om u in te huldigen? Mij dunkt, ik zie u, met het hoofd neder liggen, terwijl de welgevoedde Worm, zich mestende op uwe roozenwangen, in zachte golven omwenteld, en verwoestingen aanricht, zonder zenuwen te bekoomen. Was dit alle uwe voorzorg? Geſchiedde uwe aanhoudende moeite en arbeid, voor den ſpiegel, alleen daarom, dat gij eene bekoorlijkheid wilde verbeeteren en in ſtand houden, voor welke u den genieter geen dank wijdt? Onbeſchaamde Eeter! grove kost, en ſtinkend aas, bevallen u even zo goed; en laaten u even zulk een fijnen ſmaak te rug. Zie, hoe de ſchoone weent! De uitgevloeide traanen ſtaan zo dik als daauwdruppels op de bloemkelken! Het vrijmoedigſte hart vermoeit zich te vergeefsch, om zijne bekommering eenigen glansch te geeven.

Gij ook, ô Sterken! Gij verwaande en minder wellevende pracht van die geenen, welken over den omtrek van een Dorp, overluid lagchen: een aanval van gewoone ziekte, rukt u met geringe moeite neder; wanneer gij den Jongeling, welken

gij overvalt, tot eenen ongelijken ſtrijd vorderd. Welk een zucht hoorde ik daar? Waarlijk een diepe zucht, met een zwaarmoedig geluid! Laat ons naſpooren van waar hij komt. Van het bed, alwaar de ſterke man, door een ſterke hand geſlagen, gelijk een hevig gejaagd dier, naar zijnen adem hijgt. Hoe zwaar ſlaat dit grove hert! Zijn ruime borst is nog veel te eng, om aan de Long haare volkoomene beweeging te ſchenken. Wat baaten nu de ſterk gezenuwde Ledemaaten; en de vette en weluitgegroeide ſchouderen? Zie eens, hoe hij om het leven dingt, en om zich ſlaat; woedende van zijne ſmerten. Begeerig grijpt hij naar alles, wat hem het naast ter hand komt, en houd het vast, gelijk een verſlindend dier. Schrikbaarend gezicht! Zie eens, hoe zijne oogen uitpuilen, en geheel verbaazend ſtaaren, daar de krankte heviger word; en het doodend vergift, gelijk een brandend vocht, zijne ingewanden doorboort, en zijn merg verteerd. Hoort gij die zucht wel? Het was zijn laatſte. Zie, hoe die groote GOLIATH nu ſtil ligt, even als een kind, het welk zich zelven in ſlaap heeft geſchreeuwd! Wat verbeeldt gij u doch, grootſche praaler! Wanneer gij op uwe zenuwen en ſterkte roemt? Wat verbeeldt zich de Stier, die van zijne ſterkte onbewust, den Bloodaart ſpeelt; en voor een zo zwak voorwerp, als de mensch is, vliedt; die de zwak-

te

te van zijnen arm wel kent, en zich alleen op het wel geſlee. pen Mes verlaat?

Verbleekt van 't ſtudeeren, en het verſpillen van verſchel. dene feestelijke uuren van den Nacht, houdt de ſterren beſchou. wende Wijsgeer, het gezichtverſterkende glas voor zijne oogen; en in verrukkende gedachten, door de onbegrensde lengte der ruimte wandelende, berekend en tekend hij den loop der vér gezien wordende bollen, die aldaar in geregelde kringen voordrollen. Maar, trotſche Man! groote hoogtens zijn voor zwakke hoofden gevaarlijk! ras, zeer ras, zinkt de vaste grond wech; dan valt gij neder in de duistere plaatſen; waar nimmer, noch uitvinding, noch Wetenſchappen koomen.

Hier ligt de Tongtwister, nu geheel onvermoogend, ont. wapend en onteerd, gelijk een ongelukkigen welke geboeit is; en den voorbijgangers niet zeggen kan wat hem ontbreekt. Groote ſpraakvoerder! van waar komt deze machtige verande. ring? deze ſtomme wanhoop en nederhanginge des hoofds? Zekerlijk lag 'er eene ſterke overreding op uwe lippen; en eene arglistige vermenging en vleijerij der zachte kunst, lag in het laager gedeelte uwer vloeijende tonge. Helaas! hoe inge. vallen zijn thans uwe wangen! Dikke Nevels en ſtilte rusten onophoudelijk, gelijk een vermoeide Wolk, op uwe Borst.

Ach! waar is die opgehevene arm, die bekwaamheid in zaken; die nadruk van woorden; die recht geſplitste zinſneden, die welluidende ſtemme, met al die kleine cieradien van uitdrukking? Ach! voor eeuwig vervloogen; als of zij 'er nimmer geweest waren! Verdelgt uit het boek des roems, of (het geen nog ſlimmer is) mogelijk hun aandenken beſpot, door een van honger gebeeten Loonſchrijver; die het Graf met een lang onſmaakelijk verhaal, of nog ſlegter rijmen, vervuld; welken met een traagen en zwaarhinkenden tred voortkruipen. Genoeg om een dood mensch tot hevigen toorn te verwekken; en de bleeke wangen met den blos der roode gewaarwording te verhitten.

Zie daar, die groote meester der Geneeskunst; die groote beſpotter en bedrieger van het Graf! Ten trotſche van zijne koeldranken en algemeene geneesmiddelen evenwel aan de verderflijkheid overgeleverd. Gij hoogmoedige zoon van Asklapius waar zijn thans uwe beroemde Werktuigen van kunst; als ook alle uwe welgevulde voorraadkamers der gezondheid? Noch Heuvel, noch Dal; zo ver als ooit een Schip zeilen kan; noch de boord van een afgelegen murmelenden beek, ontging uwe roofzuchtige hand. Gij drukte de hardnekkigſte voorwerpen hunne bedachtzaam te rug wijkende krachten uit; en pijnigde dezelve

in

in het vuur. Noch vlieg, noch inſect, noch zelfs de gekromde ſlang ontging uwe diepe Naarvorſching? Maar waar toe deze toebereidſels? Waar toe deze kosten? Zeg eens, gij dappre beſchutter tegen het Graf; waar zijn uwe voorſchriften, en hertſterkende dranken; met de lange verzekering uwer geneezinge? Helaas! Gij ſpreekt niet! De goudzuchtige Bedrieger ziet 'er niet onnozeler uit, wanneer zijn bedrog ontdekt is.

Zie daar, de magere Gierigaart; de misdaadige verbreeker! Die —— welk een ſchandlijk hulpmiddel! —— in den overvloed, zijn ligchaam het noodige voedſel ontſtal. Bevrijd van eenen ſchat, die den onwaardigen, door zijn eigen ligchaam te kwellen, bezwaarlijk was; ligt hij nu, goedkoop gebeborgt; door geene ſtrijdende begeerten langer verſcheurd, noch door geene verdrietige Lijsten van ſchulden en tegenſchulden gemarteld wordende. Maar, helaas! waar zijn zijne renten; zijne inkomſten? Ach! nu is de rijke man, in de daad arm gemaakt; zijne Goden zijn hem ontroofd. ——— Wat is hem nu nog overgebleeven? ô Vervloekte Gierigheid! wat nut bezit gij? dat de Dwaas, in beide Waerelden, zijne voordeelen voor u verſpilt? in deze Waereld zich uithongerd, om in de toekomſtige verdoemd te worden!

ô Dood! hoe verſchriklijk moet uwe vordering aan hem zijn,

zijn, die gerust, in het bezit zijner eigendommen, hier nog op veele jaaren van genoegen rekent; en geheel onbereid is, voor de toekomſtige Waereld. Hoe woelt, in een vreeslijk oogenblik, de woedende ziele, om de muuren van haar aardſche wooning! Zij loopt naar elke opening, en ſchreeuwt om hulp, maar te vergeefsch! met welk een' ernſtigen wensch ziet zij alles, dat zij nu moet verlaaten, en niet langer het haare kan noemen! Ach! mogt zij nog een weinig: nog maar zeer weinig tijds vertoeven, om haare vlekken uit te wisſchen, en zich tot haare reize gereed te maaken! Treurig gezicht! Haare oogen ſchreijen bloed; elke tedere zucht welke zij ſlaakt, is vol verſchrikking. Maar de Vijand vervolgd haar, gelijk een moedig Moordenaar, die beſtendig in zijn voorneemen volhard. Naderende door elken engen weg des levens, mitst hij nimmer het ſpoor; maar treed al verder, tot hij eindelijk, aan de verſchrikkelijke grenzen gekoomen, in eens in het eeuwig verderf nederzinkt!

Waarlijk, mijne Ziele! ſterven is eene ernſtige zaak! Welk een zeldzaam oogenblik moet het voor u zijn; wanneer gij, na het einde uwer reize, den Afgrond voor u ziet! Die verſchrikkelijke afgrond! Geen ſterveling keerde immer van daar weder te rug, om te zeggen, wat aan de andere zijde geſchied.

De

De Natuur ſiddert en beeft bij de overweeging daar van; en elke levensader bloed, bij de gedachten van ſcheiding; want ſcheiden moeten zij; Ligchaam en ziel moeten ſcheiden! Teder Paar! Veel nader met elkander vereenigt, dan een echtlijk Paar! Deze vlugt haaren weg, tot haar almachtigen oorſprong; de getuige haarer daaden; — en nu haare Richter; geene valt in het duister en ſtinkend Graf, gelijk een gebrooken Kruik, welken tot niets nut is.

Wanneer de Dood niets ware; en 'er ook niets was, na den dood: wanneer, als de menſchen ſtierven, zij in eens ophielden te zijn; en te rug keerden tot de onvruchtbaare moeder van het Niet, waar uit zij eerst voortvloeiden; dan mogt de roekelooze mond van den Gulzigaart, den Hemel beſpotten; dan mogt de Dronkaart over zijn vollen kroes heentuimelen; en zo dra die geledigt was, weder eenen anderen, tot aan den rand doen vullen; en het arme beeld der verſchrikking, den Dood uitlagchen! Dan mogt de ongelukkige, welke verdrietig omtrend de Waereld, en des levens zat was; in eens alle ontrustingen ontwijken; en zich aan zijn Daarzyn ontſteelen; wanneer en hoedanig als het hem beliefde; het zij door de koord, of het ſtaal: tot den dood ſtaan duizend deuren open. Wie zou den onvergenoegden gast kunnen dwingen, zijn volkoomen tijd uit-

ontehouden; of hem, wanneer hij ging, berispen! Zeker, hij doet wel, die zich zelven helpt, zo tijdlijk hij kan, indien hij het vermogen daar toe heeft. — Maar, indien 'er eene toekomste is; (en deze is er zeker: want het onbevooroordeeld Geweeten, welk het geöorlooft is, alles vrij uit te zeggen; zegt het ieder mensch.) dan moet sterven eene vreselijke zaak zijn; en dan is het nog verschrikkelijker door zijn eigen hand te sterven. — Zelfmoorders! met reden noemt men u de schandvlek van dit gewest; nadien gij het verwijt der nabuurige Natien op u laadet. Zou de natuur van haar eerste grondstelling, zelfbehouding, afwijkende, door haar eigen handen vallen? Hemel! verbiedt het. Laat nimmer uit misnoegen, de onbeschaamde hand, met het bloed van haare eigen Heer geverwt worden. Vreselijke beproeving! nog rookende van zelfsmoorderij, met dolle woede, in de handen des rechters te loopen, als of men hem wilde uitdaagen, om zijne blixems te wetten; en zijne gramschap niet te achten. Onzagchlijke pijnigingen moeten voor zulken bewaard zijn; zij gaan in eenen hoop; de gemeene verdoemde mijden hun gezelschap, en beschouwen zich zelven als minder schandelijke Vijanden. Onze tijd is bepaald, en alle onze dagen zijn geteld: hoe lang of hoe kort weeten wij niet: maar dit weeten wij, dat onze plicht van ons vorderd, de

opeis-

spelsching gelaaten, af te wachten; en dat wij geenzins van onzen post mogen wijken, voor den Hemel ons zulks veröorlooft; gelijk schildwagten hunnen toegeschikten post, bewaaren, en het uur moeten afwachten, tot zij afgelost worden. Deze alleen zijn dapper, welke vast staan, en zulks tot het laatste oogenblik uithouden. Wechloopen is alleen een middel der bloodaards geschikt voor die misdaadigen dezer Waereld, die wanneer zij op het allerfulterste gekoomen zijn, ras omvallen; wechloopen, en dan mogelijk nog waanen, dat zij door deze kloekmoedige waaging, in een onbekende waereld zich zelven zullen verbeeterd zien; daar zij als onzinnigen den tijd niet uithouden, maar zich in de duisternisse storten. Er is geen dwaasheid zo wanhoopende als deze.

Zegt eens, gij Dooden! Wil niemant van u, uit *medelijden*, aan hen, die *gij* achter u te rug gelaaten hebt, het geheim ontdekken? Ach! dat een of andren goeden geest vertellen mogt, wat gij zijt, en wat hij in 't kort worden moet? Ik heb gehoord, dat verstorvene zielen, zomtijds, menschen te vooren voor hun dood gewaarschouwd hebben. Het waar braaf gehandeld, dat zij klopten en geweld maakten; maar wat zegt deze bepaalde weldaadigheid? Het is alleen zwakke goedheid, wanneer men zijne zaaken ten halven verricht. Waarom wilt gij

ons

ons niet zeggen, wat het is, te ſterven? Verbieden de ſtrenge Wetten van uw gezelſchap, van een zo netelige zaak te ſpreeken? —— Ik wil niet meer vraagen. Uw ſchijnſel, droevig, gelijk de Lampen op de begravenisſen, verlicht ſlechts uw zelven. —— Goed —— er is niet aan gelegen: een zeer korten tijd zal alles ophelderen; en ons zo geleerd en geheimhoudend maaken, als gij zelve zijt.

De pijlen des doods vliegen hevig. Hier valt de knegt van het Dorp, en daar zijn gemetſte Heer. De Beker gaat rond; en wie is zo bekwaam, dat hij dien van zich af kan wenden? Reeds lang is het, dat de dood de overhand had, doch, zeldzaam! de levenden neemen het niet ter herte. Zie daar den bedbereider der doode Menſchen; de eenig levende vraagbaak op het Dorps kerkhof: die grijshoofdige Chronijk, met zijn ſtroef, en onmedelijdend gezicht; van het welke nimmer een zachte traan, beneden vloeijde! Met den ſchop in de hand, graaft hij door geheele reijen van bloedverwanten en bekenden, die veel Jonger als hij zijn. Naauwlijks word er een herſenpan opgeworpen, of hij herkent 'er den eigenaar van, en weet verſcheidene omſtandigheden van zijn leven te vertellen. Dus verkeerde deze Droomer tweemaal twintig Jaaren, hand in hand, met de Dooden, en evenwel lagcht de moedige Jongeling, in de

groene

groene weide gezeten, niet vrolijker; brengt geene kluchtiger verhaalen voor den dag, wanneer de Dronkaarts zich verzaamelen. Niemant zingt zulk een luchtig deuntjen, noch leend de hand zo gewillig tot den beeker. Arme ongelukkige! Hij rekend er niet op, dat ras een getrouwe broeder zijnes handwerks, voor hem doen zal, wat hij voor duizend anderen gedaan heeft.

Aan beide zijden zien menschen hunne Vrienden afvallen, gelijk bladeren in den Herfst: doch alle vormen zich Plannen, tot welker vervulling, Menschen uit de gezonden en onbedorven dagen der eerste Waereld, en de langstlevenden opdezelve, naauwlijks tijd zouden gevonden hebben. Dwaazen, als wij zijn! nooit aan ons zelven, nooit aan den dood te denken; als of wij het sterven niet noodig hadden te leeren! Ach! welk een groote dwaasheid! voor schepsels van een enklen dag, zich onbezorgt, in boertende Luimen, aan den vreesselijken rand der Eeuwigheid te verlustigen; wanneer, zo veel wij daar van weeten, de eerst oprollende golf ons met zich wech kan voeren! Denken wij, of denken wij niet; dat de tijd, met eenen onwederstaanbaaren en onophoudelijken stroom voordvloeit; en echter nog veel zachter murmeld dan de Dief, die in het midden van den nacht, met zijn hand onder het hoofdkusfen van den Gierigaart woet, en hem zijnen buit ontsteeld. Wat is deze Wae-

reld? Wat anders, dan een ruim, ſchoon niet met muuren ingeſlooten, Kerkhof; overdekt met de Rooftekenen des Doods; de buit van wilde en tamme Dieren; en vol doode menſchen beenderen? Deze groene weiden, op welken wij treden, leefden eens; en wij, die thans leven, moeten onze ligchaamen voeden, om onze eigen nakomelingen te dekken; en op hun beurt, moeten deze ook de hunne dekken. Alles voegt hier bij elkander: de van Vorst verkleumde Yslander; en de van de zon gerootſte Moor: menſchen van verſchillende waereldſtreeken, welken elkander nooit ontmoeten; en van alle Godsdienſten, Jooden, Turken en Chriſtenen, zijn hier vreedzaam met elkander vergaderd.

Zie daar de trotſche Vorst, en de nog trotſcher Lieveling van denzelven! Zijn hooggebiedende beſchermer, en de Geeſſel des Volks! Zij zijn het aanzien ontrukt. Hier liggen de grootſte Kooplieden der Aarde beſchaamd neder, en de beroemde Meesters des Evenwigts, die in listige ſtreeken en den trant van het Hof, diep belezen waren. Vergeefsch is nu haare wetenſchap en onderhoud; de dood verſmaad hen, en wil geene vergelijkingen maaken.

Hier werpt de overladene Slaaf, den last van zijn gewonde ſchouderen af; en wanneer de verſchrikkelijke Tijran, met

al

al zijn wachten en werktuigen, zijn geweld rondsom hem vernieuwd; en nog nimmer gehoorde rampen uitvindt; dan belacht deze zijnen korten arm, en vliegt, ſneller dan zijn gedachten, naar deze plaatſe, alwaar hem geen Tijrannen kwellen, en daar de vermoeiden rusten. Hier verlaat de verhitte minnaar de koele ſchaduw; de nabaauwende Echo, en den murmelenden beek (zedert onheugchelijke tijden, de beminde zetel der Liefde) en legt zich, van ſchendende tongen onberispt, naast zijne bekoorlijke Vriendinne neder. Hier leggen Vrienden en Vijanden naast elkander, zonder hunne voormaalige doodvijandſchappen te gedenken. De in fijn lijnwaad gekleedde Prediker, en de eenvoudig gekleedde klokluider, die altoos van verre ſtond, en bevreest was om den Leeraar te ontmoeten, vereenigen zich hier gemeenzaam, gelijk twee zamenvloeijende ſtroomen, die hier of daar, door een ruwlijk tusſchen geworpen Klip, geſcheiden zijn geweest. Hier is de grofgeſpierden Boer; daar het kind van een ſpan lang, dat nimmer het Zonlicht aanſchouwde, noch de moederborst drukte, maar in het voorhof des Levens reeds omkwam.

Hier is de Moeder met haare Zoonen en Dochteren; de onvruchtbaare Vrouw, en het lang verkwijnde Meisjen, wiens eenige, en niemand ten deel gewordene, bevalligheden, gelijk

een Bosch van Sleutelbloemen, aan een afhellenden Heuvel lagchten, welke de gewillige hand niet kan bereiken. Hier zijn de wellustige, de geſtrenge en moedige overſpeelſters; de zedige Weduwe, en het onrijpe Meisjen, afgeſneden gelijk een Roos, eer zij nog volkoomen bloeide, of haare waarde ten halve ontdekten. —— Zeldzaame vermenging! Hier eindigt de veel praatende Oude zijne vertellingen; en de moedige Jeugd, met een vrolijk en open harte, die dit dagelijks tot eene bekoorlijke melodie waar, hoord de ſtem der vreugde niet meer. De hardſchreeuwende Twisteresſe vergeet, zacht gelijk een Tortelduifjen, hier haar ſchelden. Hier zijn de Verſtandigen, de Grootmoedigen, en de Dapperen; de Rechtvaerdigen, de Vroomen, de Onwaardigen, de Roekeloozen; de eerlijke maar lompe Boer; en de welopgevoedde maar geveinsde Jonker; de Dwaas; de Wreedaartige; de Schurk en de Bloodaart; de bevallige Staatsman en de geſtrenge Patriot; de Droomer der Naden, en de Roof des tijds; met de geheele vergadering van zeduizend Jaaren.

Arm mensch! hoe gelukkig waart gij eens in uwen eerſten ſtaat, toen gij nog zuiver uit uw Scheppers hand kwaamt; die u naar zijn evenbeeld vormde, en met genoegen het laatſte

en ſchoonſte werk zijner handen beſchouwde! Toen was alles goed: uw Ligchaam was gezond, en uw ziel verrukt; gelijk twee aangenaame Inſtrumenten, welke hunne verſchillende ſtukken ſpeelen, doch nooit buiten den klank koomen. Noch hoofd noch herte veröorzaakte ſmarte; ook waren 'er geene oorzaaken toe, om dezelve voord te brengen; want alles was van binnen rein. Geen inwendig knaagen van 't Geweeten; geene angſtige oprekening van dat geene wat geſchieden mogt, ontruste zijne vreedzaame borst. De Zomergolfjens vloeijen niet vlakker, wanneer zij van ſtreelende zuidewinden gekuscht worden. Naauwlijks aangeprikkelt, bood het mildgeevende Aardrijk, met overvloedige handen, de menigvuldigheden des voordbrengenden Jaars, en ieder ding op het volmaakſte, naar zijnen aart, aan. Gelukzalige, driemaal gelukzalige dagen! maar ach! hoe kort! Gelukzalig, gelijk de aangenaame droomen der heilige Mannen; maar ook even zo vluchtig en ras verdweenen! Ach! ſluimerende toeſtand der dingen! Welke onverwachtte omkeeringen; welke zeldzaame afwisſeling op het eerſte blad, der treurige Geſchiedenisſe der Menſchen! Heden de allergelukkigſte! en eer morgen de Zonne ondergegaan is, de allerelendigſte! Hoe bepaald is de ruimte tusſchen deze beide afſtanden! Zo ging het met onzen eerſten Vader. Niet lang be-

tot hij zijn Paradijs. Naauwlijks hadden de gelukzalige bewooners van dit ſchoon gewest, tijd genoeg, om de bekoorlijkheden te kunnen onderſcheiden, of dezelve op te tellen; wanneer zij zich met verhaasting voord moesten maaken, om nimmer te rug te keeren. En, moesten zij gaan? Kon 'er niemant, voor het eerſte ſchriklijk vergrijp der dwaalende Menſchen, voldoen? Gelijk een veroordeelden zouden zij gaarne hunnen tijd, met vergeefſche tegenſtreevingen, doorgebragt hebben; en zich over hun noodlot beklaagt hebben; doch te vergeefsch. Alle de Wierooken en aangenaame geuren van die gelukkige dreeven, in Reukoffers geöfferd, konden hen geene vergeevinge aanbrengen, noch het gegeeven vonnis leenigen. Een ſterke Engel verbied, met een vlammend zwaard, hun langer vertoeven, en drijft den Zondaar, die zijn laatst vaarwel niet eens uitboezemen mag, voord. In eens verloor hij zijne heerlijkheid en zijn God. Geen wonder derhalven, wanneer de mensch nu ſterflijk en elendig, verbaast ſtaat, om dat hij gezondigt heeft. Verdrietig over zijn ongeluk, en geneigt tot nieuwe ondernee-mingen, wilde hij noodzaakelijker wijze, iets boos ondernee-men, ook was zijne Proeve niet te vergeefsch; (afſchuwelijke Proef! verderfelijk beſluit! Waar het ſlimſte kon voorvallen, was de voorgang kwaad.) Maar helaas! hij haastte zich te veel.

Het

Het goede dat hij verachte, sloop met tegenzin wech; even gelijk een kwalijk behandelde geest, die nimmer weder te rug keerde, of, indien het geschiede, waren zijne bezoeken slegts kort en zeer zeldzaam; gelijk die van Engelen; daar intusschen de zwarte Geest, met zijn, aan de Hel ontroofde Gevolg, daar hij eens deszelfs beetere plaatse ingenoomen had, alles morrend en oproerigdeedt worden; en zich niet weder wilde wechmaaken, maar zijne Heerschappij over de Menschen beweerden; die nu, te laat, hunne begaane en onberaadene misslag inzagen, die zij niet verbeeteren konden; een misslag niet alleen schadelijk voor den eersten mensch, maar tevens voor zijne toekomstige Zoonen, de Erven van zijn vermoogen. Schandelijke slavernij! de menschlijke natuur zucht onder eene zo verachte verschrikkelijke dienstbaarheid, en haar uitgestrekt ligchaam bloed bij elke opening.

Welk eene Verwoesting hebt gij aangericht! Afschuwelijk Monster! ô Zonde! Groot en eerst beginsel van alle Onheil! Vreesselijke moeder van alle rampen der Groeten. Het is alleen door U, anders waren 'er nimmer onheilen geweest. Alle schadelijke dingen, van de verächtste gesteldheid; andere soorten van kwaalen en ongelukken, zijn beter, en hebben hunne grenzen. De grimmige en verschrikkelijke vuurbraakende Berg, die uit

zijne brandende ingewanden, geſmolten ſteenen; en klompen van vuur voordrijft; en met pikzwarte wolken van rook en ſtank gehuld, de omleggende gewesten, eenige meilen rondsom verwoest, vind daar zijne Grenzen, waar aan zijne woede bepaald is. De hoog opgezwollene Watervloed, die nog meer ſchade veroorzaakt; begraaft, met een ontzaglijk geruisch, geheele ſtreeken Lands onder zijne golven; en dreigt verſcheidene andere Landen; doch ook deze heeft zijne Grenzen, welken hij niet overtreeden kan. Maar de zonde, veel verſchrikkelijker zijnde, heeft niet hier of daar een Land woest gemaakt, maar een geheele Waereld. Met een verder uitgetrokken zwaard, en veel verſchrikkelijker, wierp zij het ganſche menschlijk Geſlacht ter neder; en misvormde daar door de ganſche ſchoonheid der ſchepping; verbrande het voedzaame koorn, en de met vruchten beladene takken; en tekende haaren weg, hoe lang en uitgebreid dezelve ook mogt wezen, met verderving. Vervloekte ondeugd! ach! waar zal de verbeelding een gepaste naam vinden, om u te noemen, en alle uwe aſſchuwlijkheden genoegzaam uit te drukken? Zwangere baarmoeder van het kwaad en het ongeluk; uit de natuur zo vergiftig, dat Adders en Slangen, van het doodelijkſte ſoort, met u vergeleeken zijnde, nog onſchadelijk genoemd mogen worden. De zwaarſte krankheden van alle toe-

val-

vallen; de folterendſte ſmerten; en de blaauwe Pestilentien behooren aan U. Zie, hoe de verſpillende Vijand zijn pestkoolen uitſtrooid, daar intusſchen de Moordzucht, zich baadende in het pas vergooten en nog laauwe bloed, met open kaaken, agter haare verſchanſingen brult; doch eer de morgenſtond komt, nieuwe onderneemingen, van groote en ongemeene aanſlagen, ontwerpt; en zich inwendig verteerd, tot den vreesſelijken ſlag geſlagen is.

Maar zacht! ik ben te ver gegaan; ik heb de naaktheid mijnes Vaders, en de ſchande der Natuur, te veel ontdekt. Laat mij hier bij ſtil houden: en eene tedere traan; een blijk van kinderlijke plicht en deelneeming over alle deze verwoestingen, die de dood verſpreid heeft; over dezen Chaos van het Menſchelijk geſlacht vergieten!

O Groote Menschvernieler! bij u is ieder dag een nacht van Vasten, die nog nimmer verzadigt is! Onbeſchaamde en onverzaadelijke Zwelger, die zijns gelijken niet vindt! De grootſte vraaten ſtoppen zich niet altoos vol: men zoekt, om den eetlust te ſcharpen, zomtijds eenige afwisſeling en onthouding; maar gij zoekt die niet. Mij dunkt, dat de ontelbaare menigte welke gij reeds verteerd hebt; en de duizenden, welken gij ieder uur verſlindt; deze, en nog minder als deze, zouden u kunnen

verzaadigen. Maar, neen! altoos nog roofgierig, ſpert gij de kaaken nog verder op, gelijk een, die een geheelen dag, wegens de maaltijd te leur geſteld is; dien de gulzige hand van den mageren honger aangrijpt, en tot de ſcherpſte begeerte van zijne onverzaadlijkheid aanport. Even of Ziekte, Ongelukken, Vergif, Hongersnood, en Oorlogen, uwe Proviantmeesters niet waren!

Maar weet, o Graf! dat gij de Dooden weder uitleveren moet, en bovendien met hooge winst! Zij behooren u niet; maar zijn enkel voor een tijd lang in uwe bewaasing; tot op den grooten aanmerkelijken dag der wederherſtelling aller dingen; wanneer de verklinkende klank der Trompetten, door een ſterk blaazenden Cherub, uwe gevangenen zal opwekken; en de lang — de te lang ſlaapenden, tot het leeven zal doen ontwaaken, — tot het leven — tot het daglicht, en — tot Vrijheid. — Dan moeten uwe deuren openvliegen, en de ligchaamen openbaaren, die reeds lang onder de Aarde gevormd en ingemuurd, in hunne duiſtere kamers liggen; maar tevens volkoomen en zuiver zijn: gelijk het Goud in den ſmeltkroes, dat tweemaal de ſoltering van het vuur, en de loutering van den ſmeltoven doorgeſtaan heeft. Wij weeten, dat de verhevene bevrijder van het Menſchelijk geſlacht, de Zoon van God, u overwonnen heeft.

heeft. Gij kost Hem in uwe macht niet behouden. Door zijn eigen kracht ſtond hij op; ſchudde de boeijen af; en nam ras dien buit te rug, die zijne vrijwillige overgave aan u leverde. Het zekere pand onzer bevrijding van de ſlavernij! Tweemaal twintig dagen vertoefde hij hier op Aarde; en toonde zich levend aan de uitverkoorene Getuigen, door zulke ſterke bewijzen, dat aan hem, welke het allerlangſte ongelooving was, geen twijffel meer over bleef. Na dat hij dit gedaan had, voer hij ten Hemel! Mij dunkt, ik zie hem tegen den luchtigen Berg opklimmen en dwars van daar, door de afgeſcheidene Wolken heen ſtreeven: maar het zwakke oog, in het ruim verſchiet vermoeid geworden, verliest ras, geheel verwonderd, zijne bekwaamheid. De Poorten des Hemels zijn wijd geopend om hem in te laaten; zijne Vrienden zijn ook niet buiten geſloten. Want gelijk een groot Vorst, niet alleen voor zich zelven plaatſe vindt, maar ook tevens voor zijn gevolg, zo was het zijnen koninglijken wille; dat, waar hij is, zijne Naarvolgers ook zijn zullen. Alleen de Dood legt 'er een duister pad tusſchen, dat door onze lafhartige vreeze nog duisterer gemaakt wordt; maar niet onbetreden, noch verdrietig is, en ras zijne zwaarigheden moet verliezen. Bovendien, 'er is geen bijweg tot de Gelukzaligheid. Waarom morren wij dan, gelijk kwalijk te

vreeden

reld? Wat anders, dan een ruim, ſchoon niet met muuren ingeſlooten, Kerkhof; overdekt met de Rooftekenen des Doods; de buit van wilde en tamme Dieren; en vol doode menſchen beenderen? Deze groene weiden, op welken wij treden, leefden eens; en wij, die thans leven, moeten onze ligchaamen voeden, om onze eigen nakomelingen te dekken; en op hun beurt, moeten deze ook de hunne dekken. Alles voegt hier bij elkander: de van Vorst verkleumde Yslander; en de van de zon gerootſte Moor: menſchen van verſchillende waereldſtreeken, welken elkander nooit ontmoeten; en van alle Godsdienſten, Jooden, Turken en Christenen, zijn hier vreedzaam met elkander vergaderd.

Zie daar de trotſche Vorst, en de nog trotſcher Lieveling van denzelven! Zijn hooggebiedende beſchermer, en de Geeſel des Volks! Zij zijn het aanzien ontrukt. Hier liggen de grootſte Kooplieden der Aarde beſchaamd neder, en de beroemde Meesters des Evenwigts, die in listige ſtreeken en den trant van het Hof, diep belezen waren. Vergeefsch is nu haare wetenſchap en onderhoud; de dood verſmaad hen, en wil geene vergelijkingen maaken.

Hier werpt de overladene Slaaf, den last van zijn gewonde ſchouderen af; en wanneer de verſchrikkelijke Tijran, met

al

al zijn wachten en werktuigen, zijn geweld rondsom hem vernieuwd; en nog nimmer gehoorde rampen uitvindt; dan belacht deze zijnen korten arm, en vliegt, ſneller dan zijn gedachten, naar deze plaatſe, alwaar hem geen Tijranneu kwellen, en daar de vermoeiden rusten. Hier verlaat de verhitte minnaar de koele ſchaduw; de nabaauwende Echo, en den murmelenden beek (zedert onheugchelijke tijden, de beminde zetel der Liefde) en legt zich, van ſchendende tongen onberispt, naast zijne bekoorlijke Vriendinne neder. Hier leggen Vrienden en Vijanden naast elkander, zonder hunne voormaalige doodvijandſchappen te gedenken. De in fijn lijnwaad gekleedde Prediker, en de eenvoudig gekleedde klokluider, die altoos van verre ſtond, en bevreest was om den Leeraar te ontmoeten, vereenigen zich hier gemeenzaam, gelijk twee zamenvloeijende ſtroomen, die hier of daar, door een ruwlijk tusſchen geworpen Klip, geſcheiden zijn geweest. Hier is de grofgeſpierden Boer; daar het kind van een ſpan lang, dat nimmer het Zonlicht aanſchouwde, noch de moederborst drukte, maar in het voorhof des Levens reeds omkwam.

Hier is de Moeder met haare Zoonen en Dochteren; de onvruchtbaare Vrouw, en het lang verkwijnde Meisjen, wiens eenige, en niemand ten deel gewordene, bevalligheden, gelijk

Zij zullen de geheele rekening getrouw opmaaken; het kleinſte Zonneſtofjen zelven, zal niet overgeſlagen, noch van het geheele getal uitgezondert worden. Elke Ziel zal, een met alle noodzaaklijkheden voorzien ligchaam hebben: ieder zal zijn eigen ligchaam hebben. Vraagt derhalven niet, gij Roekeloozen! hoe dat zijn kan? Zeker, dezelve Kracht, welke het gebouw het eerst, uit niets, oprichtte, en vervolgens weder afbrak; kan ook de los verſtrooide deelen weder verzaamelen en te zaamen voegen, gelijk zij geweest zijn. De Almachtige GOD heeft veel meer gedaan; zijn arm is nog geenszins door de langheid des tijds verzwakt: wat hij kan, wil hij; zijne getrouwheid ſtaat borg, om het uitgevoerd te zien. Zo dra de Trompet der verſchrikkinge klinkt, dan zal het ſlaapend ſtof, niet ongehoorzaam aan die ſtem, ontwaaken; en elk lid, met een nieuw en ſchoon gevormd beeld, onbekend met zijnen eerſten toeſtand, zal zijne behoorlijke plaatſe bezitten. De Ziel, van zich zelven bewust, zal haar medehulp geenszins ontbreeken, maar midden onder de opſtanding, haar tweede helft, het ligchaam op zoekende, zal zij in zijne armen vliegen; met al het ongeduld van een even thuis gekoomen man, die lang afweezend geweest is; en met alle ſpoed, elke kamer doorloopt, vol verlangen om het geheel te zien. O Driemaal gelukzalige toekomſte!

noch

noch tijd, noch dood, zal u weder kunnen ſcheiden! —— Er is nog één nacht! —— Een lange nacht, zonder eenig Maanlicht. —— In welken wij het Graf, —— tot ons bed moeten maaken; —— en daar in den beſtemden tijd afwachten.

Zo verlaat, bij den avonddaauw, de vermoeide Vogel, het ruime luchtgewest: verbergt zich in zijn eenzaam nestjen, en ſluimert tot het aanbreeken van den dag. —— Dan klapwiekt hij met de uitgerustte vleugten, en —— vliegt voort.

DE

DE TWEE BROEDERS.

Naar het Hoogduitſche.

Een Jongeling, die zich reeds dikmaals, in een Beekjen, waar in eenige plaatſen drijfzand waren, gebaadt had; kwam eens, wanneer hij het weder waagde, op een van deze gevaarlijke plaatſen, en ontging, naauwlijks, het verdrinken.

Een ouder Broeder, die vóór weinig Maanden, een ſchoon jong Meisjen gezien, liefgekreegen, getrouwd; en vervolgens reeds dikmaals en Huwelijk en Vrouw, in zijn herte verwenscht had; hoorde van zijn broeders toeval, en bekeef hem daar over. „ Ik verwonder mij (ſprak hij tot hem) minder over „ uw levensgevaar, dan over uwe redding. Hoe kunt gij zo „ dwaas zijn, dit onzeker Element alleen daar door te be„ trouwen, om dat het u een paar maal niet bedroogen „ heeft?"

" Derhalven moet het nog meer verwondering baaren, (was " het antwoord) wanneer het Meisjen, dat onlangs uw Vrouw" tjen is geworden, u dikmaals ſtoffe van berouw geeft. Wie " raade U, om zulk een onzeker geſlacht, als het vrouwlijke " is, enkèl daarom te betrouwen, om dat u een Meisjen toe" lonkte, en het eenige dagen, wel met u ſcheen te meenen?"

De oudste Broeder. En wat dunkt u, dat ik met dit Geſlacht gedaan moest hebben?

De Jongste. Het volmaakt hebben leeren kennen.

De Oudste. o Dwaas! dat zou hetzelve zijn, als of men een Schipper wilde raaden, zich niet op Zee te begeeven, voor dat hij alle Stormen, Orkanen, Klippen en Ondiepten, volmaakt had leeren kennen. Tot beide deze kennisſen reikt ons leven niet toe, het welk Salomon op tagtig, en ten hoogſten op negentig Jaaren ſtelt.

DE

DE VRIJGEEST

OP ZIJN

STERFBED.

Mijn beenen zijn reeds koud!.. en 'k heb nog denkens kracht;
Wat 's dit?... zal mijne ziel niet met heur ligchaam ſterven?
Help God!... waar berg!... waar berg ik my in deezen nacht!
De norſche Dood, die mij ſtraks alles zal doen derven,
Roept met een holle ſtem, „ Uw rijkbedeelde Geest
„ Is voor eene Eeuwigheid, die eindloos is, geſchapen:
„ Denk niet dat uwe ziel, gelyk die van een beest
„ Met uw verganglyk rif in 't vunzig graf zal ſlaapen!
„ Neen! neen! uw vlotte Geest, die nooit zal ſneeven, ſcheidt
„ Slechts van zyn vallend ſtof" —— verderfelijke boeken!
Ontäarte Vrienden!... Gij!... ja Gij hebt mij misleid!...
U, ſnoode pesten! zal ik eeuwiglijk vervloeken! ——
Ik ſtrafbaar doemling!... ik!... ik ſnoode! die aan 't rot
Des helſchen Satans was vermaagſchapt, en verbonden,
Ik!... ik heb Hem, die mij het leeven ſchonk, beſpot!...
Ik heb de Heiligheid mijns Maakers ſtaêg geſchonden!...

Ik heb zijn wet vertrapt, belasterd, en beſchimpt,
En zulken, die haar nooit met opzet overtreeden,
Als laage zielen, met een' trotſchen lach beglimpt,
Of met een wreevlen wrok, en ſchampre taal beſtreeden!....
Ik was een troetelkind aan 's Satans ſchalke hand,
Die mij in de yzren boei der ondeugd heeft geklonken!...
Ik heb aan zijnen disch, door driften overmand,
Het heil afzweerend gif des wellusts ingedronken!....
Ik was een gunstling van den bitzen achterklap!....
Ik heb de zwarte borst des ſcheelen nijds gezoogen!....
Ik was een dartle ſlaaf der dolle dronkenſchap!....
Een pleeger van bedrog!... een ſmeeder van de loogen!...
'k Heb altijd wars van deugd, der braaven raad verächt!...
Ik had Godsdienſtigheid den ſterkſten haat gezworen!....
Ik hield den naam van Hel, en Hemel ſlechts bedagt,
Om 't wuft gemeen zoo tot zijn pligten aan te ſpooren!...
'k Heb 't heil aanbiedend boek van Gods orakel woord
Beſpot!... ja 'k had, zoo 'k dagt, ter rust van mijn geweeten,
Zijn' Troon reeds door mijn' waan, *daar is geen God*, ontſchoord,
En voor een menschlijk ſchrift, vergood door onkunde, uitgekreeten!..
ô Hemel! daar ik thands aan al die gruwlen denk,
Voelt dit gepriemde hart eerst regt die vuile wonden,
Die mij de heldraak beet, en toen ik aan zijn' wenk
Mijne oogen leende, mij zoo zeer niet ſmarten konden....
En nu!... ach God!... nu dreigt de nooitverzoenbre Dood,
Dat ſchriklijk ſpook voor al, wat leeven heeft ontvangen,

Om

Om voor mijne aardſche daên, nog voor elks oog ontbloot,
Het dikke treurgordijn voor eeuwig op te hangen; ——
Om dit kadijvig lijf, door zijn' metsalen ſtaf,
Die troon, noch kroon ontziet, tot ſtuivend ſtof te gruizen!...
Dit Lijf!... och wierd mijn ziel ook in het vraatig graf
Gezet!... maar ach!... waar heen zal toch die Geest verhuizen!...
Och wierd, eer het nog uit zijn' kerker vlugten zal,
Dit ſtofloos deel, met zoo veele euveldaên beladen,
Door Gods genaê gered!... maar neen! zijn recht ſtaat pal,
Eischt ſtraf, en is voor mij het rigtſnoer zijner daaden:
Want ſchoon mijn aanzicht om de ſnoodſte zonden bloost,
Schoon ik mij wentle in 't vocht der uitgeperſte traanen,
En mijne angſtvolle borst de bangſte zuchten loost,
Dit zal!.... o neen! dit kan geen' weg ter redding baanen!...
O wee!... ik ondervind te laat, daar is een God!....
Daar is een Rechter, die zich zekerlijk zal wreeken,
En 't doemend vonnis, welk mijn afbeſlisſend lot
Zal weezen, over mij vervloekten, uit zal ſpreeken!....
O Wee!... daar is een God!... daar is eene Eeuwigheid!....
Daar is een jammerpoel van altijd woênde plaagen
Voor 's afgronds Vorst, en zijn rampzalig rot bereid;
O wee!... hier zal mijn ziel de zwaarſte ſtraffen draagen!
Och waare ik reeds verteerd in 't moeder ingewand!....
Och hadd' de wreede dood, reeds in mijn vroegſte leeven,
Mij aan de volle borst der voedſter overmand!...
Och hadde ik in de wieg den jongſten ſnik gegeven!...

Och! hadde een ſchuwe peſt, die bijkans niemand ſpaart,
Mij, in mijn' kindſchen tijd, in 't gulzig graf geborgen!....
Och hadd' de wreedheid van een ſnerpend oorlogszwaard
Mij, in de blonde jeugd ontlast van de aardſche zorgen!...
Och! hadde ik met het ſtomme, en zuivelbaarend vee
Het malſche gras gekaauwd, in klavervolle velden!...
Och! dat de burgers van een bodemlooze zee
Mij, met hun zwemmend in de diepten vergezelden!...
'k Had zekerlijk een lot, dat beter was, gehad,
'k Had waarlijk beter doel, dan nu op aard' geſchooten,
Want daar ik ſteeds Gods recht en zijnen dienst vertrad,
Kan niets mijn' rampſtaat, naa dit leeven, meer vergrooten.—
Hoe zullen wroeging, angst, benaauwdheid, ſpijt, en ſchrik,
Mij, in het morgen uur der eindlooze eeuwen, prangen,
Als ik Gods gunstvolk, in dat vreesvolle oogenblik,
Door 't *welkom* juigchen van de Serafs zie ontvangen,
En overvoeren in het ongemeeten erf
Der zaligheid, daar zij Hem hunn' Verlosſer noemen,
Die dan mijn Wreeker is; en wijl 'k zijn Liefde derf,
Mij achter 't roestend ſlot der afgronds deur zal doemen!
Konde ik dan een' van hun, wen hij, gelijk op 't veld
Een Adelaar den grond verlaat, zich zacht laat glijden,
Op rappe wieken, en ons pinkend oog ontſnelt,
Opſtijgt, om over lucht, en wolken heen te ſchrijden,
En na zijn heerlijk huis in 't paalloos Hemelrijk
Te reizen, in zijn' vaart, als bij de ſlippen grijpen!...

Och

Och! waar' dit ingebeeld geluk flechts moogelijk,
Een traanenvloed van troost zou uit mijne oogen zijpen!...
Dan ach! wat wenscht mijn ſtout en reeds verwaaten hart!..
Ik, die in boeijen der onheiligheid gekluisterd,
En in den ſchalken ſtrik des Satans diep verward,
Den God des Hemels, door mijn wandaên, had ontluisterd,
Ik immers was niet tot dien heilſtaat voorbereid:
Ik kon die Zaligheid, die vreugde nooit genieten,
Die daar den gunstgenoot van God zijn toegezeid;
Een enkeld oogenblik zou hier mijn' Geest verdrieten! ——
Mijn tong aan laster, ſchimp, en vuile taal gewoon,
Kon daar niet met het koor der zuivre Hemellingen,
Wier werk het is hunn' Heer te prijzen, op een' toon,
Die reine klanken eischt, 't éénſtemmig hallel zingen!...
...Ach!... God!.. wat is mijn ziel benaauwd!.. help God! de dood
Treedt toe, en nadert vast met wijde reuzenſchreeden!...
ô God! dat nu mijn Geest zijn wooning niet ontvlood,
Maar thands ook ſtierf?... ik gaa ten Vlampoel, daar gebeeden
Noch traanen, noch berouw eens doemlings ooit genaê,
Of hoop op uitkomst, uit den Hemel kunnen troonen, ——
Daar nooit een hellewicht vergeeving wacht!... Ik gaa
Ten Vlampoel, daar verdriet, ellende, en jammer woonen:
Daar 'k ſtervend leeven zal, en leevend ſterven moet!...
Ach!... God!... 'k zie reeds den muil des afgronds open ſperren!..
Ik hoor de ſtaalen deur der Hel, door 's Satans ſtoet
Ontgrendeld, draaijen op haar ſtramme en ſtraffe herren! ...

... Het dof gekerm, ... 't geloei, ... en radloos voetgestamp
Van hun, die daar mijn komst met tong gesnaauw verwagten,
't Geen mijn verbeelding hoort, ontroeren mij.... de damp
Die uit heur kolken stijgt, bedwelmt reeds mijn gedagten!....
De dood treft toe!.... ik zink in 't eindeloos verderf!....
Ach!... Ach!... daar is een God.... ó Eeuwigheid!.. ik sterf!..

E. S. D. G.

17 $\frac{5 d.}{1 m.}$ 85.

Deeze overweeging van eenen *Stervenden Vrijgeest*, is, wat het zaaklijke betreft, gevolgd naêr die, welke men vinden kan in de doorgewerkte Leerreden, van den Welspreekenden Diemenschen Kerkleeraar B. Bosch, I D. 2 Stuk. bl. 345, waar van de beloofde stukjes, die nog volgen zullen, met gunste, en ongeduld verwagt worden.

HET

HET OOGMERK VAN ONS BESTAAN.

Al wat God's Almacht ſchiep, was tot ons eigen heil:
Denk zulk een Wijsheid na, — die Goedheid, bovenpeil,
Verdwaalde! die hier dubt, en mort om 's Heeren wegen,
Blinkt u het doel van God niet, ieder voetſtap, tegen?
God rukte u uit het *Niet*, Hij plaatſte u in het licht,
En gaf uw vrije ziel een ongeſtoord gezicht.
Hij plaatſte u op een bol, waar gij de Macht des Heeren,
Uit dier, uit plant en erts, genoeg kunt zien en leeren.
Begin van 't zand der zee tot aan der zonnen-kring,
Van 't kleenſte worm-inſekt tot aan den Hemeling,
Van 't nietigst kruid der aard' tot aan de ſtarrenbogen,
't Leert alles u Gods gunst en eeuwig Alvermogen:
Doch waarom ſchiep Hij dit? — ſtrekt ieder meesterſtuk,
Dat op zijn wenk ontſtondt, tot 's ſcheppers waar Geluk?
Kon zijn Volzaligheid, door duizend ſchep'len-orden,
In tijd of Eeuwigheid, vergroot, — vermeerderd worden?
Neen, God, eer hij 't Heelal uit *niet* had toebereid,
Had, eeuwig, in zich zelv' de Hoogſte Zaligheid.

Der Scheps'len heil alléén was de oorzaak van zijn poogen,
Waarom ſchiep God geene aard', met duisternis omtogen?
Waarom was ieder kruid geen dood'lijk Akoniet?
Waarom vindt gij geen poel voor elken zuiv'ren vliet?
Waarom, — zoo God ons Heil niet grootsch zogt uit te brei'en,
Vervulde Hij onze aard' met geene woestenijën?
Waarom was ieder beemd geen ruuw en rotſig oord?
Waarom bragt elk van deez' geen dolle Tijgers voort?
Behoevde dan deeze aard het menschdom te verrukken?
Zijn Tyger, Rots en Woud geen groote Meeſterſtukken?
Wat nood, al moest de mensch op zulk een aard' vergaan,
Door ieder meesterſtuk groeit Gods geluk toch aan.
Neen, Dwaalgeest! ſtaaft gij dit, dan hebt gij God gelasterd,
En zijt van reden, deugd en uw natuur verbasterd;
Beſchouw met mij onze aard, —— zie 's Heeren werken door;
Merk, hoe verſpreidt de bloem heur friſchen glans en gloor;
Beſchouw het ſappig ooft; — de blijde voog'lenchooren;
Waar toe is u het Graan, — waartoe de Druif beſchoren?
Waartoe het Rundertal, of de ed'le ſchat der Zee?
Waartoe voert u de Lucht haar zuivren balſem meé?
Waarom de Zon, de Maan, en andre Hemelbollen,
Die duurzaam, met onze aarde, elk om hun aspunt, rollen?

Waartoe

Waartoe elk jaargetij? —— waartoe 't verand'rend zwerk?
Waartoe, o twijf'lend Mensch! dient al dit God'lijk werk?
Waarom het onderſcheid van Volken en Geſlagten?
Waarom gaf God uw Ziel die zinnen en gedagten?
Om daartoe 's menſchen heil op aard te doen beſtaan,
Daartoe, daartoe alléén ziet gij die wond'ren aan:
Daartoe, daartoe alléén geniet gij Geest en Leven,
Daartoe heeft God u, Mensch! tot vorst der aard verheven;
Elk brokje dat gij eet, elk drupje dat gij drinkt,
Is een getuigenis, waaruit Gods goedheid blinkt.
Kunt gij een enkel grasje uit de aarde voort doen groeijen?
Kunt gij een duppel wijns in uwen kelk doen gloeijen?
Is alles niet van God, waarge u meê kleedt en dekt,
Wat u, uw huisgezin tot daaglijks voedſel ſtrekt?
Welk denkbeeld moet in u door al dien zegen rijzen?
„ God, die dit alles geeft, moet ik ook kennen, prijzen"
Gij denkt den Schepper na, —— gij leert zijn Heiligheid,
Gij ziet hoe hij den mensch heeft naar zijn Beeld bereid,
Gij roept: weläan mijn ziel, beantwoord 's Scheppers orden,
En leer, het Beeld van God, hier evenredig worden.
Zie daar het heil, o Mensch! 't welk uit dit alles vloeit;
Waar door 't gevoelend hart van zuivre erkentnis gloeit,

Waar door uw deugd ontbrandt, uw toeſtand kan volmaken,
En uwe wijë ziel naar 's Heeren gunst doet haken.
Dit juist ook wilde God: dus is 't uw pligt altijd,
Te toonen dat gy Hem, en eert en dankbaar zijt.
Dat gij God kennen leert, in de ondermaanſche dingen,
En dus den pligt volbrengt van edle ſtervelingen.
Hier toe zijt gij gevormd: dit 's 't doel van ons beſtaan,
Om langs der Schepſlen kring tot onzen God te gaan.
Dan werden wij geſchikt, om door 't zaeneemend kennen,
Ons aan een zuiverer leer, op Aarde te gewennen.
Een Leer, die, naar Gods woord geroouwlijk ingericht,
Der Deugd een pijler ſtrekt; en onze hoop verlicht.
Maar, vraagt ge', op welk een wijs zal ik dit oogmerk treffen?
Welaan een weinig lichts doet u dit klaar beſeffen;
Een middel, dit 's genoeg, hier uit vloeit alles voort,
Wat ter bereiking van het God'lijk oogmerk hoort:
De Godsdienst, rustende op de kennis van Gods wezen,
Waardoor wij Hem alleen geduurig dienen, vrezen,
Oog de Algenoegzaamheid in haar volmaaktheid na;
Sla God als Schepper, als uw onderhouder ga;
Leer dat Hij eeuwig is in 't eindloos licht gezeten,
Wiens vuist van eeuwigheid 't Heelal heeft afgemeten,

Wiens

Wiens Almacht, door één wenk 't Heelal tot ſtof verbreekt;
Maar wiens Genade ook ſteeds voor 't nietig ſchepſel ſpreekt,
En kent gé dit, o Mensch! ſchoon ſlegts door flaauwe trekken;
Dan zult ge' ook uw beſtaan, en 't doel daarvan, ontdekken:
Dan merkt ge uw nietigheid bij Hem, die eeuwig leeft;
Die, ook voor de Eeuwigheid, den mensch geſchapen heeft.
Dra wordt de deugd u ernst, en vindt ge duisternisſen,
Die u nog 't rechte pad van 't waar geloof doen misſen,
Dan zoekt ge een heller glans, — gij merkt geen nevel meêr,
Maar vindt het waar geloof in Jeſus zuiv're Leer.
Gij ziet dan, dat het licht en van Natuur en Reden
De ſteun is van Gods woord, en Godgewijde zeden;
Dat gij daar door tot Hem en zijnen Zoon moet gaan,
En dat dit *'t oogmerk is, o Mensch! van ons Beſtaan*:
Welaan, volbreng den pligt, u in de ziel geſchreven
Poog, door de kennis Gods, naar edler wit te ſtreven,
Door reden, door natuur en 't godlijk woord geleid,
Genaken wij verheugd, den Dood en de Eeuwigheid.

M. Nieuwenhuijsen.

ODE

ODE

TOT

LOF VAN GOD,

NAA EEN

DONDERVLAAG.

De Donder, die al klett'rend brulde,
En woud en veld met ſchrik vervulde,
Rolt door den Dampkring thans niet meer;
En op den angst voor naare rampen
Schiet nu de Lucht, vol zwaveldampen,
Geen Blikſems op den wand'laar neêr.

De ſtormwind zwijgt, en 't zoele zuiden
Blaast zagtjes door de tedre kruiden,
Of lispelt door der Boomen top.
Der Vog'len Choor zingt nieuwe zangen,
De roos, die korts het hoofd liet hangen,
Ontluikt en beurt zich vrolijk op.

Wie

Wie was't, die uit het Noorden ſtormde?
En Wolken, als Gebergten, vormde?
Wie heeft hunn' laſt, met ſterke hand
Om 't gantſche Firmament getogen?
Hij — die de bonte Regenbogen
Van Pool tot Pool, op 't heerlijkſt, ſpant.

Ja Gij, o God! mijn welbehagen! —
Uw adem wekt de Donderſlagen:
Doet Storm en Zee aan 't woeden ſlaan;
Gij zendt uw Heiren tot verderven;
Doet Waerelden als Gras verſterven,
't Heelal in 't voorig *Niet* vergaan.

Uw Lach ſiert de Aard bij 't uchtend krieken,
Bedaauwt des Zephirs roozenwieken,
En kleedt het Dal met pragt en praal.
Gij wenkt ſlegts — de aard vliegt ijlings heenen,
Als damp in de ijd'le Lucht verdweenen —
Als vonken van geſlagen ſtaal. —

Het

Het Choor der Sterren en Planeten
Is 't ſpoor, door uwen voet gemeten,
En uw gewaad is de Eeuwigheid.
Gij vormde grenzeloze bollen,
Die door 't azuuren Luchtruim rollen,
Atomen door uw hand bereid.

Toen nog de nacht het ijdel vulde,
Natuur met ſchrik en naarheid hulde,
Brakt gij, o God! zijn Scepterſtaf.
Uw ſtem deedt ſtraks het Niet verkeeren
Toen gij aan Millioenen ſphaeren
Aan 't groot Heelal het Aanzijn gaf.

Uw blik gebiedt, en ſnel geronnen,
Vormt ieder oogwenk duizend zonnen,
Tot vonken van uw heilig Licht.
En wat wij 't luchtgewelf zien dragen,
d'Orion, Dierenriem en Wagen,
Hingt ge aan een Niet in evenwicht.

Groot

Groot zijt ge, o God! in 't geen gij werkte!
En niet ſlegts groot in magt en ſterkte,
Die 't Schepſel toond van uur tot uur.
Neen; ook uw Goedheid, eeuwig Vader!
Zie ik (dit treft mijn hart nog nader! ——)
In 't kleenſte wormpje der Natuur.

Gelijk aan de oeverlooze bogen,
De Glans van uw geducht vermogen,
De Zon aan de oostkim zich verheft,
En, met haar zegenvolle ſtralen,
Zoo wel het nedrig kruid der dalen,
Als 't hoofd des trotſchen Ceders treft;

Zoo ſpijzigt Ge'ook het kleenſte Diertje,
Den Burger eenes blads, het Miertje:
Hem, die in 't loof zijn nestje vlegt;
Ja alles in den ſphaer der Dingen,
Den Mensch zelfs, de Eer der ſcheps'len-kringen,
Wiens aanzijn Aard aan Aarde hegt.

Mijn

Mijn Geest! blijf niet aan 't ijdel hangen,
Maar ſtijg, vol Eerbied, vol verlangen,
Bevrijd van 's Lichaams tragen toon,
Met zidd'ring, langs der Dingen-keten,
Van ſtof op ſtof, door 't ongemeten, ——
Tot God, —— en kniel voor zijnen Troon.

Loof, Vooglen Choor! loof hem naar waarde:
Valt, ſchepſ'len, in het ſtof der Aarde,
En ſtamelt, diepgebukt, Gods Macht!
Gij wouden, buigt uw' trotſche koppen!
Neigt, Bergen! diep voor Hem de Toppen!
Die u zoo grootsch te voorſchijn bragt. —

Looft Hem, eindlooze ſchepſ'len-reiën!
Wilt, elk om ſtrijd, zijn roem verbreiën,
De verſte Bol weêrgalmm' 'er van.
Neen zwijgt. —— Uw Aanzijn toont Hem ſterker:
Roemt, als Heraut, den wonderwerker,
Meêr dan uw ſtam'len prijzen kan. ——

Naar 't Hoogduitsch van M. NIEUWENHUYZEN.
MOZES MENDELSOHN.

OP

OP DE GODDELIJKE WIJSHEID.

Ó! Heilzon van Godsdaên wier luister nooit vergaat,
En die uw glans ontleent van 't eeuwig Alvermoogen,
Ó! Wijsheid! wier gezicht en minnelijk gelaat,
Gods Almagt, aan den mensch, op 't heerlijkst ſtelt voor oogen,
Gij wordt met recht genaamd der deugden voedſtervrouw,
En leert ons 't waar gebruik der zinnen en der reeden,
Gij zijt een ſterke zuil der zuivre liefde en trouw,
Der verreziende hoop, der Godsvrees en der zeeden.
Schoon dus ó! Christen! u het aardsch geluk niet vleit,
Gods wijsheid zij uw hoop, uw troost in eeuwigheid.

Hs. Kl.

AAN

LIZETTE.

LIZETTE! ik prijze uw deugd en vindingrijk verſtand,
De opechtheid van uw hart, de ſchoonheid uwer leden,
Geen maagd pronkte ooit zo veel als gij, op 't ganſche land
Met kunde, goedheid en bevalligheid van zeeden:
Maar nochtbans een gebrek, dunkt mij, ik in u vind,
Het is Lizette! alleen, dat gij mij niet bemind.

Hs. Kl.

KRISPIJN VERSCHRIKT.

KRISPYN ging 's avonds zich door 't wandelen vermaaken;
Dan wat gebeurt? hij ſchrikte en moest zijn wand'ling ſtaaken.
Geen wonder Leezer! want bedenk eens wat hij zag:
Het was zijn buurmans kat die in een ſlaauwte lag.

Hs. K.

DE

DE ZEEKERE BELOFTE.

Terwijl SUSANNA lag op 't ſterven
Kwam CLEON bij haar legerſteê,
En riep „ mijn lief! 'k kan u niet derven,
„ ô! Neen mijn hart, ik ſterv ſtraks meê."
" Ai! wil mij niet bedroeft aanſchouwen,"
Sprak toen het vrouwtjen op haar beurt:
" Gij zult welhaast een ander trouwen
" En dus is 't maar vergeefs getreurd:"
„ Neen ſchat, uw min gaat 't al te booven
„ Zei CLEON: dit zal nooit geſchiên:
„ Ten minſten, 'k wil u vast beloven,
„ Dat gij het ſtervend' nooit zult zien."

H^s. K^i.

DE ZIEKE MAN.

JOHAN op 't ziekbed neêrgeſlagen
Was zeer bevreesd, en ook zijn vrouw:
Hij, voor het einde zijner dagen,
En zij, dat hij niet ſterven zou.

EEN ANDER.

Ai, hoor met mij CLARINDE ſchreien
En zie, hoe zij in droefheid ſtort;
Terwijl GALENUS haar komt vleien,
En zegt JOHAN weêr beeter wordt.

H. K.

TAAL-DICHT-
EN
LETTERKUNDIG
MAGAZIJN.

VERHANDELING over DE WIJSGEERIGE TAAL, door den Engelſchen Biſchop WILKINS, uitgevonden.

„*Gij Europeërs; gij die zo zinrijk zijt*, zeide een der Noordamericaanſche Indiaanen tot zijn' Geloofsleeraar, *heeft iemant van u eene Taal uitgevonden*?" Deze Indiaan ſcheen ſcherpzinnigheid genoeg te hebben, om de zwaarigheid door te zien, om eene taal uit te vinden. De Leeraar, ſchoon een geleerde zijnde, wist waarſchijnlijk niets, van Biſchop WILKINS Wijsgerige Taal, nadien hij anders, met vreugde, deze vraage met Ja! had kunnen beantwoorden; terwijl zijnen wensch zekerlijk was, om den Indiaanen een grootsch denkbeeld van de Europeërs te geeven; dat waarlijk geen geringe zaak is voor die geenen, die het beste met ons bekend zijn. De ontdekker van deze bijzondere uitvinding, was Dr. JOHN WILKINS; een van de eerſte Leden van het Koninglijk Genootſchap der Wetenſchappen te *London*. Hij bloeide in het midden der voorgaande Eeuw; zijnde de goedkeuring van het Genoot-

schap, om zijn werk te drukken, geteekend den 19den van Grasmaand 1668. Dat tijdperk was een der geleerdsten, wordende de meeste kunsten en wetenschappen toen beschaaft; bloeijende in verscheidene takken; terwijl men, onder anderen, zich sterk, op de kennis van de natuur der spraaken toeleidde. Een ander medelid van dat Genootschap, namelijk Dr. WALLIS, had de zinrijke kunst uitgevonden, om stommen te leeren spreeken. Eene uitvinding die alleen een Man kon doen, die het werktuiglijke der spraake volkoomen verstond. En dat zijne kundigheden veel verder gingen, is uit de Engelsche Taalkunde, door hem uitgegeeven, blijkbaar.

De Geleerde, van wien wij thans spreeken, was een man van een bijzonder genie, dat na groote en buitengemeene zaaken streefde. Niet te vreeden met het bezitten van zijn natuurlijk Element, de Aarde; noch met het vermogen, om zich, wanneer hij wilde, tot bewoonder van het Water te maaken, even zo goed als een Otter, of ander zwemmend schepsel; wilde hij den Menschen reeds de Heerschappij over nog een ander Element, namelijk over de Lucht bezorgen; waar door hij hem wilde leeren vliegen. Minder romanesk (a) en meer nuttig was een ander ontwerp van hem, het welk hij ook met alle vlijt voordzette, namelyk, om

(a) Op het oogenblik dat wij dit schrijven, verneemen wij, dat de Heer BLANCHARD (namelijk 13 Julij 1785 zavonts om 8 uuren) met nog een reiziger, uit den Tuin van 't oude Hof, in 's *Hage*, met een Luchtbol is opgegaan; zo dat het gevoelen van den Heer WILKINS, ook hier in, met ongegrond of romanesk is geweest.

om eene algemeene Wijsgeerige Taal, zo wel om te schrijven, als te spreeken, in te voeren. Hoe ondoenlijk, ten minsten hoe ver boven de kragten van een enkel mensch verheven, deze Onderneeming ook schijnen mooge, het welk de uitvinder in de daad schijnt toe te stemmen; zo moet men toch toegeeven, dat hij tot zulk eene Onderneeming zeer geschikt was. Hij bezat eene diepe kennisse van de oude Wijsbegeerte, waar uit hij de grootste aller kunsten, zo als CICERO haar noemt (*b*), en die ter uitvoering van zijn voorneemen onbetwistbaar noodig was, geleerd had; en waar door wij geleerd worden, tot dat, wat het hoogste en onbegrijplijkste van ieder soort is, op te steigen; en van daar door de verschillende ondergeschikte soorten en geslachten af te daalen, terwijl men met de grootste naauwkeurigheid, verdeeld, onderverdeelingen maakt en bepaald (*c*). Dit mag *de kunst der kunsten* heeten, oude

(*b*) *Brut. sive de claris Orat. Cap.* 41. En kort te vooren, zegt hij, zij is *ars, quæ docet rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, &c.*

(*c*) Dit zijn twee verschillende bekwaamheden. Want SOCRATES, gelijk ARISTOTELES zegt, vorschte de algemeene denkbeelden (*generals*) zeer wel uit; maar hij was niet zo naauwkeurig in de verdeeling van het soort, dat hij gevonden had, noch in derzelver geslachten. Hij zelf was in beiden even sterk; en Bisschop WILKINS schijnt voornaamenlijk door de beoefening van dezelve, deze twee groote Zenuwen der Wetenschappen, Bepaaling en Verdeeling, verkreegen te hebben. En in de Tafelen, die hij tot vorming van zijne Wijsgeerige Taal vervaardigt had, is meer Wetenschap te vinden, dan ergens anders, zo veel wij weeten, in een zo klein beslek.

Het Choor der Sterren en Planeten
Is 't ſpoor, door uwen voet gemeten, —
En uw gewaad is de Eeuwigheid.
Gij vormde grenzeloze bollen,
Die door 't azuuren Luchtruim rollen,
Atomen door uw hand bereid.

Toen nog de nacht het ijdel vulde,
Natuur met ſchrik en naarheid hulde,
Brakt gij, o God! zijn Scepterſtaf.
Uw ſtem deedt ſtraks het Niet verkeeren
Toen gij aan Millioenen ſphaeren
Aan 't groot Heelal het Aanzijn gaf.

Uw blik gebiedt, en ſnel geronnen,
Vormt ieder oogwenk duizend zonnen, —
Tot vonken van uw heilig Licht.
En wat wij 't luchtgewelf zien dragen,
d'Orion, Dierenriem en Wagen,
Hingt ge aan een Niet in evenwicht. —

Groot

Groot zijt ge, o God! in 't geen gij werkte!
En niet ſlegts groot in magt en ſterkte,
Die 't Schepſel toond van uur tot uur.
Neen; ook uw Goedheid, eeuwig Vader!
Zie ik (dit treft mijn hart nog nader! ——)
In 't kleenſte wormpje der Natuur.

Gelijk aan de oeverlooze bogen,
De Glans van uw geducht vermogen,
De Zon aan de oostkim zich verheft,
En, met haar zegenvolle ſtralen,
Zoo wel het nedrig kruid der dalen,
Als 't hoofd des trotſchen Ceders treft;

Zoo ſpijzigt Ge'ook het kleenſte Diertje,
Den Burger eenes blads, het Miertje:
Hem, die in 't loof zijn nestje vlegt;
Ja alles in den ſphaer der Dingen,
Den Mensch zelfs, de Eer der ſchepe'len-kringen,
Wiens aanzijn Aard aan Aarde hegt.

Mijn

Mijn Geest! blijf niet aan 't ijdel hangen,
Maar ſtijg, vol Eerbied, vol verlangen,
Bevrijd van 's Lichaams tragen toon,
Met zidd'ring, langs der Dingen-keten,
Van ſtof op ſtof, door 't ongemeten, ——
Tot God, —— en kniel voor zijnen Troon.

Loof, Vooglen Choor! loof hem naar waarde:
Valt, ſchepſ'len, in het ſtof der Aarde,
En ſtamelt, diepgebukt, Gods Macht!
Gij wouden, buigt uw' trotſche koppen!
Neigt, Bergen! diep voor Hem de Toppen!
Die u zoo grootsch te voorſchijn bragt. —

Looft Hem, eindlooze ſchepſ'len-reiën!
Wilt, elk om ſtrijd, zijn roem verbreiën,
De verſte Bol weêrgalmm' 'er van.
Neen zwijgt. —— Uw Aanzijn toont Hem ſterker:
Roemt, als Heraut, den wonderwerker,
Meêr dan uw ſtam'len prijzen kan. ——

Naar 't Hoogduitsch van Mozes Mendelsohn. M. Nieuwenhuyzen.

OP

OP DE GODDELIJKE WIJSHEID.

Ó! Heilzon van Godsdaën wier luister nooit vergaat,
En die uw glans ontleent van 't eeuwig Alvermoogen,
Ó! Wijsheid! wier gezicht en minnelijk gelaat,
Gods Almagt, aan den mensch, op 't heerlijkst ſtelt voor oogen,
Gij wordt met recht genaamd der deugden voedſtervrouw,
En leert ons 't waar gebruik der zinnen en der reeden,
Gij zijt een ſterke zuil der zuivre liefde en trouw,
Der verreziende hoop, der Godsvrees en der zeeden.
Schoon dus ó! Christen! u het aardsch geluk niet vleit,
Gods wijsheid zij uw hoop, uw troost in eeuwigheid.

Hs. Kl.

Het Choor der Sterren en Planeten
Is 't ſpoor, door uwen voet gemeten,
En uw gewaad is de Eeuwigheid.
Gij vormde grenzeloze bollen,
Die door 't azuuren Luchtruim rollen,
Atomen door uw hand bereid.

Toen nog de nacht het ijdel vulde,
Natuur met ſchrik en naarheid hulde,
Brakt gij, o God! zijn Scepterſtaf.
Uw ſtem deedt ſtraks het Niet verkeeren
Toen gij aan Millioenen ſphaeren
Aan 't groot Heelal het Aanzijn gaf.

Uw blik gebiedt, en ſnel geronnen,
Vormt ieder oogwenk duizend zonnen,
Tot vonken van uw heilig Licht.
En wat wij 't luchtgewelf zien dragen,
d'Orion, Dierenriem en Wagen,
Hingt ge aan een Niet in evenwicht.

Groot

Groot zijt ge, o God! in 't geen gij [illegible]!
En niet slegts groot in magt ze [illegible],
Die 't Schepsel [illegible] [illegible].
Neen; ook uw Goedheid, [illegible] Vader!
Zie ik (dit treft mijn hart zag [illegible]! ——)
In 't kleenste wormpje der [illegible].

Gelijk aan de oeverloose bogen,
De Glans van uw geducht vermogen,
De Zon aan de oostkim zich verheft,
En, met haar zegenvolle stralen,
Zoo wel het nedrig kruid der dalen,
Als 't hoofd des trotschen Ceders treft;

Zoo spijzigt Ge'ook het kleenste Diertje,
Den Burger eenes blads, het Miertje:
Hem, die in 't loof zijn nestje vlegt;
Ja alles in den sphaer der Dingen,
Den Mensch zelfs, de Eer der schepsel-kringen,
Wiens aanzijn Aard aan Aarde hegt.

Mijn

Mijn Geest! blijf niet aan 't ijdel hangen,
Maar ſtijg, vol Eerbied, vol verlangen,
Bevrijd van 's Lichaams tragen toon,
Met zidd'ring, langs der Dingen-keten,
Van ſtof op ſtof, door 't ongemeten, ——
Tot God, —— en kniel voor zijnen Troon.

Loof, Vooglen Choor! loof hem naar waarde:
Valt, ſchepſ'len, in het ſtof der Aarde,
En ſtamelt, diepgebukt, Gods Macht!
Gij wouden, buigt uw' trotſche koppen!
Neigt, Bergen! diep voor Hem de Toppen!
Die u zoo grootsch te voorſchijn bragt. —

Looft Hem, eindlooze ſchepſ'len-reiën!
Wilt, elk om ſtrijd, zijn roem verbreiën,
De verſte Bol weêrgalmm' 'er van.
Neen zwijgt. —— Uw Aanzijn toont Hem ſterker:
Roemt, als Heraut, den wonderwerker,
Meêr dan uw ſtam'len prijzen kan. ——

Naar 't Hoogduitsch van M. Nieuwenhuyzen.
Mozes Mendelsohn.

OP

OP DE

GODDELIJKE WIJSHEID.

Ó! Heilzon van Godsdaên wier luister nooit vergaat,
En die uw glans ontleent van 't eeuwig Alvermoogen,
Ó! Wijsheid! wier gezicht en minnelijk gelaat,
Gods Almagt, aan den mensch, op 't heerlijkst ſtelt voor oogen,
Gij wordt met recht genaamd der deugden voedſtervrouw,
En leert ons 't waar gebruik der zinnen en der reeden,
Gij zijt een ſterke zuil der zuivre liefde en trouw,
Der verreziende hoop, der Godsvrees en der zeeden.
Schoon dus ó! Christen! u het aardsch geluk niet vleit,
Gods wijsheid zij uw hoop, uw troost in eeuwigheid.

Hs. Kl.

AAN

LIZETTE.

Lizette! ik prijze uw deugd en vindingrijk verſtand,
De opgeſchiktheid van uw hart, de ſchoonheid uwer leden,
Geen maagd pronkte ooit zo veel als gij, op 't ganſche land
Met kunde, goedheid en bevalligheid van zeeden:
Maar nochtans een gebrek, dunkt mij, ik in u vind,
Het is Lizette! alleen, dat gij mij niet bemind.

Hs. Ki.

KRISPIJN VERSCHRIKT.

Krispyn ging 's avonds zich door 't wandelen vermaaken;
Dan wat gebeurt? hij ſchrikte en moest zijn wand'ling ſtaaken.
Geen wonder Leezer! want bedenk eens wat hij zag:
Het was zijn buurmans kat die in een ſlaauwte lag.

Hs. K.

DE

DE ZEEKERE BELOFTE.

Terwijl SUSANNA lag op 't ſterven
Kwam CLEON bij haar legerſteê,
En riep „ mijn lief! 'k kan u niet derven,
„ ô! Neen mijn hart, ik ſterv ſtraks meê."
" Ai! wil mij niet bedroeft aanſchouwen,"
Sprak toen het vrouwtjen op haar beurt:
" Gij zult welhaast een ander trouwen
" En dus is 't maar vergeefs getreurd:"
„ Neen ſchat, uw min gaat 't al te booven
„ Zei CLEON: dit zal nooit geſchiên:
„ Ten minſten, 'k wil u vast beloven,
„ Dat gij het ſtervend' nooit zult zien."

H. K.

AAN

LIZETTE.

Lizette! ik prijze uw deugd en vindingrijk verſtand,
De opgeſchiktheid van uw hart, de ſchoonheid uwer leden,
Geen maagd pronkte ooit zo veel als gij, op 't ganſche land
Met kunde, goedheid en bevalligheid van zeeden:
Maar nochthans een gebrek, dunkt mij, ik in u vind,
Het is Lizette! alleen, dat gij mij niet bemind.

Hs. Ki.

KRISPIJN VERSCHRIKT.

Krispyn ging 's avonds zich door 't wandelen vermaaken;
Dan wat gebeurt? hij ſchrikte en moest zijn wand'ling ſtaaken.
Geen wonder Leezer! want bedenk eens wat hij zag:
Het was zijn buurmans kat die in een ſlaauwte lag.

Hs. K.

DE

DE ZEEKERE BELOFTE.

Terwijl SUSANNA lag op 't ſterven
Kwam CLEON bij haar legerſteê,
En riep „ mijn lief! 'k kan u niet derven,
„ ô! Neen mijn hart, ik ſterv ſtraks meê."
" Ai! wil mij niet bedroeft aanſchouwen,"
Sprak toen het vrouwtjen op haar beurt:
" Gij zult welhaast een ander trouwen
" En dus is 't maar vergeefs getreurd:"
„ Neen ſchat, uw min gaat 't al te booven
„ Zei CLEON: dit zal nooit geſchiên:
„ Ten minſten, 'k wil u vast beloven,
„ Dat gij het ſtervend' nooit zult zien."

H. K.

DE ZIEKE MAN.

JOHAN op 't ziekbed neêrgeſlagen
Was zeer bevreesd, en ook zijn vrouw:
Hij, voor het einde zijner dagen,
En zij, dat hij niet ſterven zou.

EENANDER.

Ai, hoor met mij CLARINDE ſchreien
En zie, hoe zij in droefheid ſtort;
Terwijl GALENUS haar komt vleien,
En zegt JOHAN weêr beeter wordt.

Hs. Kl.

TAAL-DICHT-

EN

LETTERKUNDIG

MAGAZIJN.

VERHANDELING over DE WIJSGEERIGE TAAL, door den Engelſchen Biſchop WILKINS, uitgevonden.

„*Gij Europeërs; gij die zo zinrijk zijt*, zeide een der Noordamericaanſche Indiaanen tot zijn' Geloofsleeraar, *heeft iemant van u eene Taal uitgevonden?*" Deze Indiaan ſcheen ſcherpzinnigheid genoeg te hebben, om de zwaarigheid door te zien, om eene taal uit te vinden. De Leeraar, ſchoon een geleerde zijnde, wist waarſchijnlijk niets, van Biſchop WILKINS Wijsgerige Taal, nadien hij anders, met vreugde, deze vraage met Ja! had kunnen beantwoorden; terwijl zijnen wensch zekerlijk was, om den Indiaanen een grootsch denkbeeld van de Europeërs te geeven; dat waarlijk geen geringe zaak is voor die geenen, die het beste met ons bekend zijn. De ontdekker van deze bijzondere uitvinding, was Dr. JOHN WILKINS, een van de eerſte Leden van het Koninglijk Genootſchap der Wetenſchappen te *London*. Hij bloeide in het midden der voorgaande Eeuw; zijnde de goedkeuring van het Genoot-

ſchap, om zijn werk te drukken, geteekend den 13den van Grasmaand 1668. Dat tijdperk was een der geleerdſten, wordende de meeste kunſten en wetenſchappen toen beſchaaft; bloeijende in verſcheidene takken; terwijl men, onder anderen, zich ſterk, op de kennis van de natuur der ſpraaken toeleidde. Een ander medelid van dat Genootſchap, namelijk Dr. WALLIS, had de zinrijke kunst uitgevonden, om ſtommen te leeren ſpreeken. Eene uitvinding die alleen een Man kon doen, die het werktuiglijke der ſpraake volkoomen verſtond. En dat zijne kundigheden veel verder gingen, is uit de Engelſche Taalkunde, door hem uitgegeeven, blijkbaar.

De Geleerde, van wien wij thans ſpreeken, was een man van een bijzonder genie, dat na groote en buitengemeene zaaken ſtreefde. Niet te vreeden met het bezitten van zijn natuurlijk Element, de Aarde; noch met het vermogen, om zich, wanneer hij wilde, tot bewooner van het Water te maaken, even zo goed als een Otter, of ander zwemmend ſchepſel; wilde hij den Menſchen tevens de Heerſchappij over nog een ander Element, namelijk over de Lucht bezorgen; waar door hij hen wilde leeren vliegen. Minder romanesk (*a*) en meer nuttig was een ander ontwerp van hem, het welk hij ook met alle vlijt voordzette, namelyk, om

(*a*) Op het oogenblik dat wij dit ſchrijven, verneemen wij, dat de Heer BLANCHARD (namelijk 13 Julij 1785. zavonts om 8 uuren) met nog een reiziger, uit den Tuin van 't oude Hof, in 's *Hage*, met een Luchtbol is opgegaan; zo dat het gevoelen van den Heer WILKINS, ook hier in, niet ongegrond of romanesk is geweest.

om eene algemeene Wijsgeerige Taal, zo wel om te ſchrijven, als te ſpreeken, in te voeren. Hoe ondoenlijk, ten minſten hoe ver boven de kragten van een enkel mensch verheven, deze Onderneeming ook ſchijnen mooge, het welk de uitvinder in de daad ſchijnt toe te ſtemmen; zo moet men toch toegeeven, dat hij tot zulk eene Onderneeming zeer geſchikt was. Hij bezat eene diepe kennisſe van de oude Wijsbegeerte, waar uit hij de grootſte aller kunſten, zo als CICERO haar noemt (*b*), en die ter uitvoering van zijn voorneemen onbetwistbaar noodig was, geleerd had; en waar door wij geleerd worden, tot dat, wat het hoogſte en onbegrijplijkſte van ieder ſoort is, op te ſteigen; en van daar door de verſchillende ondergeſchikte ſoorten en geſlachten af te daalen, terwijl men met de grootſte naauwkeurigheid, verdeeld, onderverdeelingen maakt en bepaald (*c*). Dit mag *de kunst der kunſten* heeten, oude

(*b*) *Brut. ſive de claris Orat. Cap.* 41. En kort te vooren, zegt hij, zij is *ars, quæ docet rem univerſam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, &c.*

(*c*) Dit zijn twee verſchillende bekwaamheden. Want SOCRATES, gelijk ARISTOTELES zegt, vorschte de algemeene denkbeelden (*generals*) zeer wel uit; maar hij was niet zo naauwkeurig in de verdeeling van het ſoort, dat hij gevonden had, noch in derzelver geſlachten. Hij zelf was in beiden even ſterk; en Bisſchop WILKINS ſchijnt voornaamenlijk door de beoefening van dezelve, deze twee groote Zenuwen der Wetenſchappen, Bepaaling en Verdeeling, verkreegen te hebben. En in de Tafelen, die hij tot vorming van zijne Wijsgeerige Taal vervaardigt had, is meer Wetenſchap te vinden, dan ergens anders, zo veel wij weeten, in een zo klein beſtek.

nadien het die kunst is, waar door Kunſten en Wetenſchappen ontſtaan; en in de ſchriften, die zederd de oude Wijsbegeerte uit de Mode geraakt is, verſcheenen zijn, mist men niets zo zeer, als Orde en Leerwijze, als ook eene geregelde Afleiding der dingen, van hunne eerſte gronden. Hoe noodzaaklijk deze kunst ter uitvinding eener Wijsgeerige taal was, zal uit het bericht blijken, dat wij heden, van Bisſchop WILKINS uitgevondene Taalkunde, geeven zullen. Waarbij de Wijsbegeerte der Ziele, met de kennisſe der Taale; vooral met eene Wijsgeerige taale, ten naauwſten verbonden word.

EERST moeten wij in aanmerking neemen; dat alle dingen in de Natuur, in zekere Clasſen kunnen gebragt worden, welke bij de Redenkundigen *genus* of *ſpecies* (AART of SOORT) heeten, na dat zij hooger of laager, inhoudend of onthoudend zijn. Deze verdeeling en rangſchikking te maaken, is de grootſte beezigheid des *Verſtands*; en door deze bewerking vormen wij ons begrippen of denkbeelden van iedere zaak.

Ten TWEEDEN moeten wij ook aanmerken, dat wij alleen op dezen weg tot eenige kennis, of begrip van een zaak geraaken: want wij weeten niets *aan zich zelven*, maar alleen betrekkingswijze; nadien wij weeten tot welk ſoort of geſlacht het behoord; dat is, wat het met andere dingen gemeen, en wat het verſchillend daar mede heeft. Dus weeten wij niets van den mensch, behalven dat hij tot een ſoort van Dier, en tot een zeker geſlacht van dit ſoort, dat in zekere dingen, van andere geſlachten van het zelfde ſoort afwijkt, behoord.

Ten DERDEN, deze Begrippen of Denkbeelden, zo wij dezelve noemen, zo door vergelijking der dingen met

met elkander gevormd, zijn het, die door zekere hoorbaare of zichtbaare tekens uitgedrukt, dat geene uit maaken, dat wij ſpraake noemen, het zij dezelve geſprokén of geſchreven word. En zijn deze tekens zo geſteld, dat zij eene betrekking op die Claſſe hebben, waar in die zaak te vinden is; zo dat, wanneer wij het teken verſtaan, wij wezenlijk ook de Bepaaling der zaake hebben, dan is die ſpraake, in waarheid eene Wijsgeerige ſpraake; en die onder Wijsgeeren, welken de dingen in behoorlijke Claſſen gerangſchikt en verdeeld hebben, algemeen moet zijn. Zij kan ook eene *natuurlijke ſpraak* of taale heeten, zo als de Bisſchop haar noemt, nadien zij de rangſchikking van 's menſchen geest, in de vorming der Denkbeelden volgt, waar van de Taal de uitdrukking is.

Ten VIERDEN. Het onderſcheid tusſchen zulk een Taal en de gemeene Taal, is blijkbaar. Want de oorſprongelijke woorden dezer Taalen, hebben geheel geen verband met de natuur der dingen, of met de Claſſen waar toe zij behooren. En wat de afgeleiden aanbelangt, al ſchoon zij met de oorſprongelijke woorden een verband hebben, zo is het toch geenszins zulk een verband, als de Wijsbegeerte vordert, maar veer dikmaals het tegendeel: zo als in het geval der zogenaamde *afgezonderde* (*abſtracte*) *naamwoorden*, als *bonitas*, *goedheid*, of GOEDE, welke van de toevoeglijke (*Adjectiven*) *bonus*, *good*, GOED afgeleid zijn; daar en tegendeel naar de Wijsgeerige afleiding, en de natuur der dingen, het voornaamwoord (*Adjectiv*) het welk de waare eigenſchap aanduidt, van het Naamwoord (*Nomina*) het welk de afgezonderde eigenſchap uitdrukt, moet afſtammen. Van daar is het, dat de kennisſe der dingen, geheel niet

tot de kennisse der woorden in zulke Taalen leidt; even zo min als de kennis der woorden tot de kennisse der dingen. En wat de schrijfkarakters van zulke taalen aanbelangt, dezelve drukken slegts de woorden, niet de zaaken uit. Het is derhalven blijkbaar, dat zodanige Taalen verre af zijn, van Wijsgeerig te mogen heeten: ook kan geen van dezelve ooit algemeen worden, maar zal alleen van die geenen verstaan worden, welken daar eene bijzondere oefening van gemaakt hebben.

Uit deze Opmerkingen blijkt, dat wij, om deze wijsgeerige en algemeene taal te vormen, een zeker aantal geslachten (*genera*) moeten uitvinden, onder welken alle dingen, in de natuur voorkoomende, gebragt kunnen worden; en wij moeten een merk of teken voor elke zaak hebben, welke aantoont, tot welken van deze geslachten het gerekend wordt. Ten tweede, daar deze Geslachten eene groote menigte ondergeschikte soorten onder zich moeten hebben, zo moet dit bijzonder soort, tot welke de zaak behoord, ook betekend worden. Hier door word men de buitengewoone zwaarigheid, zo wel van de Uitvinding, als van het Gebruik van zulk een Taal, duidelijk gewaar. Want gesteld zijnde, dat de Geslachten, die alle dingen omvatten, op zulk een gering getal bepaald zijn, dat het ons geheugen niet vermoeid, noch bezwaarlijk valt; en onderstelt, dat zij door merktekenen onderscheiden zijn, die door oefening eigen gemaakt kunnen worden; hoe is het dan mogelijk, die ontzagchelijke menigte van soorten, die ieder Geslacht onder zich moet bevatten, wanneer dezelve van een hooge rangschikking zijn, in eenige orde, of in een maatig beslek, te brengen; en zijn de Geslachten van een laager rangschikking, dan

is

is het blijkbaar, dat hun aantal, zelfs tot gebruik der spraake, te zwaar en onvoldoende zou zijn. Ons gevoelen zal door een voorbeeld duidelijk worden. Laat ons het geslacht *Dier* neemen, dat geen van de hoogste rangen, dat is, van de zo genaamde *Categorien* of *Prædicamenten* is; doch van welke men weet dat het eene ontallijke menigte soorten onder zich bevat; en zelfs meer, zo als ik verzekerd ben, dan nog opgemerkt of ontdekt is geworden. Even hetzelve kan men van de *Planten* en *Mineraalen* zeggen; en in't gemeen, schijnt het getal der soorten, ten aanzien van ons begrip, even zo onbegrijpelijk te zijn, als het getal der Ondeelbaarheden. Hoedanig zal men derhalven zulk eene menigte rangschikken, en door ligt te leerene, en verstaanbaare kentekenen, zonder verwarring, of dubbelzinnigheid, weeten uit te drukken? zo als, volgens het geen de Bisschop zegt, het geval van de door hem uitgevondene kentekenen is.

Hier heeft de Peripatetische Wijsbegeerte den Bisschop een weinig uitgeholpen; want volgens deze Wijsbegeerte, onthoud ieder Aart, *victualiter*, zekere verschillen in zich, waar door hij in zijne ondergeschikte soorten verdeeld word. Dus worden in het opgegeevene voorbeeld van DIER, de Dieren, volgens hun inwendig beginsel, in *vernuftige* en *onvernuftige* verdeeld; —— volgens de gesteldheid hunner ligchaamen, in *bloedrijke* en *bloedelooze*; —— volgens de inrichting der verschillende deelen van hun ligchaam, in *heelvoetige*, en *geplitstvoetige*, en soortgelijken; volgens hunne wijze van voortteelen, in *levendigbaarende* en *Eierliggende*; —en volgens hunne spijze, of levensvoedsel, in *Vleeschetende* en *Vruchteetende*. Deze verschillen worden, ten

aanzien van hunnen aart, *diæretiek* of *onderdeelende* genoemd; nadien daar door het Geſlacht in verſchillende ſoorten gedeeld word. En ten aanzien der ſoorten, heeten zij *ſpecifiek*, nadien zij, met hun geſlacht vereenigt, de verſcheidene ſoorten uitmaaken. Dus word in het voorbeeld, dat wij van HET DIER geeven, deze aart of geſlachte, in *vernuftig*, *onvernuftig*, en de andere reeds genoemde verſcheidenheden, verdeeld. En ieder van deze verſcheidenheden, met zijn geſlacht vereenigt, maakt even zo veel verſchillende ſoorten uit, welken onder dit verſchil behooren. Dus, bij voorbeeld, zijn onder de *vernuftigen* te ſtellen, *Mensch* en *Engel*; onder de *onvernuftige*, alle verſchillende ſoorten van Dieren; onder *heelvoetigen* worden *het Paard*, *de Ezel*, *de Muilezel*, *het Cameel* enz. begreepen; onder de *gepliſtvoetige*, *de Os*, *het Schaap*, *het Varken*, enz. (*d*). De-ze verſcheidenheden nu van ieder geſlacht, kunnen op een zeker aantal gebragt worden; en 'er is een, bij de ouden wel bekend middel, onder den naam van *Diæretiſche* Leerwijze, of de Leerwijze der verdeeling, waar door een Geſlacht, in zijn verſcheidene verſchillendheden; en de onder deze verſchillendheden begreepene

(*d*) De natuur der Geſlachten en Soorten (*Genus* en *ſpecies*), en de Leerwijze, om een Geſlacht in haar verſchillende ſoorten, door Verſcheidenheden te deelen; worden van PORPHYRIUS, in zijne *Inleiding* tot de *Redekunde van* ARISTOTELES; en van AMMONIUS in zijne *Verklaaringen* daar over, zeer naauwkeurig verklaard; welke te zaamen vlijtig beöefend wordende, de beste voorbereidſelen tot de Wijsbegeerte zijn, welke men kan vinden.

pene verſcheidene ſoorten, verdeeld kan worden. Van deze Leerwijze hebben wij reeds voorbeelden in de *Sophista* en *Politicus* van PLATO; en in HARRIS *geſprek over de Kunst.*

Hier is derhalven, een aanmerkelijke ſtap, tot het vormen van deze algemeene Taal, gedaan. Want wanneer de geſlachten op een bepaald en geen al te groot aantal, en de verſcheidenheden onder ieder van deze Geſlachten ook in een maatigen omtrek gebragt zijn, zo blijft 'er niets meer overig om te doen, dan de verſcheidene daar toe behoorende ſoorten uit te vinden; en onder ieder de verſcheidenheid te ſtellen; zo dat, wanneer dit ook op een maatig getal kan gebragt worden, de zaak gedaan ſchijnt te zijn.

Dan, na zulk eene voorbereiding, zou men kunnen denken; dat er niets meer overig is, dan Merken of Tekens, het zij voor het ſchrijven of voor het ſpreeken, tot de verſchillende dingen uit te vinden; die eerst het geſlacht uitdrukken, waar toe de zaak behoord, volgens de Clasſe in welke zij ſtaat, als de eerſte, tweede, derde enz. dan de verſcheidenheid, waar door het geſlacht gedeeld wordt, volgens dezelve clasſe, van eerſte, tweede, derde, enz. en dan de ſoorten onder die verſcheidenheid, in dezelve rangſchikkende orde voordgaande. Maar 'er blijft nog altoos iets overig, het geen mogelijk zwaarer is, dan een van de tot hier toe gemelde ſtukken; namelijk, eerst de verſchillende omſtandigheden en geſteldheid der wezens, gelijk Tijd, Plaatſe, Grooter of kleiner in Graaden, Geſlachten, Getallen, enz. en ten tweede de Taalkundige inrichting, of het verband van de denkbeelden met elkander, uit te drukken. Want ieder aantal der klaarſte

en bepaaldſte denkbeelden, zou geen reden kunnen uitmaaken, indien haar verband en betrekking niet tot elkander wierdt aangetekend. Geſteld dan, een merkteken zij uitgevonden, het welk den Aart —— de verſcheidenheid —— en onder deze verſcheidenheid, het bijzonder ſoort, tot welke de zaak behoord, aanduidt; zo moet dan nog, wanneer het een tijdwoord is, evenwel een merkteken uitgevonden worden, om de tijd van dit tijdwoord, en de omſtandigheid der menſchelijke Ziele, ten opzichte van de daad, uit te drukken. Is het een naamwoord, dan moet men een merkteken voor zijn Geſlacht, zijn Getal, en Geval hebben, waar door zijne verbinding met andere naamwoorden of met tijdwoorden, uitgedrukt word; ook moet men merktekenen voor zulke verbandwoorden hebben, gelijk Geſlachtwoorden (*Artikels*) Voornaamwoorden (*Pronomina*) Voorzetſels (*Præpoſitiones*) en Voegwoorden (*Conjunctiones*) zijn; behalven veele andere ſtukken, welken tot het zwaarſte deel der Taalkunde, de Woordvoeging (*Syntaxis*) genoemd, gevorderd worden.

Ook zijn deze, zo groote zwaarigheden, niet in een enklen aart van Taale alleen te overwinnen; want om de kunst volkoomen te maaken, moeten 'er twee ſoorten van Taalen zijn, de een om te *ſpreeken*, de andere om te *ſchrijven*; en de *woorden* zo wel van de een, als de *Karakters* van de ander, moeten alle de bovenaangevoerde verſchillende dingen uitdrukken.

Na dat wij, over 't geheel, zo veel van de Natuur en de vereischtens eener Wijsgeerige Taale gezegt hebben; zo koomen wij nu, tot de van den Biſchop uitgevondene Taal, van welke wij eenig bericht zullen geeven. Het eerſte wat hij doet, is alle dingen, welke voor-

voorwerpen der Taale kunnen zijn, in zekere Clasſen of Rangen te verdeelen; die hij wederom, volgens hunne bijzondere verſcheidenheden, in onderverdeelingen rangſchikt. Op deze wijze, worden de dingen, van de oude Wijsgeeren, in tien Clasſen verdeeld, welken zij *Categorien* of *Predicamenten* noemen, van welke de Bisſchop er alleen vijf, ten zijnen gebruike gekoozen heeft; namelijk, *ſubſtantie*, *quantiteit*, *qualiteit*, *handeling* en *betrekking*, die hij in verſcheidene Geſlachten ondergedeeld heeft, gelijk vervolgens getoond zal worden. Maar, er zijn denkbeelden die nog algemeener zijn dan algemeene beduidſelen (*Categorien*); en 'er is een onderſcheid tusſchen deze algemeene Begrippen; namelijk, dat eenige van dezelve op *zaaken*, andere op *woorden* hunne betrekking hebben. Die geenen, welken op zaaken hunne betrekking hebben, noemt hij overklimmende (*Transcendentale*) en onder dezen vindt hij eene *verſchedenheid*, namelijk, dat eenige van dezelven *volſtrekt* (*abſolut*) en andere betrekkelijk (*Relatif*) zijn. De eerſte noemt hij *algemeen Transcendental*. De Betrekkelijke deeld hij in twee Geſlachten, het een geſlacht noemt hij: *vermengt Transcendental*, die tot de menigte (*Quantiteit*) tot de waarde (*Qualiteit*) in 't geheel en ten deele behooren; —— het ander geſlacht is eenvoudig en de Daad eigen, die hij derhalven *Transcendentale der betrekking van de Daad* noemt. Dus maakt hij Transcendentale dingen tot zijne drie eerſte Geſlachten; namelijk *Algemeene Transcendentale* — *Transcendentale van vermengde betrekking* —— *en Transcendentale van betrekking der Daad.* Algemeene, op woorden betrekkelijke, denkbeelden, begrijpt hij onder den naam

van

van Reden (*discourſe*) en maakt dezelve tot zijn vierde Geſlacht (*e*).

Behalven deze algemeene denkbeelden, zijn 'er twee bijzondere zaaken, die hij als boven de Categorien verheven, beſchouwd; namelijk, *den Schepper*, en de van hem geſchapene *Waereld*; hier van maakt hij twee andere Geſlachten; zo dat hij in alles, zes Geſlachten van Transcendentalen maakt, behalven die geen, waar in hij de bovengemelde vijf Categorien, verder verdeeld; welken te ſaamen op vier-en-dertig beloopen. Derhalven zo is het getal van al zijne Aarten, of Geſlachten te zamen, veertig.

Vervolgens zullen wij den Leezer een denkbeeld van de ſoorten trachten te geeven, in welken hij zijne Geſlachten verdeeld; terwijl wij, met de Transcendentale beginnen; die hij, zo gezegt is, in twee Clasſen verdeeld, van welken de een op zaaken, de andere op woorden hunne betrekking hebben. Die van zaaken heeft hij weder in algemeene transcendentale — transcendentale van vermengde betrekking — en transcendentale van betrekking der Daad, verdeeld; en deze, zo wij gezegt hebben, maaken zijne drie eerſte Geſlachten uit. In de eerſte van dezelve, namelijk in de algemeene Transcendentalen, vindt hij zes verſcheidenheden, namelijk de *Aart* zelve — de *Oorzaak* — *Verſcheidenheid* — *Verſchil*, dat op het oogmerk van de daad betrekkelijk is. — *Verſchil*, dat betrekkelijk is op de Middelen, — en eindelijk de *wijze*, (Modus.). Onder

(*e*) Essay *towards a real character, and philoſophical Language, part* 2. *Chap.* & *ſeqq.*

der elk van deze verſcheidenheden, teld hij verſcheidene ſoorten: bij voorbeeld, onder de eerſten van dezelven, namelijk, de *Aart*, rekend hij eerst het *Wezen* en het *Niets*; want op deze wijze past hij zijne ſoorten; of, wegens hun *tegenzaaklijkheid*, gelijk in dit geval, of wegens hunne verwandſchap. De tweede ſoort onder deze verſchillen zijn *zaak* en *ſchijn*. De derde zijn *Begrip* en *Verdichting*, enz. Op gelijke wijze teld hij de ſoorten onder de tweede verſcheidenheid, namelijk de *oorzaaken*, terwijl hij *cauſa efficiens* en *inſtrumentalis* als de eerſte rekend; *impulſiva* en *cohibitua* als de tweede, en zo voord, door de andere verſcheidenheden, van zijn eerſte geſlacht van algemeene Transcendentalen. Even zo doorloopt hij het tweede geſlacht, terwijl hij dezelve insgelijks door verſcheidenheden verdeeld; en die verſcheidene ſoorten, onder iedere verſcheidenheid opteld; en zo ook tot het derde Geſlacht. Dan komt hij tot algemeene begrippen, of transcendentalen, zo zij genoemd kunnen worden, welke alle op *Woorden* doelen, en welke hij alle onder den naam van *Rede* bevat. Dit Geſlachte deeld hij in zes verſcheidenheden, namelijk, *Hoofdſtoffe* — *woorden* — *complexe taalkundige begrippen der Rede* — *complexe redenkundige begrippen der Rede* — *vermengde begrippen der Rede*, die zo wel de Taal als de Redenkunde toebehooren — en eindelijk *geſteldheden* (Modes) *der Rede*. Onder ieder van dezelve ſteld hij verſcheidene ſoorten. — Tot dus verre van *algemeene Transcendentalen*, welke beide en op *woorden* en op *zaaken* doelen.

Vervolgens komt hij tot de twee ſpecieele transcendentalen, en begint met den *Schepper* of *God*, wiens wezen eenvoudig en ondeelbaar is, en derhalven geene

onderdeeling in ſoorten toelaat. De tweede is de *Waereld* of het *Heelal*, die hij in de *geestige*, of onſtoffelijke en *ligchaamlyke* deeld; onder welken hij verſcheidene ſoorten teld. Op deze wijze gaat hij deze eerſte geſlachten der Begrippen door; welken algemeener zijn dan de Categorien.

Hier op gaat hij voort tot zijne vijf Categorien; die hij, zo als gezegt is, in verſcheidene ondergerangſchikte Geſlachten, welker getal op 34 beloopt, verdeeld. Hij begint met het zelfſtandige (*ſubſtantive*), wiens eerſte verſcheidenheid hij voor *onbezielt* houd; welke hij door den naam van *Hoofdſtoffe* onderſcheidt, en tot zijn zevende Geſlacht maakt; van het welke hij zes verſcheidenheden vindt, als *Vuur*, *Lucht*, *Water*, *Aarde*, enz. En onder ieder van deze verſcheidenheden teld hij verſchillende ſoorten.

Vervolgens treed hij tot de *bezielde zelfſtandigheden*; die hij in *groeijenden* (*vegetative*) en in *gevoeligen* (*Senſitive*) verdeeld. De *groeijende* deelt hij weder in *Onvolkoomene*, gelijk Mineraalen (want hij meent, dat de Mineraalen een aart van Waschdom of groeing hebben) en in *Volkoomene*, gelijk de Planten. De *Onvolkoomen Groeijende* verdeeld hij weder in *Steen*, het welk zijn 8ſte, en in *Metaal* dat zijn 9de Geſlacht is. *Steen* deeld hij weder in zes *verſcheidenheden*, welken, zo als hij zegt, het gewoone getal van verſcheidenheden is, die hij onder ieder geſlachte vindt; en onder ieder van deze verſcheidenheden teld hij verſcheidene ſoorten, die zelden het getal van negen, onder elkander overtreffen. Het *Metaal*, dat, zo als reeds gezegt is, zijn negende Geſlacht is, deeld hij ſlegts in vier verſcheidenheden;

en

en op eene gelijke wijze teld hij onder iedere verſcheidenheid, de verſchillende ſoorten.

Na dat hij, op deze wijze, de *onvolkoomene* groeijende zelfſtandigheden doorgegaan is, komt hij tot de *volkoomene*, of de Planten; die, zo als hij zegt, zulk een talrijk en menigvuldig geſlachte uitmaaken, dat de verdeeling en rangſchikking hem zeer veel moeite gekost hebben. Het is hem echter tamelijk wel gelukt, ten minſten komt het ons zo voor, welken geene *Botanisten* (Plantkundigen) zijn; want de natuurlijke dingen loopen zeer in elkander, en de beginſelen (*Principia*) die hun wezen uitmaaken, en hen van elkander onderſcheiden, zijn zo fijn en verborgen, dat wij het voor onmooglijk houden, hen zo naauwkeurig te bepaalen en te rangſchikken, als wij onze eigene afgetrokkene denkbeelden bepaalen en verdeelen kunnen. De Planten heeft hij in *Kruiden*, *Heesters* en *Boomen* verdeeld. Het *Kruid* bepaald hij als eene kleine en tedere Plant; en heeft het naar deszelfs bladeren geſchikt, op welke wijze betracht zijnde, het zijn 10de *Geſlacht* uitmaakt. — Volgens deszelfs bloeij, welke zijn 11de opleverd. — En naar de zaatvaatjens, dat zijn 12de Geſlacht uitmaakt. Ieder van deze *Geſlachten* deeld hij in een zeker getal van *verſcheidenheden*, en onder ieder van deze *verſcheidenheden* ſchikt hij de verſchillende *ſoorten*. Alle de overige Houtachtige Planten, zijn grooter en ſterker, dan de Kruiden; en hij verdeeld dezelve in grooter en in kleiner. De kleine noemt hij *Heesters*, van welken hij zegt dat zij gemeenlijk, van den wortel af, in verſcheiden ſtangen opgroeijen; en dit maakt zijn 13de Geſlacht uit. De Grooten, die in een enkelden

ſtam

ſtam opgroeijen, noemt hij *Boomen*, en maakt dezelve tot zijn 14de *Geſlacht*. En deze twee Geſlachten verdeeld hij ook in verſchillende *verſcheidenheden*, en onder ieder der verſcheidenheden ſchikt hij de verſchillende ſoorten.

Na dat hij, op deze wijze, het Plantenrijk uitgeput heeft, gaat hij tot het *Dier* of *gevoelendrijk*, zo als hij het noemt, voord; het geen het tweede Lid zijner verdeeling, van de bezielde zelfſtandigheid is. Dit rijk deeld hij in *bloedrijke* en in *bloedlooze dieren*, in welke laatſte hij alle onvolkoomene dieren beſchouwd: hier van maakt hij zijn 15de Geſlacht, het welke hij ook, gelijk de andere door verſchillende verſcheidenheden onderſcheidt, en onder elke verſcheidenheid, de verſcheidene daar toebehoorende ſoorten rangſchikt. De *bloedrijke* Dieren deelt hij in 3 Geſlachten, namelijk in *Viſchen* welk zijn 16de; *Vogelen*, welk zijn 17de; en viervoetige *Dieren*, welke zijn 18de Geſlacht uitmaaken: en ieder van deze Geſlachten behandeld hij even zo als de andere.

Na dat hij, op deze wijze, de algemeene Natuur der Planten en Dieren betracht heeft; gaat hij verder tot het betrachten der Deelen, welken eenige bijzondere Planten en Dieren *eigen* zijn, en zijn 19de Geſlacht opleveren; van welke andere *algemeen* zijn, en het 20ſte uitmaaken; en deze twee Geſlachten deeld hij weder gelijk de voorige.

Op zodanig eene wijze gaat hij door de overige vier Categorien, de *Quantiteit* (menigte) *Qualiteit* (waarde) *Daad* en *Betrekking* heen, en door de verdeeling en het onderſcheiden van dezelve, vormt hij de overige Geſlachten, om het getal van XL vol te maaken, welken bij alle

alle op een eenig blad, in een algemeen Beſtek, zeer duidelijk voorſteld (*e*).

Het zou te ver gaan, en veel verder dan de Auteur wil beweeren, indien men onderſtelde, dat 'er geene misſlagen of feilen in een Plan, dat het Heeläl der Dingen bevat, zouden zijn; en dat de veele verdeelingen, onderverdeelingen, en rangen niet geſchikter; of de daar nevensgaande bepaalingen, niet naauwkeuriger en kunſtiger gemaakt zouden kunnen worden. De Opſteller erkent het gebrek van zijn Werk en zegt, het geen zeer naar waarheid is: „dat het bepaalen van alle Aarten of Geſlachten van *Dingen*, *Begrippen* en *Woorden*, een te groote onderneeming voor een enkel Man is; en het werk „ van een geheel Genootſchap zou uitmaaken." Dit, zegt hij, was het geval van een Italiaansch Woordenboek, het welk den vereenden arbeid, van de beroemde Academie *de la Crusca* was; en in niet minder, dan in 40 Jaaren in orde kwam; en het Woordenboek der Franſche Academie, het welk men begon te ſchrijven 1639, was toenmaals noch niet voleindt. Behalven deze zwaarigheid in het werk, verhief zich nog een toeval in de uitvoering daar van; waar door men meende dat het geheel geſtaakt zou zijn geworden; want alles wierd, wat daar van afgedrukt was, behalven twee afdrukſels (*Exemplaren*) en een groot gedeelte van het ongedrukt Origineel, door den *Brand* te *Londen*, verteerd. Dan, ongeacht dit alles, houd men dit werk, zo als het is, voor een hoog ſchatbaar werk, het welk de uitgebreide kennis, zo van de Natuur als de Kunst; en het Wijsgeerig vernuft van den Opſtelier aantoond; zijn-

(*e*) *Deel II. Cap. I. Bladz.* 23.

zijnde niet enkel geschikt om in een enklen tak van Wijsbegeerte uit te blinken, maar in 't bijzonder om het geheêl der dingen te omvatten. Wij hebben reeds gezegt, dat in zijne Tafelen meer Wetenschap steekt, dan ergens in zulk een kleine kring te vinden is; en wij hebben reeds eenige voorbeelden van zijne Bepalingen en Verdeelingen gegeeven. Thans zullen wij 'er nog een of twee aanvoeren, welken met dat geene, dat wij in het algemeen van dit werk gezegt hebben, denkelijk toereikende zullen zijn, om den Leezer een tamelijk volstaanbaar denkbeeld daar van te geeven.

Wij hebben reeds opgemerkt, dat hij de Mineraalen voor een deel der bezielde Natuur houd, nadien zij, gelijk hij zegt, waschdom en voedsel hebben, en van zekere Zaatdeelen der Mineraalen van het zelve geslacht, weder voortgebracht schijnen te worden; het welk, zegt hij, door Mijnen, die volgens het aanzien, geheel uitgeput zijn, en zich weder vernieuwen, bewezen word. En zo wij niet dwaalen, dan koomen onze nieuwste ontdekkingen met zijne Wijsbegeerte over een. Hij teld derhalven de Mineraalen tot het Plantenrijk, en verdeeld dezelven in *Steenen* en in *Metaalen*, „ Steenen, zegt hij, zijn een hard en vervrijfbaar geslachte „ van Mineraalen, met welken de *Aardsche samengroeisels*, die zachter en verbreekbarer, en van een ge„ middelde natuur, tusschen Steenen en Metaalen zijn, „ door verwantschap kunnen verbonden worden." Dan gaat hij, volgens zijne Leerwijze verder, en toond het onderscheid aan tusschen *Steenen* en *Aardsche samengroeisels*. „ Steenen, zegt hij, zijn of *gemeen*, en van kleine waarde „ — van *middelbaare waarde* — of *edel* — en deze „ weêr *minder* of *meerder doorzichtig*." Van de *steenen* maakt

„ maakt hij derhalven vier *Verscheidenheden*; en van „ de *standsche samengroeisels* twee: *oplosbaar* en niet *oplosbaar*: en onder ieder van deze verscheidenheden, „ stelt hij de verschillende soorten in hunne rangen. Dan gaat hij voord tot de *Metaalen*; en bepaalt het *Metaal* als een Mineraal, dat meestendeele van eene harde hoedanigheid, digt, buigzaam en smeltbaar is. Hij verdeelt het in *volkoomene* en in *onvolkoomene*. Van de *volkoomene* maakt hij twe *verscheidenheden*, namelijk, *Natuurlijke*; die in de Aarde, zonder de kunst der Menschen, gelijk; Goud, Zilver, enz. en *Kunstige*, die door de Kunst der Menschen gemaakt worden, gelijk Koper, Tin en Staal. De onvolkoomene deelt hij in zodanigen, welke *Metaalen zelfstandigheden op zich zelven*, en in zulken welken alleen de *slijmerige deelen*, zo als hij dezelve noemt, van andere Metaalen zijn, welken bij de bereiding van dezelve wechgeworpen worden.

Het ander voorbeeld dat wij geeven moeten, is van een afgezonderd denkbeeld; want het is van eene der Categorien, namelijk de Quantiteit (*menigte*) genoomen, welke hij in *Grootte*, *Ruimte* en *Maat* verdeelt. „ Grootte zegt hij, is een woord, dat alle de begrip„ pen van *voordgezette menigte* zal aanduiden; waar me„ de men, door verwantschap, het woord *uitbreiding* „ vereenigen kan; waar door dit geslachte van *menigte* „ bedoeld word, door middel van het welke gezegt „ word, dat een Ding *partem extra partem*, een deel „ buiten een ander heeft, terwijl het eenerlij met de „ voorige, onder eene andere beschouwing komt." Na dat hij, volgens zijne gewoone wijze, de verschillende verscheidenheden van Grootte, in de soorten onder ieder van deze verscheidenheden, vastgesteld en doorge-

[illegible] heeft, komt hij tot het tweede Lid der Verdeeling, [illegible] de *ruimte.* Dit woord, zegt hij, is volgens [illegible] algemeen gebruik, een naam, die het algemeen gebruik met zich brengt; waar in iets onthouden is, of geſchied, en *Tijd*, *Plaats* en *Ligging* begrijpt. Na dat hij deze drie verſcheidenheden op gelijke wijze doorgegaan is, treedt hij verder tot het derde Lid der verdeeling, namelijk de *Maat*, van welke hij dus ſpreekt. „ De verſchillende *betrekkingen der menigte*, volgens welken de Menſchen, van de menigvuldigheid of grootte der dingen, gemeenlijk oordeelen, worden met den naam van *Maat*, der Afmeetinge, enz. beſtempeld; waar mede de betreklijke uitdruking van *Proportie* (evenredigheid) enz. eenig verband heeft, nadien het eene gelijkheid of overeenkomst der betrekkingen aanduidt, die verſcheidene Dingen, of Quantiteiten tegen elkander hebben. Zij zijn in zodanige te onderſcheiden, dié, of menigte 1 — of *Grootte* 2 — *Zwaarte* 3 — of *Duuring* 4 — betreffen. — Die als *algemeene* 5, of *als op levende ſchepſelen bepaald, beſchouwd worden* 6.

Hier uit kunnen wij zijne Leerwijze, om onder ieder Hoofdſtuk, alle Engelſche daar op betrekking hebbende woorden te zetten, aanmerken. Uit dit gezicht-punt beſchouwd, is zijn Werk een zeer goed Engelsch Woordenboek; en om ieder woord daar in ligtelijk te kunnen vinden, heeft hij eene Alphabetiſche Woordwijzer bij zijn werk gevoegt, waarin alle woorden, op de verſchillende plaatſen zijner tafelen voorkoomende naauwkeurig aangewezen worden.

Na dat de Biſchop, de door woorden uitgedrukte denkbeelden aldus gerangſchikt, en in hunne behoorlijke plaatſe geſteld had; moest hij eene Leerwijze uitvinden,

den, om deze denkbeelden, ter vorminge der Rede, met elkander te verbinden. Want het voorgestelde gedeelte van zijn werk, is voor niets meer, dan een *Wijsgeerig Woordenboek der Begrippen of Denkbeelden* aan te zien; die, zo als hij zelve zegt, tot volkoomen zaaken en redenen gevormt moeten worden; en dit kan enkel door de Taalkunde geschieden. Het was derhalven noodzaakelijk, dat hij eene Wijsgeerige Taalkunde, zo wel als een Wijsgeerig Woordenboek vervaardigde; en dit heeft hij in het derde gedeelte van zijn Werk gedaan. Het gemis van zodanig eene Taalkunde is een der *Gebreken* in de Geleerdheid, welke Lord Baco opnoemt; en al schoon onze Autheur, die zeer beschreiden en oprecht is, van drie andere schrijvers melding maakt (*f*), die over dit onderwerp geschreven hebben, doch van welken te vooren bijna nooit iets gezien noch gehoord is; zo is men echter genoegzaam overtuigt, dat hij de eerste is, welke dit onderwerp behoorlijk behandeld heeft. Hij noemt zekerlijk eenigen voor hem, die Proeven van eene algemeene Taalkunde gegeeven hebben, namelijk Beckerus, Athanasius, Kircher en Philippus Labbe, maar dit ongeacht is men overtuigt, dat zijn Werk, onder andere Verdiensten, ook dat heeft, om origineel te zijn; en zo veel wij weten, het eenige in dit soort is; want de eerste werken, over dit onderwerp, zijn zo men meent, nergens te vinden; en zedert hem zijn 'er geene andere Proeven ondernoomen.

Hij deeld de Taalkunde, zeer gepast, in drie deelen;

(*f*) Hunne naamen zijn Skotus, in zijne *Grammat. Speculatiua*: Caramuel, in zijne *Grammat. Audax*; en Campanella, in zijne *Grammatica Philosophica*, *part.* 3. *Cap. I.* p. 297.

[illegible] welke een van de verſchillenden ſoorten der [illegible]en, en de verſcheidene veranderingen ſpreekt, [illegible]e [illegible]j door Buiging, teſamenvoeging en Afleiding lijden. Dit gedeelte noemt hij *Etijmologie*, (*woordgronding*). Het tweede handeld over het behoorlijk verband, of geſchikte zamenvoeging der Woorden en Zaaken; en dit gedeelte is gewoonlijk onder den naam van *Sijntaxis* (*woordvoeging*) bekend. Het derde behelst de bekwaamſte *merktekens* of toonen, tot het uitdrukken van zulke naamen of woorden, wordende die in ſchrift zijn, *Ortographia* (*ſpelling*) en die mondeling is, *Orthoepea* (*letteruitſpraak*) genoemd.

Volgens dat Plan geeft hij ons eene geheel nieuwe Taalkunde, want hij ſchijnt een Origineel genie geweest te zijn, dat zelfs over ieder onderwerp nadacht; maar niet gelijk veele voorgewende Genien van onzen tijd; die enkel in 't vertrouwen op hun eigen brein, zonder eenige hulp van Geleerdheid, zich als groote ſchrijvers en Wijsgeeren opwerpen; want het is blijkbaar, dat hij in de Wijsbegeerte niet minder dan in de Taalen, vergevorderd was. Maar zijne Taalkunde, hoe zinrijk en Wijsgeerig dezelve ook mag wezen, ſchijnt alleen voor het gebruik van zijne Wijsgeerige ſpraaken gemaakt te zijn: ook gelooft men niet, dat zij ter verbeetering eener Taale, thans geſproken wordende, gebezigt kan worden. Het geen wij voor het merkwaardigſte daar in houden, is dat gedeelte dat de Ortographia, en de kracht der Letteren betreft; een onderwerp dat hij zeer beöefend heeft; en waar bij hij, (volgens zijn gezegde) door verſcheidene Geleerden van zijnen tijd ondersteund wierd. Men gelooft niet, dat de ſpraakwerktuigen en haare verſchillende onderneemingen, zo

naauw-

naauwkeurig van iemant zijn onderzogt geworden; en wie tot deze zaak liefde heeft, kan met geen beeter boek raadpleegen. Men vind daar alle de onderscheidene toonen, die den menschelijken mond, zo ver wij weeten, uitspreeken kan, in eene nieuwe orde geschikt; nieuwe karakters voor zulken uitgevonden, welke nog geen karakters hadden, en de oude karakters, op de uitdrukking van een enklen klank bepaalt. Het Engelsch Alphabeth is gebrekkig, zo wel daar in, dat het geen genoegzaam getal karakters, ter uitdrukking van alle klanken heeft; maar om dat het eenerlij karakter ter uitdrukking van meer dan eene klank gebruikt; en hier toe heeft hij een proef van het Gebed des Heeren, en de XII Artijkelen des Geloofs, in zijn verbeeterd Alphabeth gegeeven. Niet te vreeden met deze verbeetering van het oude Alphabeth, heeft hij twee geheel nieuwe Alphabetten gegeeven; in een van die, heeft hij de letteren eene gestalte trachten te geeven, die met de gesteldheid van het *Organ*, (stemtuig) bij de uitspraak van dezelve eenige overeenkomst hebben; zo dat zij, den naam van een *natuurlijk klankkarakter*, dat zij uitdrukken, ook verdienen.

Het geheele Werk des Bisschops, zo ver wij tot hiertoe 'er bericht van gegeeven hebben, is niet meer, dan een voorbereiding tot het *groote werk* der vorming van deze wonderbaare Taal; waar toe hij in het vierde gedeelte van zijn Werk overgaat; terwijl hij met de schrijfspraake begint, of met de *eigenlijke karakters*, zo als hij die noemt, nadien hij *zaaken* en geene *klanken* uitdrukt, gelijk de gewoone karakters. De Grond dien hij opgeeft, waarom hij met de karakters begint, is, dat, alschoon, volgens de tijdorde, de Reden eerder dan

het ſchrift is geweest, evenwel volgens de ſchikking der Natuur, geene voorrang tuſſchen beide plaats vindt; nadien ſtemme en klank, even zo wel door de figuur, als de figuur door denklank aangewezen kan worden. „Ik begin, „ zegt hij, zo veel te eerder hier mede; om dat ik „ van een gewoon karakter, of letter ſpreek; nadien „ dit het groote oogmerk der makkelijkheid meer zal „ bevorderen; en waar door de menſchen aangemoe„ digd worden om dezelve te leeren. Van de Taal „ tot de karakters over te gaan, zou beider aanleering „ vorderen; maar nadien dit zwaarer is, dan een al„ leen te leeren, zo komt het, met het oogmerk, om „ menſchen door de ligtheid te bevallen, niet zo wel „ overeen. En nadien Menſchen, welken hunne ver„ ſchillende ſpraaken behouden, zich noch door geen „ eigenlijk karakter, dat in alle ſpraaken leesbaar is, „ kunnen doen verſtaan; zo houde ik het voor zeer „ geſchikt, van dezen het eerst te handelen; en zal „ dan vervolgens toonen, hoe deze karakters in eene „ bijzondere ſpraake uitgeſproken kunnen worden." Er is geen twijffel aan, of zulk een karakter zou van groote nuttigheid zijn, nadien het tot een zelfde oogmerk diend, waar toe de Sineeſche karakters, onder verſcheidene Oosterſche Natien dienen; welke door middel van deze karakters, elkander berichten mededeelen, ſchoon zij elkanders ſpraake niet eens verſtaan.

„ Alle karakters (zegt de Bisſchop) hebben, of eene „ *natuurlijke* of *toegedeelde betekenis*. *Natuurlijke ka*„ *rakters* zijn, of *afbeeldſels* van dingen, of eenige an„ dere zinſpreekende (*Symboliſche*) *voorſtellingen* van „ dezelve." Daar op vervolgt hij, met te zeggen, dat het te wenſchen ware, dat 'er karakters konden uitgevon-

vonden worden, welke eenige overeenkomst, met de daar door uitgedrukte zaaken hadden; en ſchoon hij gelooft, dat dit, ten opzichte der algemeene geſlachten der dingen, geſchieden kan; zo houd hij het echter voor zeer zwaar, zo niet onmoogelijk, om het, ten aanzien van bijzondere ſoorten te doen. Het was boven dien te wenſchen, zegt hij; dat de klank eener Spraake, met de daar door uitgedrukte Dingen, en derhalven met de ſchrijfkarakters, indien zij voorſtellingen der dingen waren, eenige overeenkomst hadde. Dit houd hij voor even zo zwaar, of liever; voor even zo onmogelijk, als het andere. Zijne ſpraake derhalven, zo wel tot ſchrijven als tot ſpreeken, is gelijk alle andere ſpraaken, enkel door *inzetting*: ook heeft het eene geen natuurlijk verband met het andere; even zo min, als de klanken in andere taalen dit met hun Alphabeth hebben.

De Karakters van deze algemeene Taal, zegt hij, vier Eigenſchappen te bezitten. „1, Zo zullen dezelve zeer „ eenvoudig en ligt van Figuur zijn, om door een en„ klen pennentrek, of ten hoogſten door twee, beſchre„ ven te worden. 2. van elkander genoegzaam onder„ ſcheiden om de dwaalingen voor te koomen; 3. in „ hunne gedaante ſchoon, en aangenaam voor het oog, „ ten 4, Leerwijzend, nadien zij, welke van even de„ zelve gemeenſchaplijke natuur zijn, een ſoort van Ge„ lijkvormigheid en Overeenſtemming met elkander heb„ ben; alle deze Eigenſchappen moeten voor het *ver„ ſtand*, het *Geheugen*, en het *Gebruik* zeer voordeelig „ zijn."

Hij begint met de uitvinding zijner merktekenen voor zijne XL Geſlachten; en deze heeft hij zo wel uitge-

vonden, dat zij alle de Eigenſchappen hebben, welken hij opnoemd; want zij zijn zo eenvoudig als mogelijk is; van eene verwonderlijke menigvuldigheid, zo dat zij genoegzaam onderſcheiden, en evenwel elkander zo gelijk zijn, als zij wezen moeten. Tot bewijs daar van, moeten wij ons op de Figuuren zelfs beroepen.

Het geen vervolgens te doen ſtaat, is de *verſcheidenheden* onder ieder Geſlacht te kenmerken. Dit geſchied, wanneer men aan de ſlinkſche einde van de karakters, kleine lijnen trekt, die met het karakter, hoeken van verſchillende Geſlachten, dat is *regte*, *ſtompe*, of *ſcherpe*, boven of onder vormen; welken ieder, volgens zijne rigting, de eerſte, tweede, derde, enz. verſcheidenheid onder het geſlachte aanduidt; want, even als wij gezegt hebben, alle verſcheidenheden onder ieder Geſlachte zijn geteld.

Het derde en laatſte, wat er nog te doen valt, is de ſoorten onder elke verſcheidenheid uit te drukken. Dit geſchied, wanneer men gelijke merktekenen aan het andere einde van de karakters begint, welke die ſoorten onder elke verſcheidenheid aanduiden, zodanig als zij in de tafelen geſteld zijn.

Op deze wijze worden alle de verſchillende begrippen der Dingen, welken het onderwerp der ſpraake zijn, uitgedrukt. Maar het zwaarſte deel is nog overig namelijk, deze *Begrippen*, met elkander te *verbinden*, zo dat daar uit ontſtaa het geen wij *rede* noemen. Dit bewerkt de Taalkunde, in de gewoone ſpraaken, op veelerlij wijzen, welken zich tot twee Hoofdſtukken laaten brengen: eerst, door de verandering van het woord zelve; ten tweede door Partikelen, of bijzondere woorden, welken tot de zamenvoeging uitgevonden

den zijn. Het eerste dezer Stukken heeft WILKINS door haakskens vervuld, die een van de beide einden des karakters, boven of onder, aangevoegt zijn, waar uit men ziet, of de zaak als een *Nomen* (Naamwoord), of een *Adjectiv* (Bijvoeging) of een *Adverbum* (Bijwoord) aan te merken; of, dat zij in een werkenden of lijdenden zin; of in het meervoudig of enkel getal te neemen zij. Het andere vervuld hij door merktekenen, welke *Partikelen* (deelwoorden) aanduiden; en deze merktekenen zijn ronde Figuuren, Punten, en kleine kromme Lijnen of streepen, welken op bijzondere wijze getrokken zijn. Op deze wijze drukt hij de *Bindwoorden* der zaaken uit, waardoor hij het *Verbum* (werkwoord), en zijne verscheidene *Tempora* (tijden) en *Modos* (wijzen), *Pronomina* (voornaamwoorden), *Præpositionen* (voortzetsels), *Interjectien* (Tusschenwerpsels,) *Conjuctien* (voegwoorden) en *Artikel* (geslachtwoord) verstaat. Men zou denken, dat dit in zijne karakters eene wonderbaare verwarring zou veröorzaaken; en zonder tegenspraak zijn deze kleine tekens zwaarer om te leeren, en op te merken, dan de groote merktekenen van zaaken; maar zijne uitvinding is zodanig, dat zij beide voor het Geheugen en het Gebruik, zo ligt als mogelijk zij.

Dit is het algemeene Plan van deze Schrijfspraake, of *eigenlijke karakters*; maar nadien wij van een *werktuig*, of van die *levende werktuigen* (volgens de gevoelens van zekere Wijsgeeren) die wij *Dieren* noemen, niet geschikt kunnen oordeelen; in zo verre wij hen niet zien beweegen, zo zouden wij deze spraake van den Bisschop nooit regt verstaan hebben; indien hij haar gebruik, niet in twee voorbeelden, namelijk in het *valmaakste*

maakſte Gebed, en de XII *Artikelen des Geloofs*, getoond had. En in de daad, bij eene naauwgezette doorleezing van dezelve, verſtaan wij niet alleen de uitvinding veel beeter; maar ook ons dunkt, dat het onmooglijk is, dat wij haar niet bij uitſtek bewonderen; en hoe opmerkzaamer men hen betracht, des te meer word men overtuigt, dat zij geenszins zo hersſenſchimmig en onbruikbaar is, als zij bij het eerſte aanzien ſcheen. De Proeven zelve toonen, dat de Hoofdkarakters, welke de voornaamſte Denkbeelden of begrippen der dingen uitdrukken, groot; daar tegen de karakters, welke de bindwoorden der Reden, welke hij Partikelen (*Deelwoorden*) noemt, aanduiden; klein zijn. Men moet ook de verklaaringen der Proeven, die met groote naauwkeurigheid en netheid van uitdrukking, opgeſteld zijn, leezen; want buiten de waarde der ſtoffe, is zijn ſtijl een der zuiverſten in het Engelsch, en zo ſierlijk en rijk als zijn onderwerp vorderd.

Ware hij een Man van minder Genie, en niet zo onderneemend in de Wetenſchap geweest, zo zoude hij zich met de uitvinding van deze Algemeene ſchrijftaale vergenoegt hebben; maar hij wilde dezelve tot een algemeen volkoomene ſpraake doen worden; en dus beſloot hij, om haar zo wel voor het oor, als het ooge verſtaanbaar te maaken. Hij heeft derhalven eene Wijsgeerige Taal der klanken uitgevonden, die, zo als wij reeds aangemerkt hebben, met de karakters, of de natuur der daar door uitgedrukte dingen, geen natuurlijk verband hebben; maar het ſtelſel van hetzelve is op even dien zelven grond gebouwd, namelijk, gelijk de ſchikking der dingen in Claſſen; en als zijne nieuw uitgevondene Taalkunde, om dezelve in de Rede met elkander te verbin-

binden. Zijne Taal om te ſpreeken is derhalven geen andere, dan de uitdrukking van dat geene, dat in zijne Tafelen begreepen is, door Letteren en Lettergreepen; en tot het einde toe heeft hij het oude Alphabet, door hem zelfs verbeeterd, gebruikt.

De vereischtens dezer ſpraake, heeft hij ons in de volgende woorden gegeeven. „ 1) Moeten de woorden „ kort zijn, niet booven de twee of drie lettergreepen „ lang, en de Deelwoorden alleen uit een lettergreep „ beſtaande. 2, moeten zij bekwaam en ligt om te leeren zijn; 3, genoegzaam van elkander onderſcheiden, om misvattingen en tweeduidendheden voor te „ koomen; en te gelijk veel beteekenende en rijk; om „ denkbeelden in onze ziel te veroorzaaken. 4, Welluidend; van een lieflijken en aangenaamen klank; ten „ 5den leerrijk, zo dat zij van een aangenaamen of te„ gengeſtelden zin, iets in haaren klank beloovends „ hebben."

Volgens dit Plan, heeft hij zijne verſchillende Geſlachten, door zulke geluiden uitgedrukt, gelijk *ba*, *be*, *bi*; en *da*, *de*, *di*, *ga*, *ge*, *gi* en foortgelijken zijn; enkel te zamenvoegſelen van zelfklinkers, met een of ander der welklinkendſte medeklinkers. De verſcheidenheden onder ieder van deze Geſlachten, drukt hij uit, wanneer hij tot de Lettergreep, welke het geſlacht aanduidt, een van de volgende medeklinkers toevoegt, *b*, *d*, *g*, *p*, *t*, *c*, *z*, *ſ*, *n*, volgens de ſchikking, waar in de verſcheidenheden in de Tafelen, onder ieder geſlacht geſteld zijn, terwijl *b* de eerſte verſcheidenheid, *d* de tweede enz. uitdrukt.

Wij kunnen dit niet beter, dan met zijne eigen woorden opheldereen: Bij voorbeeld, zegt hij, „ wanneer *de*,

„ Hoofd-

„ Hoofdſtof beduidt, dan moest *deb* de eerſte verſcheiden-
„ heid aanduiden, welke, volgens de Tafelen, *vuur* is:
„ en *deba* zal het eerſte ſoort aanduiden, dat *vlamme*
„ is. *Det* zal de vijfde verſcheidenheid onder dit ge-
„ ſlachte zijn, welke is *verſchijnend verſchijnſel*; *detu*
„ de eerſte ſoort, namelijk *Regenboogen*, *deta*, de twee-
„ de, namelijk *Hof om den Maan.*

„ Derhalven, wanneer *te* het geſlacht der *zinnelijke*
„ *Eigenſchap* aantoond, zo moet *tid*, de tweede ver-
„ ſcheidenheid, welke kleuren bevat, aanduiden; en
„ *tida* moet de tweede ſoort onder deze verſcheiden-
„ heid, namelijk *Rood*, beduiden; *tide*, de derde ſoort,
„ welke *Groen* is" enz.

Vervolgens gaat hij voord, met aan te toonen, hoe de Taalkundige veranderingen der woorden uit te drukken zijn. Is het woord een *Adjectiv* (Bijvoegſel) zegt hij, welke, volgens zijne Leerwijze, altijd van een zelfſtandig woord afgeleid word; zo geſchied de afleiding door verandering der wortelmedeklinkers, in eenen anderen medeklinker, of door het bijvoegen van een zelfklinker daar toe. Wanneer *da* GOD betekend, dan moet *dua* GODLIJK beduiden: wanneer *de*, HOOFDSTOFFE aanduidt, dan moet *due*, HOOFDSTOFFELIJK te kennen geeven; wanneer *do* STEEN betekend, dan moet *duo*, STEENACHTIG beteekenen; en even zo werden ſtemmen en getallen, en ſoortgelijke gebreken in de woorden gevormd. Wat de Deelwoorden aanbelangt, zo drukt hij dezelve door eenvoudige zelfklinkers (*vokalen*) of Tweeklanken uit; of door eenige van die éénlettergreepige woorden, welke tot geene van de Geſlachten of verſcheidenheden gebruikt worden.

Hij beſluit zijn werk, na dat hij het *Onze Vader* in

vijftig

vijftig verschillende taalen, en volgens zijne uitvinding, tot eene Proeve gegeeven heeft, met een Aanhangzel; in het welke hij zijne Taal met de Latijnsche vergelijkt, die, zo als hij zegt, in dit waereldeel, de plaats van eene algemeene Taal heeft ingenoomen. In deze vergelijking toetst hij de Latijnsche Taal zeer streng, en zekerlijk niet zonder grond, terwijl hij in de Spelkunst van dezelve, veel gebrek, overtolligheden en Anomalien opmerkt. Maar hij onthoud zich, zeer wijslijk, om de vergelijking zijner taale, met de Griekſche te beproeven; wijl hij denkelijk overtuigd was, dat zij door deze vergelijking niet veel winnen zou; want hij staat op eene andere plaatse reeds toe, dat de Griekſche taal, veel Wijsgeeriger dan de Latijnsche is.

Tot dus verre hebben wij ons bemoeid, om deze wonderbaare uitvinding van den geleerden Bisschop te verklaaren, waar door hij, volgens zijn gezegde, voorneemens was, om den vloek der Babyloniſche verwarringe wech te neemen. Wij weeten, dat veele onzer Leezers gelooven zullen, dat wij een te omstandig bericht van deze uitvinding medegedeeld hebben; maar zijn boek is weinig bekend, al schoon het zeer bekend en bewonderd behoorde te worden. Volgens ons gevoelen deed de Autheur zijn Genootschap, als medelid, zeer veel Eer aan. Er is zekerlijk veel gebrekkigs, en veele onachtzaamheden in zijn Werk, zo als hij zelve zegt; dan hier voegt het oude spreekwoord zeer wel. *Het is ligter te berispen, dan het zo goed of beeter te maaken* (g). Dat een gedeelte van zijn Opstel, ten minsten, doenbaar is, namelijk de vorming eener nieuwe woord-

(g) *Μωμησεται τις μαλλον ἢ μιμησεται.*

woordſpraake, volgens de Regelen der Kunst, twijffelen wij niet aan. In de reeds uitgevondene Taalen heerscht eene wonderbaare verſcheidenheid: en men heeft geen grond om te gelooven dat daar toe alle de verſcheidenheid, welke de natuur der zaaken opleverd, uitgeput zij. Wij weeten indedaad, dat 'er eene ſpraake is, welke, gelijk die van WILKINS, volgens grondbeginſels van Wijsbegeerte gevormd is; namelijk de ſpraak der Indiſche Wijsgeeren, genoemd *Sanscrit*; zo dat de eenige twijffeling is; of een eenig Man, in den loop van zijn kortſtondig leven, in ſtaat is, om zulk eene Taalkunde te vormen. Wat de eigenlijke karakters aanbelangt, zo gelooven wij meer zwaarigheid in de vorming van dezelve te ſteeken. Dat 'er dan nog een ſpraak van karakters, die geene merktekenen der klanken, maar der dingen zijn, gevonden kan worden; daar van is de Sineeſche ſpraake een onwederſtaanlijk bewijs. En nadien deze ſpraake met zeer weinig hulp der Wijsbegeerte of kunst, ſchijnt gevormd te worden, zo kan men niet twijffelen, of men zou met behulp der Wijsbegeerte, om eene geregelde Taalkennis, eene andere en beetere ſpraake van denzelven aart kunnen vormen.

Ten opzichte van de makkelijkheid om des Biſchops ſpraake te leeren, bericht hij, dat er maar drieduizend woorden in zijn, en denkelijk ook even zo veel karakters; hier tegen rekend hij, in de Latijnſche Taale dertig duizend Wortelwoorden; terwijl hij de verſchillende Homonijmien, als zo veel verſchillende woorden acht; en door eene berekening welken hij uit VARRO mededeeld, beloopt het aantal woorden, alle te ſaamen genoomen, met alle haare verſchillende veranderingen door de Buiging, op omtrend vijf millioenen. Hij maakt derhalven het beſluit hier uit op, dat zijne ſpraak veel ligter te leeren zij, dan de Latijnſche; en wel in reden als 1 tegen 40; en hij twijffelt niet, of een Man van goede bekwaamheid en geheugen, zou in den tijd van één Maand zo ver kunnen vorderen, dat hij zijne gedachten, of in de karakters of in de ſpraake, zou weeten uit te drukken.

EELHART

EELHART EN SAARTJE.

TOONEELSPEL.

IN

DRIE BEDRIJVEN.

DOOR

* * * *

VERTOONERS.

JUSTUS, Vader van Eelhart.

EELHART, Minnaar van Sara Burgerling.

MARIA, Moeder van Eelhart.

TROTSCHAART, Oom van Eelhart.

MARGARETA, Moeder van Sara.

JACOB BURGERLING, Vader van Sara.

SARA, Beminde van Eelhart.

Het eerste Bedrijf wordt vertoond in het Huis van *Justus*; en het tweede en derde in het Huis van *Jacob Burgerling*.

EELHART EN SAARTJE.

TOONEELSPEL.

EERSTE BEDRIJF.

EERSTE TOONEEL.

JUSTUS, EELHART.

JUSTUS.

Neen Zoon, uwe redenen zijn niet gewigtig genoeg om mij te kunnen overtuigen. In ſommige gevallen is de ſtroom van het vooröordeel te ſterk, om 'er tegens op te kunnen roeijen: en in zodanig een ſtaat is tegenwoordig ons geval. Uw geheel geſlacht zoude u, wanneer dit huwelijk voortgang had, uit zijn gezelſchap verbannen, ja dat meer is, haaten; om dat men u zoude aanmerken, als een man die een ſchandvlek op hetzelve had gebragt.

EELHART.

Maar Vader! Gij hebt mij dikmaals gezegt, dat het de pligt van een verſtandig man is, om zich van alle vooröordeelen te ontdoen. Sta mij nu toe, dat ik gebruik maak van uwe eigene redenen. Dikwils ſpraakt gij met afkeerigheid over het Volks vooröordeel, het welk in Duitſchland en Vrankrijk plaats heeft, alwaar men zich verkeerdelijk verbeeld, dat een geheel geſlacht, door de openlijke ſtraffe van een' misdadiger uit het

zelve, ontëerd word, waar tegen gij de edelmoedige denkwijze der Engelſchen, omtrend dit ſtuk, ſtelde; bij welke geene openlijke ſtraffoefening van een misdadige, een ſchandvlek op zijn geſlachte brengt.

JUSTUS.

Offchoon ik dit Volksvooroordeel afkeur, zo geloof ikechter, dat het dwaaslijk zoude gehandeld zijn, indien een bijzonder perſoon wilde onderneemen, om zulke vooröordeelen te verbeteren; en hier toe zijn geen perſoonen minder geſchikt, dan lieden van den burgerſtand, gelijk wij zijn. Lieden van een hooger rang kunnen daaden verrigten, welke in lieden van een minderen rang zouden afgekeurd worden, doch welke bij de eerſten, door den glansch van hunne grootheid omſcheenen zijnde, in een geheel ander licht worden beſchouwd. Lieden van den laagſten rang integendeel, ontduiken de aandacht van het gemeen, door hunne geringheid; en zijn derhalven aan de regelen van welvoeglijkheid niet zo vast verbonden: maar deftige burgers, deze zijn verpligt, om zich voor alle buitenſpoorige daaden zeer zorgvuldig te wachten.

EELHART.

Maar indien wij verplicht zijn, om ons te voegen naar het verkeerde vooröordeel van het gemeen, waar in beſtaat dan die Vrijheid, in welkers bezit gij voorheen zulk eene hooge waarde pleeg te ſtellen? Dan maaken wij ons immers tot deszelfs ſlaaven.

JUSTUS.

De Vrijheid welke wij genieten, is in de daad hoog te waarderen, indien wij dezelve vergelijken bij de dwingelandij, die bij zommige eenhoofdige regeeringen, plaatſe heeft; alwaar de wetten

wetten moeten zwijgen voor den wil van den Vorst In de genieting van deze Vrijheid, beſchermt door goede wetten, heb ik mij dikwils verblijd; ik heb ook dikwils met ſmert gezien dat deze vrijheid verkragt wierd, en dat de wetten, die dezelven moeten beſchermen, verwaarloost wierden. Maar zulk een vrijheid als gij ſchijnt te bedoelen, door welke ieder perſoon geheel onäfhanglijk van zijn medemensch zoude zijn, kan nergens, daar beſchaafde menſchen leven, te vinden zijn, vermits in alle ſamenlevingen de een afhangt van den ander.

ELHART.

Ach Vader! Ik kan nog niet gelooven, dat de misdaad, om welke Jan Burgerling gevangen is genoomen, van die natuur zoude zijn, dat dezelve hem op het Schavot zoude brengen. Het is immers nog niet zeker, waarmede hij beſchuldigt word. Zoude hij zulk een daad begaan hebben, waar door, hij niet alleen zelf ſtrafbaar zoude worden, maar waar door ook zijn braave broeder, en zijn geheele geſlacht, in droefheid en ſchande zoude geſtort worden? Dit komt mij zeer onwaarſchijnlijk voor.

JUSTUS.

Ik heb nog geduurig hoop gehad, dat hij een openbaare ſtraf zoude ontgaan, doch de algemeene geruchten doen mijne hoop van tijd tot tijd verminderen; dan uwe aanmerkinge, dat Jan Burgerling wederhouden zoude zijn geworden, in het pleegen van zijn misdaad, als hij bedacht dat de gevolgen daarvan zijn geheele geſlacht zouden treffen, doet mij ook een aane merking maaken, welke hier in beſtaat; dat, alhoewel het volks voorõordeel dat een openbaare ſtraf een geheel geſlacht ontëerd, af te keuren is, zulks echter zommige heilzaame gevolgen heeft: want door dit voorõordeel word niet alleen de misdaad verſchrikkelijker in de oogen van een misdaadigen; en hij word daar door

meer van het begaan van een misdrijf wederhouden: maar ook een geheel Geslacht waakt tegens het begaan van zulke misdrijven, welke misdadigers aan openbaare straffe doodstellen. Hierom ziet men in Duitschland en in Frankrijk zelden, dat lieden van een goed geslacht tot openbaare straffen veroordeelt worden, daar inregendeel zulks in Engeland dikmaals voorvalt. —— Ik moet nu eenige Vrienden gaan spreeken, en hoop nog betere berichten wegens deze zaak te zullen hooren; tracht intusschen u zelfs in staat te stellen, om u aan de wille des Hemels, met bedaardheid, te onderwerpen.

TWEEDE TOONEEL.

EELHART, *alleen.*

Ach! Ik heb mij tot nu toe bedwongen, doch nu kan ik niet langer bedaard blijven. Mijn liefste Saartje, gij zult de mijne zijn, al wierd de Waereld omgekeerd! Eerst heb ik de vervloekte hovaardij moeten overwinnen: men sprak, met ik weet niet hoe veel opheffs, over de deftigheid van onze burgerlijke afkomst; en men vond aan de zijde van Saartje, hier en daar geringe lieden, welke haar Neven of achter Neeven waren. Toen dit spook verdreeven was, verscheen de verdoemde gierigheid: de Vader van Saartje kon weinig medè ten huwelijk geeven; men vreesde dat hij weinig middelen bezat, en dat Saartje of haar Kinderen weinig van dien kant te wagten zouden hebben, door veel geduld ben ik eindelijk ook dien tegenstand te boven gekomen. Ik ben Makelaar geworden; mijne inkomsten zijn toegenomen; ik ben in staat om eene huishoudinge te kunnen onderhouden; Saartje en ik hebben elkanderen onverbreekelijke trouwe gezwooren; en op het onverwagtste vaard 'er een Duivel uit de Hel, en verleid Burgerling tot een diefstal; en alhoewel 'er alhier daaglijks duizend diefstallen ongestraft gepleegt worden, voerd hem deze in de

handen

handen van het gerecht. Doch alwierd de kwerel opgehangen, ik zal mijn woord niet breeken; de Zee blijft nog voor ons open. Ik zal mijn Saartje naar Amerika brengen; ik verſta de Bouwkunde en kan werken; waar ik mij met haar bevind zal ik brood voor haar winnen: van nu af aan gaa ik daar toe mijne maatregelen neemen; in weêrwil van mijn deftig burgerlijk geſlacht.

DERDE TOONEEL.

MARIA, EELHART.

MARIA.

Wat is dit voor eene vervoering van drift, daar ik u in vind! Uw Vader raad u immers ten besten? Ik heb u te vooren nooit zo wanhoopende gezien: weest bedaard, en bedenk dat het nu geen tijd is om van een huwelijk te ſpreeken; terwijl dat Saartje en haare ouders, in zulke droevige omſtandigheden zijn.

EELHART.

Vergeef mij Moeder! ik wist niet dat gij mij hoorde; doch is 'er ooit een tijd, waarin het te pas komt om aan mijne Beminde verzekering te geeven, van mijne ſtandvastige liefde, zo is het tegenwoordig. Nu kan ik haar toonen dat mijne liefde belangeloos is, en dat, welke ongelukken haar, of haar geſlacht mogen overkoomen, dezelve nooit zal verminderen. Indien ik hier mede zou wachten tot dat haar Oom vrij geſprooken is, dan kon de oprechtheid van mijne liefde verdacht gehouden worden.

MARIA.

Maar indien die Oom werkelijk ſchuldig word bevonden, en op het Schavot wordt gebragt; zoud gij dan, in weêrwil van

ons allen, en van uw geheel geſlachte, nochtans dit huwelijk willen doordrijven.

EELHART.

Zonder twijffel. Ik heb daaromtrent mijn vast beſluit genoomen; en op dat mijn geſlacht door dit huwelijk geen nadeel zoude lijden, zal ik met Saartje naar een land gaan, alwaar dit onredelijk vooröordeel geen plaatſe heeft.

MARIA.

Gij zijt tegenwoordig niet in ſtaat om gezond te redeneeren: alles wat ik u in deze omſtandigheid kan raaden, is uw drift te maatigen, en met geduld afte wagten, wat uitkomst de Hemel ons zal geeven.

EELHART.

Ach! Moeder, ik bid u! verleen mij uwe hulp om Vader te beweegen, dat hij mijn huwelijk toeſta; mijn hart is aan Saartje verbonden, en het is mij onmogelijk, om het van haar af te ſcheuren. —

MARIA.

Er wordt geſchelden; het zal mijn broeder zijn; het is de gewoone tijd van zijn bezoek.

EELHART.

Ik ben nu niet in ſtaat om hem te zien.

VIERDE TOONEEL.

TROTSAART, MARIA.

TROTSAART.

Goeden dag Zuster! hoe ziet gij 'er zo treurig uit? Wat ſcheelt 'er aan? zijt gij niet wel?

MARIA.

Ik ben Goddank gezond Broeder, doch in dezen tijd ziet men zulke onverwagte droevige gevallen gebeuren, dat men niet zonder rede treurig is.

TROTSCHAART.

Gij hebt immers geene rede, Zuster, om u zo zeer te bedroéven? — Gij hebt een verſtandig en deugdzaam Man, die bij elk in achting is. Gij zijt gezegend met middelen, waar door gij onbekrompen kunt leven; en hebt daar bij een Zoon, die, zo ik hoor, al veel te doen krijgt, en, als hij wel oppast, ook heel wel door de Waereld zal komen; dit zijn voorzeker al groote voorrechten; en men kan juist alles niet volmaakt naar zijn zin hebben.

MARIA.

Hebt gij ook eenige goede nieuwstijdingen gehoord?

TROTSCHAART.

Neen, tegenwoordig wordt 'er veel geſprooken van de Juſtitie; en men zegt dat Jan Burgerling reeds zo veel tot zijn lasten heeft, dat hij zal moeten hangen: maar ik heb nog wat ge-

hoord, het welk ik niet heb kunnen gelooven, of ſchoon het mij als waarheid verzekerd is; hier van zoudt gij mij nadere onderrigtinge kunnen geeven; en dan zoude ik weeten of ik deze vertelling kan tegenſpreken.

MARIA.

Indien ik u kan onderrigten, ben ik volkomen tot uwen dienst.

TROTSCHAART.

Men heeft mij verhaalt, dat Eelhart met de Dochter van Jacob Burgerling zoude getrouwd hebben, indien de gevangeneeming van Jan Burgerling, haar Oom, niet waar voorgevallen; en dat alleen door dit voorval de voortgang van het huwelijk belet is. Ik kan niet denken dat dit waarheid zij.

MARIA.

Ja Broeder, het is de waarheid: en dit ongelukkig geval is de rede van mijne bittere droefheid.

TROTSCHAART.

Wel, of ſchoon de duivel nooit iets goeds doet, hebben wij echter nu rede om hem te bedanken; alzo hij, door Jan Burgerling op het Schavot te voeren, belet heeft, dat Eelhart zich met zulk een canailleuſen volk zoude verbinden. Doch ik bid u Zuster, verhaal mij eens; hoe heeft Eelhart aan dat meisjen kennis gekreegen? ik had nooit van hem kunnen denken, dat hij zich zo ſchandelijk zoude kunnen verloopen. Heeft dat meisjen zo veel bevalligheden, dat zij hem in de knip kon krijgen?

MA-

MARIA.

Het is een zeer deugdzaame ordentelijke dochter, op welkers gedrag men niets berispelijk te zeggen weet; en zo menigmaal ik haar zie, komt mij het bitter verlies van mijne Agatha wederom te binnen. Zij heeft met haar op een ſchool geweest, en oefende zich veelmaal te zamen in nuttige wetenſchappen. Zij bezit deugd en veel oordeel, en heeft een zeer beminnelijk karakter. Na de dood van mijn Dochter, heeft zij mij veelmaal gezelſchap gehouden, en zonder dat wij het gemerkt hebben, is mijn Zoon op haar verlieft geworden. Mijn man heeft in den beginne hier over zeer te onvreede geweest, en begreep dat Eelhart een voordeeliger en aanzienlijker huwelijk zou kunnen doen; doch de ſchoone hoedanigheden van Saartje hebben hem eindelijk bewoogen, om zijne toeſtemminge tot dit huwelijk te geeven.

TROTSCHAART.

Wat is het gelukkig dat zulk een huwelijk nog niet voltrokken is! Ons geheele geſlacht zou daar door een onuitwiſchbaare ſchandvlek bekomen hebben. Hoe onbedacht geeft men ſomtijds, aan gering volk, toegang in zijn huis; en tot vergeldinge daar van verleiden zij onze kinderen.

MARIA.

Broeder, ik verzoek dat gij Saartje niet verongelijkt. Zij heeft mijn Zoon niet verleid. —— Dat de jonge lieden elkander beminnen is geen misdaad. Zij hebben beide beminnenswaardige eigenſchappen, en Saartje, noch haare Ouders hebben geen deel aan de misdaad van hunnen Bloedvriend.

TROTSCH-

TROTSCHAART.

Nu Zuster, verſchoon mij. Gij hebt waarlijk ook gelijk; want het meisjen is te beklagen; 'er is weinig kans voor haar, na dit voorval om een goed huwelijk te doen. Wat Eelhart belangt, die heeft tijd genoeg, en kan nog wel wat wachten met zich in den last van eene huishouding te ſteeken. En over een jaar of drie zal dit gevalletje wel vergeeten zijn, en hem niet verhinderen in het doen van een goed huwelijk. Ik was alleen wat geraakt, dat ik dit nieuws eerst van vreemden heb moeten hooren: Ik had mij verbeeld, dat vermits Eelhart mijn waarſchijnelijke naaste Erfgenaam tot noch toe geweest is; en dat mijne middelen noch al eenige aanmerking verdienen, dat het welvoeglijk zoude geweest hebben, om 'er mij ten minſte kennis van te geeven.

MARIA.

Wij zijn belet, door het droevig voorval met Jan Burgerling, om u hier over te ſpreeken; ook wisten wij niet dat 'er nog iemand buiten ons eenige kennis van had. Zo dat wij in dit geval onſchuldig zijn.

TROTSCHAART.

Gij hebt met dit geval voor mij bedekt te houden, niets misdreeven Zuster, indien gij zulks nodig achte; doch ik zal u van mijn' kant meerder openhartigheid betoonen; ik heb aan u iets te openbaaren. Toen ik mijne, nu zalige Huisvrouwe, had verlooren, was mijn voorneemen om geen tweede huwelijk aan te gaan: ik ſtelde mij voor, dat Eelhart mijn Erfgenaam zoude zijn; dan alzo ik gemerkt heb, dat hij zich weinig aan mij en gevolglijk ook aan mijne erfenis laat gelegen liggen; ben ik van beſluit veränderd; en mijn voorneemen is tegenwoordig om weder een Vrouw te neemen.

MA-

MARIA.

Ik bedank u, Broeder, voor deze bekendmaaking, en wenſche dat deze Vrouw uwe overledene Vrouwe in goede hoedanigheden moge evenaaren! Is zij mij bekent?

TROTSCHAART.

Zonder twijffel: het is Juffr. Rodney, mijn Huishoudſter: zij bezit weinig goederen, dan die heb ik niet nodig. Zij heeft ook in deze Stad geen naabeſtaanden, weshalven men geen gevaar loopt, dat iemand van dezelve zal opgehangen worden. De weinige naabeſtaanden, welke zij nog heeft, woonen in Engeland, en zijn lieden van den eerſten rang, welke haar ras naar Engeland zouden ontboden hebben, indien zij haaren toeſtand hadden geweeten.

MARIA.

Vergun mij, Broeder, dat ik u vraage: of gij dat mensch al grondig kent? Het is nog maar twee maanden geleden dat uw Vrouw, overleden is. Waaröm is deze Juffrouw niet bij haar aanzienlijk geſlachte in Engeland gebleven?

TROTSCHAART.

Toen haar Ouders geſtorven waren, wierden haare goederen, door de Wet, in bewaaringe genomen, voor haaren Broeder, welke vóór eenige jaaren naar de Indiën was gevaaren. Zij verſtond door iemand, dat haar Broeder in dienst van de Hollandſche Maatſchappije was te rug gekomen, en door hem te Amſterdam gezien was. Zij had reeds verſcheide Brieven aan hem geſchreeven, om hem kennisſe te geeven van den dood hunner Ouders, en te verzoeken om over te komen, dan dit vruchteloos zijnde, is zij zelfs hier gekomen, om naar haar Broeder

te

verneemen; en heeft zedert, door de Registers van de Oost-Indiſche Maatſchappije onderrichting bekomen, dat hij in de Indiën is geſtorven. Zij was toen t'huis in een Engelsch huis, daar ik dikwijls zaaken te verrichten had. Mijn Vrouw lag krank aan eene kwijnende ziekte, en had iemand noodig tot gezelſchap en om haar op te paſſen: Zij wierd mij daar toe aangeprezen, en mijn Vrouw, die geduurig in knechten afnam, was zeer wel over haar te vreden. De dood van mijn Vrouw trof mij zo geweldig, dat ik niet in ſtaat was, om zelfs mijne huishouding te beſtuuren, waarom ik haar verzocht, nog eenigen tijd dit werk voor mij waar te neemen, en ik moet betuigen, dat zulks door haar zeer loflijk word verricht. Zij heeft een goed beleid, is vriendelijk en zeer gedienſtig. Zij was nu voorneemens om in het kort weder naar Engeland te keeren, zo dat ik genoodzaakt wierd, om haar van mijne genegenheid kennis te geven, en haare toeſtemming tot ons huwelijk te verzoeken. Nu ontbreekt ons alleen de bepaalinge van een tijd tot het voltrekken van het zelve. Het ſpijt mij dat uw Man niet thuis is; ik had gaarne hem dit alles zeer omſtandig verhaald, doch mijn tijd is nu verſtreeken. Ik zal tegen den avond nog eens bij u koomen, om u op onze bruiloft te verzoeken. Groet uw Man van mij, ik blijf uw Dienaar.

MARIA.

Broeder, ik ben uw Dienares.

VIJFDE TOONEEL.

MARIA.

Ik kon wel denken, dat mijn Broeder niet ongehuwd zoude blijven; doch zo ſchielijk had ik het niet verwacht.

SESDE

ZESDE TOONEEL.

ELHART, MARIA.

ELHART.

Bragt Oom ons eenige goede tijding van den gevangenen? Hij moet iets bijzonders te zeggen gehad hebben, dat hij zo lang is gebleeven.

MARIA.

Wel degelijk had hij iets te zeggen. Hij gaat trouwen.

ELHART.

Dat is zijn zaak. Maar wist hij niets naders van de Justitie?

MARIA.

Ik heb daar van niets met zekerheid door hem gehoord. Hij ſprak meest van het voorwerp zijner Liefde, Juffrouw Rodney zijne Huishoudſter: en van haare aanzienlijke afkomst en goede hoedanigheden.

ELHART.

Ik heb haar altoos voor valsch, en geveinst aangezien. De Hemel geeve ten beste van mijn' Oom, dat mijne gelaatkunde mij mooge bedriegen!

MARIA.

Uw Vader zal verſtelt ſtaan over deze tijding. Ik hoor hem inkomen, ik zal hem dit nieuws terſtond gaan mede deelen.

ZE-

ZEVENDE TOONEEL.

EELHART.

Ik verlang om te hooren of Vader eenige tijding van de Juſtitie zal mede brengen, dan, hoe het daar mede mag gelegen zijn, mijn beſluit is genomen: ik zal mijn Saartje nooit verlaaten, noch mijn belofte intrekken. Mijne naabeſtaanden moogen mij voor eerst het voltrekken van mijn huwelijk beletten; doch naarmaate dat deze haatelijke zaak van Saartjes Oom, langer geleden, en verder van ons af zal zijn, zal dezelve zich kleinder en minder ſchriklijk vertoonen; en naar die maate zal ook de tegenſtand verminderen; het huwelijk van mijn' Oom zal ook hier toe in mijn voordeel zijn; vermits de hoop om zijn erfgenaam te worden, daar door verdweenen is, waar door de verhindering van dien kant meer krachteloos zal worden. Ik ben nu meer gemoedigt. Ik gaa eerst mijn Vader ſpreeken, misſchien heeft hij iets goeds gehoord, en dan vlieg ik naar Saartje, om haar te troosten, en mijne gedaane beloften te bevestigen.

Einde van het Eerſte Bedrijf.

TWEEDE

TWEEDE BEDRIJF.

EERSTE TOONEEL.

MARGARETHA, JACOB.

MARGARETHA.

Het is ten uiterſte verdrietig, dat men in zulk een droevig geval zo werkeloos blyft, en geen middelen beproeft, welke tot voorkominge van zulk een ſchandvlek zouden kunnen ſtrekken. Gy moest bedenken, dat eene werkelooze droefheid niets nuttigs te weeg kan brengen, en zoeken veel eer naar een middel, het welk aan den gevangenen gelegenheid gave om te ontſhappen. 'Er zijn zo veel voorbeelden van gevangenen, welke, door behulp van hunne vrienden, uit de gevangenis verlost zijn; de een door vermomminge, de ander door omkoopinge van den Sipier, of Dienaars; gij moest beproeven, of 'er niet één van deze middelen te werk geſteld konde worden. Ik voor mij, wilde liever de helft van mijne goederen misſen dan zulk eene ſchande ondergaan.

JACOB.

Mijn lieve Vrouw, de middelen die gij mij voorſtelt, kunnen hier van geen nut zijn. De Juſtitie is hier zo waakzaam, en alle middelen tot bewaaring van Gevangenen zijn hier zo wel bezorgt, dat alle poogingen om een gevangene de handen der Juſtitie te onttrekken, vruchteloos zouden zijn. Er is voor ons niet anders te doen, dan zich te onderwerpen aan de wille Gods, en zijne kaſtijdinge met lijdzaamheid te ondergaan.

MARGARETHA.

Ik ſtem u dit alles toe, maar God werkt zelfs door middelen; en wil ook dat wij, zo tot bevordering van ons geluk, als ter afwendinge van onheilen, gepaste middelen gebruiken zullen. Wij zien zelf dikwils dat zaaken, die op zich zelven kwaad ſchijnen, middelen in Gods hand zijn, om het goede uit te werken. Is dit alles niet de waarheid?

JACOB.

Zonder twijffel! Maar wat wildt gij hier verder mede zeggen?

MARGARETHA.

'Er valt mij een middel in, het welk men in de hoogſte nood zoude kunnen gebruiken.

JACOB.

Welk een middel toch?

MARGARETHA.

Indien de Gevangene tot den dood mogt worden verweezen, zoude men aan hem middelen ter hand moeten ſtellen, door welke hij zich zelven, in de Gevangenis om het leven konde brengen; om daar door voor zich zelven, en zijne naastbeſtaanden de ſchande te vermijden, van op een Schavot te ſterven.

JACOB.

Ik vertrouw dat gij mij dit middel voorſlaat, zonder het behoorlijk overdacht te hebben; want gij weet zo wel als ik, dat wij

wij ons daar door zouden ſchuldig maaken, aan de zwaare misdaad van broedermoord. —— Ik moet nu noodzaakelijk in de Bakkerij gaan. Door de bittere droefheid verzuimt men zijn beroep behoorlijk waar te neemen; ik zal u maar weinig minuuten alleen laaten.

TWEEDE TOONEEL.

MARGARETHA.

Ik heb wel verwacht, dat mijne raadgeevingen verworpen zouden worden; hier ben ik aan gewoon, en zedert omtrent vijf-en twintig jaaren dat ik getrouwd ben, heb ik nooit iets voorgeſlaagen, of het wierd afgekeurd. Of ſchoon ik niet geboren noch opgevoed ben om een Bakkers Vrouw te zijn, zo wierd mij dit Huwelijk door mijne Vrienden aangeraaden; om dat ik geene middelen genoeg bezat om 'er van te kunnen beſtaan. Jacob beloofde mij toen dat hij zijne Bakkerij niet lang zoude aanhouden, maar zich op den Koophandel toeleggen; of naar een ander aanzienlijker beroep zoude zoeken; maar tot nog toe zijn wij in dit geringe beroep gebleeven, en of ſchoon 'er zich nu en dan eene gelegenheid voordeed, om van kostwinning te veranderen, zo had mijn man altoos een uitvlugt bij der haand, nu eindelijk had hij een beſluit genoomen, en als Saartje getrouwt was, zoude men de Bakkerij verkoopen, doch wat kan het mij nu baaten? In wat gezelſchap zoude ik durven verſchijnen, met zulk een ſchandvlek op mijn Geſlacht! dan — daar is Jacob, laat ik mij bedwingen, anders moet ik zijne Cathechiſatie weder aanhooren.

DERDE TOONEEL.

JACOB, MARGARETHA.

JACOB.

Vind ik u nog alleen? —— Waar is Saartje?

MARGARETHA.

Zij zit zonder twijffel op haar kamer te ſchreijen: zo als zij nu, zederd drie dagen, geduurig heeft gedaan. Wat is het gelukkig dat zij van Eelhart een Trouwbelofte heeft, en dat zijne Ouders hunne toeſtemming tot dit huwelijk hebben gegeeven; zonder dit zoude ik vreezen dat de voortgang geſtremt zoude worden.

JACOB.

Ik heb des niettegenſtaande daar groote vrees voor. Dit ongelukkig voorval maakt een zeer groote verandering; en alle de naastbeſtaanden van Eelhart zullen zich tegen dit huwelijk verzetten.

MARGARETHA.

Zij mogen 'er zich tegen verzetten, maar kunnen het niet beletten. — De trouwbelofte is bondig; en als wij 'er ons aan houden, wat zullen zij 'er dan tegen doen?

JACOB.

Indien zij echter begreepen, dat dit voorval hen recht gave om dezelve te verbreeken; wat zouden wij 'er dan tegen doen?

MAR-

MARGARETHA.

Welk een zotte vraag is dit? Wij zouden hen in rechten betrekken, en hen noodzaaken om de belofte te vervullen. Waar toe dienen beloften, of waar toe dienen contracten anders, als om de onwillige partij te kunnen noodzaaken, om het geen 'er in beloofd word, te volbrengen.

JACOB.

Laat ons niet twisten over zulk eene onzekere zaak; maar eerst afwachten wat beſluit 'er aan den kant van Eelhart zal genomen worden; en daar na met bedaardheid onze maatregelen neemen. —— Zie daar! onze bedroefde Dochter.

VIERDE TOONEEL.

JACOB, MARGARETHA, SARA.

JACOB.

Kom Saartje, gij moet bedaard zijn, uwe droefheid maatigen, en u onderwerpen aan den wille Gods. Het ongeluk het welk ons overkomt is geheel buiten onze ſchuld. Laat ons op God vertrouwen; hij kan, als het hem behaagt, nog een goede uitkomst aan het ongeval geeven. Blijft nu wat bij uw Moeder; de eenzaamheid is voor u beide, zeer nadeelig. —— Ik zal ras mijne noodzaakelijkſte zaaken gaan verrichten, dan kom ik weêr bij u.

VIJFDE TOONEEL.

MARGARETHA, SARA.

MARGARETHA.

Uw Vader ſpreekt de waarheid, Dochter. Wij moeten moed houden. Ik denk dat Eelhart hier wel ras zal koomen. Wat is het goed, dat uwe huwelijks onderhandeling met hem, zo ver gevorderd is. Gij hebt van hem eene goede trouwbelofte; en indien zijn naastbeſtaanden hem mogten dringen om zijn woord te breeken, dan kunt gij u altoos daar van in rechten bedienen: dit is voor u een groot geluk; en het is waarſchijnlijk dat wij het nu zo ver niet zouden kunnen brengen.

SARA.

Ik wenſchte Moeder, dat gij mij konde zeggen, wat men van den Gevangenen hoord? Daar is niets moeijelijker als die droevige onzekerheid. Zou 'er nog eenige hoop zijn, dat hij niet op het Schavot zal koomen?

MARGARETHA.

Ik geloof niet dat daar toe eenige hoop meer over is. Wij moeten ons het aller ergſte voorſtellen. Maar niet, daar komt Eelhart; misſchien heeft hij iets van de Juſtitie gehoord, indien hij wat goeds weet, zal hij het ons zeggen, zonder dat wij 'er hem naar vraagen.

SESDE

ZESDE TOONEEL.

EELHART, MARGARETHA, SARA.

EELHART.

Lieve Moeder, gij moet u troosten, ik geloof niet dat 'er voor den gevangenen eenige hoop meer overig is; en gij mijn waardſte Saartje, als wij elkander liefhebben kunnen wij gelukkig zijn, of ſchoon ons alle ongelukken overkwaamen. Laat ons daar om moed ſcheppen! ons geluk in ons zelven zoeken, en verder alles aan Gods beſtuur overlaaten.

MARGARETHA.

Nu kinderen, ik heb wat te doen, gij zult te zaamen wel eenige zaaken te overleggen hebben. Eelhart, doe toch u best om Saartje wat op te beuren.

ZEVENDE TOONEEL.

EELHART, SARA.

EELHART.

Ik ben hier gekoomen om u op nieuw van mijne ſtandvastige liefde te verzekeren, en de beloſte, welke ik aan u gegeven heb, te bevestigen. Nu bid ik u dat gij mij van uw kant ook nogmaals uwe belofte van onverbreekelijke liefde herhaalt, en dan tarten wij alle ongelukken.

SARA.

Staat op Eelhart, het betaamt aan geen verſtandig man zich zo dwaaslijk voor zijn even mensch te vernederen. Ik beken

dat ik, niet tegenſtaande het ongelukkig voorval met mijn' Oom, vastelijk vertrouwt heb, dat gij in uwe liefde ſtandvastig zoudt zijn; doch ik bid u, zeg mij eens oprecht, hoedanig zijn in deze omſtandigheid de gevoelens van uwe Ouders? Begrijpen zij niet dat het voor u, en uw naabeſtaande ontëerende zoude zijn, indien ons huwelijk, na dit ſchandelijk voorval, voortgang had?

EELHART.

Zij hebben mij de zwaarigheden, die daar uit zouden voortvloeijen, voorgehouden, doch dezelve beſtaan meest in volksvooröordeelen, en zijn bij mij van geen gewigt. Ook ben ik verzekert, dat zij in weinig tijds hunne volkoomene toeſtemminge tot de voltrekkinge van ons huwelijk zullen geeven.

SARA.

Het is tegenwoordig voor ons geen tijd, om over de volksvooröordeelen te twisten. Dit is zeker, dat ons voornaamſte oogmerk in het aangaan van een huwelijk moet zijn, om elkanderen gelukkig te maaken: nu heeft de tusſchenkomst van dit ongelukkig voorval met mijn' Oom, ons buiten ſtaat geſteld, om dit oogmerk te kunnen bereiken; en ik twijffel niet, of uw Ouders zullen u dit met bondige redenen hebben aangetoond: derhalven; als gij met bedaardheid hunne redenen overweegd, zult gij bekennen moeten, dat dezelve gegrond zijn, en dat het best voor ons zal zijn, om ons te onderwerpen aan den wil des Hemels; welke toegelaaten heeft, dat ons huwelijk door dit voorval zoude geſtuit worden.

EELHART.

Ach! mijn lieffſte Saartje, waar toe alle deze redenen? Ik hoop immers dat uwe liefde voor mij niet is verminderd. Gij brengt mij in de uiterſte ongerustheid.

SA-

SARA.

Neen Eelhart, mijne liefde tot u is niet verminderd, integendeel is dezelve ſterker als ooit te vooren. Deze liefde laat mij niet toe, om u deelgenoot van mijn ongeluk te maaken; en om u dit te toonen, zo ſtel ik u deze Trouwbelofte weder in handen; ik wil volſtrekt alle gelegenheden om 'er aan mijn kant eenig gebruik van te kunnen maaken, wechneemen.

EELHART.

Gij maakt mij wanhoopig. Ik neem dezelve volſtrekt niet aan; onze wederzijdſche liefde is door deze trouwbelofte bevestigt, niet dan de dood van een van ons beiden, kan dezelve verbreeken.

SARA.

Gij volgt nu alleen uw drift, en geeft aan de reden geen gehoor. De vernietiging van deze Trouwbelofte is ondertuſſchen volſtrekt noodig; en indien gij weigerd om dezelve aan te neemen, zal ik dezelve in uw bijzijn verſcheuren. — Zie daar! — nu kunt gij verzekert zijn, dat dezelve van mijn kant nooit gebruikt zal worden, als een middel om u tot het voltrekken van ons huwelijk te noodzaaken.

EELHART.

Ik ben zodanig ontroerd, dat ik de oorzaak van dit vreemd gedrag niet kan doorgronden. Gij betuigt mij meer dan ooit te beminnen, en ten zelven tijd verbreekt gij al de verbintenisſe die ons van onze wederzijdſche liefde verzekerd. Indien ik daar toe van mijn kant oorzaak gegeeven mogt hebben, zo bid ik u om het mij te ondekken.

ZEVENDE TOONEEL.

EELHART.

Ik verlang om te hooren of Vader eenige tijding van de Juſtitie zal mede brengen, dan, hoe het daar mede mag gelegen zijn, mijn beſluit is genomen: ik zal mijn Saartje nooit verlaaten, noch mijn belofte intrekken. Mijne naabeſtaanden moogen mij voor eerst het voltrekken van mijn huwelijk beletten; doch naarmaate dat deze haatelijke zaak van Saartjes Oom, langer geleden, en verder van ons af zal zijn, zal dezelve zich kleinder en minder ſchriklijk vertoonen; en naar die maate zal ook de tegenſtand verminderen; het huwelijk van mijn' Oom zal ook hier toe in mijn voordeel zijn; vermits de hoop om zijn erfgenaam te worden, daar door verdweenen is, waar door de verhindering van dien kant meer krachteloos zal worden. Ik ben nu meer gemoedigt. Ik gaa eerst mijn Vader ſpreeken, misſchien heeft hij iets goeds gehoord, en dan vlieg ik naar Saartje, om haar te troosten, en mijne gedaane beloften te bevestigen.

Einde van het Eerſte Bedrijf.

TWEEDE

TWEEDE BEDRIJF.

EERSTE TOONEEL.

MARGARETHA, JACOB.

MARGARETHA.

Het is ten uiterſte verdrietig, dat men in zulk een droevig geval zo werkeloos blyft, en geen middelen beproeft, welke tot voorkominge van zulk een ſchandvlek zouden kunnen ſtrekken. Gy moest bedenken, dat eene werkelooze droefheid niets nuttigs te weeg kan brengen, en zoeken veel eer naar een middel, het welk aan den gevangenen gelegenheid gave om te ontſnappen. 'Er zijn zo veel voorbeelden van gevangenen, welke, door behulp van hunne vrienden, uit de gevangenis verlost zijn; de een door vermomminge, de ander door omkoopinge van den Sipier, of Dienaars; gij moest beproeven, of 'er niet één van deze middelen te werk geſteld konde worden. Ik voor mij, wilde liever de helft van mijne goederen misſen dan zulk eene ſchande ondergaan.

JACOB.

Mijn lieve Vrouw, de middelen die gij mij voorſtelt, kunnen hier van geen nut zijn. De Juſtitie is hier zo waakzaam, en alle middelen tot bewaaring van Gevangenen zijn hier zo wel bezorgt, dat alle poogingen om een gevangene de handen der Juſtitie te ontrekken, vruchteloos zouden zijn. Er is voor ons niet anders te doen, dan zich te onderwerpen aan de wille Gods, en zijne kastijdinge met lijdzaamheid te ondergaan.

AGTSTE TOONEEL.

SARA.

Ach! Hemel! de beste, de deugdzaamſte, en de getrouwſte van alle Minnaars te moeten verliezen, en dat geheel buiten mijn ſchùld! En daar bij de ſchandelijke en ſmartelijke ſtraf, welke mijn' Oom zal moeten ondergaan. —— Wie weet door welke wegen hij tot zulk een misdaad is verleid! Ach! Ik kan het gewigt van zo veel droefheid niet langer draagen.

NEGENDE TOONEEL.

MARGARETHA, SARA.

Nu Saartje, daar ik zelf van verdriet verteerd word, moet ik u nog koomen opbeuren? Gij hebt immers nog een getrouwe Minnaar, het welk u tot een groote troost verſtrekt; en die Huwelijk zal voor u, de ſchande die ons heden door uw Oom werd toegebragt, merkelijk bedekken.

SARA.

Ach Moeder! ſpreekt mij toch niet meer van mijn huwelijk, dit kan immers nu geen voortgang hebben? Het zoude dwaasheid zijn om daar aan nog verder te denken.

MARGARETHA.

Wat zegt gij daar? Zoude Eelhart ook zijne trouwbelofte willen verbreeken? — Dat zal zo gemaklijk niet geſchieden. Ik heb hier wel vrees voor gehad, maar het is goed dat ik 'er nog ben: want uw Vader zo wel als gij, zouden misſchien dat eind maar laaten glippen, en alles overgeeven; doch ik zal dit ſtuk wel uitvoeren, en van deze trouwbelofte het noodige gebruik maaken.

maaken. Geef mij uwe trouwbeloften. Ik moet daar eens met onzen Advocaat over ſpreeken.

SARA.

Ik kan dezelve aan u niet geeven. Ik bid u Moeder, verſchoon mij, het is immers nu geen bekwaame tijd om over dit ſtuk te ſpreeken?

MARGARETHA.

Hoe! Weigert gij dit aan uw Moeder? Gij kunt wel verzekert zijn, dat dezelve in mijne handen wel bewaard zal zijn; en dat ik beter zorg zal draagen om uw recht te doen gelden dan uw Vader, of gij zelf. Kom! hebt gij de trouwbelofte bij u? Geef mij dezelve dan!

SARA.

Indien ik dezelve had, zo zoude ik u terſtond gehoorzaamt hebben; maar dezelve is reeds vernietigt en verſcheurd.

MARGARETHA.

Wat! — Waarom geeft gij zulk een ſtuk uit uw handen? Die geveinsde! nu zien wij waarom hij ons door valſche vriendelijkheid misleid heeft; zijn oogmerk is alleen geweest, om zich van dit ſtuk meester te maaken; en gij zijt zo onnoozel, dat gij u in dien ſtrik laat vangen! Waarom hebt gij mij zulk een ſtuk van aanbelang niet aanſtonds in handen gegeeven? Ik zoude wel zorg gedraagen hebben, dat het door die verrader niet was verſcheurd geworden.

SA-

SARA.

Ach Moeder! Gij doet aan Eelhart groot ongelijk. Ik ben zelf de oorzaak dat deze trouwbelofte vernietigd is. Eelhart is volkoomen onſchuldig.

MARGARETHA.

Kund gij zulk een voorbedachte valschheid nog verſchoonen; en de ſchuld daar van op u neemen? Onnozele Duif! daar komt u Vader! Wat of hij van zulk eene verraderij zal zeggen!

TIENDE TOONEEL.

JACOB, SARA, MARGARETHA.

JACOB.

Mijn lieve Vrouw! ik ben doodelijk ontſtelt. Ik had nooit gedacht dat de zaak tot zulk een ſlecht einde zou koomen.

SARA.

Ach Vader! hebt gij iets nader van Oom gehoord? Zo verberg het niet voor ons.

MARGARETHA.

Lieve man, wat is het toch? Zegt het ons maar zonder omwegen....

JACOB.

Hij heeft zijn vonnis ontvangen, en zal gehangen worden.

MAR-

MARGARETHA.

Gehangen! Goede Hémel, ſtaat ons bij! Mijn lieve Sara wat ſcheeld u? Ach! zij valt in onmagt. Waarom zegt gij dit niet wat voorzigtiger? Alle ongelukken treffen mij tegenwoordig te gelijk! Ik zal dezelve niet lang overleven. Haal mij toch ſchielijk wat *Eau de Luce;* daar is een flesjen in mijn Kabinet. —— Om ons ongeluk volkoomen te maaken, zijn wij nu in gevaar om onze eenige Dochter te verliezen. Deze ſchrik zal haar eene doodelijke ziekte veröorzaaken. —— Ik voel geen pols meer. —— Waar blijft mijn man nu zo lang. ——

JACOB.

Hier is Azijn. Ik vond u flesjen niet.

MARGARETHA.

Zij ſchijnt een weinig te bekoomen. —— Ik voel haar pols. —— Kom Jacob, laat ons haar in de binnenkamer op het rustbed brengen: en om den Doctor zenden; hij zal gewis eene Aderlating ordonneeren, ik heb ook medicijnen noodig. Ach! wat kan een ondeugend mensch al verwarringe en droefheid in een huisgezin veröorzaaken....

Einde van het Tweede Bedrijf.

DERDE

DERDE BEDRIJF.

EERSTE TOONEEL.

JACOB, MARGARETHA, JUSTUS, MARIA.

JACOB.

Nu Vrouw, nu denk ik, dat gij overtuigd zult zijn, dat Eelhart geen ſchuld heeft aan het verſcheuren van zijne Trouwbelofte; en dat onze waarde Dochter daar van alleen de oorzaak is.

MARGARETHA.

Daar zal ik ten vollen van overtuigt zijn, als Eelhart haar weder eene nieuwe trouwbelofte heeft gegeeven. Dan zal ik hem geheel rechtvaerdigen.

JUSTUS.

Gij moet niet gelooven dat wij voorneemens zijn, om ons te bedienen van het edelmoedige gedrag van uwe Dochter, om u een ſtuk te onthouden, het geen onze Zoon aan uw Dochter vrijwillig heeft gegeeven? Wij hebben reeds een beſluit genoomen om toe te ſtaan, dat zijn huwelijk met uwe Dochter, niet tegenſtaande het geval met uw broeder, op een bekwaamen tijd voortgang zal hebben.

MARGARETHA.

Waarde Vriend! Wij ſtellen ons daar in volkomen gerust; en hebben in het minst aan de getrouwheid van Eelhart niet getwijf-

twijfeld. Het is mijn aart niet, wantrouwig te zijn. Maar tegenwoordig moet men ook niet al te ligtgeloovig zijn, Of men wordt menigmaal bedrogen. Dit is een gebrek, het welk ik in onze Saartje dikwils berispt heb.

MARIA.

Zult gij niet eens gaan zien hoe zij vaart? Ik wil u gaarne vergezellen.

TWEEDE TOONEEL.

JACOB, JUSTUS.

JACOB.

Her verwonderd mij, dat Eelhart nog niet hier is.

JUSTUS.

Hij heeft kennis aan een Heer, welke hem belooft heeft, een Copije van de laatste bekentenis van den gevangene te bezorgen; 'er liep heden een gerucht, dat de gevangene nog meer misdaaden had bekent; en dat de uitvoering van zijn vonnis was uitgesteld. Wij denken dat het een uitstrooisel zal zijn. —— Doch mijn Zoon zal naar de waarheid van dit gerucht verneemen.

DERDE TOONEEL.

TROTSCHAART, JUSTUS, JACOB.

TROTSCHAART.

Ik vond u niet aan uw huis, Broeder; en ben hier gekoomen om met u over iets te raadpleegen.

JUSTUS.

Ik ben tot uw dienst.

JACOB.

Intusschen zal ik mijne Dochter gaan zien.

VIERDE TOONEEL.

TROTSCHAART, JUSTUS.

TROTSCHAART.

Gij zult u over het geval verwonderen. Toen ik van de Beurs thuis kwam, vernam ik, dat Juffrouw Rodney was uitgegaan; en mijn Dienstmaagd verhaalde mij, dat zij haar reiskoffer had meêgenoomen. Ik kon de reden hier van niet bedenken, maar was nog meer verwonderd, toen ik zag dat het Kabinet van mijne overledene Vrouw open was; en dat daar uit waren wechgenoomen, eenige Juweelen en een Beurs met 300 Ducaten. Ik ben radeloos, en weet niet wie ik met deze diefftal zal beschuldigen. Juffrouw Rodney te verdenken heeft weinig schijn; want zij wist dat ik voorneemens was haar te trouwen, en de helft van mijne goederen te maaken: ik heb met mijne dienstmaagden nog niet over dit geval gesprooken; maar vertrouw dat dezelve hier aan geen deel hebben. Ik ben raadeloos, en weet niet wat te beginnen.

JUSTUS.

Dit is een vreemd en netelig geval. Hebt gij ook kunnen bespeuren of deze zogenaamde Juffrouw Rodney, in het heimelijk, een Minnaar heeft? —— Weet gij wie haar vertrouwde vrienden waren?

TROTSCH-

TROTSCHAART.

Van dit alles weet ik niets. Doch zedert dat Jan Burgerling in de gevangenis heeft gezeten, heeft zij één buitengewone ongerustheid en droefgeestigheid vertoond: het welk ik toegeschreeven heb aan haar medelijden met iemand die zij kende.

JUSTUS.

Had zij kennis aan hem?

TROTSCHAART.

Weinig tijds voor dat hij gevangen is genoomen, heeft hij aan mijn huis geweest; en vermits ik niet thuis was, heeft hij eenigen tijd naar mij gewagt, en bij die gelegenheid met haar gesprooken; en zo als ik van mijne dienstmaagden gehoord heb, spraaken zij te saamen in het Engelsch, doch daar op heb ik toen geen acht geslagen.

JUSTUS.

Maar Broeder, hebt gij niet aan een van uwe Correspondenten te Londen over haar geschreeven, en vernoomen, of het geen zij van haar atkomst heeft gezegt, waarheid is?

TROTSCHAART.

Ik heb dit wel gedaan, maar Londen is zo groot, dat het daar moeijelijk is om naar iemand te verneemen. Zo dat ik daar op nog geen voldoenend antwoord heb ontvangen.

JUSTUS.

Men zou Juffrouw Rodney (zo als zij zich noemt) kunnen vervolgen, en zien, of men eenige van de vermiste goederen bij haar ontdekte. Doch het heeft zijne zwaarigheden; want het is mogelijk, dat de vermiste goederen niet door haar ontvreemt zijn. Wanneer hebt gij deze goederen nog in uw Kabinet gezien?

TROTSCHAART.

Dat weet ik niet, het is lang geleden. Wie ziet dagelijks in zijne Kabinetten.

JUSTUS.

Het geval gebeurd op een zeer ongelukkigen dag. Mijn zoon is vlug en ſchrander, en zou best bekwaam zijn om dat mensch op te ſpeuren, en, zonder onnoodig gerucht te maaken, de waarheid te ontdekken; maar hij is tegenwoordig niet in ſtaat om zaaken van aanbelang te verrigten. De droefheid heeft hem geheel overmeesterd. Ik verwagt hem hier alle oogenblikken. Wij zijn hier gekoomen om onze vrienden over het droevig geval te troosten.

TROTSCHAART.

Ja waarlijk, hij zou mij nu een grooten dienst kunnen doen; welke ik altoos zal erkennen. Maar, zie! daar komt onze Neef.

VIJFDE TOONEEL.

JUSTUS, EELHART, TROTSCHAART.

JUSTUS.

Zoon! Uw Oom heeft uw dienst noodig, indien gij door het verdrietig voorval nog eenige moed en kragt hebt overgehouden, om een zaak, daar ſpoed en oplettenheid toe vereischt word, uittevoeren. Doch zegt ons, eer wij daar over ſpreeken, wat tijding brengt gij mede?

EELHART.

Dat hij reeds geëxecuteerd is. Ik heb lang gewagt na het afſchrift van zijne laatſte bekentenis, en heb het eindelijk, door een Klerk, verzegeld ontvangen. Ik kan niet denken dat het iets bijzonders zal behelzen. Gelieft gij het te openen, en te leezen.

JUSTUS *leest.*

Extract uit het Register &c. „ Voorts bekenne ik, dat „ mijn waare naam is *William Rodney*; dat ik gebooren ben „ op een dorp nabij Londen, en circa 12 jaaren geleden, in „ dienst van de Engelſche Oostindiſche Comp. als Soldaat „ naar de Indiën ben gevaaren, doch op de Kust van Corro„ mandel uit dezen dienst ben gedeſerteerd, en mij begeven „ heb in dienst van de Hollandſche Compagnie; waar na ik, on„ der bevel van een onder Officier, genaamt Jan Burgerling, in „ Guarniſoen wierd gelegt, in een Fort; alwaar ik met de ge„ zegde Burgerling een naauwe vriendſchap maakte, en wij „ aan malkanderen zeer dikwils de gevallen van onze jeugd „ verhaalden; zo dat mij alles wat hem betrof volkomen be-

„ kend was. Dat na verloop van eenigen tijd een aanſteekende
„ ziekte onder ons ontſtond, waar door alle de Europeeſen in
„ het Fort ſtierven, behalven ik. En vermits de gemelde Jan
„ Burgerling eenige goederen bezat, en ook vrij wat gagie te
„ ontvangen had, zo beſloot ik mij voor hem uit te geeven,
„ om mij meester van zijne bezittingen te maaken; het geen te
„ ligter konde geſchieden, om dat ik in perſoon veel naar hem
„ geleek, en zijne bekende meest overleden of naar andere ge-
„ westen verzonden waren: welke list mij dan ook gelukt is,
„ en onder welke naam en qualiteit ik hier ben gekomen.
„ Van dit alles heeft niemand kennis dan alleen mijne Zuster,
„ welke ik onlangs in deze Stad ontdekt heb, aan het huis van
„ zeker Heer, genaamt Trotschaart. —— Dit heb ik, door
„ mijn gewceten geprangt zijnde, voor de Justitie niet kunnen
„ verbergen." enz. —

TROTSCHAART.

Het geen ik gehoord heb, doet mij geheel verſtommen.

EELHART.

Ik moet deze bekentenis terſtond aan Saartje mede deelen.

ZESDE TOONEEL.

JUSTUS, TROTSCHAART.

JUSTUS.

Men kan nu klaar ontdekken, dat de vrees om bekend te zul-
len worden, Juffr. Rodney heeft doen beſluiten om de vlugt
te neemen; en dat zij, wel voorziende dat nu haar heimelijk geen
voortgang zoude hebben, heeft meê genomen 't geen zij
konde krijgen.

TROTS-

TROTSCHAART.

Dat Canaillieuſe Vrouwmensch! Maar wat zullen wij nu beginnen? Ik ben radeloos.

JUSTUS.

Men moet dit met bedaardheid overleggen, om door overhaasting geen ſtap te doen welke ons naderhand zoude berouwen.

TROTSCHAART.

Daar hebt gij gelijk in. Maar men kan echter niet ſtilzittende verdraagen, dat men zo ſchandelijk bedrogen en beſtoolen word. Wie weet, als die vervloekte Canaillie in handen van het Gerecht kwam, of zij niet opgeknoopt wierd, zo wel als haar broeder.

JUSTUS.

Zij zou groot gevaar loopen; maar indien dit gebeurde, zoude het u veel onaangenaamheden kunnen veröorzaaken. In zulk een geval zou zij zekerlijk eene bekentenisſe doen, van alles wat 'er tusſchen u en haar is voorgevallen; en men is 'er veeltijds niet opgeſtelt, dat zommige zaaken, die in onze huizen geſchied zijn, openlijk bekend worden; veel min dat dezelve voor een Rechtbank koomen.

TROTSCHAART.

Die Duivelſche Heks had mij ſchier betoverd; zij heeft mij voor meer als 2000 guldens aan waarde ontſtoolen; doch mijn beſluit is genoomen: zij zal wel aan de galg koomen, al help ik 'er haar niet aan. Dit klein verlies kan mij ook weinig hinderen.

„ kend was Dat na verloop van eenigen tijd een aanſteekende
„ ziekte onder ons ontſtond, waar door alle de Europeeſen in
„ het Fort ſtierven, behalven ik. En vermits de gemelde Jan
„ Burgerling eenige goederen bezat, en ook vrij wat gagie te
„ ontvangen had, zo beſloot ik mij voor hem uit te geeven,
„ om mij meester van zijne bezittingen te maaken; het geen te
„ ligter konde geſchieden, om dat ik in perſoon veel naar hem
„ geleek, en zijne bekende meest overleden of naar andere ge-
„ westen verzonden waren: welke list mij dan ook gelukt is,
„ en onder welke naam en qualiteit ik hier ben gekomen.
„ Van dit alles heeft niemand kennis dan alleen mijne Zuster,
„ welke ik onlangs in deze Stad ontdekt heb, aan het huis van
„ zeker Heer, genaamt Trotschaart. —— Dit heb ik, door
„ mijn gewceten geprangt zijnde, voor de Justitie niet kunnen
„ verbergen." enz. —

TROTSCHAART.

Het geen ik gehoord heb, doet mij geheel verſtommen.

EELHART.

Ik moet deze bekentenis terſtond aan Saartje mede deelen.

ZESDE TOONEEL.

JUSTUS, TROTSCHAART.

JUSTUS.

Men kan nu klaar ontdekken, dat de vroes om bekend te zul-
len worden, Juffr. Rodney heeft doen beſluiten om de vlugt
te neemen; en dat zij, wel voorziende dat nu haar huwelijk geen
voortgang zoude hebben, heeft meê genomen 't geen zij
konde krijgen.

TROTS-

TROTSCHAART.

Dat Canailleuſe Vrouwmensch! Maar wat zullen wij nu beginnen? Ik ben radeloos.

JUSTUS.

Men moet dit met bedaardheid overleggen, om door overhaasting geen ſtap te doen welke ons naderhand zoude berouwen.

TROTSCHAART.

Daar hebt gij gelijk in. Maar men kan echter niet ſtilzittende verdraagen, dat men zo ſchandelijk bedrogen en beſtoolen word. Wie weet, als die vervloekte Canaillie in handen van het Gerecht kwam, of zij niet opgeknoopt wierd, zo wel als haar broeder.

JUSTUS.

Zij zou groot gevaar loopen; maar indien dit gebeurde, zoude het u veel onaangenaamheden kunnen veröorzaaken. In zulk een geval zou zij zekerlijk eene bekentenisſe doen, van alles wat 'er tusſchen u en haar is voorgevallen; en men is 'er veeltijds niet opgeſtelt, dat zommige zaaken, die in onze huizen geſchied zijn, openlijk bekend worden; veel min dat dezelve voor een Rechtbank koomen.

TROTSCHAART.

Die Duivelſche Heks had mij ſchier betoverd; zij heeft mij voor meer als 2000 guldens aan waarde ontſtoolen; doch mijn beſluit is genoomen: zij zal wel aan de galg koomen, al help ik 'er haar niet aan. Dit klein verlies kan mij ook weinig hinderen.

ZEVENDE TOONEEL.

JACOB, MARGARETHA, JUSTUS, MARIA, EELHART, SARA, TROTSCHAART.

MARGARETHA.

Welk een gelukkige omkeer van zaaken!

JACOB.

Ik ben altoos in twijffel geweest, of hij waarlijk wel mijn Broeder was.

MARIA.

De Hemel zij gedankt over deze gelukkige ontdekking.

SARA.

Al het voorgevallene heeft mijne gedachten zodanig verward, dat ik in twijffel ſta, of het geen ik hoor de waarheid, of een droom is.

EELHART.

Nu Saartje, ik hoop dat gij mijne Liefde nogthans voor geen droom zult houden; en dat gij, nu alle beletzelen ophouden, niet langer uwe toeſtemminge zult weigeren, om ons huwelijk, zo ras mogelijk, te voltrekken.

SARA.

Wij zullen wel tijd hebben om daar over nader te ſpreeken.

TROTSCH-

TROTSCHAART.

Ik kan wel denken, dat het voorval met dien gewaanden Oom, den voordgang van uw Huwelijk met Eelhart zoude belet hebben, maar dit moet gij hem niet wijten; nu moet gij de blijdſchap volkomen maaken, en bepaalen den tijd van uw Huwelijk. Ik.....

EELHART.

Neem het mij niet kwalijk, Oom, dat ik u in de reden val. Het geval van de gewaande Oom heeft mij niet belet, om mij ſtandvastig te willen houden aan de Trouwbeloſte die ik aan Saartje heb gegeven. Maar Saartje begreep dat het huwelijk met haar, na dit voorval mij ongelukkig zoude maaken; en heeft daarom onze wederzijdſche beloften willen verbreeken; en toen ik volſtrekt bleef weigeren om mijne Trouwbeloſte terug te neemen, heeft zij dezelve verſcheurd en vernietigt.

TROTSCHAART.

Heeft uw Beminde, na dit geval, u van uwe gegevene beloſte ontſlagen? Dit is edelmoedig gehandeld. — Ik had reeds voorgenomen om haar, om kennis te maaken, een kleinigheid te ſchenken, doch nu zal ik 'er nog wat bij doen — doch eerst moet Saartje haare toeſtemming geeven tot de ſpoedige voortgang van het Huwelijk.

SARA.

Ik heb nooit opgehouden om Eelhart te beminnen; maar deze omkeering komt zo ſchielijk en onverwagt.....

TROTSCHAART.

Deze omkeering maakt ons beide gelukkig. Voor u dient dezelve om een goed huwelijk te doen; en voor mij om van een kwaad huwelijk bevrijd te blijven. Gij lieden zijt bedroogen door de Broeder, en ik door de Zuster. — Kom Eelhart omhels uw aanſtaande Bruid.

MARGARETHA.

Ach! dat wij in ſtaat waren, om u, voor zo veel goedheid, eenige vergelding te doen.

TROTSCHAART.

Vergelding heb ik niet noodig, daar moet gij niet om denken; maar wij moeten nog van mijn geſchenk ſpreeken.

SARA.

Uw Vriendſchap, Mijn Heer! is ons waardiger dan eenig geſchenk.

TROTSCHAART.

Ik heb een ſtel Juweelen bij mijn Juwelier beſtelt, het zelve was voor mijn tweede Vrouw geſchikt; doch nu zal het mij veel genoegen geeven, u daar mede verciert te zien.

MARGARETHA.

Waarlijk Mijn Heer! mijn Dochter...;

TROTSCH-

TROTSCHAART.

Geen complimenten! Daar ben ik ſchriklijk tegen. Ik heb ook voorgenomen om 'er nog wat bij te doen. De Hemel heeft mij rijkelijk met middelen gezegend. Nu komt mij een ſchoone gelegenheid voor, om 'er een nuttig gebruik van te maaken. Ik wil ook voor het huwelijks goed van mijn aanſtaande Nicht zorgen, en verzoek dat haar Vader morgen aan mijn huis komt, dan zullen wij dat te ſaamen reguleeren.

JACOB.

De verplichting die gij op ons brengt is waarlijk groot.

TROTSCHAART.

Nu al genoeg. Het is heden een wonderlijke dag geweest; doch ik hoop, dat gij alle tegenwoordig zo vergenoegd moogt zijn, als ik.

JUSTUS.

Ik wensch ons aller vergenoeginge duurzaam zal zijn.

MARIA.

De Hemel geeve, dat wij nog lange ooggetuigen moogen zijn van de welvaard onzer Kinderen.

MARGARETHA.

Het geen hier voorgevallen is, gelijkt waarlijk veel naar een Tooneelſpel! Komt, waarde Vrienden! laat ons nu naar beneden gaan, daar zullen wij een glaasjen Wijn en een kopjen Koffij gereed vinden; en dan kunnen wij met malkander over dit wonderlijk geval breedvoeriger ſpreeken.

Einde van het derde en laatſte Bedrijf.

DE

DE JONGE PERSIAAN.

CIJRUS, ARTAXES, HOVELINGEN, enz.

CIJRUS.

Schaam u, Prins! —— Wie zal het verlies van zulk eene kleinigheid langer, dan ten hoogſte één uur beklaagen? —— Er komen immers wedloopen genoeg. Bij dien van heden, waart gij de tweede aan den eindpaal; bij den volgenden, zult gij de eerſte zijn.

ARTAXES.

Ó Nooit, nooit! Zo lang de Jongeling mede dingt, die heden den prijs behaalde; en zo hij niet mede dong, wat roem zou 'er dan voor mij te verkrijgen zijn? —— Hoe pijlſnel vloog zijn Ros! —— Een lichtſtraal vliegt naauwlijks ſneller. —— Met welk een behendigheid wist hij 't te leiden! —— Ik zie hem werwaarts ik mijne oogen ſlaa; beſchouw de edelmoedigheid in zijn beſcheiden gelaat, de ſtille grootte, met welke hij den Lauwerkrans aannam, en ten tweedenmaale over mij zegevierde.

CRIJ-

CIJRUS.

Recht zo! Gij zijt Cambijſus (*a*) neef! (*Hij omärmt hem.*) Overwonnene? Gij zijt mij van nu aan waardiger, dan een Veldheer, die mij zijne zegepraal koomt berichten. — Hij reeds, die met alle onpartijdigheid, de uiterlijke meerderheid van zijn' mededinger, recht doet, looft, doet veel; maar hij, die in dien zelfden mededinger, eene grootheid van ziel erkent en roemt, moet een van de weinig Edelen onder de menſchen zijn. ——— Ik zou hem gaarne kennen die over u getriomfeerd heeft.

EEN HOVELING.

Dat kunt gij Monarch, zo dra het u behaagt. Ik heb hem daareven voor uwe tent gezien.

CIJRUS.

Wel nu, roept hem! (*De Hoveling vertrekt; Artaxes treed agter Cijrus.*) Waar wilt gij heen, Neef?

ARTAXES.

Mij agter u verbergen, op dat hij de blos der ſchaamte, niet op mijne wangen ziet. (*de Hoveling komt met een' jong Soldaat binnen.*)

DE HOVELING.

Onöverwinlijke, hier is hij! —— Ik vond hem bij een gedeelte zijner Spitsbroederen, aan wien hij de duizend gouden geldſtukken uitdeelden, die de prijs van den wedloop uitmaakten.

CIJ-

(*a*) Dus heette Cijrus Vader.

CYRUS, (*ſtijgt van zijn Troon,*)

Hoe arm ben ik niet! heb ik in alle mijne ſchatten wel eene belooning voor zulke verhevene denkwijze als deeze? Heb ik een kleinood dat ik zulk eenen Jongeling durf aanbieden? —— In het toekomende moet gij in den ſtrijdt aan mijne zijde vechten, en weldra als Veldheer zonder mij; dit verzoekt u Cijrus. —— En mij en Artaxes te omhelzen, beveelt u uw Koning!

DE SOLDAAT, (*omärmt hun beiden.*)

(*tegen Cyrus.*) Mijne dankbaarheid heeft geene woorden. (*tegen Artaxes.*) Ontvang mijne hoogachting, neem mijne dienſten aan, tot ik uwer vriendſchap waardig worde! —— Zie hier de eerſte proeve! (*Hij verdeelt den Lauwerkrans.*) De helft behoort aan u! gij waart na mij, de eerſte aan den prijs.

B.....

Naar 't Hoogduitsch van den Heer
A. G. MEISNER.

AAN

AAN MIJNE LANDGENOOTEN;
BIJ DE TEGENWOORDIGE ONLUSTEN.

O Eeuwig dierbaar Vaderland!
Mijn hart, dat voor uw glorie brand,
Zal U ter liefde zingen.
Kan ooit een echten Batavier,
De klanken van zijn gouden Lier
Tot ſchooner zangſtof dwingen?

Tot nutter zang in dezen tijd:
Daar 't vuur van tweedracht, wijd en zijd,
Den vrijen tuin doet rooken.
Daar 't woeden van een muitziek rot,
Dat Overheid en Recht beſpot,
Den vlag houdt opgeſtooken.

Bezield door blaakend liefdevuur
Voor 't vrij en wettig Staatsbeſtuur,
't Verkregen pand der Vaadren;
Verſtijft, bij 't zien dier euvelmoed,
Waar door men ſtout partijzucht voedt,
Mijn bloed van ſchrik in de aadren.

Hoe ſchud — hoe waggelt Neêrlands Staat!
Hoe word de kracht der wet verſmaad,
Door 't onbezonnen drijven:
Dat een ras wankelend gemeen
's Lands oude grondwet mág vertreên —
Een nieuwe voor kan ſchrijven!

Laat Romes val, mijn Landgenoot!
Eer gij uw eigen ramp vergroot,
Aan u ten ſchrikbeeld ſtrekken.
Hoe vaak kon 't ſnoodſte zelfbelang,
Door 't mom van zuivre liefdedrang,
Tot heil van 't Land, zich dekken.

Steeds wroetende in hun ingewand,
Om 't felgeteisterd Vaderland,
Zo 't ſcheen, der dwang te ontrukken,
Moest beurtling Raadsheer — Onderdaan —
En Vorst, met Romes haat belaên,
Voor 't woedend wraakzwaard bukken.

Hoe

Hoe dikwerf heeft dus Burgertwist,
Gesterkt, door fijngesponnen list
Van buitenlandsche machten;
Het bloeiendst rijk ter neêrgeveld?
De Vrijheid in den boei gekneld?
Ten voorbeeld der geslachten.

En wij, Bataven! zouden wij,
Jaloers op d' eedlen naam van Vrij,
Ons heil verroekelozen?
Een Vrijheid, die onwinbaar maakt,
Door Eendrachts arm alleen bewaakt,
Doe onze haaters bloozen!

Dat Hij, die Staatsverwisling zoekt,
Met recht van elk gehaat — gevloekt —
Van Batoos Erf verdreven,
Zijn kwijnend leven zwervend draag'.
Zo word', na 't woên dier onweêr-vlaag,
Ons Land de rust hergeeven.

Komt, Belgen! treên we in 't heilig woud,
Daar Eendrachts outer ſtaat gebouwd;
Vernieuwen wij die banden;
De band die zéven Pijlen ſnoerd
Zij nooit uit ons gewest vervoerd;
Treft! wie haar aan durft randen.

's Lands Leeuw, die ſtaart en maanen krult,
Verſterke uw' moed, (terwijl hij brult)
Voor haardſteên en Altaaren.
Dat Overheid — Dat Burgerij,
Door U beſchermd — beveiligd zij,
Voor 't woên van muitenaaren!

U roem ik, Eedle Jonglingſchap!
Die, daar gij ſteegt ten glorie trap
In 't Leidsch Atheen, uw degen
Aan 't Vaderland hebt toegewijd;
Zijn zaak met zo veel kracht beplijt,
Dat Muiters voor u zweegen.

Die

Die daad leeve eeuwig in ons hart!
Uw Roem, die Nijd en afgunst tart,
Zal 't woên des tijds braveeren:
Daar elk zich in uw Eer verliest: ——
Alom uw Deugd ten voorbeeld kiest,
Om Burgerplicht te leeren.

Komt, Braven! volgt dit heldenſpoor!
Staat zo uw recht —— uw vrijheid voor;
't Gezag der Overheden.
Dan word aan buitenlandsch geweld ——
Aan Burger, twist een perk geſteld:
Ons Volk niet meer vertreden.

Zo zijn wij, als wel eer geducht!
Zo ſchept de Handel ruime lucht,
Trots hen die ons benijden!
Zo voert alom der Staaten vlag
's Lands roem in d'allerſchoonſten dag,
Tot aan het eind der tijden.

Souhaitable Epoque!

DE GROOTSTE HELD.

Laat Griek en Romer vrij op hunne Helden hoogen;
Elk hunner roem' Achil's of Cezar's dappre daên,
Of andren die, als zij, geducht in 't Oorelogen,
't Heelal vernederden voor hunne zegevaan.

Schoon hunne tijdgenoot, verrukt en opgetoogen,
Hun daaden heeft vereenwd: verblind door valſchen waan;
Kan veeler Helden roem, beſcheiden overwoogen,
Ter Vierſchaar van de Rede in 't minſte niet beſtaan.

Zij doemd het ſnood gedrag der dwaaze ſtervelingen,
Die naar des naasten goed — en eer — en leven dingen,
Door Wraaklust — Glorizucht — of Eigenbaat verblind.

Doch wilt gè, ô Mensch! naar deugd en heldenglorie ſtreeven?
Haar uitſpraak zal aan U dit edel kenmerk geeven:
„ Het is de grootſte Held die zijne drift verwint."

S. E.

DE

DE MENSCHENVRIEND.

Sicaar, een man van ſnood beſtaan,
Die, brandende naar roof, op 's naasten erfgoed loerde,
En door de ſchreeuwendſte euveldaên,
De rust van Stad en veld beroerde;
De wolfgelijkende Sicaar
Vermoordde, in eigen huis, Avaar,
Meer door zijn' Rang en 't Goud, den Afgod dezer aarde,
Dan door verdienste en deugd bij 't dwaaze volk in waarde.
Wel draa vloog 't ſnel Gerucht de ruime ſtraaten door,
En 't ſchroomlijk nieuws klonk elk in 't oor:
Sicaar wierdt van den Schout gevangen,
En door den Raad des Rechts gevonnist om te hangen.
In deez' verſchriklijkſte aller noôn,
Wierdt Hem een Leeraar aangeboôn;
Die hem de gruwlijkheid zijns Wanbedrijfs vertoonen —
Hem tot dien ſtap bereiden zou —
En krachtig ſpooren, om door 't hartelijkst berouw
De gunst des Hemels neêr te troonen. —

Wat drift, dus hief Hij vraagende aan,
Wat helſche drift heeft u verraaden
Om 't ſpoor der ondeugd in te ſlaan?
Wie noopte u tot uwe euveldaaden?
Wat dwarrelgeest beroerde uw' zin
Om 't ſnoer der Menschlijkheid te breeken?
Om, doller dan een Boschleeuwin,
Een Mensch, uw' Meégenoot, den hartaér af te ſteeken?...
Bedaar, mijn Vriend, bedaar, (was 't antwoord) hoor naar mij!—
Geen helſche drift heeftme aangedreeven.
Een edle drijfveér zet mijn poogen luister bij.
De zucht tot 's Naasten heil; die zuil van 't zamenleven,
Bezielde mijn prijswaardig ſtreeven. ——
'k Vermoordde Avaar —— waarom? —— alleen
Om door mijn voorbeeld, door mijn ſchandelijke ſtraffen,
Het toomloos, onbeſuisd Gemeen,
Te onttrekken aan zulke ijslijkheén,
En hen een Affchrik voor die wandaén te verſchaffen.

W.

17 $\frac{7 \text{ m.}}{4 \text{ d.}}$ 85.

DE

DE

VRIJHEID.

Wie voedt den felſten haat voor kluiſterende boeien?
Wie ſiddert op den klank van 't vreesſelijk: Ik wil 't?
Wie ſpreekt, en 't woest geweld der Heerschzucht is geſtild?
Wie doet het edelst volk in reine liefde gloeien?

Wie doet de Koopmanſchap, 's Land zenuw, heerlijk bloeien?
Wie vuurt den Burger aan, dat Hij de waap'nen tilt?
Wie heeft een Heldenrei ten rotsſteen en ten ſchild?
Wie doet de Wetenſchap en Kunsten weelig groeien?

Wie tart het grootst gevaar, naarijvrig op heure eer?
Wie troont op Land en Volk de friſſche Welvaart neêr?
Wie ſchenkt het rijk genot der heuchelijkſte blijheid?

Wie ſtelt op waare Deugd, haar' lust, den grootſten prijs?
Wie vormt het aardſche dal ten zaal'gen Paradijs?
Wie? —— Neêrlands oogenlijn, de nooitvolpreezen Vrijheid.

W.

1784.

IK WEET HET NIET.

Zoete Chloris, teder meisjen!
Zie, hier is een aartig lied;
Snaar uw ſpeeltuig; —— laat ons zingen;
Chloris zegt: —— *Ik weet het niet.*

In dit beekjen zwemmen viſchen,
Lieve Chloris! — tusſchen 't riet
Kunnen wij zoo aartig heng'len;
Chloris zegt: —— *Ik weet het niet.*

Chloris! ach! gij zijt gevoelig,
Daar de Min u 't hart gebiedt:
Laat ons vriend'lijk, teder minnen;
Chloris zegt: —— *Ik weet het niet.*

Chloris! laat ons ſamen wand'len
Ginter, daar ons niemand ziet,
In dat ſomber, eenzaam boschjen;
Chloris zegt: —— *Ik weet het niet.*

Chloris

Chloris laat ons roeijen, zeilen,
Of laveeren in dien vliet;
Vrolijk zullen we' ons vermaken;
Chloris zegt: — *Ik weet het niet.*

Wilt ge' u dan niet laaten vrijën,
Spijtig meisjen! zeg het mij:
Moet ik, ongevraagd, beginnen?
Hoe! ſtaat dit een Jongling vrij?

'K vatte Chloris in mijne armen;
Wijg'rend zeeg zij neêr in 't riet;
'k Plaagde, lachte, zong en kuschte,
Uit was 't met: — *Ik weet het niet.*

M. NIEUWENHUYZEN.

EEN

EEN ONVERANDERLIJKE WAARHEID.

Eer maakt de Stier een Predikatie;
Het Varken 't beste Referijn;
En de Amſteldamſche Westertoren
Zal eer, voor Kees, een ſlaapmuts zijn:
Eer ſmaakt de Mostert als Bourgonje;
Eer zal Berlin in Jutland ſtaan;
Eer vliegt Parijs, per Luchtmachine,
Paf, een, twee, drie, naar 't rijk der Maan:
Eer vaart de Keizer van Marocco
Voor Ziekentrooster op 's Lands Vloot:
Eer ſchiet een Engelschman zich zelven,
Uit ſmart, om Hollands laagheid, dood:
Eer zien wij dat een Bok, aan Bokken
De gronden der Matheſis leert:
Eer een STUDENT, met vollen buidel,
Van de Academie t'huiswaards keert.

M. NIEUWENHUYZEN.

EEN

EEN LIED

GEWROCHT VOOR DE EEUWIGHEID.

INLEIDING.

'K zet mij in 't eenzaam uur ter neder;
Beſtuur, Apollo! mijnen veder,
De Dichtkunst zelv' geleide mij;
o Schoone ſtof! o Poëzij!
o Rijke ſchat van dichtgedachten!
Mijn Zangaêr zwelt van vuur; — zoude ik die drift verachten!
Mijn ziel juicht! —— ha —— ik zie, ontroerd,
Mijn naam, o vreugd! mijn naam door de Eeuwen heen gevoerd.
Ik zing, en 't nageſlacht zal 't hooren.....
Maar in een vitzieke Eeuw gebooren.....
Ik aars'le,... hoe! geen nood! — Apollo ſtaat me bij!
Ja zelfs, hoe groot de *Vitter* zij,
Hij vindt —— 'k ben overtuigd — hij vindt hier geen gebreken:
~~Apol'! 'k zal op uw wenk dus van de Reede ſteeken.~~
Welaan —— ik zing, geheel bereid ——
Natuurgenoten hoort! een Lied voor de Eeuwigheid!

HET

HET LIED VOOR

EERST

NABERICHT.

Hij, die den Zangberg op zal gaan,
En niet aan ſpot ten doel wil ſtaan,
Moet, wil hij heel van huid, en vrij van ſlagen blijven,
Op zulk een wijz' zijn verſen ſchrijven.

M. Nieuwenhuyzen.

EEN NEDERIG MENSCH,

PUNTDICHT.

Die nooit zijn eigen lof, maar Goëls grootheid meit:
Die altoos vergenoegt poogt naar Gods wil te leven:
Die nimmer logen ſpreekt maar prijs op waarheid ſtelt:
Die zijn vermaaken zoekt in troost en hulp te geeven:
Die zijn verſtand nooit prijst, of op verdienſten roemt:
Die zich door geen gezach of grootheid laat bekooren:
Die niemand, zonder deugd, zijn vriend of broeder noemt:
Die zonder weldoen nooit der armen klacht kan hooren:
Die vriendlijkheid betragt als 't voorwerp van zijn wensch:
Die word, met recht, genaamt, een goed, een nedrig mensch.

Huibertus Kuiperi.

's Hage 1785.

AAN

AAN EEN GEBLANKETTE DAME.

Uw ſchoonheid heeft u lang op groot geluk doen hoopen,
Doch akoos te vergeefs, en gij begrijpt dit niet:
Maar waarlijk 't is alleen om dat elk, die u ziet,
Denkt: zulke ſchoonheid kan ik bij Parfuum wel koopen.

DEZELVE.

BOVEN DE DEUR VAN HET HUIJS VAN

S C H I J N V R I E N D.

Hier woont een ieders vriend
Doch enkel maar in ſchijn:
Hij, die zijn lof verdient
Moet ook een eerdief zijn.

DEZELVE.

DE

EEN KLOEKMOEDIG MAN.

KLINKDICHT.

Wie is zich zelv' gelijk in de uiterſte gevaaren?
Wie zoekt zijn toevlucht ſteeds in deugd en dapperheid?
Wie is 't die 's Hemels lof door mond en daën verbreid?
Wie blijft in 't zwaarst geval op Goëls Almacht ſtaaren?

Wie doet, ſchoon leed hem treft, zijn ſchokkend hart bedaaren?
Wis is altoos beraën daar niemands hulp hem vleit?
Wie kiest den dood veeleër dan 't kwaad dat gunst verſpreid?
Wie laat door angſten zich lafhartig nooit bezwaaren?

Wie valt voor niemand als zijn Godt alleen te voet?
Wie zegt het is volmaakt al wat mijn Schepper doet?
Wie geeft, op 's waerelds baan, geen moed noch hoop verlooren?

Wie leeft door weldoen ſteeds zijn eevenmensch ten nut?
Wie ſtrekt, door Godesgunst, aan land en Kerk ten Stut?
't Is een kloekmoedig man, wiens lof wij hier doen hooren.

HUIBERTUS KUIPERIE.

's Hage 1785.

DE SCHEEPVAART.

Naar GESSNER.

Daar vlied het Schip dat Daphne voerdt
Naar verre ſtranden voord!
De Zephijr darteld om de kiel
Verzeld van Minnegoôn!

Klotst, golfjens, zachtjens om het Schip!
Als haar aanminnig oog,
Op uw bevallig weemlen ſtaard;
Ach! dan denkt zij aan mij.

In 's Oevers ſchaduw' zingt u blij,
Reeds ieder vogel toe!
Thans wenken u, en Riet en Struik,
Bewogen door den wind.

Gij, ſtille Zee, ei, blijf bedaart!
Gij draagt het ſchoonſte kind,
Dat ooît zich waagde op uwe vloên;
Rein als het beeld der Zon.

Dat beeld, dat in uw ſpiegel ſtraalt;
Schoon, als de Mingodes;
Toen zij, uit bruiſchend ſchuim geteeld,
Steeg op haar zilvren ſchulp.

De Watergoden zagen haar,
Vergaten gansch verrukt
Hun plasſchend ſpel, vergaten zelfs
De Nijmph met riet bekranst.

Zij zagen haar jaloersch gezicht,
Noch lagchend lonken, niet:
Hunne oogen volgden de Godes
Die op den oever trad.

Mr. J. I. V. M.

HET TIJDSTIP.

TITAN had zijn gloeiende asfen
Reeds gedooft in 't Westerzout;
't Windjen ſliep; een ſombre kalmte
Heerschte in 't bladerrijke woud.
Nox begon zijn zwarte vleugſen
Uit te ſpreiden in het rond;
Phoebe rees uit de Oosterkimmen:
O hoe ſchoon een Avondſtond!
Duizend ſtarren, die als vonken
Schitterden aan 's Hemelsboog,
't Veld in vrugtbren daauw zich badend
Trokken beurtlings harte en oog.
Alles ſtreelde thans de zinnen,
't Stargewelf, de Maan, het Land,
Bergen, Beemden, Beekjens, Kruiden;
Toen ik ſtapte op 't Ledikant.

Mr. J. L. V. M.

AAN

AAN DE LIEFDE.

Naar GESSNER.

CUPIDO, God der Liefde!
Reeds op den eerſten Mei,
Plaatſte ik voor u dit outer
Aan 't eind van mijnen hof;
En plantte rozenhaagen
En mijrthen daarom heên:
Ja, lag zelfs elken morgen
Een verſchen bloemenkrans,
Op 't midden van uw outer.
Doch! alles was vergeefs!
Reeds rooven barre winden,
Het loof ván boom en ſtruik;
En PHILLIS blijft zo ſpijtig
Als op den eerſten Mei.

MR. J. I. V. M.

DE GLIMWORM EN DE MEERL.

Naar 't Fransche van DORAT.

In een ſtille najaarsnacht,
Kroop laatst een Glimworm, fier op zo veel glansch en luister,
Al glansch en weder door het duister,
Gansch dronken door die ijdle pracht.

„ Op aard bewonderd mij elk een
„ Met reden," zegt hij, „ want nooit vond ik mijns gelijken;
„ 'k Mag als uw aller Koning prijken,
„ Inſecten, niets heb ik gemeen.

„ Met u, o ſlegt en lomp gebroed;
„ Schoon gij mijn heerlijk lot, mij zeker zult misgunnen;
„ Wie zou het mij betwisten kunnen?
„ Mijn rijk ſtaat op een vasten voet.

„ Wijk

„ Wijk ſobre Mier, wijk nijvre Bij.
„ Geen ſtar zelfs ſchiet een ſtraal door 't Luchtgewelfſel heenen
„ Of moet haar glansch van mij ontleenen;
Dat vuur, dat licht, krijgt zij van mij.

„ o Zon! gij, gij zijt mijn Vriendin,
„ Gij zijt van mijn geſlacht, een Glimworm van den Hemel"—
Een Meerl, op 't zien van dit gewemel,
Valt neêr, en ſlokt den trotsaart in.

Uw glansch verwekt u nu den dood,
Ellendig dier, waart gij in 't gras thans ſchatil gebleven,
Nog zoud gij onbekommerd leven.
ô Trotsheid! Uw gevaar is groot!

Mr. J. I. V. M.

DE VRIENDSCHAP.

ZANG-WIJS: *Quand j'étois dans mon jeune âge.*

Gulle vrienden gul te onthaalen,
Doet ons leeven bij de vreugd,
Die der Vriendſchap nooit kan faalen,
Zo zij is gegrond op deugd.
Zo ze oprecht in al heur daaden,
't Hart aan waare trouw verbindt,
En niet los, maar welberaaden,
Kiest uit duizend *één* ten vrind.

Laat den Mensch hier zorglijk leeven,
Laat hem wisſelvalligheên,
Stof tot vreugd of droefheid geeven,
Vriendſchap laat hem nooit alleen.
Hartlijk blijde, met den blijden;
Groot in rampen, ſmart of rouw,
Is ze in voorſpoed, of in lijden,
Nimmer wanklend in heur trouw.

Zie

Zie den Menſchenvriend op aarde,
Wat toch maakt zijn daaden groot?
Wat geeft aan zijn deugd die waarde,
Die hem volgt tot in den dood?
Immers Vriendſchap! heur vermoogen,
't Welk zijn hart bezielt en leidt,
Vormt zijn neiging, rigt zijn poogen,
Steeds tot liefde, en minzaamheid.

Laat de Laster zich vermaaken,
Daar zich 't menschlijk zwak vertoont:
Laat de Nijd met ſtoute kaaken,
Lagchen als men Vriendſchap hoont.
Dit kan 't waar belang niet ſchaaden,
't Welk ons aan heur deugd verbindt;
Want nooit zal zij onberaaden,
Kwaad vermoeden van een vrind.

Wie zou Vriendſchap dan niet eeren,
Als een hemelpand op aard?
Wie heur' invloed niet begeeren?
Meer dan Creſus ſchatten waard.
Welk een wellust doet ze ons ſmaaken,
Mag ze een vriend in voorſpoed zien!
Ja! kan zij zijn heil volmaaken,
Ziet men wondren ſoms geſchien.

Zo dus 't Hart bij ons als Vrinden,
Zich der vriendſchap eignen kan,
Dan moet ze ons op 't naauws verbinden;
Dan worde elk een JONATHAN.
Dan moet ze onze daên beſtuuren;
Dan word nooit de keus misleid;
Dan kan heur verbindtnis duuren,
Zelfs tot in de onſterflijkheid.

Zeker moet heur glansch bekooren,
Die, zoo eigen aan heur deugd,
Schitterd in de zaalge Chooren,
Van volmaakte hemelvreugd.
Ja! van daar ſchiet zij heur ſtraalen,
Die verzeld van Goddlijk licht,
Hem die ze in den boezem daalen,
Straks verheffen booven pligt.

Zo grootmoedig, zo verheven,
Moet elk die haar hulde zweert,
In 't gezellig vrienden leeven,
Toonen, hoe hij haar waardeert.
Koomt! hier moeten we eens op drinken;
Bij die keus voegt vrienden wijn;
Vriendſchap juicht als vrienden klinken,
En gulhartig vrolijk zijn.

O, Dien dronk moet ieder ſmaaken,
Wijl hij ongeveinst geſchiedt;
Want wie zou zijn glas verzaaken,
Als ons vriendſchap wijn aanbiedt?
Onze Gastheer is het waardig,
Wijl hij ons door daaden toont,
Hoe bereid, hoe gul, hoe vaardig,
Vriendſchap is, waar eendracht woont.

Nog eens hartlijk dan gedronken,
Zo verſpreid zich op 't gelaat,
Zoo moet uit elks oogen vonken,
Dat het Hart voor vriendſchap ſlaat.
Nooit kan ons die keus berouwen;
Waar gevoel is, is geen ſchijn;
Maar een weezenlijk vertrouwen,
Dat wij waare vrienden zijn.

Dankbaarheid moet ons geleiden,
Plegtig van dees vrienden-disch;
En den Gastheer eer wij ſcheiden,
Toonen onze erkentenis.
Ja! 'er moet nog eens geklonken;
En tot dank voor 't gul onthaal,
Nog een voldertje ingeſchonken,
Tot beſluit van 't vriendenmaal.

Gastheer!

Gastheer! die 't gezellig leeven,
Gul, oprecht, en hartlijk mint:
Die ons blijken hebt gegeeven,
Van een ongeveinsden vrind.
Wij verëengen onze harten,
Met die zucht tot vriendſchaps-min;
Blijdſchap, droefheid, vreugde of ſmarten,
Vriendſchap houde ons eens van zinn'.

Dus verëenigt, dus verbonden,
Zweeren wij hier hand aan hand,
Dat de vriendſchap ongeſchonden,
Bij ons blijve in waarde en ſtand.
In dit wenſchelijk vertrouwen,
Kennen wij bedrog noch ſchijn;
Durven 't veilig daar voor houën,
Dat wij waare vrinden zijn.

Heemſtede JAN BRAAMS.
$17\frac{7}{9}$ d. 85.

MOR-

MORGEN-ZANG.

Mijn hart, 't welk door beſpiegelingen
Vervuld is, van den Morgenſtond;
Doet mij, in 't uchtend-krieken, zingen;
Hoe, op dit halve went'lendrond,
De zon zich mag vertoonen; ——
Tot vreugd van ieder ſterveling.
Zoo wel voor hen, die in een kring
Van zwoegende arbeid, zijn geſteld,
Als die door 't wellust-kweekend geld,
In pronk paleizen woonen. ——

Eer gij, o dagtoorts! raakt aan 't branden,
En drinkt van 't vocht, dat zich verſpreid,
Op Bosch en Veld, en vruchtbre landen,
Met ſtroomen, van genoeglijkheid,
Voor 't mensch-en-dierlijk leven! ——
Stap ik, met mijnen elpen lier,
Bij dees gekronkelde rivier;
Om, van het drupplend rein kristal,
Dat 'k op de blaadjes vinden zal,
Mijn Schepper de eer te geeven.

Van

Van Beijen, in hun korf gevloogen,
o Honig zoete hemel daauw!
Word ge, als een Nectar, ingezoogen.
De bloempjes, door het Zonlicht flaauw,
Koomt gij geſtaâg verkwikken! ——
o God! die 't aardrijk mild beſproeid,
En zorgt, dat 't kleenſte wormpje groeid;
Hoe meêr mijn ſtaarend oog hier ziet,
Hoe meêr 'k mij zelf beſchouw, als niet.
o Dierbaare oogenblikken! —

Gij, morgenſtond! kunt harten ſtreelen,
Daar 't pluimgedierte uw roem vermeld:
'k Hoor 't zoet geluid der filomeelen
Weêrgalmen, uit het Bosch, in 't veld: ——
Beſchouw ik de oosterkimmen! ——
'K zie 't purper rood; een gouden gloedt;
Waaruit men 't zonlicht, eerst ontmoet.
Hoe prachtig, moet ge ô Hemel! zijn,
Daar men bij Jezus zonneſchijn!
Het heilrijkst licht ziet klimmen. —

De

De duifjes, kirren, klappenwieken,
Zij leeven vrij van aardsch verdriet;
O! Zielverrukkend uchtend krieken!
Dit ſchenkt gij toch aan 't menschdom niet,
Als het de zorgen kwellen: —
Wij juichen ſlegts, als 't ſchijn genot
Ons ſtreelt; maar wie kan toch, o God!
Die ons, met uwe heerlijkheid,
Beſtraald; wie kan o Majeſteit!
Uw wonderen vertellen. —

De visjes, door haar dartlend ſpringen,
Zie 'k glinſt'ren boven 't kab'lend nat;
Verberg u toch, o zwemmelingen!
Ginsch komt de heng'laar, op het pad,
Om u die vreugd te ontrooven: —
Dus is ons aardsch genoegen oók,
Zo ras verdweenen als een rook;
Maar hij, die in zijn prille Jeugd,
Zijn voeten richt naar 't pad der deugd,
Kan 't meest zijn Schepper loven. —

Als

Als gij, o Morgen! eens zult daagen,
In 't uur, dat de Opper-Majeſteit!
Aan elk eens rekenſchap zal vraagen:
Hoe ſchoon, zal dan uw heerlijkheid,
In 't oog der zaalge zielen,
Het ſchijnſel van verrukking zijn? —
Ja, dan zal iedre ſeraſijn,
De gouden harp der blijdſchap ſlaan:
Of, voor den Troon van Jezus ſtaan,
Om dankend neêr te knielen. —

ô Jezus! Zon der hemelingen!
Beſtraal ons duister zielgezicht;
Dan zal de morgen, dien wij zingen,
Beſtaan, in 't ongenaakbaar licht
Als we u aanſchouwen mogen.
Dan zal geen Zon, dan zal geen Maan,
Die rijzen en weêr ondergaan:
Dan zal geen ſtamlend pluimgediert',
Dat in de Boſchen zingt en zwiert;
Maar WIJ, uw' naam verhoogen.

Edam, 24 *Junij* 1785. J. HAZEU, CORNELISZ.

BLAD-

BLADWIJZER

VAN HET

EERSTE DEEL.

VERHANDELINGEN, enz.

VERSLAG, wegens het *Leven* en de *Schriften* van den *Ridderlijken Dichter* en *Nederlandſchen Geſchiedſchrijver*, PIETER CORNELISZOON HOOFT; Drost van *Muiden*, enz. enz. . Bladz. 1.

Geſlachtlijſten van PIETER CORNELISZOON HOOFT. 57.

Weinige Aanmerkingen op de Woordtjes *zelf*, *zelve*, *zelfs*, *dezelve* en *dezelfde*, door E. S. D. G. 65.

Over het woord *Verleden*, door denzelven. . 71.

Verhandeling, over de *invoering der Letterkunde in Engeland*; door THOMAS WARTON. . 81.

De Weduwe te *Zehra*, naar 't Hoogduitsch van den Heere A. G. MEISNER, door B..... . 87.

Over het woord *Ambt*, door E. S. D. G. . 126.

Over de woorden *Ambaſſadeur* en *Ammiraal*; door denzelven. . . . . 152.

BLADWIJZER.

Verhandeling over *het Recht ter Zee*, door Mr. CORNELIS WILLEM DECKER, *Advocaat* en *Notaris* te *Amsterdam*. . . . . 156.

De Bibliotheek van een *Indiaansch' Koning*. . 177.

De Koninginne van *Gor*. . . . . 179.

Minos en de *Schimmen*, een Fabel. . 181.

Het Graf, naar het Engelsch van ROBERT BLAIR. 183.

De Twee Broeders. . . . . 220.

Verhandeling over de *Wijsgeerige Taal*, door den Engelschen Bisschop WILKINS, uitgevonden. 241.

Eelhart en *Saartje*, Tooneelspel in drie Bedrijven. 173.

De jonge Perziaan, naar 't Hoogduitsch van A. G. MEISNER door B..... . . 316.

GEDICHTEN.

Avondwandeling in een *Sterrenboschjen*, door MARIA PETRONELLA WOESTHOVEN. . . 97.

Hijpermnestra aan *Linceus*, door S. ELTER. 100.

Overdenking over de *Eeuwigheid*, door W. 106.

De Beste Twist, door JAN BRAAMS. . 111.

BLADWIJZER.

De Propheet Jedi aan *Koning Salomon*, door S. 115.

Lijkzang op den Baron van *der Capellen tot den Pol*, enz. enz. door SERVAAS VAN DE GRAAF. 119.

De Vrijgeest op zijn *Sterfbed*, door E. S. D. G. 221.

Het oogmerk van ons *beſtaan*, door M. NIEUWENHUYZEN. . . . . 227.

Ode, tot *Lof van God*, na een *Donderslaag*: naar 't Hoogduitsch van MOSES MENDELSSOHN, door denzelven. . . . . 232.

Op de Goddelijke Wijsheid, door HUIBERTUS KUIPERI. . . . . 237.

Aan Liſette, door denzelven. . . 238.

Krispijn verſchrikt, door denzelven. . ald.

De zekere Belofte, door denzelven. . 239.

De zieke Man, door denzelven. . . 240.

Een *Ander*, door denzelven. . . ald.

Aan mijne Landgenooten, door SOUHAITABLE EPQUE. . . . . 321.

De grootſte Held, door S. E. . . 326.

De Menſchenvriend, door W. . . 327.

De Vrijheid, door denzelven. . . 329.

BLADWIJZER.

Ik weet het niet; door M. NIEUWENHUYZEN. 330.

Een onveranderlijke waarheid, door denzelven. 332.

Een Lied gewrocht voor de Eeuwigheid, door denzelven. . . . . 333.

Nabericht, door denzelven. . . 335.

Een Nedrig Mensch, door HUIBERTUS KUIPERI. 335.

Aan een geblankette Dame, door denzelven. 336.

Boven de Deur van het huis *van Schijnvriend*, door denzelven. . . . . 336.

Een kloekmoedig Man, door denzelven. . 337.

De Scheepvaart, door MR. J. I. v. M. . 338.

Het Tijdſtip, door denzelven. . . 340.

Aan de Liefde, door denzelven. . . 341.

De Glimworm en de *Meerl*, door denzelven. 342.

De Vriendſchap, door JAN BRAAMS. . 344.

Morgenzang, door J. HASEU, *Corn. Zoon.* . 349.

DRUKFEILEN.

Bladz. 74. Reg. 12 *ſtaat* vreezen, zegenen *moet zijn* vriezen, regenen.

—— 78. —— 5. —— beiden, *moet zijn* ouden.

—— 222. —— 20. —— menschlijk ſchrift, *moet zijn* ſchrift,